

Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

LATIJNSCHE EN NEDERLANDSCHE TEKST
UITGEGEVEN DOOR EEN GROEP
DOMINICANEN

GELOOFSVERDEDIGING
PLOECSTRAAT 23. ANTWERPEN

Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

XV.

Over de Rechtvaardigheid

I.

(II-II, Q. 57-66.)

1940

GELOOFSVERDEDIGING
PLOEGSTRAAT, 23, ANTWERPEN

6-2-'62

Central Bibliotheek
„ST. URSULA“
ROERMOND

NIHIL OBSTAT:

Lovanii, 9 Junii 1939

Fr. B. H. MERKELBACH, S. Th. Mag.

Fr. H. M. BISSCHOP, S. Th. Lr.

Attento duorum Revisorum judicio circa opus

SUMMA-VERTALING

Over de Rechtvaardigheid I

(II-II, Q. 57-66)

imprimi permittimus.

Bruxellis, 10 Septembris 1939

Fr. ALPHONSUS VAN DEN WILDERBERG, O. P.
Prior Provincialis.

IMPRIMATUR:

Gandae, 3 Julii 1939

C. VAN CROMBRUGGHE,

Vic. Gen.

NIHIL OBSTAT:

Gandae, 2 Julii 1939

P. IOANNES A. CRUCE,
O.C.D., Censor.

OVER DE RECHTVAARDIGHEID I.

(II-II, Q. 57-66.)

INHOUD

ZEVEN EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

Over het recht 1

I^e Artikel: Is het recht het voorwerp van de rechtvaardigheid? 2

IIe Artikel: Is het passend het recht te verdeelen in natuurrecht en positief recht? 6

IIIe Artikel: Is volkenrecht hetzelfde als natuurrecht? .. 10

IVe Artikel: Moet een speciaal onderscheid gemaakt worden tusschen het recht van den vader en dat van den heer? 13

ACHT EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

Over de rechtvaardigheid 18

I^e Artikel: Is het passend de rechtvaardigheid te bepalen als « de standvastige en blijvende wil om aan eenieder zijn recht te geven »? 19

IIe Artikel: Sluit de rechtvaardigheid altijd verhouding tot een ander in? 24

IIIe Artikel: Is de rechtvaardigheid een deugd? 28

<i>IVe Artikel: Is de rechtvaardigheid in den wil als in haar subject?</i>	31
<i>Ve Artikel: Is de rechtvaardigheid een algemeene deugd?</i>	34
<i>VIe Artikel: Valt de rechtvaardigheid, als algemeene deugd, naar de wezenheid samen met alle andere deugden?</i>	38
<i>VIIe Artikel: Bestaat er, buiten de algemeene rechtvaardigheid, nog een bijzondere rechtvaardigheid?</i>	41
<i>VIIIe Artikel: Heeft de bijzondere rechtvaardigheid een eigen gebied?</i>	46
<i>IXe Artikel: Heeft de rechtvaardigheid betrekking op de hartstochten?</i>	50
<i>Xe Artikel: Is het midden van de rechtvaardigheid een zaakmidden?</i>	54
<i>XIe Artikel: Is het de daad van de rechtvaardigheid, aan ieder het zijne te geven?</i>	57
<i>XIIe Artikel: Is de rechtvaardigheid de voornaamste onder de zedelijke deugden?</i>	60

NEGEN EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de onrechtvaardigheid</i>	64
-----------------------------------	----

<i>I^e Artikel: Is de onrechtvaardigheid een speciale ondeugd?</i>	64
<i>IIe Artikel: Wordt iemand onrechtvaardig genoemd omdat hij iets onrechtvaardigs doet?</i>	67
<i>IIIe Artikel: Kan iemand willens onrecht lijden?</i>	71
<i>IVe Artikel: Bedrijft al wie onrecht pleegt doodzonde?</i>	75

ZESTIGSTE KWESTIE.

<i>Over het oordeel</i>	79
<i>I^e Artikel:</i> Is oordeelen een daad van rechtvaardigheid?	80
<i>IIe Artikel:</i> Is oordeelen gewettigd?	84
<i>IIIe Artikel:</i> Is een oordeel op grond van verdenking, ongewettigd?	88
<i>IVe Artikel:</i> Moeten twijfelveallen langs den besten kant worden uitgelegd?	92
<i>Ve Artikel:</i> Moet men altijd overeenkomstig de geschreven wetten oordeelen?	96
<i>VIe Artikel:</i> Ontdaardt het oordeel door gezagsaanmatiging?	100

EEN EN ZESTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de delen van de rechtvaardigheid</i>	105
<i>I^e Artikel:</i> Is het passend twee soorten van rechtvaardigheid te onderscheiden: de verdeelende en de ruilrechtvaardigheid?	106
<i>IIe Artikel:</i> Wordt het midden in denzelfden zin opgevat in de verdeelende en in de ruilrechtvaardigheid?	110
<i>IIIe Artikel:</i> Bestrijken de twee soorten rechtvaardigheid een verschillend gebied?	115
<i>IVe Artikel:</i> Is het rechtvaardige, zonder meer hetzelfde als het wederverguldene?	120

TWEE EN ZESTIGSTE KWESTIE.

<i>Over de teruggave</i>	126
<i>I^e Artikel:</i> Is de teruggave een daad van de ruilrechtvaardigheid?	127
<i>IIe Artikel:</i> Is het noodig ter zaligheid, het ontnomene terug te geven?	130
<i>IIIe Artikel:</i> Is het voldoende enkel datgene terug te geven, wat onrechtvaardig werd ontnomen?	135
<i>IVe Artikel:</i> Moet iemand teruggeven wat hij niet ontvreemd heeft?	138
<i>Ve Artikel:</i> Moet de teruggave altijd geschieden aan hem, aan wien men iets ontnomen heeft?	141
<i>VIe Artikel:</i> Is het altijd hij die ontvangen heeft, die moet teruggeven?	146
<i>VIIe Artikel:</i> Zijn zij die niet ontvingen, tot teruggave verplicht	150
<i>VIIIe Artikel:</i> Is iemand tot onverwijlde teruggave verplicht, of kan de teruggave wettig verdaagd worden?	155

DRIE EN ZESTIGSTE KWESTIE.

<i>Over het aanzien van personen</i>	159
<i>I^e Artikel:</i> Is het aanzien van personen zonde?	160
<i>IIe Artikel:</i> Heeft het aanzien van personen plaats bij het uitdeelen van kerkelijke goederen?	164

IIIe Artikel: Heeft de zonde van aanzien van personen plaats bij het betuigen van eer en achtung? 169

IVe Artikel: Heeft het aanzien van personen plaats bij gerechtelijke uitspraken? 173

VIER EN ZESTIGSTE KWESTIE.

Over den doodslag 176

I^e Artikel: Is het dooden van alle levende wezens verboden? 177

IIe Artikel: Is het geoorloofd zondaars te doden? .. 181

IIIe Artikel: Is het aan een privaat persoon geoorloofd, een zondaar te doden? 185

IVe Artikel: Mogen geestelijken de boosdoeners doden? 188

Ve Artikel: Is het aan iemand geoorloofd zelfmoord te plegen? 191

VIe Artikel: Is het in sommige gevallen toegelaten een onschuldige te doden? 198

VIIe Artikel: Is het geoorloofd een ander uit zelfverdediging te doden? 202

VIII^a Artikel: Is iemand die toevallig een mensch doodt, schuldig aan doodslag? 207

VIJF EN ZESTIGSTE KWESTIE.

Over de andere onrechtvaardigheden die tegen den persoon worden bedreven 211

I^e Artikel: Kan het in een bepaald geval geoorloofd zijn, iemand te verminken in zijn ledematen? 212

<i>I^e Artikel:</i> Mogen de vaders hun kinderen, of de meesters hun slaven kastijden?	217
<i>IIe Artikel:</i> Is het toegelaten een mensch te kerkeren?	220
<i>IIIe Artikel:</i> Is het zwaardere zonde, wanneer voornoemde onrechtvaardigheden begaan worden tegen een persoon, die met anderen verwant is?	223

ZES EN ZESTIGSTE KWESTIE.

<i>Over diefstal en roof</i>	227
------------------------------	-----

<i>I^r Artikel:</i> Is het overeenkomstig de natuur van den mensch, uitwendige goederen te bezitten?	228
<i>II^r Artikel:</i> Is het aan iemand goorloofd, iets te bezitten als zijn eigen goed?	231
<i>III^r Artikel:</i> Behoort het heimelijk wegnemen van ander-mans goed, tot het wezen van diefstal?	235
<i>IV^r Artikel:</i> Zijn diefstal en roof soortelijk onderschei-den zonden?	238
<i>V^r Artikel:</i> Is diefstal altijd zonde?	241
<i>VI^r Artikel:</i> Is diefstal doodzonde?	245
<i>VII^r Artikel:</i> Is het toegelaten te stelen uit nood?	248
<i>VIII^r Artikel:</i> Kan roof geschieden zonder zonde?	251
<i>IX^r Artikel:</i> Is diefstal zwaardere zonde dan roof?	255

ZEVEN EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER HET RECHT.

(Vier Artikelen.)

Na te hebben gehandeld over de verstandigheid, moeten wij gaan spreken over de rechtvaardigheid. Daaromtrent doet een vierdubbele beschouwing zich voor. Een eerste, over de rechtvaardigheid; een tweede, over de deelen ervan; een derde, over de gave die ermee overeenstemt; een vierde, over de voorschriften aangaande de rechtvaardigheid.

Met betrekking tot de rechtvaardigheid moeten vier punten in acht genomen worden: ten eerste, het recht; ten tweede, de rechtvaardigheid zelf; ten derde, de onrechtvaardigheid; ten vierde, het oordeel.

Omtrent het eerste punt worden vier vragen gesteld:

1. Is recht het voorwerp van de rechtvaardigheid?
2. Is het passend het recht te verdeelen in natuurrecht en positief recht?
3. Is volkenrecht hetzelfde als natuurrecht?
4. Moet men nog een speciaal onderscheid maken tusschen het recht van den heer en dat van den vader?

QUAESTIO LVII.

DE JURE, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Consequenter post prudentiam considerandum est de justitia. Circa quam quadruplex consideratio occurrit: prima est de justitia, secunda de partibus ejus, tertia de dono ad hoc pertinente, quarta de praexceptis ad justitiam pertinentibus. Circa justitiam vero consideranda sunt quatuor: primo quidem de jure, secundo de ipsa justitia, tertio de injustia, quarto de judicio.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1. Utrum jus sit objectum justitiae. — 2. Utrum jus convenienter dividatur in jus naturale et positivum. — 3. Utrum jus gentium sit idem quod jus naturale. — 4. Utrum jus dominativum et paternum debeat specialiter distingui.

I^e ARTIKEL.

Is recht het voorwerp van de rechtvaardigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat recht niet het voorwerp van de rechtvaardigheid is. — 1. Immers, de Jurisconsult Celsus zegt dat « *recht de kunst van het goede en het billijke is* ». Kunst nu is niet het voorwerp van de rechtvaardigheid, maar op zichzelf een verstandsdeugd. Derhalve is recht niet het voorwerp van de rechtvaardigheid.

2. Zooals Isidorus zegt, « *is de wet een soort recht* ». Welnu, de wet is niet het voorwerp van de rechtvaardigheid, maar veeleer van de verstandigheid: daarom wordt door den Wijsgeer het uitvaardigen van wetten bij de verstandigheid ondergebracht. Dus is recht niet het voorwerp van de rechtvaardigheid.

3. De rechtvaardigheid doet den mensch voornamelijk aan God onderworpen zijn. Augustinus immers zegt dat « *de rechtvaardigheid liefde is die alleen God dient en daarom terecht beveelt aan de andere schepselen die den mensch onderworpen zijn* ». Welnu, recht heeft geen betrekking op goddelijke din-

ARTICULUS I.

Utrum jus sit objectum justitiae.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod jus non sit objectum justitiae: dicit enim Celsus Jurisconsultus [Dig. I. 1. de Just. et Jure], quod « *jus est ars boni et aequi* ». Ars autem non est objectum justitiae, sed est per se virtus intellectualis. Ergo jus non est objectum justitiae.

2. **PRÆTEREA**, lex, sicut Isidorus dicit in lib. 5. Etymol. [cap. 3.], « *juris est species* ». Lex autem non est objectum justitiae, sed magis prudentiae; unde et Philosophus legispositivam partem prudentiae ponit [lib. 6. Ethic.. cap. 8.]. Ergo jus non est objectum justitiae.

3. **PRÆTEREA**, justitia principaliter subjicit homines Deo: dicit enim Augustinus in lib. de Moribus Eccles. [cap. 15.], quod « *justitia est amor Deo tantum serviens, et ob hoc bene imperans caeteris, quae homini subjecta sunt* ». Sed jus non pertinet ad divina, sed solum ad humana: dicit

gen, doch enkel op menschelijke: want Isidorus zegt: « *Het behoorlijke is goddelijke wet, het gerechtige daarentegen is menschelijke wet* ». Derhalve is recht niet het voorwerp van de rechtvaardigheid.

Daartegenover staat echter, dat Isidorus zegt: « *Iets wordt recht genoemd omdat het rechtvaardig is* ». Het rechtvaardige nu is voorwerp van de rechtvaardigheid: want de Wijsgeer zegt « *dat allen die hebbelijkheid, waaruit de dadigheid der rechtvaardigen ontstaat, rechtvaardigheid willen noemen* ». Dus is recht het voorwerp van de rechtvaardigheid.

LEERSTELLING. — Onder de andere deugden bestaat het eigene van de rechtvaardigheid hierin, dat zij den mensch in die dingen ordent, die betrekking hebben op een ander. Want zooals de naam zelf aantoont, sluit zij een zekere gelijkheid in. Immers, het gelijkmaken van dingen heet in het gewone spraakgebruik « rechtmaken » (justari).

Gelijkheid nu zegt betrekking tot iets anders. De andere deugden echter vervolmaken den mensch alleen in datgene wat hem past, met betrekking tot zichzelf. Zoo wordt dan datgene wat

enim Isidorus in lib. 5. Etymol. [cap. 2.], quod « *fas lex divina est, jus autem lex humana* ». Ergo jus non est objectum justitiae.

SED CONTRA est, quod Isidorus dicit in eodem lib. [cap. 3.], quod « *jus dictum est, quia est justum* »; sed justum est objectum justitiae: dicit enim Philosophus in 5. Ethic. [cap. 1.], quod « *omnes talem habitum volunt dicere justitiam, a quo operativi justorum sunt* »; ergo jus est objectum justitiae.

RESPONDEO dicendum, quod justitiae proprium est inter alias virtutes, ut ordinet hominem in his, quae sunt ad alterum: importat enim aequalitatem quamdam, ut ipsum nomen demonstrat; dicuntur enim vulgariter ea quae adaequantur, justari; aequalitas autem ad alterum est. Aliae autem virtutes perficiunt hominem solum in his, quae ei convenient secundum seipsum. Sic ergo illud, quod est rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quasi in proprium objectum, non accipitur nisi per comparationem ad agentem. Rectum vero, quod est in opere justitiae,

gerechtig is in de daden der andere deugden — datgene waarheen de bedoeling der deugd gericht staat als naar haar eigen voorwerp —, enkel met betrekking tot den handelenden persoon verstaan. Het gerechtige echter, in een daad van rechtvaardigheid, wordt in zijn aard bepaald door zijn verhouding tot een ander, ook buiten de betrekking tot den handelenden persoon. Want datgene wat in onze daad beantwoordt aan iets anders, volgens een zekere gelijkheid, wordt gerechtig genoemd: b.v. de vergoeding van verschuldigd loon voor een bewezen dienst.

Zoo wordt dan iets gerechtig genoemd, als had het de behoorlijkheid van de rechtvaardigheid, waarop de rechtvaardige daad gericht is, ook ongeacht hoe zij door den handelenden persoon wordt gesteld. Bij de andere deugden wordt niets als gerechtig gekenmerkt, tenzij voor zoover het eenigszins van den handelenden persoon uitgaat. En hierom wordt, buiten de andere deugden, bijzonder aan de rechtvaardigheid een voorwerp bepaaldeelijk toegekend, dat het gerechtige heet. En dit juist is het recht. Van daar is recht klaarblijkelijk het voorwerp van de rechtvaardigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het komt veel voor dat aan woorden hun eerste beteekenis wordt ontrukt om iets anders te beduiden: zoals het woord « medicina » (geneesmiddel) aanvankelijk werd aangewend om het middel te bedui-

etiam praeter comparationem ad agentem constituitur per comparationem ad alium; illud enim in opere nostro dicitur esse justum, quod respondeat secundum aliquam aequalitatem alteri, puta recompensatio mercedis debitae pro servitio impenso. Sic ergo justum dicitur aliquid, quasi habens rectitudinem justitiae, ad quod terminatur actio justitiae, etiam non considerato qualiter ab agente fiat. Sed in aliis virtutibus non determinatur aliquid rectum, nisi secundum quod aliqualiter fit ab agente; et propter hoc specialiter justitiae prae aliis virtutibus determinatur secundum se objectum, quod vocatur justum: et hoc quidem est jus. Unde manifestum est, quod jus est objectum justitiae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod consuetum est, quod nomina a sua prima impositione detorqueantur ad alia significanda, sicut nomen medicinae impositum est primo ad significandum remedium, quod praestatur infirmo

den, dat ter genezing aan een zieke wordt toegediend, om dan later te worden gebruikt als benaming voor de kunst, waardoor dit geschiedt. Zoo ook werd het woord « *jus* » (recht) aanvankelijk aangewend ter beduiding van de gerechtige zaak zelf, terwijl het later werd overgebracht op de kunst waardoor men weet wat recht is; en nog later om de plaats aan te duiden waar recht wordt gedaan, zooals men zegt, dat iemand voor het gerecht verschijnt; en ten slotte noemt men ook recht datgene wat hij doet, wiens ambt het is recht te doen, ook dan wanneer het door hem besliste onrechtvaardig is.

2. Evenals in het brein van den kunstenaar, voor al wat door de kunst naar buiten wordt gemaakt, een plan bestaat, dat dan regel van de kunst heet, evenzoo bestaat er voor die gerechtige daad die door de rede wordt bepaald, van tevoren een plan in den geest, als 't ware de regel van de verstandigheid. En wanneer dit op schrift wordt gesteld, wordt het wet genoemd: immers, volgens Isidorus is de wet een « *schriftelijke bepaling* ». En daarom is de wet, eigenlijk gesproken, niet het recht zelf, maar een plan ervan.

3. Daar rechtvaardigheid gelijkheid insluit, en wij aan God niets op gelijkwaardige wijze kunnen vergelden, daarom is het

ad sanandum, deinde tractum est ad significandam artem, qua hoc fit; ita etiam hoc nomen *jus* primo impositum est ad significandum ipsam rem justam, postmodum autem est derivatum ad artem, qua cognoscitur quid sit justum, et ulterius ad significandum locum, in quo *jus* redditur, sicut dicitur aliquis comparere in jure, et ulterius dicitur etiam, quod *jus* (1) redditur ab eo, ad cuius officium pertinet justitiam facere, licet etiam id, quod decernit, sit iniquum.

AD SECUNDUM dicendum, quod sicut eorum, quae per artem exterius fiunt, quaedam ratio in mente artificis praeeexistit, quae dicitur *regula artis*, ita etiam illius operis justi, quod ratio determinat, quaedam ratio praeeexistit in mente, quasi quaedam prudentiae regula; et hoc si in scriptum redigatur, vocatur *lex*; est enim lex secundum Isidorum [lib. 5. Etymol. cap. 3.], « *constitutio scripta* », et ideo lex non est ipsum *jus*, proprie loquendo, sed aliqualis ratio juris.

AD TERTIUM dicendum, quod quia justitia aequalitatem importat, Deo

(1) L.: *jus quod.*

dat wij aan God geen recht geven kunnen in den volmaakten zin van het woord. En hierom wordt de goddelijke wet niet recht genoemd in eigenlijken zin, maar behoorlijk, daar het voor God volstaat dat wij volbrengen wat wij kunnen. Toch streeft de rechtvaardigheid ernaar dat de mensch, voor zoover hem dat mogelijk is, aan God vergelding zou geven, door zijn ziel heelemaal aan Hem te onderwerpen.

IIe ARTIKEL.

*Is het passend het recht te verdeelen in natuurrecht
en positief recht?*

BEDENKINGEN. — Men beweert dat het recht niet op gepaste wijze wordt verdeeld in natuurrecht en positief recht. — 1. Immers, wat behoort tot de natuur is onveranderlijk en bij allen hetzelfde. Zooiets nu treft men niet aan in menschelijke aangelegenheden: want alle regels van het menschelijk recht zijn in sommige omstandigheden ontoereikend, en zijn niet altijd van kracht. Derhalve is er geen natuurrecht.

autem non possumus aequivalens recompensare, inde est quod justum secundum perfectam rationem non possumus reddere Deo; et propter hoc non dicitur proprie jus lex divina, sed fas, quia videlicet sufficit Deo, ut impleamus quod possumus. Justitia tamen ad hoc tendit, ut homo quantum potest Deo recompensem, totaliter animam ei subjiciens.

ARTICULUS II.

Utrum jus convenienter dividatur in jus naturale et jus positivum.

[Infr. q. 60. art. 5; 5. Ethic. lect. 12.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod jus non convenienter dividatur in jus naturale et jus positivum: illud enim, quod est naturale, est immutabile, et idem est apud omnes. Non autem invenitur in rebus humanis aliquid tale, quia omnes regulae juris humani in aliquibus casibus deficiunt, nec habent suam virtutem ubique. Ergo non est aliquod jus naturale.

2. Datgene wordt positief genoemd, wat van den menschelijken wil uitgaat. Welnu, iets is niet gerecht, omdat het uitgaat van den menschelijken wil: anders zou de wil van den mensch niet ongerechtig kunnen zijn. Dus, daar het gerechtige hetzelfde is als recht, schijnt het wel dat er geen positief recht bestaat.

3. Het goddelijk recht is geen natuurrecht, omdat het de natuur van den mensch te boven gaat. Het is evenmin positief recht, daar het niet op menschelijk maar op goddelijk gezag steunt. Derhalve is de verdeeling van het recht in natuurrecht en positief recht niet passend.

Daartegenover staat echter dat de Wijsgeer zegt: « *In het politisch recht is dit natuurlijk en dat wettelijk, d. i. door de wet vastgesteld* ».

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (vorig Art.), is recht of het gerechtige een werk dat evenredigheid teweegbrengt met betrekking tot iemand, naar een bepaalde wijze van gelijkheid. Met betrekking tot een mensch kan iets op tweevoudige wijze geévenredigd zijn: ofwel krachtens de natuur der zaak zelf, b.v. wanneer iemand zooveel geeft om evenzooveel terug te ontvangen.

2. PRÆTEREA, illud dicitur esse positivum, quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid est justum, quia a voluntate humana procedit; alioquin voluntas hominis injusta esse non posset. Ergo cum justum sit idem quod jus, videtur quod nullum sit jus positivum.

3. PRÆTEREA, jus divinum nom est jus naturale, cum excedat naturam humanam; similiter etiam non est jus positivum, quia non innititur auctoritati humanae, sed auctoritati divinae. Ergo inconvenienter dividitur jus per naturale et positivum.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 7.], quod « politici justi hoc quidem naturale est, hoc autem legale », idest lege positum.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], jus sive justum est aliquod opus adaequatum alteri secundum aliquem aequalitatis modum. Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adaequatum; uno quidem modo ex ipsa natura rei: puta cum aliquis tantum dat ut tan-

gen. Dit nu wordt natuurrecht genoemd. Ofwel is iets geëvenredigd of juist toegemeten met betrekking tot iemand, krachtens afspraak of gemeenschappelijke overeenkomst; b.v. wanneer iemand ermee tevreden is wanneer hij zooveel ontvangt. Dit nu kan op twee manieren geschieden: ten eerste, door private afspraak, zooals tusschen private personen iets wordt vastgesteld door overeenkomst. Ten tweede, door publieke afspraak, b.v. wanneer heel een volk ermee instemt iets voor geëvenredigd of juist toegemeten te houden met betrekking tot iets anders; ofwel wanneer de vorst, die met de zorg voor het volk is belast en het persoonlijk vertegenwoordigt, zooiets verordent. En dit wordt positief recht genoemd.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Datgene wat voor een onveranderlijke natuur natuurlijk is, moet altijd en overal hetzelfde zijn. De natuur van den mensch echter is veranderlijk. En daarom kan datgene wat voor den mensch natuurlijk is soms in gebreke blijven. Zoo bestaat er in hem een natuurlijke evenredigheid om het ter bewaring gegevene aan den bewaargever terug te geven; en in het geval dat de menschelijke natuur altijd rechtgeaard zou zijn, moest dit ook altijd worden in acht genomen. Daar het echter soms voorkomt, dat de menschelijke wil naar het verderfelijke afwijkt, doet het geval zich voor dat het

tumdem recipiat. Et hoc vocatur ius naturale. Alio modo aliquid est adaequatum vel commensuratum alteri ex condicto, sive ex communi placito, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri duplíciter: uno modo per aliquod privatum condictum, sicut quod firmatur aliquo pacto inter privatas personas; alio modo ex condicto publico, puta cum totus populus consentit, quod aliquid habeatur quasi adaequatum et commensuratum alteri, vel cum hoc ordinat Princeps, qui curam populi habet, et ejus personam gerit. Et hoc dicitur jus positivum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illud, quod est naturale habenti naturam immutabilem, oportet quod sit semper et ubique tale. Natura autem hominis est mutabilis, et ideo id quod naturale est homini, potest aliquando deficere, sicut naturalem aequalitatem habet, ut deponenti depositum reddatur; et si ita esset, quod natura humana semper esset recta, hoc esset semper servandum; sed quia quandoque contingit, quod voluntas

ter bewaring gegevene niet moet worden weergegeven, opdat de mensch wiens wil verdorven is, het niet zou misbruiken: zooals b.v. wanneer een razende of een staatsvijand de wapens, die hij ter bewaring gaf, terugeischt.

2. In zaken, die uiteraard niet strijdig zijn met de natuurlijke rechtvaardigheid, kan de menschelijke wil, krachtens gemeenschappelijke afspraak, iets rechtvaardigs doen. En hierin krijgt het positief recht zijn plaats. Daarom zegt de Wijsgeer dat het weltenrecht « *datgene is wat in zich niet insluit dat iets zóó of anders wordt gedaan, wel echter wanneer het werd vastgesteld* ». Wanneer echter iets uiteraard strijdig is met het natuurrecht, kan het door den menschelijken wil niet tot iets rechtvaardigs worden gemaakt: b.v. indien zou worden vastgesteld dat stelen of overspel bedrijven geoorloofd is. Daarom wordt bij *Isaïas* (10. 1) gezegd: « *Wee hen, die onrechtvaardige wetten maken* ».

3. Wat door God wordt afgekondigd wordt goddelijk recht genoemd. En dit slaat gedeeltelijk op de dingen die van nature uit rechtvaardig zijn, maar waarvan de rechtvaardigheid voor de mensen verborgen blijft; gedeeltelijk echter op die dingen die rechtvaardig worden uit kracht van hun goddelijke instelling. Vandaar kan ook het goddelijk recht, evenals het menschelijk recht, in die twee soorten worden onderscheiden. Immers, in de

hominis depravatur, est aliquis casus, in quo depositum non est reddendum, ne homo perversam voluntatem habens, male eo utatur, ut puta si furiosus vel hostis reipublicae arma deposita reposcat.

AD SECUNDUM dicendum, quod voluntas humana ex communi condictio potest aliquid facere justum in his, quae secundum se non habent aliquam repugnantiam ad naturalem justitiam; et in his habet locum jus positivum: unde Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 7.] quod « *legale justum est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter; quando autem ponitur, differt* ». Sed si aliquid de se repugnantiam habeat ad jus naturale, non potest voluntate humana fieri justum, puta si statuatur, quod liceat furari, vel adulterium committere; unde dicitur Isa. 10. [v. 1]: « *Vae qui concidunt leges iniquas* ».

AD TERTIUM dicendum, quod jus divinum dicitur, quod divinitus promulgatur; et hoc quidem partim est de his, quae sunt naturaliter justa, sed tamen eorum justitia homines latet; partim autem de his, quae fiunt justa institutione divina. Unde etiam jus divinum per haec duo distingui

goddelijke wet zijn sommige dingen voorgeschreven omdat zij goed zijn, en verboden omdat zij slecht zijn; andere echter zijn goed omdat zij voorgeschreven, en kwaad omdat zij verboden zijn.

IIIe ARTIKEL.

Is volkenrecht hetzelfde als natuurrecht?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat volkenrecht en natuurrecht hetzelfde zijn. — 1. Immers, alle mensen komen enkel overeen in datgene wat hun krachtens de natuur toekomt. Welnu, in het volkenrecht komen allen overeen; een Jurisconsult toch zegt: « *Het volkenrecht is datgene wat door alle volkeren wordt gebruikt* ». Derhalve is volkenrecht het natuurrecht.

2. Dienstbaarheid is natuurlijk onder de mensen; want sommigen zijn slaven van nature uit, zooals de Wijsgeer bewijst. Welnu, de wetten der dienstbaarheid vallen onder het volkenrecht, zooals Isidorus zegt. Dus is het volkenrecht natuurrecht.

potest, sicut et jus humanum: sunt enim in lege divina quaedam praecepta, quia bona; et prohibita, quia mala; quaedam vero bona, quia praecepta; et mala, quia prohibita.

ARTICULUS III.

Utrum jus gentium sit idem cum jure naturali.

[1-2. q. 95. art. 4. ad 1; 5. Eth. lect. 12.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod jus gentium sit idem cum jure naturali: non enim omnes homines convenient, nisi in eo quod est eis naturale. Sed in jure gentium omnes homines convenient: dicit enim Jurisconsultus [Dig. I. 1. de just. et Jure], quod « *jus gentium est, quo gentes humanae utuntur* ». Ergo jus gentium est jus naturale.

2. PRÆTEREA, servitus inter homines est naturalis: quidam enim sunt naturaliter servi, ut Philosophus probat in 1. Polit. [cap. 2.]. Sed « *servitutes pertinent ad jus gentium* », ut Isidorus dicit [lib. 5. Etymol. cap. 4.]. Ergo jus gentium est jus naturale.

3. Zooals gezegd is (vorig Art.), wordt het recht verdeeld in natuurrecht en positief recht. Welnu, het volkenrecht is geen positief recht; want nooit zijn alle volkeren samengekomen om bij gemeenschappelijke afspraak iets vast te stellen. Het volkenrecht is dus natuurrecht.

Daartegenover staat echter dat Isidorus zegt: « *Recht is ofwel natuurrecht, ofwel burgerrecht, ofwel volkenrecht* », en op die wijze wordt het volkenrecht van het natuurrecht onderscheiden.

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (vorig Art.), is het natuurrecht of het natuurlijk rechtvaardige datgene wat krachtens zijn natuur, met betrekking tot een ander evenredig of juist toegemeten is. Dit nu kan op een dubbele wijze zich voordoen: eenerzijds overeenkomstig zijn absolute beschouwing; zooals de man uiteraard aangepast is aan de vrouw, opdat hij uit haar zou teelen; en de ouder aan den zoon om hem op te voeden. Anderzijds is iets van nature uit aangepast aan een ander, niet krachtens zijn natuur absoluut genomen, maar beschouwd naar iets wat uit haar voortvloeit, b.v. de eigendom van bezittingen: iminers, wanneer men dezen akker absoluut beschouwt, is er niets in hem

3. PRÆTEREA, jus, ut dictum est [art. praec.], dividitur per jus naturale et positivum. Sed jus gentium non est jus positivum: non enim omnes gentes unquam convenerunt, ut ex communi condicto aliquid statuerent. Ergo jus gentium est jus naturale.

SED CONTRA est, quod Isidorus dicit [lib. 5. Etymol. cap. 4.], quod « *jus aut naturale est, aut civile, aut gentium* »; et ita jus gentium distinguitur a jure naturali.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], jus, sive justum naturale est, quod ex sui natura est adaequatum vel commensuratum alteri. Hoc autem potest contingere dupliciter: uno modo secundum absolutam sui considerationem, sicut masculus ex sui ratione habet commensurationem ad foeminam, ut ex ea generet, et parens ad filium, ut eum nutrit; alio modo aliquid est naturaliter alteri commensuratum, non secundum absolutam sui rationem, sed secundum aliquid, quod ex ipso sequitur, puta proprietas possessionum: si enim consideretur iste ager ab-

waardoor hij meer aan dezen dan aan genen zou toebehooren; wanneer hij echter beschouwd wordt met betrekking tot de gunstige gelegenheid om bebouwd te worden, en tot het vredige gebruik ervan, dan is er in hem wel eenige aangepastheid om aan den een toe te behooren en niet aan den ander, zooals blijkt bij den Wijsgeer.

Iets absoluut opvatten komt echter niet alleen aan den mensch, maar ook aan de andere dieren toe. En daarom is het recht, dat natuurrecht heet volgens de eerste wijze van beschouwen, aan ons en aan de andere dieren gemeenschappelijk. « *Van het aldus bepaalde natuurrecht verschilt het volkenrecht* », zooals de Jurisconsult zegt: want « *het eerste is aan alle dieren gemeen, het laatste echter is alleen aan de menschen onder elkaar gemeenschappelijk* ». Iets beschouwen nu met betrekking tot datgene wat eruit volgt, is eigen aan de rede. En hierom is juist dit natuurlijk voor den mensch volgens de natuurlijke rede, die dit voorschrijft. En daarom zegt de Jurisconsult Gaius: « *Wat de natuurlijke rede onder de menschen vaststelt, dat wordt bij allen nageleefd en volkenrecht genoemd* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hieruit blijkt het antwoord op de eerste bedenking.

solute, non habet unde magis sit hujus, quam illius, sed si consideretur ad opportunitatem colendi et ad pacificum usum agri, secundum hoc habet quamdam commensurationem ad hoc quod sit unius, et non alterius, ut patet per Philosophum 2. Polit. [cap. 2.]

Absolute autem apprehendere aliquid non solum convenit homini, sed etiam aliis animalibus, et ideo jus, quod dicitur naturae, secundum primum modum, commune est nobis et aliis animalibus. A jure autem naturali sic dicto recedit jus gentium, ut Jurisconsultus dicit [Dig., loc. cit.], quia illud omnibus animalibus, hoc solum hominibus inter se commune est. Considerare autem aliquid, comparando ad id quod ex ipso sequitur, est proprium rationis; et ideo hoc idem est naturale homini secundum rationem naturalem, quae hoc dictat. Et ideo dicit Catus Jurisconsultus [ibid. 9.]: « Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes gentes custoditur, vocaturque jus gentium ».

Et per hoc patet responsio AD PRIMUM.

2. Het ligt niet in de menschelijke natuur zelf, absoluut beschouwd, dat deze mensch meer dienbaar zou zijn dan een ander: maar enkel om een zeker nut dat daaruit volgt, voor zooever het voor den een nuttiger is door een wijzere te worden geleid, en voor den ander door hem te worden bijgestaan, zoals gezegd wordt in de *Politica*. Vandaar is de dienstbaarheid, die onder het volkenrecht valt, natuurlijk op de tweede wijze en niet op de eerste.

3. Daar de natuurlijke rede datgene voorschrijft wat tot het volkenrecht behoort, als iets wat de rechtvaardigheid zeer dicht nabijkomt, daarom behoeft het geen bijzondere bepaling, maar de natuurlijke rede zelf stelt het vast, zoals gezegd is in den aangehaalden gezagtekst.

IVe ARTIKEL.

Moet een speciaal onderscheid worden gemaakt tusschen het recht van den vader en dat van den heer?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat het recht van den vader

AD SECUNDUM dicendum, quod hunc hominem esse servum, absolute considerando, magis quam alium, non habet rationem naturalem, sed solum secundum aliquam utilitatem consequentem, inquantum utile est huic quod regatur a sapientiori, et illi quod ab hoc juvetur, ut dicitur in I. Polit. [cap. 2.] ; et ideo servitus pertinens ad jus gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo.

AD TERTIUM dicendum, quod quia ea quae sunt juris gentium, naturalis ratio dictat, puta ex propinquo habentia aequitatem, inde est quod non indigent aliqua speciali institutione, sed ipsa naturalis ratio ea instituit, ut dictum est in auctoritate inducta [in corp. art.].

ARTICULUS IV.

Utrum debeat specialiter distingui jus paternum et dominativum.

[Infr. q. 58. art. 7. ad 3; 2. Dist. 44, q. 2. art. 1;
3. Dist. 9. q. 1. art. 1. qla. 5; 5. Eth. lect. 11.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod non debeat specialiter dis-

niet op speciale wijze moet worden onderscheiden van dat van den heer. — 1. Zooals Ambrosius zegt, komt het aan de rechtvaardigheid toe «*aan ieder het zijne te geven*». Welnu, het recht is voorwerp van de rechtvaardigheid, zooals gezegd is (1^e Art.). Derhalve staat het recht in gelijke verhouding tot een-ieder. En zoo moet men niet op speciale wijze het recht van den vader en dat van den heer onderscheiden.

2. De regel van het rechtvaardige is de wet, zooals gezegd is (1^e Art. 2^c Antw.). Welnu, de wet beoogt het algemeen welzijn van de gemeenschap en van het rijk, zooals vroeger gezegd werd (I. II. 90^e Kw. 2^e Art.) ; niet echter het private welzijn van een persoon of zelfs van een familie. Derhalve moet er geen speciaal recht van heer en vader bestaan, daar heer en vader betrekking zeggen tot het gezin, zooals in de *Politica* wordt gezegd.

3. Onder de mensen bestaan nog veel andere graadverschillen: zoo zijn sommigen soldaten, anderen priesters, weer anderen vorsten. Dus moet ook voor ieder van hen een bijzonder recht worden bepaald.

Daartegenover staat echter dat de Wijsgeer het recht van den

tingui jus paternum et dominativum: ad justitiam enim pertinet reddere unicuique quod suum est, ut dicit Ambrosius in I. de Officiis [cap. 24]. Sed jus est objectum iustitiae, sicut dictum est [art. 1.]. Ergo jus ad unumquemque aequaliter pertinet, et sic non debet distingui specialiter jus patris et domini.

2. PRÆTEREA, ratio justi est lex, ut dictum est [art. 1. ad 2.]. Sed lex respicit commune bonum civitatis et regni, ut supra habitum est [1-2. q. 90. art. 2.]. Non autem respicit bonum privatum unius personae, aut etiam unius familiae. Non ergo debet esse aliquod speciale jus, vel justum dominativum vel paternum, cum dominus et pater pertineant ad domum, ut dicitur in I. Polit. [cap. 2.].

3. PRÆTEREA, multae aliae sunt differentiae graduum in hominibus, ut puta quod quidam sunt milites, quidam sacerdotes, quidam principes. Ergo ad eos debet aliquod speciale jus, vel justum determinari.

SED CONTRA est, quod Philosophus in 5. Ethic. [cap. 6.] specialiter

vader, het recht van den meester en dergelijke, van het landsrecht onderscheidt.

LEERSTELLING. — Recht of het rechtvaardige noemt men datgene wat geévenredigd is aan een ander. « Ander » nu kan op twee manieren worden verstaan: ofwel, als « ander » zonder meer, als iets wat heelemaal onderscheiden is: zooals blijkt bij twee mensen waarvan de een niet ondergeschikt is aan den ander, maar beiden aan het eene opperhoofd van de gemeenschap. Tusschen dezulken bestaat recht zonder meer, volgens den Wijsgeer. Ofwel wordt iets niet zonder meer « ander » genoemd, maar als 't ware een deel van iets. Op die wijze is de zoon, met betrekking tot menschelijke aangelegenheden, iets van den vader, omdat hij op eenigerlei wijze een deel van hem is zooals in de *Ethica* gezegd wordt; en de slaaf is iets van den meester, daar hij zijn werktuig is, zooals gezegd wordt in de *Politica*. Daarom verhoudt de vader zich niet tot den zoon als tot iets « anders » zonder meer, en hierom bestaat daar ook geen rechtvaardigheid zonder meer, maar een zekere rechtvaardigheid, nl. het vaderlijk recht. En om dezelfde reden ook niet tusschen heer en slaaf: maar tusschen hen bestaat er dominatief recht.

Ofschoon nu de vrouw iets van den man is, daar hij zich tot

a justo politico distinguit dominativum et paternum, et alia hujusmodi.

RESPONDEO dicendum, quod jus, sive justum dicitur per commensurationem ad alterum; alterum autem potest dici dupliciter: uno modo, quod simpliciter est alterum, sicut quod est omnino distinctum, sicut apparet in duobus hominibus, quorum unus non est sub altero, sed ambo sunt sub uno principe civitatis; et inter tales secundum Philosophum in 5. Ethic. [cap. 6.] est simpliciter justum. Alio modo dicitur aliquid alterum, non simpliciter, sed quasi aliquid ejus existens; et hoc modo in rebus humanis filius est aliquid patris, quia quoddammodo est pars ejus, ut dicitur in 8. Ethic. [cap. 12.], et servus est aliquid domini, quia est instrumentum ejus, ut dicitur in 1. Polit. [cap. 2.], et ideo patris ad filium non est comparatio, sicut ad simpliciter alterum, et propter hoc non est ibi simpliciter justum, sed quoddam justum, scilicet paternum. Et eadem ratione nec inter dominum et servum, sed est inter eos dominativum justum. *Uxor*

haar verhoudt als tot zijn eigen lichaam, zooals blijkt bij den Apostel in den *Brief aan de Ephesiërs* (5. 28), toch is zij meer onderscheiden van den man, dan de zoon van den vader of de slaaf van den meester: want zij werd opgenomen in het sociale leven van het huwelijk. En hierom is er, zooals de Wijsgeer zegt in de *Politica*, meer recht in eigenlijken zin tusschen man en vrouw, dan wel tusschen vader en zoon of tusschen heer en slaaf. Omdat echter man en vrouw zich onmiddellijk verhouden tot de huiselijke gemeenschap, zooals blijkt uit de *Politica*, bestaat er tusschen hen ook geen politiek recht zonder meer, maar eerder gezinsrecht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Het komt aan de rechtvaardigheid toe ieder het zijne te geven, in de veronderstelling dat de een van den ander onderscheiden is. Want indien iemand aan zichzelf geeft wat hem toekomt, wordt dit niet in eigenlijken zin *rechtvaardig* genoemd. En aangezien datgene wat van den zoon is, van den vader, en wat van den slaaf, van den meester is, bestaat er geen eigenlijke rechtvaardigheid van vader tot zoon en van heer tot slaaf.

autem, quamvis sit aliquid viri, quia comparatur ad eum, sicut ad proprium corpus, ut patet per Apostolum ad Ephes. 5. [v. 28], tamen magis distinguitur a viro, quam filius a patre, vel servus a domino: assumitur enim in quaerendam socialem vitam matrimonii, et ideo, ut Philosophus dicit [lib. 5. Ethic. cap. 6.], inter virum et uxorem plus est de ratione justi, quam inter patrem et filium, vel dominum et servum, quia cum (1) vir et uxor habeant immediatam relationem ad domesticam communitatem, ut patet in 1. Polit. [cap. 2. et 5.], ideo inter eos non est etiam simpliciter politicum justum, sed magis justum oeconomicum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ad justitiam pertinet reddere jus suum unicuique, supposita tamen diversitate unius ad alterum: si quis enim sibi det quod sibi debetur, non proprie vocatur hoc justum; et quia quod est filii, est patris, et quod est servi, est domini, ideo non est proprie justitia patris ad filium, vel domini ad servum.

(1) L.: tamen.

2. De zoon, als zoon, is iets van den vader, en de slaaf, als slaaf, iets van den meester. Voor zoover beiden echter beschouwd worden als mensch, zijn zij iets op zichzelf bestaands, van anderen onderscheiden. En bijgevolg, voor zoover beiden mensch zijn, bestaat er tegenover hen een zekere rechtvaardigheid. En hierom bestaan er ook sommige wetten met betrekking tot de verhoudingen van vader tot zoon en van heer tot slaaf.

Maar voor zoover beiden iets van den ander zijn, in zoover ontbreekt hier het volmaakte begrip van recht of rechtvaardigheid.

3. Alle andere verschillen tusschen personen die in den staat zijn, staan in onmiddellijk verband met de staatsgemeenschap en met haar opperhoofd. En daarom bestaat er met betrekking tot hen recht overeenkomstig het volmaakte begrip van rechtvaardigheid. Toch wordt echter dit recht onderscheiden overeenkomstig de onderscheiden ambten. En daarom spreekt men van soldatenrecht, magistratenrecht en priesterrecht, niet omdat zij afwijken van het recht-zonder-meer, zooals het vaderrecht en het meesterrecht, maar omdat men aan iederen persoon, overeenkomstig zijn eigen ambt, iets bijzonders verschuldigd is.

AD SECUNDUM dicendum, quod filius, inquantum filius, est aliquid patris; et similiter servus, inquantum servus, est aliquid domini. Uterque tamen, prout consideratur ut quidam homo, est aliquid secundum se subsistens ab aliis distinctum. Et ideo, inquantum uterque est homo, aliquo modo ad eos est justitia; et propter hoc etiam aliquae leges dantur de his quae sunt patris ad filium, vel domini ad servum. Sed inquantum uterque est aliquid alterius, secundum hoc deficit ibi perfecta ratio justi, vel juris.

AD TERTIUM dicendum, quod omnes aliae diversitates personarum, quae sunt in civitate, habent immediatam relationem ad communitatem civitatis, et ad principem ipsius, et ideo ad eos est justum secundum perfectam rationem justitiae. Distinguitur tamen istud justum secundum diversa officia; unde dicitur jus militare, vel jus magistratum, aut sacerdotum, non propter defectum a simpliciter justo, sicut dicitur jus paternum et dominativum, sed propter hoc quod unicuique conditioni personae secundum proprium officium aliquid proprium debetur.

ACHT EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE RECHTVAARDIGHEID.

(Twaalf Artikelen.)

Hierna moeten wij handelen over de rechtvaardigheid. Hieromtrent stellen wij twaalf vragen.

1. Wat is de rechtvaardigheid?
  2. Sluit rechtvaardigheid altijd verhouding tot een ander in?
  3. Is zij een deugd?
  4. Is zij in den wil als in haar subject?
  5. Is zij een algemeene deugd?
  6. Valt zij, als algemeene deugd, naar de wezenheid samen met alle andere deugden?
  7. Is er een bijzondere rechtvaardigheid?
  8. Heeft de bijzondere rechtvaardigheid een eigen gebied?
  9. Heeft zij betrekking op de hartstochten, of alleen op de handelingen?
  10. Is het midden van de rechtvaardigheid een zaak-midden?
-

QUAESTIO LVIII.

DE JUSTITIA, IN DUODECIM ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de justitia.

Circa quam quaeruntur duodecim: 1. Quid sit justitia. — 2. Utrum justitia semper sit ad alterum. — 3. Utrum sit virtus. — 4. Utrum sit in voluntate sicut in subjecto. — 5. Utrum sit virtus generalis. — 6. Utrum secundum quod est generalis, sit idem in essentia cum omni virtute. — 7. Utrum sit aliqua justitia particularis. — 8. Utrum justitia particularis habeat propriam materiam. — 9. Utrum sit circa passiones, vel circa operationes tantum. — 10. Utrum medium justitiae sit medium rei. —

11. Is het de daad van de rechtvaardigheid, ieder het zijne te geven?

12. Is de rechtvaardigheid de voornaamste onder de zedelijke deugden?

I^e ARTIKEL.

Is het passend de rechtvaardigheid te bepalen als « de standvastige en blijvende wil om aan eenieder zijn recht te geven »?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid door de rechtsgeleerden niet op passende wijze bepaald wordt als « de standvastige en blijvende wil om aan eenieder zijn recht te geven ». — 1. Immers, volgens den Wijsgeer, is de rechtvaardigheid « een hebbelijkheid waardoor sommigen rechtvaardige daden kunnen stellen, en waardoor zij rechtvaardig handelen en willen ». Maar de wil duidt op het vermogen, of ook wel op de daad. Derhalve is het niet passend te zeggen: de rechtvaardigheid is de wil.

2. De rechtgeaardheid van den wil is de wil zelf niet. Anders toch, indien de wil zijn rechtgeaardheid was, zou geen enkele

11. *Utrum actus justitiae sit reddere unicuique quod suum est.* —

12. *Utrum justitia sit praecipua inter omnes virtutes morales.*

ARTICULUS I.

Utrum convenienter diffiniatur Justitia, quod est perpetua et constans voluntas jus suum unicuique tribuens.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter definiatur Justitia a jurisperitis [Dig. I. 1. de Just. et Jure. 10.], quod justitia est « perpetua et constans voluntas jus suum unicuique tribuens ». Justitia enim secundum Philosophum in 5. Ethic. [cap. 1.] est « habitus, a quo sunt aliqui operativi justorum, et quo operantur et volunt justa ». Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum. Ergo inconvenienter justitia dicitur esse voluntas.

2. PRÆTEREA, rectitudo voluntatis non est voluntas; alioquin, si voluntas esset sua rectitudo, sequeretur quod nulla voluntas esset perversa. Sed

wil verdorven zijn. Welnu, volgens Anselmus « *is de rechtvaardigheid de rechtgeaardheid* ». Dus is de rechtvaardigheid niet de wil.

3. Alleen Gods wil is blijvend. Indien dus de rechtvaardigheid een blijvende wil is, zou er alleen in God rechtvaardigheid bestaan.

4. Al het blijvende, is standvastig, daar het onveranderlijk is. Derhalve is het overbodig én « *blijvend* » én « *standvastig* » in de bepaling van de rechtvaardigheid te plaatsen.

5. Aan eenieder zijn recht geven is de taak van den vorst. Indien dus de rechtvaardigheid hierin zou bestaan, ieder het zijne te geven, zou daaruit volgen dat de rechtvaardigheid alleen in den vorst bestaat, wat niet aannemelijk is.

6. Augustinus zegt: « *De rechtvaardigheid is liefde die alleen God dient* ». Derhalve geeft zij niet aan ieder het zijne.

LEERSTELLING. — Bovengenoemde bepaling van de rechtvaardigheid is juist, wanneer men haar goed begrijpt. Immers, daar iedere deugd een hebbelijkheid is, die het beginsel is van een goede daad, blijkt het noodzakelijk de deugd te bepalen

secundum Anselmum in lib. de Verit. [cap. 13.], « *justitia est rectitudo* ». Ergo *justitia non est voluntas*.

3. **PRÆTEREA**, sola Dei voluntas est perpetua. Si ergo *justitia est perpetua voluntas, in solo Deo erit justitia*.

4. **PRÆTEREA**, omne *perpetuum est constans, quia est immutabile*. Superflue ergo utrumque ponitur in diffinitione *justitiae*, et « *perpetuum* ». et « *constans* ».

5. **PRÆTEREA**, reddere *jus unicuique pertinet ad principem*. Si ergo *justitia sit unicuique jus suum tribuens*, sequitur *quod justitia non sit nisi in principe, quod est inconveniens*.

6. **PRÆTEREA**, Augustinus dicit in lib. de Moribus Eccles. [cap. 15.] quod « *justitia est amor Deo tantum serviens* ». Non ergo reddit unicuique *quod suum est*.

RESPONDEO dicendum, quod praedicta *justitiae diffinitio conveniens est, si recte intelligatur: cum enim omnis virtus sit habitus, qui est principium boni actus, necesse est quod virtus diffiniatur per actum bonum qui est*

door de goede daad met betrekking tot het eigen gebied van de deugd. Zooals verder blijken zal (2^e Art.), is de rechtvaardigheid gericht op die dingen, die betrekking hebben op een ander, als op haar eigen deugdgebied. En zoo wordt de daad van de rechtvaardigheid, met betrekking tot haar eigen gebied en voorwerp, in de bepaling opgenomen door te zeggen: « *die aan een ieder zijn recht geeft* ». Want zooals Isidorus zegt, « *wordt iemand rechtvaardig genoemd, omdat hij het recht onderhoudt* ». Opdat nu een daad, met betrekking tot gelijk welk gebied, deugdzam zou zijn, is het vereischt dat zij willig zou zijn, dat zij duurzaam en vast weze: want de Wijsgeer zegt: voor een daad van deugd wordt vereischt ten eerste dat zij « *met kennis gesteld* » wordt, ten tweede, « *vrij gekozen en om het vereischte doel* », ten derde, dat zij « *op onveranderlijke wijze wordt gesteld* ». De eerste dezer voorwaarden ligt besloten in de tweede: daar, « *wat onwetend wordt gedaan, onwillens is* », zooals in de *Ethica* wordt gezegd. Daarom komt, in de bepaling van de rechtvaardigheid, de wil op de eerste plaats, om aan te duiden, dat een daad van rechtvaardigheid willens moet worden gesteld. Hieraan worden « *standvastig* » en « *blijvend* » toegevoegd, om de vastheid van de daad te beduiden. Vandaar is de bovengenoemde bepaling een volledige bepaling van de rechtvaardigheid;

circa ea quae ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam virtutis. Est autem justitia circa ea quae ad alterum sunt sicut circa propriam materiam, ut infra patebit [art. seq.]; et ideo actus justitiae per comparationem ad propriam materiam virtutis (!), et objectum tangitur, cum dicatur: « Jus suum unicuique tribuens », quia, ut Isidorus dicit in lib. 10. Etymol. [ad litt. I.]: « Justus dicitur, quia jus custodit ».

Ad hoc autem quod aliquis actus circa quacumque materiam sit virtuosus, requiritur quod sit voluntarius, et quod sit stabilis et firmus, quia Philosophus dicit in 2. Ethic. [cap. 4.], quod ad virtutis actum requiritur, primo quidem quod « *operetur sciens* », secundo autem quod « *eligens, et propter debitum finem* », tertio quod « *immobiliter operetur* ». Primum autem horum includitur in secundo, quia « *quod per ignorantiam agitur, est involuntarium* », ut dicitur in 3. Ethic. [cap. 1.], et ideo in diffinitione justitiae primo ponitur voluntas, ad ostendendum quod actus justitiae debet

(1) L. om.: virtutis.

alleen spreekt men van de daad en niet van de hebbelijkheid, die door de daad soortelijk wordt bepaald: immers spreekt men van hebbelijkheid met betrekking tot de daad. En indien iemand haar den vereischten vorm van een bepaling zou willen geven, dan zou hij kunnen zeggen: « *De rechtvaardigheid is een hebbelijkheid, waardoor iemand, met standvastigen en blijvenden wil aan ieder zijn recht toekent* ». En zoo is zij als 't ware dezelfde bepaling als die van den Wijsgeer, waar hij zegt: « *De rechtvaardigheid is een hebbelijkheid, waardoor van iemand wordt gezegd, dat hij handelt naar de keuze van wat recht is* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wil slaat hier op de daad en niet op het vermogen. Gewoonlijk immers wordt bij de schrijvers de hebbelijkheid door de daad bepaald. Zoo zegt Augustinus dat het geloof is « *gelooven wat men niet ziet* ».

2. Zelfs de rechtvaardigheid is niet naar het wezen de rechtgeaardheid, maar alleen oorzakelijk: zij is immers een hebbelijkheid waardoor iemand rechtvaardig handelt en wil.

esse voluntarius. Additur autem de constantia et perpetuitate ad designandum actus firmitatem. Et ideo praedicta diffinitio est completa diffinitio justitiae, nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur: habitus enim ad actum dicitur. Et si quis vellet eam (2) in debitam formam diffinitionis reducere, posset sic dicere, quod « *justitia est habitus, secundum quem aliquis constanti et perpetua voluntate ejus suum unicuique tribuit* ». Et quasi est eadem diffinitio cum ea, quam Philosophus ponit in 5. Ethic. [cap. 5.] dicens quod « *justitia est habitus, secundum quem aliquis dicitur operativus secundum electionem justi* ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod voluntas hic nominat actum, non potentiam. Est autem consuetum, quod apud auctores habitus per actus diffiniuntur, sicut Augustinus dicit super Joan. [tract. 40.] quod « *fides est credere quod non vides* ».

AD SECUNDUM dicendum, quod neque etiam justitia est essentialiter rectitudo, sed causaliter tantum: est enim habitus, secundum quem aliquis recte operatur et vult.

(2) L. om.: eam.

3. Op twee manieren kan de wil blijvend worden genoemd. Ten eerste, van den kant van de daad zelve, die blijvend voortduurt. En op die wijze is alleen Gods wil blijvend. Ten tweede, van den kant van het voorwerp: daar iemand blijvend iets wil doen. Dit nu wordt vereischt voor het begrip rechtvaardigheid. Immers, het volstaat niet, voor het begrip rechtvaardigheid, dat iemand voor een bepaalden tijd, in een bepaalde zaak, de rechtvaardigheid wil onderhouden, want men zou maar moeilijk iemand vinden, die in alles onrechtvaardig zou willen handelen. Er wordt echter vereischt, dat de mensch den wil zou hebben om blijvend en in alles de rechtvaardigheid te onderhouden.

4. Daar «*blijvend*» niet genomen wordt als *blijvende duur* van de wilsdaad, is het niet overtollig, er «*standvastig*» aan toe te voegen: zooals door «*blijvende wil*» beduid wordt, dat iemand voornemens is altijd de rechtvaardigheid te onderhouden, evenzoo wordt door «*standvastig*» beduid, dat hij in dit voornemen vast zal volharden.

5. Een rechter geeft aan ieder het zijne als beveler en leider: want «*de rechter is het levende recht*», en «*de vorst is de hoeder van het recht*», zooals in de *Ethica* wordt gezegd. De onderdanen daarentegen geven aan ieder het zijne als *uitvoerders*.

AD TERTIUM dicendum, quod voluntas potest dici perpetua dupliciter: uno modo ex parte ipsius actus, qui perpetuo durat, et sic solius Dei voluntas est perpetua; alio modo ex parte objecti, quia scilicet aliquis vult perpetuo facere aliquid, et hoc requiritur ad rationem justitiae. Non enim sufficit ad rationem justitiae, quod aliquis velit ad horam in aliquo negotio servare justitiam, quia vix inventur aliquis, qui velit in omnibus injuste agere, sed requiritur, quod homo habeat voluntatem perpetuo et in omnibus justitiam conservandi.

AD QUARTUM dicendum, quod quia perpetuum non accipitur secundum durationem perpetuam actus voluntatis, non superflue additur constans, ut sicut per hoc, quod dicitur perpetua voluntas, designatur quod aliquis gerat in proposito perpetuo justitiam conservandi, ita etiam per hoc quod dicitur constans, designetur quod in hoc proposito firmiter perseveret.

AD QUINTUM dicendum, quod judex reddit quod suum est per modum imperantis et dirigentis, quia «*judex est justum animatum*», et «*princeps est custos justi*», ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 4. et 6.]. Sed subditi reddunt quod suum est unicuique per modum executionis.

6. Evenals in de liefde tot God de liefde tot den naaste besloten ligt, zooals boven gezegd is (25^e Kw. 1^e Art.), evenzoo ligt, in het feit dat de mensch God dient, besloten, dat hij aan eenieder geeft wat hij verschuldigd is.

IIe ARTIKEL.

Sluit de rechtvaardigheid altijd verhouding tot een ander in?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid niet altijd verhouding tot een ander insluit. — 1. De Apostel immers zegt in den *Brief aan de Romeinen* (3. 22) : « *De gerechtigheid Gods is, door het geloof in Jesus Christus* ». Welnu, het geloof zegt niet, verhouding van den eenen mensch tot den ander. Dus ook de rechtvaardigheid niet.

2. Volgens Augustinus komt aan de rechtvaardigheid toe « *op gepaste wijze te bevelen aan al wat aan den mensch onderworpen is* », omdat zij God dient. Welnu, zooals blijkt uit het *Boek der Schepping* (4. 7), waarin wordt gezegd: « *De begeerte (tot zonde) is in U, maar gij zult ze beheerschen* », is het zinnelijk streefvermogen aan den mensch onderworpen. Derhalve komt

AD SEXTUM dicendum, quod sicut in dilectione Dei includitur dilectio promixi, ut supra dictum est [q. 25. art. 1.], ita etiam in hoc quod homo servit Deo, includitur quod unicuique reddat quod debet.

ARTICULUS II.

Utrum justitia semper sit ad alterum.

[Supr. q. 57. art. 4; 1-2. q. 113. art. 1; 5. Ethic. lect. 17.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod justitia non semper sit ad alterum: dicit enim Apostolus ad Rom. 3. [v. 22] quod « *justitia Dei est per fidem Jesu Christi* ». Sed fides non dicitur per comparationem unius hominis ad alterum. Ergo neque justitia.

2. PRÆTEREA, secundum Augustinum in lib. de Moribus Eccles. [cap. 15.], ad justitiam pertinet, ob hoc quod servit Deo, « *bene imperare caeteris, quae homini sunt subjecta* ». Sed appetitus sensitivus est homini subjectus, ut patet in Gen. 4. [v. 7], ubi dicitur: « *Subter te erit appetitus*

het aan de rechtvaardigheid toe te heerschen over de eigen begeerte. En zoo bestaat er ook rechtvaardigheid met betrekking tot zichzelf.

3. Gods rechtvaardigheid is eeuwig. Welnu, niets was aan God mede-eeuwig. Dus behoort het niet tot de wezenheid van de rechtvaardigheid, verhouding tot een ander in te sluiten.

4. Evenals de handelingen met betrekking tot een ander, moeten worden geregeld, evenzoo de handelingen met betrekking tot zichzelf. Welnu, door de rechtvaardigheid worden de handelingen geregeld, volgens het woord uit het *Boek der Spreuken* (11. 5): « *De gerechtigheid van den rechtvaardige leidt zijn weg* ». Derhalve slaat de rechtvaardigheid niet alleen op datgene wat verhouding tot een ander insluit, maar tevens op datgene wat verhouding zegt tot den betrokken mensch zelf.

Daarlegenvover staat dat Tullius zegt dat « *die regeling waar door de gemeenschap van menschen onder elkaar, en het gemeenschappelijk leven wordt behouden* », tot de rechtvaardigheid behoort. Welnu, dit sluit verhouding tot een ander in. Dus slaat de rechtvaardigheid alleen op die dingen, die verhouding tot een ander insluiten.

LEERSTELLING. — Daar de term « rechtvaardigheid » een

---

eius (scilicet peccati) et tu dominaberis illius ». Ergo ad justitiam pertinet dominari proprio appetitu, et sic erit justitia ad seipsum.

3. PRÆTEREA, justitia Dei est aeterna. Sed nihil aliud est Deo co-aeternum. Ergo de ratione justitiae non est quod sit ad alterum.

4. PRÆTEREA, sicut operationes, quae sunt ad alterum, indigent rectificari, ita etiam operationes quae sunt ad seipsum. Sed per justitiam rectificantur operationes, secundum illud Prov. 11. [v. 5]: « *Justitia simplicis dirigit viam eius* ». Ergo justitia non est solum circa ea quae sunt ad alterum, sed etiam circa ea quae sunt ad seipsum.

SED CONTRA est, quod Tullius dicit I. de Offic. [cap. 7], quod justitiae « *ea ratio est, qua societas hominum inter ipsos et vitae communitas continetur* ». Sed hoc importat respectum ad alterum. Ergo justitia est solum circa ea quae sunt ad alterum.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [q. praec. art. 1.].

zekere gelijkheid zegt, zooals boven (57^e Kw. 1^e Art.) gezegd is, behoort het tot het wezen van de rechtvaardigheid, verhouding tot een ander in te sluiten. Niets immers is gelijk aan zichzelf, maar aan een ander. En omdat het aan de rechtvaardigheid toe-comt de menschelijke daden te regelen, zooals werd gezegd (I. II. 60^e Kw. 2^e Art.; 61^e Kw. 3^e Art.; 113^e Kw. 1^e Art.), daarom moet de gelijkheid, die door de rechtvaardigheid wordt vereischt, bestaan tusschen onderscheidene, handelende subjecten. De handelingen nu gaan uit van den persoon en van het geheel, en, in eigenlijken zin, niet van het deel, van den vorm of het vermogen. Men zegt niet, in eigenlijken zin, dat de hand slaat, maar de mensch, door de hand; ook niet dat de warmte verwarmt, maar het vuur door de warmte. Zoo iets zegt men slechts volgens een zekere gelijkenis. Rechtvaardigheid in eigenlijken zin vereischt dus onderscheiden subjecten; en daarom bestaat zij slechts van den eenen mensch tot den ander. Naar een zekere gelijkenis echter worden in een en denzelfden mensch onderscheiden beginseLEN van handeling opgevat als onderscheidene handelende subjecten: zooals de rede, het weerstrevend- en het begeervermogen. En derhalve wordt op overdrachtelijke wijze gezegd, dat de rechtvaardigheid bestaat in eenzelfden mensch, voor zoover de rede het

cum nomen justitiae aequalitatem importet, ex sua ratione justitia habet, quod sit ad alterum; nihil enim est sibi aequale, sed alteri. Et quia ad justitiam pertinet actus humanos rectificare, ut dictum est [1.2. q. 60. art. 2. q. 61. art. 3. q. 113. art. 1.], necesse est quod aequalitas (1) ista, quam requirit justitia, sit diversorum agere potentium. Actiones autem sunt suppositorum et totorum, non autem proprie loquendo partium et formarum, seu potentiarum: non enim proprie dicitur, quod manus percutiat, sed homo per manum, neque proprie dicitur, quod calor calefaciat, sed ignis per calorem, secundum tamen similitudinem quamdam haec dicuntur. Justitia ergo proprie dicta requirit diversitatem suppositorum, et ideo non est nisi unius hominis ad alium. Sed secundum similitudinem accipiuntur in uno et eodem homine diversa principia actionum, quasi diversa agentia, sicut ratio, et irascibilis, et concupiscibilis. Et ideo metaphorice in uno et eodem homine dicitur esse justitia, secundum quod ratio imperat irascibili

(1) L.: Alietas.

weerstrevend- en het begeervermogen beveelt, en deze aan de rede gehoorzamen, en, in 't algemeen, voor zoover aan ieder deel van den mensch gegeven wordt wat eraan toekomt. Daarom noemt de Wijsgeer deze rechtvaardigheid, rechtvaardigheid « *in overdrachtelijken zin* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De rechtvaardigheid, die door het geloof in ons komt, is die waardoor de zondaar wordt gerechtvaardigd, en die bestaat in de vereischte ordening van de deelen der ziel, zooals boven werd gezegd waar het ging over de rechtvaardigmaking van den zondaar (I. II. 113^e Kw. 1^e Art.). Dit echter valt onder de rechtvaardigheid in overdrachtelijken zin, die zelfs kan bestaan in iemand die een afgezonderd leven leidt.

Hieruit blijkt ook het antwoord op de tweede bedenking.

3. Wat den wil en het eeuwige raadsbesluit betreft, is Gods rechtvaardigheid van alle eeuwigheid: en hierin voornamelijk bestaat de rechtvaardigheid. Naar het uitwerksel nochtans is zij niet van alle eeuwigheid: want niets is mede-eeuwig aan God.

4. De handelingen van den mensch met betrekking tot zichzelf, zijn voldoende geregeld wanneer de hartstochten door de

et concupiscibili, et secundum quod haec obediunt rationi, et universaliter secundum quod unicuique parti hominis attribuitur quod ei convenit. Unde et Philosophus in 5. Ethic. [cap. 11.] hanc justitiam appellat « secundum metaphoram » dictam.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod justitia, quae fit per fidem in nobis, est per quam justificatur impius; quae quidem in ipsa debita ordinatione partium animae consistit, sicut supra dictum est [I-2. q. 113. art. 1.], cum de justificatione impii ageretur. Hoc autem pertinet ad justitiam metaphorice dictam, quae potest inveniri etiam in aliquo solitariam vitam agente.

Et per hoc patet responsio AD SECUNDUM

AD TERTIUM dicendum, quod justitia Dei est ab aeterno secundum voluntatem et propositum aeternum, et in hoc praecipue justitia consistit, quamvis secundum effectum non sit ab aeterno, quia nihil est Deo coaeternum.

AD QUARTUM dicendum, quod actiones quae sunt hominis ad seipsum, sufficienter rectificantur, rectificatis passionibus, per alias virtutes morales.

zedelijke deugden geregeld zijn. De handelingen echter, die een verhouding tot een ander insluiten hebben een bijzondere regeling noodig, niet enkel met betrekking tot het handelend subject, maar tevens met betrekking tot hem tot wien zij zich verhouden. En daarom is er voor hen een speciale deugd, nl. de rechtvaardigheid.

IIIe ARTIKEL.

Is de rechtvaardigheid een deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid geen deugd is. — 1. Bij *Lucas* (17. 10) immers staat geschreven: « *Zoo moet gij ook, wanneer gij alles gedaan hebt wat u bevolen is, nog zeggen: Wij zijn onnuttige knechten; wij hebben alleen maar gedaan, wat wij moesten doen* ». Welnu, daden van deugd stellen is niet onnuttig: want Ambrosius zegt: « *Nut-
tig heeten wij niet datgene wat in goudwaarde wordt geschat,
maar het aanwerven van de deugd* ». Derhalve is doen wat men doen moet geen daad van deugd. Het is echter een daad van rechtvaardigheid. Dus is de rechtvaardigheid geen deugd.

Sed actiones, quae sunt ad alterum, indigent speciali rectificatione, non solum per comparationem ad agentem, sed etiam per comparationem ad eum, ad quem sunt. Et ideo circa eas est specialis virtus, quae est justitia.

ARTICULUS III.

Utrum Justitia sit virtus.

[2. Dist. 17. art. 3 ad 3; 5. Ethic. lect. 2 et 3.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod justitia non sit virtus: dicitur enim *Luc.* 17. [v. 10]: « *Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus* ». Sed non est inutile facere opus virtutis: dicit enim Ambrosius in 2. de Offic. [cap. 6.]: « *Utilitatem non pecuniarii lucri aestimationem dicimus, sed acquisitionem pietatis* ». Ergo facere quod quis debet facere, non est opus virtutis, est autem opus justitiae; ergo justitia non est virtus.

2. Wat uit noodzaak gedaan wordt is niet verdienstelijk. Welnu, aan iemand geven wat het zijne is — en dat komt aan de rechtvaardigheid toe — geschieft uit noodzaak. Derhalve is het niet verdienstelijk. Door daden van deugd echter verwerven wij verdiensten. Dus is de rechtvaardigheid geen deugd.

3. Elke zedelijke deugd heeft betrekking op de daad. Maar datgene wat naar buiten uit wordt gemaakt, is niet de daad maar het maaksel, zooals blijkt bij den *Wijsgoer*. Daar het nu aan de rechtvaardigheid toekomt een op zichzelf rechtvaardig werk naar buiten uit te maken, lijkt zij wel een zedelijke deugd te zijn.

Daartegenover staat echter dat Gregorius zegt: « *Heel de structuur van het goede werk ontstaat door de vier deugden* »: matigheid, verstandigheid, sterkte en rechtvaardigheid.

LEERSTELLING. — De menschelijke deugd is « *die welke de menschelijke daad, en ook den mensch zelf goed maakt* ». Dit nu doet de rechtvaardigheid. De daad van den mensch immers wordt goed, doordat zij gesteld wordt overeenkomstig den norm der rede, waarnaar de menschelijke daden worden geregeld.

2. **PRÆTEREA**, quod fit ex necessitate, non est meritorium. Sed reddere alicui quod suum est, quod pertinet ad justitiam, est necessitatis. Ergo non est meritorium; acibus autem virtutum meremur; ergo justitia non est virtus.

3. **PRÆTEREA**, omnis virtus moralis est circa agibilia. Ea autem, quae exterius constituuntur, non sunt agibilia, sed factibilia, ut patet per Philosophum in 9. Metaphys. [lib. 8. cap. 8.]. Cum ergo ad justitiam pertineat exterius facere aliquod opus secundum se justum, videtur quod justitia non sit virtus moralis.

SED CONTRA est, quod Gregorius dicit in 2. Moral. [cap. 36.], quod « in quatuor virtutibus », scilicet temperantia, prudentia, fortitudine, et justitia, « tota boni operis structura consurgit ».

RESPONDEO dicendum, quod virtus humana est. « *quae bonum reddit actum humanum, et ipsum hominem bonum facit* » [Arist. 2. Ethic. cap. 6.]. Quod quidem convenit justitiae. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc, quod attingit regulam rationis, secundum quam humani actus recti-

Daar nu de rechtvaardigheid de menschelijke handelingen regelt, blijkt het dat zij het werk van den mensch goed maakt. En, zooals Tullius zegt « *worden de mensen vooral om de rechtvaardigheid goed genoemd* ». Daarom « *is de glans van de deugd in haar het hoogst* » zooals hij op dezelfde plaats zegt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wanneer iemand doet wat hij moet, dan draagt hij niet bij tot het geldelijk voordeel van hem aan wien hij doet wat hij moet, maar dan onthoudt hij zich alleen ervan hem schade toe te brengen. Echter maakt hij het zichzelf ten nutte, in zoover hij met spontanen en vaardigen wil doet wat hij moet, en dat is deugdzaam handelen. Daarom wordt in het *Boek der Wijsheid* (8. 7) gezegd: De wijsheid Gods « *leert de matigheid en de rechtvaardigheid, de verstandigheid en de sterkte; niets is, in het leven, nuttiger voor de mensen* », nl. voor de deugdzamen.

2. Er bestaan twee soorten van noodzakelijkheid. Een eerste, uit dwang: daar deze indruischt tegen den wil, neemt zij de verdienste weg. Een tweede noodzakelijkheid ontstaat krachtens de verplichting van een voorschrift, of uit een noodzakelijk te bereiken doel, dan nl. wanneer iemand het doel van de deugd niet bereiken kan zonder dit bepaalde te doen. Zulke noodzake-

ficantur. Unde cum justitia operationes humanas rectificet, manifestum est quod opus hominis bonum reddit; et, ut Tullius dicit in 1. de Officiis [cap. 7.], « *ex justitia praecipue viri boni nominantur* ». Unde, sicut ibidem dicit, « *in ea virtutis splendor est maximus* ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod cum aliquis facit quod debet, non affert utilitatem lucri ei, cui facit quod debet, sed solum abstinet a *damno ejus*; sibi tamen facit utilitatem, inquantum spontanea et prompta voluntate facit illud quod debet, quod est *virtuose agere*. Unde dicitur Sap. 8. [v. 7], quod « *sapientia Dei sobrietatem et justitiam docet, prudentiam et virtutem, quibus in vita nihil est utilius hominibus* », scilicet *virtuosis*.

AD SECUNDUM dicendum, quod duplex est necessitas: una coactionis, et haec quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem est necessitas ex obligatione praecepti, sive ex necessitate finis, quando scilicet aliquis non potest consequi finem virtutis, nisi hoc faciat; et talis necessitas

lijkheid nu sluit de verdienste niet uit, voor zoover men willens doet wat derwijze noodzakelijk is. Toch sluit zij den roem van wat meer-dan-opgelegd-is uit, volgens het woord in den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (9. 16) « *Indien ik het evangelie verkondig, strekt dit mij niet tot roem: want dit is mijn plicht* ».

3. De rechtvaardigheid verhoudt zich niet tot de uiterlijke dingen, voor zoover die gemaakt worden — dat komt aan de kunst toe — maar voor zoover zij ze gebruikt met betrekking tot een ander.

IVe ARTIKEL.

Is de rechtvaardigheid in den wil als in haar subject?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid niet in den wil als in haar subject is. — 1. Soms wordt de rechtvaardigheid waarheid genoemd. De waarheid nu is niet iets van den wil, maar van het verstand. Derhalve is de rechtvaardigheid niet in den wil als in haar subject.

non excludit rationem meriti, inquantum aliquis hoc quod sic est necessarium, voluntarie agit; excludit tamen gloriam supererogationis, secundum illud 1. ad Cor. 9. [v. 16]: « Si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit ».

AD TERTIUM dicendum, quod justitia non consistit circa exteriores res, quantum ad hoc quod est facere, quod pertinet ad artem, sed quantum ad hoc quod utitur eis ad alterum.

ARTICULUS IV.

Utrum Justitia sit in voluntate sicut in subiecto.

[Infr. art. 8. ad 1; 1. q. 21. art. 2. ad 1; 1-2. q. 56. art. 6;
3. Dist. 33. q. 2. art. 4. qla. 3; De Malo q. 4. art. 5. ad 4;
De Virtut. q. 1. art. 5; 5. Ethic. lect. 1.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod justitia non sit in voluntate sicut in subiecto: justitia enim quandoque veritas dicitur. Sed veritas non est voluntatis, sed intellectus. Ergo justitia non est in voluntate sicut in subiecto.

2. De rechtvaardigheid slaat op die dingen, die tot een ander geordend zijn. Welnu, iets tot een ander ordenen komt aan de rede toe. De rechtvaardigheid is dus niet in den wil maar veeleer in het verstand, als in haar subject.

3. De rechtvaardigheid is geen verstandelijke deugd, wijl zij niet tot het kennen geordend is. Vandaar blijft alleen, dat zij een zedelijke deugd is. Welnu, het subject van een zedelijke deugd is het « *redelijke-door-deelhebbing* », nl. het weerstrevend- en het begeervermogen, zooals blijkt bij den Wijsgeer. Derhalve is de rechtvaardigheid niet in den wil als in haar subject, maar veeleer in het weerstrevend- en het begeervermogen.

Daartegenover staat echter dat Anselmus zegt: « *De rechtvaardigheid is de rechtgeordendheid van den wil, om zichzelf onderhouden* ».

LEERSTELLING. — De deugd heeft als subject het vermogen, waarvan de akt door haar wordt geregeld. De rechtvaardigheid nu is niet geordend tot het regelen van een kenakt: wij worden immers niet rechtvaardig genoemd, door het feit dat wij iets met juistheid kennen. En daarom is het subject van de recht-

2. PRÆTEREA, justitia est circa ea quae sunt ad alterum. Sed ordinare aliquid ad alterum est rationis. Justitia ergo non est in voluntate sicut in subjecto, sed magis in ratione.

3. PRÆTEREA, justitia non est virtus intellectualis, cum non ordinetur ad cognitionem. Unde relinquitur, quod sit virtus moralis. Sed subjectum virtutis moralis est « *rationale per participationem* », quod est irascibilis et concupiscibilis, ut patet per Philosophum in I. Ethic. [cap. 13]. Ergo justitia non est in voluntate sicut in subjecto, sed magis in irascibili et concupiscibili.

SED CONTRA est, quod Anselmus dicit [lib. de Verit. cap. 13.] quod « *justitia est rectitudo voluntatis propter se servata* ».

RESPONDEO dicendum, quod illa potentia est subjectum virtutis, ad cuius potentiae actum rectificandum virtus ordinatur. Justitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoscitivum: non enim dicimus justi ex hoc quod recte aliquid cognoscimus; et ideo subjectum justitiae

vaardigheid niet het verstand of de rede, die een kenvermogen zijn.

Daar wij echter rechtvaardig genoemd worden omdat wij iets gerecht doen, en het naaste beginsel van de handeling het streefvermogen is, daarom is de rechtvaardigheid noodzakelijk in een streefvermogen als in haar subject. Er is echter een dubbel streefvermogen, nl. de wil die in de rede wortelt, en het zinnelijk streefvermogen, dat op de zintuiglijke kennis volgt, en verdeeld wordt in weerstrevend- en begeervermogen, zooals in het Eerste Deel (81^e Kw. 2^e Art.) gezegd is. Aan ieder geven wat hem toekomt kan echter niet uitgaan van het zinnelijk streefvermogen: want het zintuiglijk kennen reikt niet tot de beschouwing van de verhouding van het eene tot het andere, maar dit is eigen aan de rede. Daarom kan de rechtvaardigheid noch in het weerstrevend, noch in het begeervermogen zijn als in haar subject maar enkel in den wil. En daarom bepaalt de Wijsgemeerde rechtvaardigheid door de wilsdaad, zooals blijkt uit wat gezegd is (1^e Art.).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Daar de wil het redelijk streefvermogen is, behoudt de rechtgeordendheid van de rede, die waarheid wordt genoemd, dezen naam, wanneer zij

---

non est intellectus vel ratio, quae est potentia cognoscitiva. Sed quia justi in hoc dicimus quod aliquid recte agimus, proximum autem principium actus est vis appetitiva, necesse est quod justitia sit in aliqua vi appetitiva sicut in subjecto. Est autem duplex appetitus, scilicet voluntas, quae est in ratione, et appetitus sensitivus consequens apprehensionem sensus, qui dividitur per irascibilem et concupisibilem, ut habitum est in part. 1. [q. 81. art. 2.]

Reddere autem unicuique quod suum est, non potest procedere ex appetitu sensitivo, quia apprehensio sensitiva non se extendit ad hoc, quod considerare possit proportionem unius ad alterum, sed hoc est proprium rationis. Unde justitia non potest esse sicut in subjecto in irascibili vel concupisibili, sed solum in voluntate. Et ideo Philosophus [lib. 5. Ethic. cap. 1.] definit justitiam per actum voluntatis, ut ex supra dictis patet [art. 1.]

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quia voluntas est appetitus rationalis, ideo rectitudo rationis, quae veritas dicitur, voluntati impressa propter

tot in den wil, om reden van zijn verwantschap met de rede, doordringt. Vandaar wordt de rechtvaardigheid soms waarheid genoemd.

2. Het uitgaan van den wil naar zijn voorwerp, volgt op de kennis van de rede. En daar de rede tot iets anders ordent, daarom kan de wil iets willen met betrekking tot een ander, en dat valt onder de rechtvaardigheid.

3. Niet alleen het weerstrevend- en het begeervermogen hebben deel aan het redelijke, maar « *elk streefvermogen* », zooals in de *Ethica* wordt gezegd: want elk streefvermogen gehoorzaamt aan de rede. De wil nu valt ook onder het streefvermogen. En bijgevolg kan de wil het subject zijn van een zedelijke deugd.

Ve ARTIKEL.

Is de rechtvaardigheid een algemeene deugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid geen algemeene deugd is. — 1. De rechtvaardigheid wordt samen

---

propinquitatem ad rationem nomen retinet veritatis; et inde est, quod quandoque justitia veritas vocatur.

AD SECUNDUM dicendum, quod voluntas fertur in suum objectum consequenter ad apprehensionem rationis; et ideo quia ratio ordinat in alterum, voluntas potest velle aliquid in ordine ad alterum, quod pertinet ad justitiam.

AD TERTIUM dicendum, quod rationale per participationem non solum est irascibile et concupiscibile (1), sed « omnino appetitivum » ut dicitur in 1. Ethic. [cap. 13.], quia omnis appetitus obedit rationi. Sub appetitivo autem comprehenditur voluntas, et ideo voluntas potest esse subjectum virtutis moralis.

ARTICULUS V.

Utrum Justitia sit virtus generalis.

[Ad Philipp. cap. 3. lect. 2; 5. Ethic. lect. 2 et 3.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod justitia non sit virtus generalis: *justitia enim con dividitur aliis virtutibus, ut patet Sap. 8. [v. 7]:*

(1) L.: irascibilis et concupiscibilis.

met de andere deugden ingeschakeld in de verdeeling der deugden, zooals blijkt in het *Boek der Wijsheid* (8. 7) : (De goddelijke Wijsheid) « *leert matigheid en rechtvaardigheid, verstandigheid en sterkte* ». Het algemeene nu wordt niet medeverdeeld of opgesomd met de soorten die onder dat algemeene vallen. Derhalve is de rechtvaardigheid geen algemeene deugd.

2. Evenals de rechtvaardigheid, worden ook de matigheid en de sterkte als kardinale deugden aanzien. Welnu, noch de matigheid noch de sterkte worden voor algemeene deugden gehouden. Dus moet ook de rechtvaardigheid niet op een of andere wijze als algemeene deugd worden beschouwd.

3. Rechtvaardigheid sluit altijd betrekking tot een ander in, zooals gezegd is (2^e Art.). Welnu, de zonde die wordt bedreven met betrekking tot den naaste is geen algemeene zonde, maar wordt tegengesteld aan de zonde, die de mensch begaat tegen zichzelf. Derhalve is ook de rechtvaardigheid geen algemeene deugd.

Daartegenover staat echter dat de Wijsgeer zegt dat « *de rechtvaardigheid alle deugd is* ».

LEERSTELLING. — De rechtvaardigheid regelt den mensch

« *Sobrietatem et justitiam docet, prudentiam et virtutem* ». Sed generale non condividitur seu connumeratur speciebus sub illo generali contentis. Ergo justitia non est virtus generalis.

2. PRÆTEREA, sicut justitia ponitur virtus cardinalis, ita etiam temperantia et fortitudo. Sed temperantia vel fortitudo non ponitur virtus generalis. Ergo neque justitia debet aliquo modo poni virtus generalis.

3. PRÆTEREA, justitia est semper ad alterum, ut supra dictum est [art. 2.]. Sed peccatum, quod est in proximum, non potest esse peccatum generale, sed dividitur contra peccatum, quod peccat homo contra seipsum. Ergo etiam neque justitia est virtus generalis.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 1.] quod « *justitia est omnis virtus* ».

RESPONDEO dicendum, quod justitia, sicut dictum est [art. 2.], or-

met betrekking tot een ander, zooals gezegd is (2^e Art.). Dit nu kan op twee manieren voorkomen. Ofwel, tot een ander, beschouwd als eenling; ofwel, tot een ander, in 't algemeen genomen, zooals nl. hij, die een gemeenschap dient, alle mensen dient, die bij die gemeenschap behooren. Naar haar eigen aard nu beschouwd, kan de rechtvaardigheid zich tot beiden verhouden. Het is klaarblijkend, dat allen, die tot een gemeenschap behooren, tot die gemeenschap in verhouding staan als deelen tot het geheel. Het deel, als zoodanig, is iets van het geheel: vandaar ook kan elk goed van het deel tot het goed van het geheel geordend worden. In overeenstemming hiermee kan het goed van iedere deugd — laat ze dan den mensch regelen met betrekking tot zichzelf, ofwel met betrekking tot andere individueele personen — teruggebracht worden tot het algemeen welzijn waartoe de rechtvaardigheid ordent. Hiermee overeenkomstig kunnen dus de daden van alle deugden onder de rechtvaardigheid vallen, in zoover zij den mensch tot het algemeen welzijn ordent. En in dien zin wordt de rechtvaardigheid een algemeene deugd genoemd. Daar nu het ordenen tot het algemeen welzijn aan de wet toekomt, zooals boven (I. II. 90^e Kw. 2^e Art.) gezegd is, daarom is het, dat die algemeene rechtvaardigheid (algemeen zooals boven werd uiteengezet) *wettelijke rechtvaardig-*

dinat hominem in comparatione ad alium. Quod quidem potest esse dupl iciter: uno modo ad alium singulariter consideratum; alio modo ad alium in communi, secundum scilicet quod ille qui servit alicui communitati, servit omnibus hominibus, qui sub communitate illa continentur. Ad utrumque ergo se potest habere justitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quod omnes, qui sub communitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem, sicut partes ad totum; pars autem id quod est, totius cst; unde et quodlibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Secundum hoc ergo bonum cuiuslibet virtutis, sive ordinantis aliquem hominem ad seipsum, sive ordinantis ipsum ad alias personas singulares, est referibile ad bonum commune. ad quod ordinat justitia. Et secundum hoc actus omnium virtutum possunt ad justitiam pertinere, secundum quod ordinat hominem ad bonum commune; et quantum ad hoc justitia dicitur virtus generalis. Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, ut supra habitum est [1-2. q. 90. art. 2.], inde est, quod talis justitia praedicto modo generalis dicitur justitia legalis, quia scilicet

heid wordt genoemd; want door haar handelt de mensch in overeenstemming met de wet, die de daden van alle deugden richt naar het algemeen welzijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De rechtvaardigheid wordt niet met de andere deugden ingedeeld en opgesomd in zoover zij een algemeene, maar wel in zoover zij een speciale deugd is, zooals verder zal gezegd worden (7^e Art.).

2. De matigheid en de sterkte zetelen in het zinnelijk streefvermogen, d. i. in het begeer- en weerstrevend vermogen. Deze vermogens streven naar sommige partikuliere goederen, zooals ook het zintuig het partikuliere kent. De rechtvaardigheid echter zetelt in het verstandelijk streefvermogen, dat kan streven naar het algemeen goede, waarvan de kennis aan het verstand toekomt. En bijgevolg kan de rechtvaardigheid veel meer een algemeene deugd zijn dan de matigheid of de sterkte.

3. Datgene wat betrekking op onszelf heeft, kan toch tot een ander geordend worden, vooral daar waar het algemeen welzijn er bij betrokken is. Daarom kan ook de wettelijke rechtvaardigheid, voor zoover ze tot het algemeen welzijn ordent, een algemeene deugd genoemd worden; en om dezelfde reden kan de

per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod justitia condividitur, seu connumeratur aliis virtutibus, non in quantum est generalis, sed in quantum est specialis virtus, ut infra dicetur [art. 7.].

AD SECUNDUM dicendum, quod temperantia et fortitudo sunt in appetitu sensitivo, idest in concupiscibili et irascibili. Hujusmodi autem vires sunt appetitivae quorumdam bonorum particularium, sicut et sensus est particularium cognoscitivus. Sed justitia est sicut in subjecto in appetitu intellectivo, qui potest esse universalis boni, cuius intellectus est apprehensivus. Et ideo justitia magis potest esse virtus generalis, quam temperantia vel fortitudo.

AD TERTIUM dicendum, quod illa, quae sunt ad seipsum, sunt ordinabilia ad alterum, praecipue quantum ad bonum commune. Unde et justitia legalis, secundum quod ordinat ad bonum commune, potest dici virtus

onrechtvaardigheid een algemeene zonde worden genoemd: daarom wordt bij *Joannes* (I. 3. 4) gezegd: « *Alle zonde is schennis der wet* ».

VIe ARTIKEL.

Valt de rechtvaardigheid, als algemeene deugd, naar de wezenheid samen met alle andere deugden?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid, als algemeene deugd, naar de wezenheid samenvalt met alle andere deugden. — 1. De Wijsgeer zegt immers, dat deugd en wettelijke rechtvaardigheid « *hetzelfde zijn als alle deugden, maar alleen verschillen naar het zijn* ». Dingen echter die alleen naar het zijn, ofwel naar een begripsonderscheid verschillen, zijn naar de wezenheid niet onderscheiden. Derhalve valt de rechtvaardigheid, naar de wezenheid, samen met alle andere deugden.

2. Iedere deugd, die niet naar de wezenheid met elke deugd samenvalt, is een deel van de deugd. Welnu, voornoemde recht-

generalis. Et eadem ratione injustitia potest dici peccatum commune. Unde dicitur 1. Joan. 3. [v. 4], quod « *omne peccatum est iniquitas* ».

ARTICULUS VI.

*Utrum Justitia, secundum quod est generalis,
sit idem per essentiam cum omni virtute.*

[1-2. q. 60. art. 3. ad 2; et 3. Dist. 9. q. 1. art. 1. qla 2;
De Verit. q. 28. art. 1; 5. Ethic. lect. 2. fin.].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod justitia, secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute: dicit enim Philosophus in 5. Ethic. [cap. 1.] quod « *virtus et justitia legalis est eadem omni virtuti, esse autem non est idem* ». Sed illa quae differunt solum secundum esse vel secundum rationem, non differunt secundum essentiam. Ergo justitia est idem secundum essentiam cum omni virtute.

PRÆTEREA, omnis virtus, quae non est idem per essentiam cum omni virtute, est pars virtutis. Sed justitia praedicta, ut ibidem Philosophus

vaardigheid « *is geen deel van de deugd maar heel de deugd* » zoals de Wijsgeer zegt. Dus valt voornoemde rechtvaardigheid naar de wezenheid samen met alle deugden.

3. Een deugd verschilt, in haar natuur van hebbelijkheid, niet van de andere deugden door het feit dat zij haar daad tot een hooger doel ordent: zoo blijft de matigheid, als hebbelijkheid, wezenlijk dezelfde, ook al wordt haar daad tot het goddelijk goed geordend. Nu komt het aan de wettelijke rechtvaardigheid toe de daden van alle deugden tot een hooger doel te ordenen, nl. tot het algemeen welzijn van de gemeenschap, dat den voorrang heeft op het goed van den individueelen persoon. Derhalve lijkt de wettelijke rechtvaardigheid naar de wezenheid alle deugd te zijn.

4. Elk goed van het deel kan tot het goed van het geheel geordend worden: daarom lijkt het onnuttig en ijdel te zijn wanneer het er niet toe geordend wordt. Wat echter deugdzaam is kan niet onnuttig en ijdel zijn. Dus lijkt het wel dat geen enkele daad een deugddaad kan zijn, wanneer ze niet behoort tot de wettelijke rechtvaardigheid, die tot het algemeen welzijn ordent. Derhalve schijnt het wel dat de wettelijke rechtvaardigheid naar de wezenheid samenvalt met alle deugden.

dicit « *non est pars virtutis, sed tota virtus* ». Ergo praedicta justitia est idem essentialiter cum omni virtute.

3. PRÆTEREA, per hoc quod aliqua virtus ordinat actum suum ad altiorem finem, non diversificatur secundum essentiam habitus, sicut idem est essentialiter habitus temperantiae, etiamsi actus ejus ordinetur ad bonum divinum. Sed ad justitiam legalem pertinet, quod actus omnium virtutum ordinetur ad altiorem finem, idest ad bonum commune multitudinis, quod praeeminet bono unius singularis personae. Ergo videtur, quod justitia legalis essentialiter sit omnis virtus.

4. PRÆTEREA, omne bonum partis ordinabile est ad bonum totius; unde si non ordinetur in illud, videtur esse vanum et frustra. Sed illud, quod est secundum virtutem, non potest esse hujusmodi. Ergo videtur, quod nullus actus possit esse alicuius virtutis, qui non pertineat ad justitiam generalem, quae ordinat in bonum commune. Et sic videtur, quod justitia generalis sit idem in essentia cum omni virtute.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt: « *Velen kunnen deugdzaam handelen met betrekking tot hun eigen angelegenheden, maar zij kunnen het niet met betrekking tot die dingen, die in verhouding staan tot een ander* ». En in de *Politica* zegt hij: « *De deugd van een goed man en van een goed burger zijn niet zonder meer hetzelfde* ». De deugd nu van een goed burger is de wettelijke rechtvaardigheid, waardoor hij tot het algemeen welzijn geordend wordt. Derhalve is de wettelijke rechtvaardigheid niet hetzelfde als de algemeene deugd, maar men kan de een zonder de andere bezitten.

LEERSTELLING. — Iets kan algemeen worden genoemd op twee manieren. Ten eerste, als gezegde: zoo is « dier » algemeen met betrekking tot mensch, paard en dergelijke. In dezen zin moet het algemeene naar de wezenheid samenvallen met die dingen waartegenover het algemeen is: het geslacht immers hoort tot de wezenheid van de soort en wordt in zijn bepaling opgenomen. — Ten tweede wordt iets algemeen genoemd krachtens zijn vermogen: zoo is een universele oorzaak algemeen met betrekking tot al de uitwerkselen, zooals de zon met betrekking tot al de lichamen, die door haar kracht verlicht of veranderd

SED CONTRA est, quod dicit Philosophus in 5 Ethic. [cap. 1.] quod « multi in propriis quidem possunt virtute uti, in his autem, quae ad alterum sunt, non possunt ». Et in 3. Polit. [cap. 2.] dicit, quod « non est simpliciter eadem virtus boni viri, et boni civis ». Sed virtus boni civis est justitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum commune. Ergo non est eadem justitia generalis cum virtute communi, sed una potest sine alia haberi.

RESPONDEO dicendum, quod, generale dicitur aliiquid dupliciter: uno modo per praedicationem, sicut animal est generale ad hominem, et equum, et ad alia hujusmodi; et hoc modo generale oportet quod sit idem essentialiter cum his, ad quae est generale, quia genus pertinet ad essentiam speciei, et cadit in diffinitione ejus. Alio modo dicitur aliiquid generale secundum virtutem, sicut causa universalis est generalis ad omnes suos effectus, ut sol ad omnia corpora, quae illuminantur vel immutantur per virtutem ipsius; et hoc modo generale non oportet quod sit idem in

worden. In dezen zin moet het algemeene niet naar de wezenheid samenvallen met datgene waartegenover het algemeen is: oorzaak en gevolg zijn immers naar hun wezenheid niet hetzelfde.

Op deze wijze wordt, volgens wat gezegd is (vorig Art.), de wettelijke rechtvaardigheid een algemeene deugd genoemd, voor zoover zij nl. de daden der andere deugden naar haar einddoel ordent, en dat heet: bij wijze van bevel de andere deugden bewegen. Zooals immers de liefde een algemeene deugd kan worden genoemd, voor zoover zij de daden van alle deugden tot het goddelijke goed ordent, zoo ook de wettelijke rechtvaardigheid, in zoover zij de daden van alle deugden op het algemeen welzijn richt. Zooals dus de liefde, die op het goddelijk goed gericht is als op haar eigen voorwerp, naar de wezenheid een speciale deugd is, zoo ook is de wettelijke rechtvaardigheid naar de wezenheid een speciale deugd, voor zoover zij op het algemeen welzijn gericht is als op haar eigen voorwerp. En zoo bestaat zij hoofdzakelijk in den vorst, als het plan in den bouwmeester, en secundair in de onderdanen, als in de uitvoerders.

Toch mag iedere deugd wettelijke rechtvaardigheid genoemd worden, voor zoover zij tot het algemeen welzijn gericht wordt door de voornoemde deugd, die naar de wezenheid een speciale, maar om haar beweegkracht een algemeene deugd is. Volgens

essentia cum his, ad quae est generale, quia non est eadem essentia causae et effectus.

Hoc autem modo, secundum praedicta [art. praec.] *justitia legalis* dicitur esse virtus generalis, in quantum scilicet ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem, quod est movere per imperium omnes alias virtutes: sicut enim *charitas* potest dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ac bonum divinum, ita etiam *justitia legalis*, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune. Sicut ergo *charitas*, quae respicit bonum divinum ut proprium objectum, est quaedam specialis virtus secundum suam essentiam, ita etiam *justitia legalis* est quaedam specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum, ut proprium objectum. Et sic est in principe principaliter, et quasi architectonice, in subditis autem secundario, et quasi administrative.

Potest tamen quaelibet virtus, secundum quod a praedicta virtute, speciali quidem in essentia, generali autem secundum virtutem, ordinatur ad bonum commune, dici *justitia legalis*; et hoc modo loquendi *justitia*

deze zegwijze valt de wettelijke rechtvaardigheid naar de wezenheid samen met alle deugden, en is er alleen naar het begrip van onderscheiden. In dezer voege spreekt de Wijsgeer.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Hieruit blijkt het antwoord op de eerste twee bedenkingen.

3. Ook deze argumenteering spreekt over de wettelijke rechtvaardigheid voor zoover de deugd, die onder het bevel staat van de wettelijke rechtvaardigheid, ook wettelijke rechtvaardigheid genoemd wordt.

4. Iedere deugd richt, krachtens haar eigen aard, haar eigen daad op haar eigen doel. Dat zij echter ofwel altijd, ofwel soms op een hooger doel gericht wordt, komt niet voort uit haar eigen aard, maar er moet een andere hogere deugd bestaan, waardoor zij op dat doel gericht wordt. Zoo moet er dan één hogere deugd bestaan, die alle deugden op het algemeen welzijn richt, en dat is de wettelijke rechtvaardigheid, die naar de wezenheid van iedere deugd verschilt.

legalis est idem in essentia cum omni virtute; differt autem ratione, et hoc modo loquitur Philosophus.

Unde patet responsio AD PRIMUM, et SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum, quod etiam illa ratio secundum hunc modum procedit de justitia legali, secundum quod virtus imperata a justitia legali, justitia legalis dicitur.

AD QUARTUM dicendum, quod quaelibet virtus secundum propriam rationem ordinat actum suum ad proprium finem illius virtutis. Quod autem ordinetur ad ulteriorem finem, sive semper, sive aliquando, hoc non habet ex propria ratione, sed oportet esse aliam superiorem virtutem, a qua in illum finem ordinetur. Et sic oportet esse unam virtutem superiorem, quae ordinet omnes virtutes in bonum commune, quae est justitia legalis, et est alia per essentiam ab omni virtute.

VIIe ARTIKEL.

*Bestaat er, buiten de algemeene rechtvaardigheid,
nog een bijzondere rechtvaardigheid?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er buiten de algemeene rechtvaardigheid geen bijzondere rechtvaardigheid bestaat. — 1. Niets bij de deugden is overbodig, evenmin als in de natuur. Welnu, de algemeene rechtvaardigheid regelt op voldoende wijze den mensch, met betrekking tot die dingen, die tot een ander zich verhouden. Een bijzondere rechtvaardigheid is er dus niet noodig.

2. Het eene en het vele veroorzaken in de deugden geen soortelijk verschil. Welnu, de wettelijke rechtvaardigheid regelt den mensch in zijn verhouding tot een ander, voor al datgene wat de gemeenschap, dus de veelheid betreft, zooals blijkt uit wat vooraf gezegd is (5^e en 6^e Art.). Het is derhalve geen andere soort van rechtvaardigheid, die den mensch regelt in zijn verhouding tot een ander, voor die zaken, die een individueelen persoon betreffen.

3. De huiselijke gemeenschap houdt het midden tusschen den

ARTICULUS VII.

Utrum sit aliqua justitia particularis praeter justitiam generalem.

[1-2. q. 60. art. 3; 5. Ethic. lect. 3.]

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod non sit aliqua justitia particularis praeter justitiam generalem: in virtutibus enim nihil est superfluum, sicut nec in natura. Sed justitia generalis sufficienter ordinat hominem circa omnia, quae ad alterum sunt. Ergo non est necessaria aliqua justitia particularis.

2. PRÆTEREA, unum et multa non diversificant speciem virtutis. Sed justitia legalis ordinat hominem ad alterum, secundum ea quae ad multitudinem pertinent, ut ex predictis patet [art. 5. et 6.]. Ergo non est alia species justitiae, quae ordinat hominem ad alterum, in his quae pertinent ad unam singularem personam.

3. PRÆTEREA, inter unam singularem personam et multitudinem civitatis

enkeling en de staatsgemeenschap. Indien er dus, met betrekking tot den enkeling, buiten de algemeene rechtvaardigheid nog een bijzondere rechtvaardigheid zou bestaan, dan moet er om dezelfde reden een huiselijke rechtvaardigheid bestaan, die den mensch regelt met betrekking tot het algemeen welzijn van de familie. Dit nu wordt niet aanvaard. Derhalve bestaat er ook geen bijzondere rechtvaardigheid buiten de algemeene rechtvaardigheid.

Daartegenover staat echter, dat Chrysostomus, bij dit woord van *Mattheus* (5. 6) : « *Zalig die hongeren en dorsten naar de rechtvaardigheid* » opmerkt: « *Hij spreekt ofwel van de algemeene rechtvaardigheid, ofwel van de bijzondere, die aan de gierigheid is tegengesteld* ».

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (vorig Art.), is de wettelijke rechtvaardigheid naar de wezenheid niet alle deugden, maar buiten de wettelijke rechtvaardigheid, die den mensch onmiddellijk op het algemeen welzijn richt, moeten er andere deugden zijn, die den mensch onmiddellijk regelen met betrekking tot de partikuliere goederen. Deze nu kunnen ofwel onszelf betreffen, ofwel een anderen individueelen persoon. Zooals er

media est multitudo domestica. Si ergo est justitia alia particularis per comparationem ad unam personam praeter justitiam generalem, pari ratione debet esse alia justitia oeconomica, quae ordinat hominem ad bonum commune unius familiae; quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis justitia est praeter justitiam legalem.

SED CONTRA est, quod Chrysostomus super illud Matth. 5. [v. 6]: « *Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam* », dicit. [hom. 15.] : « *Justitiam autem dicit, vel universalem virtutem, vel particularem, avaritiae contrarium* ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], justitia legalis non est essentialiter omnis virtus, sed oportet praeter justitiam legalem, quae ordinat hominem immediate ad bonum commune, esse alias virtutes, quae immediate ordinant hominem circa particularia bona; quae quidem possunt esse vel ad seipsum, vel ad alteram singularem personam.

dus, buiten de wettelijke rechtvaardigheid, sommige andere deugden moeten zijn, die den mensch regelen met betrekking tot zichzelf, als b.v. de matigheid en de sterkte, zoo ook moet er, buiten de wettelijke rechtvaardigheid een bijzondere rechtvaardigheid bestaan die den mensch regelt met betrekking tot die dingen, die een anderen individueelen persoon betreffen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De wettelijke rechtvaardigheid regelt wel voldoende den mensch met betrekking tot de dingen, die zich tot een ander verhouden, wat onmiddellijk het algemeen welzijn betreft, maar alleen middellijk wat het goed van den individueelen persoon aangaat. En derhalve moet er een bijzondere rechtvaardigheid bestaan, die den mensch onmiddellijk regelt met betrekking tot het goed van een ander individueel persoon.

2. Het algemeen welzijn van den staat en het partikuliere goed van den enkeling verschillen niet alleen naar veel of weinig, maar tusschen beide bestaat een formeel verschil: want de aard van het algemeen welzijn en van het partikuliere goed is verschillend, zooals de aard van het deel en van het geheel. Derhalve zegt de Wijsgeer: « *Het is onjuist te zeggen dat de staat, het*

Sicut ergo praeter justitiam legalem oportet esse aliquas virtutes particulares, quae ordinant hominem in seipso, puta temperantiam et fortitudinem. ita etiam praeter justitiam legalem oportet esse particularem quamdam justitiam. quae ordinat hominem circa ea, quae sunt ad alteram singularem personam.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod justitia legalis sufficienter quidem ordinat hominem in his quae sunt ad alterum; quantum ad commune quidem bonum, immediate; quantum autem ad bonum unius singularis personae, mediate; et ideo oportet esse aliquam particularem justitiam, quae immediate ordinat hominem ad bonum alterius singularis personae.

AD SECUNDUM dicendum, quod bonum commune civitatis, et bonum singulare unius personae non differunt solum secundum multum et paucum, sed secundum formalem differentiam: alia enim est ratio boni communis et boni singularis, sicut alia est ratio totius et partis; et ideo Philosophus in I. Polit. [cap. 1.] dicit, quod « non bene dicunt, qui dicunt civitatem,

huisgezin en dergelijke, alleen naar de hoeveelheid, en niet soortelijk verschillen ».

3. Volgens den Wijsgeer wordt in de huiselijke gemeenschap een driedubbele verbondenheid onderscheiden: nl. « die van man en vrouw, die van vader en zoon, die van heer en slaaf »; van die twee personen is de een telkens als iets van den ander. Tegenover zulken persoon bestaat er dus geen rechtvaardigheid zonder meer, maar een soort rechtvaardigheid, nl. de « gezinsrechtvaardigheid », zooals in de *Ethica* gezegd wordt.

VIIIe ARTIKEL.

Heeft de bijzondere rechtvaardigheid een eigen gebied?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de bijzondere rechtvaardigheid geen eigen gebied heeft. — 1. Bij dit woord van het *Boek der Schepping* (2. 14): « *De vierde stroom is de Euphraat* », maakt de Glossa van Augustinus deze bemerking: « *Euphraat betekent vruchtdragend; en er wordt niet gezegd*

et domum, et alia hujusmodi differre solum multitudine et paucitate, et non specie ».

AD TERTIUM dicendum ,quod domestica multitudo secundum Philosophum in 1. Polit. [cap. 2.], distinguitur secundum tres conjugationes, scilicet « *uxoris et viri, patris et filii, domini et servi* »; quarum personarum una est quasi aliiquid alterius; et ideo ad hujusmodi personas non est simpliciter justitia, sed quaedam justitiae species, scilicet oeconomica, ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 6.].

ARTICULUS VIII.

Utrum justitia particularis habeat materiam specialem.

[1-2. q. 60. art. 2; 3. Dist. 33. q. 2. art. 2. qla. 3;
q. 3. art. 4. qla. 1; 5. Ethic. lect. 3.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod justitia particularis non habeat materiam specialem: quia super illud Gen. 2. [v. 14]: « *Fluvius quartus ipse est Euphrates* », dicit Glos. [ordin. Aug.]: « *Euphrates frugifer interpretatur; nec dicitur contra quos vadat, quia justitia ad omnes*

waar hij heenvloeit, omdat de rechtvaardigheid behoort tot al de delen van de ziel ». Dit nu zou niet zijn, indien zij een speciaal gebied had: want ieder speciaal gebied wijst op een speciaal vermogen. Dus heeft de bijzondere rechtvaardigheid geen speciaal gebied.

2. Augustinus zegt: « *Er zijn vier deugden in de ziel, waardoor wij in dit leven geestelijk leven, nl. de verstandigheid, de matigheid, de sterkte en de rechtvaardigheid* ». En hij voegt eraan toe dat « *de vierde de rechtvaardigheid is die alle door-dringt* ». Derhalve heeft de bijzondere rechtvaardigheid, die een der vier kardinale deugden is, geen speciaal gebied.

3. De rechtvaardigheid richt op voldoende wijze den mensch met betrekking tot die dingen, die tot een ander in verhouding staan. Alles nu wat in dit leven voorkomt kan de mensch tot een ander richten. Derhalve is het gebied van de rechtvaardigheid algemeen, en niet speciaal.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer een bijzondere rechtvaardigheid erkent, speciaal met betrekking tot die dingen, die het samenleven van de mensen betreffen.

animaee partes pertinet ». Hoc autem non esset, si haberet materiam specialem quia quaelibet materia specialis ad aliquam specialem potentiam pertinet. Ergo justitia particularis non habet materiam specialem.

2. PRÆTEREA, Augustinus dicit in lib. 83. QQ. [q. 61.], quod « *quatuor sunt animae virtutes, quibus in hac vita spiritualiter vivitur, scilicet temperantia, prudentia, fortitudo, et justitia* ». Et dicit, quod *quarta est justitia, « quae per omnes diffunditur »*. Ergo justitia particularis, *quae est una de quatuor virtutibus cardinalibus, non habet specialem materiam*.

3. PRÆTEREA, justitia dirigit hominem sufficienter in his, *quae sunt ad alterum. Sed per omnia, quae sunt hujus vitae, homo potest ordinari ad alterum. Ergo materia justitiae est generalis, et non specialis.*

SED CONTRA est, quod Philosophus in 5. Ethic. [cap. 2.] ponit justitiam particularem circa ea specialiter, *quae pertinent ad communicationem vitae.*

LEERSTELLING. — Al wat door de rede kan worden geregeld valt binnen het gebied der zedelijke deugd, die, zooals blijkt bij den Wijsgeer, bepaald wordt door de geordende rede. Door de rede nu kunnen én de innerlijke hartstochten van de ziel, én de uiterlijke daden én uitwendige dingen, die door den mensch worden gebruikt, geregeld worden. Toch wordt de ordening van den eenen mensch tot den ander beschouwd met betrekking tot de uiterlijke handelingen en de uitwendige zaken waardoor de menschen onder elkaar gemeenschap hebben; naar de innerlijke hartstochten echter beschouwt men de ordening van den mensch in zichzelf. En daar nu de rechtvaardigheid verhouding tot een ander insluit, is niet heel het gebied der zedelijke deugden haar gebied, maar alleen de uiterlijke handelingen, en de dingen in het licht van een speciaal voorwerp, voor zoover nl. door hen de eene mensch tot den ander wordt geordend.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. De rechtvaardigheid behoort essentieel bij dat deel van de ziel, waarin zij zetelt, nl. bij den wil, die door zijn bevel al de andere deelen van de ziel beweegt. En op die wijze behoort de rechtvaardigheid niet

RESPONDEO dicendum, quod omnia quaecumque rectificari possunt per rationem, sunt materia virtutis moralis. quae diffinitur per rationem rectam, ut patet per Philosophum in 2. Ethic. [cap. 6.]. Possunt autem per rationem rectificari et interiores animae passiones, et exteriores actiones, et res exteriores, quae in usum hominis veniunt. Sed tamen per exteriores actiones et per exteriores res, quibus sibi invicem homines communicare possunt, attenditur ordinatio unius hominis ad alterum; secundum autem interiores passiones, consideratur rectificatio hominis in seipso. Et ideo cum justitia ordinetur ad alterum, non est circa totam materiam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones et res, secundum quamdam rationem objecti specialem, prout scilicet secundum eas unus homo alteri coordinatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod justitia pertinet quidem essentialiter ad unam partem animae, in qua est sicut in subjecto, scilicet ad voluntatem; quae quidem movet per suum imperium omnes alias animae partes, et sic

rechtstreeks, maar als door terugwerkende kracht tot al de deelen van de ziel.

2. Zooals vroeger gezegd is (I. II. 61^e Kw. 3^e en 4^e Art.), kunnen de kardinale deugden op een dubbele wijze worden opgevat. Ofwel, voor zoover zij soortelijk-bepaalde deugden zijn met een eigen gebied; ofwel, voor zoover zij sommige algemene wijzen van deugd beteekenen. In dezen zin spreekt Augustinus. Immers, hij zegt dat « *de verstandigheid de kennis is van datgene wat begeerd en gemeden moet worden; de matigheid is de beteugeling van de begeerde naar die dingen, die tijdelijk genot verschaffen; de sterkte is de kracht van de ziel tegenover die dingen, die tijdelijk onaangenaam zijn; de rechtvaardigheid is die deugd, die alle andere doordringt, nl. de liefde tot God en tot den naaste* », en die is de gemeenschappelijke wortel van heel de orde met betrekking tot anderen.

3. De innerlijke hartstochten, die deel uitmaken van het gebied der zedelijkheid, zijn uiteraard niet tot een ander geordend; dit immers behoort tot het specifieke begrip van de rechtvaardigheid: hun uitwerkselen echter, nl. de uiterlijke handelingen, kunnen tot een ander worden geordend. Daarom volgt daar niet uit, dat het gebied van de rechtvaardigheid enkel algemeen is.

justitia non directe, sed quasi per quamdam redundantiam ad omnes alias animas partes pertinet.

AD SECUNDUM dicendum, quod, sicut supra dictum est [I-2. q. 61. art. 3 et 4.], virtutes cardinales dupliciter accipiuntur: uno modo, secundum quod sunt speciales virtutes habentes determinatas materias; alio modo, secundum quod significant quosdam generales modos virtutis; et hoc modo loquitur ibi Augustinus: dicit enim, quod prudentia est « *cognitio rerum appetendarum et fugiendarum* »; temperantia est « *refraenatio cupiditatis ab his, quae temporaliter delectant* »; fortitudo est « *firmitas animi adversus ea, quae temporaliter molesta sunt* »; justitia est, « *quae per caeteras diffunditur, dilectio Dei, et proximi* », quae scilicet est communis radix totius ordinis ad alterum.

AD TERTIUM dicendum, quod passiones interiores, quae sunt pars materiae moralis, secundum se non ordinantur ad alterum, quod pertinet ad specialem rationem justitiae; sed earum effectus sunt ad alterum ordinabiles, scilicet operationes exteriores. Unde non sequitur, quod materia justitiae sit generalis.

IXe ARTIKEL.

Heeft de rechtvaardigheid betrekking op de hartstochten?

BEDENKINGEN. — Men beweert dat de rechtvaardigheid betrekking heeft op de hartstochten. — 1. De Wijsgeer zegt immers: « *De zedelijke deugd heeft betrekking op de lusten en de droefheden* ». De lust nu, d. i. het genot, en de droefheid zijn hartstochten, zooals boven gezegd is (I. II. 23^e Kw. 4^e Art.), waar over de hartstochten werd gehandeld. Daar nu de rechtvaardigheid een zedelijke deugd is, heeft zij bijgevolg betrekking op de hartstochten.

2. Door de rechtvaardigheid worden die handelingen geregeld, die tot een ander zijn. Deze handelingen nu kunnen niet worden geregeld tenzij de hartstochten geregeld zijn: want uit de ongeregeldheid van de hartstochten komt, in bovengenoemde handelingen, wanorde voort; immers, het is door de begeerde van geslachtelijk genot, dat men overgaat tot overspel, en door de overdreven liefde voor het geld komt men tot diefstal. Bijgevolg moet de rechtvaardigheid betrekking hebben op de hartstochten.

ARTICULUS IX.

Utrum justitia sit circa passiones.

[3. Dist. 33. q. 3. art. 4 qla. 1; 4. Dist. 15. q. 1. art. 1. qla. 2. ad 2;
5. Ethic. lect. 1 et 3].

AD NONUM sic proceditur. Videtur, quod justitia sit circa passiones: dicit enim Philosophus in 2. Ethic. [cap. 3.] quod « *circa voluptates et tristitias est moralis virtus* ». Voluptas autem, idest delectatio, et tristitia sunt passiones quaedam, ut supra habitum est [1-2. q. 23. art. 4.], cum de passionibus ageretur. Ergo justitia, cum sit virtus moralis, erit circa passiones.

2. **PRÆTEREA**, per justitiam rectificantur operationes, quae sunt ad alterum. Sed operationes hujusmodi rectificari non possunt, nisi passiones sint rectificatae; quia ex inordinatione passionum provenit inordinatio in praedictis operationibus: propter concupiscentiam enim venereorum proceditur ad adulterium, et propter superfluum amorem pecuniae proceditur ad furtum. Ergo oportet, quod justitia sit circa passiones.

3. Evenals de bijzondere rechtvaardigheid sluit ook de wettelijke rechtvaardigheid verhouding tot een ander in. Welnu, de wettelijke rechtvaardigheid heeft betrekking op de hartstochten, want zonder dat zou zij zich niet uitstrekken tot al de deugden, waaronder sommige klaarblijkelijk betrekking hebben op de hartstochten. Derhalve heeft de rechtvaardigheid betrekking op de hartstochten.

Daartegenover staat echter het woord van den Wijsgeer, dat zij betrekking heeft op de handelingen.

LEERSTELLING. — De waarheid in deze kwestie blijkt uit twee dingen. Ten eerste, uit het subject zelf van de rechtvaardigheid, nl. den wil, wiens bewegingen of daden geen hartstochten zijn, zooals boven gezegd werd (I. II. 22^e Kw. 3^e Art.; 59^e Kw. 4^e Art.); alleen de bewegingen van het zinnelijk streefvermogen worden hartstochten genoemd. Bijgevolg heeft de rechtvaardigheid geen betrekking op de hartstochten, zooals de matigheid en de sterkte, die door het weerstrevend- en het begeervermogen gedragen worden. Ten tweede, van den kant van het gebied der deugd, daar de rechtvaardigheid betrekking heeft op die dingen, die tot een ander in verhouding staan. Door de innerlijke harts-

3. PRÆTERESEA, sicut justitia particularis est ad alterum, ita etiam et justitia legalis. Sed justitia legalis est circa passiones; alioquin non se extenderet ad omnes virtutes, quarum quaedam sunt manifeste circa passiones. Ergo justitia est circa passiones.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 1.] quod est circa operationes.

RESPONDEO dicendum, quod hujus quaestionis veritas ex duobus apparet: primo quidem ex ipso subjecto justitiae, quod est voluntas; cuius motus vel actus non sunt passiones, ut supra habitum est [I-2. q. 22. art. 3. et q. 59. art. 4.]; sed solum motus appetitus sensitivi passiones dicuntur, et ideo justitia non est circa passiones, sicut temperantia et fortitudo, quae sunt irascibilis et concupiscibilis, sunt circa passiones. Alio modo ex parte materiae, quia justitia est circa ea quae sunt ad alterum;

tochten nu zijn wij niet onmiddellijk tot een ander geordend. Derhalve heeft de rechtvaardigheid geen betrekking op de harts-tochten.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Niet iedere zedelijke deugd heeft lust en droefheid tot eigen gebied: de sterkte immers heeft betrekking op de vrees en de dapperheid. Alle zedelijke deugden echter verhouden zich tot het behagen en de droefheid als tot een doeleinde, dat er het gevolg van is. Want, zoo zegt de Wijsgeer: « *Het behagen en de droefheid zijn het voor-naamste doel, en overeenkomstig daarmee noemen wij het eene goed, het andere kwaad* »; en zoo hooren ze tot de rechtvaardigheid, want « *geen rechtvaardige die niet verblijd is door rechtvaardige handelingen* », zooals in de *Ethica* gezegd wordt.

2. De uitwendige handelingen houden als 't ware het midden tusschen de uiterlijke dingen, die tot haar gebied behooren, en de innerlijke hartstochten, die haar beginsel zijn. Nu kan in een van beiden een tekort zijn, zonder daarom ook voor te komen in het andere; zoo b.v. wanneer iemand aan een ander een ding ontvreemdt, niet uit begeerte om het te bezitten, maar met den wil om te benadeelen; of andersom, wanneer iemand iets van

non autem per passiones interiores immediate ad alterum ordinamur, et ideo justitia circa passiones non est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod non quaelibet virtus moralis est circa voluptates et tristitias, sicut circa materiam, nam fortitudo est circa timores et audacias; sed omnis virtus moralis ordinatur ad delectationem et tristitiam, sicut ad quosdam fines consequentes, quia, ut Philosophus dicit in 7. Ethic. [cap. 11.] « *delectatio et tristitia est finis principalis, ad quem respicientes, unumquodque hoc quidem malum, hoc quidem bonum dicimus* ». Et hoc modo pertinent etiam ad justitiam, quia « *non est justus, qui non gaudet justis operationibus* », ut dicitur in 1. Ethic. [cap. 8.].

AD SECUNDUM dicendum, quod operationes exteriores mediae sunt quodammodo inter res exteriores, quae sunt earum materia, et inter passiones interiores, quae sunt earum principia. Contingit autem quandoque esse defectum in uno eorum, sine hoc quod sit defectus in alio, sicut si aliquis surripiat rem alterius, non cupiditate habendi, sed voluntate nocendi; vel e-converso si aliquis alterius rem concupiscat, quam tamen surripere non

een ander begeert, zonder het daarom te willen ontvreemden. De regeling dus van de handelingen, die een uiterlijke zaak tot term hebben, komt aan de rechtvaardigheid toe; maar de regeling van diezelfde handelingen, voor zoover zij ontstaan door de hartstochten, behoort tot de andere zedelijke deugden, die betrekking hebben op de hartstochten. Vandaar belet de rechtvaardigheid het ontvreemden van eens anders eigendom, in zoover dit ingaat tegen de gelijkheid, die moet bestaan met betrekking tot de uiterlijke dingen; de vrijgevigheid daarentegen voor zoover het voortkomt uit een ongeregelde begeerte naar rijkdom. Daar nu de uiterlijke handelingen niet soortelijk bepaald worden door de inwendige hartstochten, maar veeleer door de uiterlijke dingen, als door haar object, daarom behooren de uiterlijke handelingen uiteraard eerder tot het gebied van de rechtvaardigheid dan van de andere zedelijke deugden.

3. Het algemeen welzijn is het doeleinde van de enkelingen, die in gemeenschap leven, zooals het goed van het geheel doel-einde is van elk der deelen. Het goed echter van een enkeling is voor den anderen enkeling geen doeleinde. En daarom kan veeleer de wettelijke rechtvaardigheid, die op het algemeen welzijn gericht is, zich uitstrekken tot de innerlijke hartstochten, waardoor de mensch eenigszins in zichzelf bepaald is, dan de bijzondere rechtvaardigheid, die gericht is op het goed van een

velit. *Rectificatio ergo operationum, secundum quod ad exteriora terminantur, pertinet ad justitiam; sed rectificatio earum, secundum quod a passionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quae sunt circa passiones. Unde surreptionem alienae rei justitia impedit, inquantum est contra aequalitatem in exterioribus constituendam; liberalitas vero, inquantum procedit ab immoderata concupiscentia divitiarum. Sed quia operationes exteriores non habent speciem ab interioribus passionibus, sed magis a rebus exterioribus, sicut ex objectis, ideo per se loquendo operationes exteriores magis sunt materia justitiae, quam aliarum virtutum moralium.*

AD TERTIUM dicendum, quod bonum commune est finis singularium personarum in communitate existentium, sicut bonum totius finis est cuiuslibet partium; bonum autem unius personae singularis non est finis alterius. Et ideo justitia legalis, quae ordinatur ad bonum commune, magis se potest extendere ad intentiores passiones, quibus homo aliqualiter disponitur in seipso, quam justitia particularis, quae ordinatur ad bonum alterius.

anderen enkeling: hoewel de wettelijke rechtvaardigheid zich in de eerste plaats uitstrekkt tot de andere deugden, met betrekking tot hun uiterlijke handelingen, voor zoover nl. « *de wet aan den sterke, aan den matige en den zachtmoeidge de passende werken oplegt* », zooals in de *Ethica* gezegd wordt.

Xe ARTIKEL.

Is het midden van de rechtvaardigheid een zaakmidden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het midden van de rechtvaardigheid geen zaakmidden is. — 1. De natuur van het geslacht moet in alle soorten worden behouden. Welnu, in de *Ethica* wordt de zedelijke deugd bepaald als « *een kiezende hebbelijkheid, die in het midden bestaat, dat door de rede met betrekking tot ons bepaald is* ». Derhalve is ook het midden van de rechtvaardigheid een redemidden en niet een zaakmidden.

2. In de dingen, die goed zijn zonder meer, is het te veel of te weinig, en bijgevolg ook het midden niet denkbaar: zooals

singularis personae, quamvis justitia legalis principalius se extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum, inquantum scilicet « *praecipit lex fortis opera facere, et quae temperati, et quae mansueti* », ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 1.] .

ARTICULUS X.

Utrum medium justitiae sit medium rei.

[1-2. q. 64. art. 2; 3. Dist. 33. q. 1. art. 3. qla. 2;
De Virtut. q. 1. art. 13. ad 7. 12; Quodl. 6. q. 5. art. 4.].

AD DECIMUM sic proceditur. Videtur, quod medium justitiae non sit medium rei: ratio enim generis salvatur in omnibus speciebus. Sed virtus moralis in 2. Ethic. [cap. 6.] diffinitur esse « *habitus electivus in medietate existens determinata ratione quoad nos* ». Ergo et in justitia est medium rationis, non rei.

2. PRÆTEREA, in his, quae simpliciter sunt bona, non est accipere superfluum et diminutum, et per consequens nec medium, sicut patet de

blijkt bij de deugden, gelijk in de *Ethica* gezegd is. Welnu, de rechtvaardigheid heeft betrekking op de dingen, die goed zijn zonder meer, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Derhalve is het midden van de rechtvaardigheid geen zaakmidden.

3. Men zegt, dat het midden van de andere deugden een redemidden en niet een zaakmidden is, omdat het met betrekking tot verschillende personen kan worden gewijzigd: want wat voor den een veel is, is voor den ander weinig, zooals in de *Ethica* gezegd wordt. Met betrekking tot de rechtvaardigheid nu, wordt hetzelfde in acht genomen: want hij die den vorst slaat krijgt niet dezelfde straf als hij die een privaat persoon slaat. Derhalve is ook het midden van de rechtvaardigheid geen zaakmidden maar een redemidden.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer het midden van de rechtvaardigheid bepaalt naar arithmetische verhouding, en dat is een zaakmidden.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd werd (2^e Art. 4^e Antw.: 8^e Art.; I. II. 60^e Kw. 2^e Art.), hebben de andere zedelijke deugden voornamelijk betrekking op de hartstochten,

virtutibus, ut dicitur in 2. Ethic. [cap. 6.]. Sed justitia est circa simpliciter bona, ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 1.]. Ergo in justitia non est medium rei.

3. PRÆTEREA, in aliis virtutibus ideo dicitur esse medium rationis, et non rei, quia diversimode accipitur per comparationem ad diversas personas, quia quod uni est multum, alteri est parum, ut dicitur in 2. Ethic. [cap. 6.]. Sed hoc etiam observatur in justitia, non enim eadem poena punitur, qui percutit principem, et qui percutit privatam personam. Ergo etiam justitia non habet medium rei, sed medium rationis.

SED CONTRA est, quod Philosophus in 2. Ethic. [cap. 4. et lib. 5. cap. 3. et 4.] assignat medium justitiae secundum proportionalitatem arithmeticam, quod est medium rei.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [art. 2. ad 4; art. 8; 1-2. q. 60. art. 2.], aliae virtutes morales principaliter consistunt

wier regeling alleen geschiedt met het oog op den mensch zelf, het subject van die hartstochten, en wel zoo dat hij toort en begeert zooals het past in verschillende omstandigheden. Bijgevolg wordt het midden bij zulke deugden niet bepaald volgens de verhouding van de eene zaak tot de andere, maar enkel met betrekking tot den deugdzame zelf. En daarom is het midden van die deugden alleen een redemidden met betrekking tot ons. Het gebied echter van de rechtvaardigheid sluit alleen de uiterlijke handeling in, voor zoover zijzelf, of de zaak die zij gebruikt, de passende verhouding heeft tot een anderen persoon. En bijgevolg bestaat het midden van de rechtvaardigheid in de verhoudingsgelijkheid van een uiterlijke zaak aan een anderen persoon. De gelijkheid nu houdt werkelijk het midden tusschen het meer en het minder, zooals in de *Metaphysica* geleerd wordt. Derhalve is het midden van de rechtvaardigheid een zaakmidden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Dit zaakmidden is ook een redemidden, en daarom is de rechtvaardigheid een zedelijke deugd.

2. Het goede zonder meer kan op twee manieren worden verstaan. Ten eerste, als datgene wat onder alle opzichten goed

circumstantias; et quod secundum proportionem ad ipsum rationem nos. Sed materia justitiae est exterior operatio, secundum quod ipsa, vel res, cuius est usus, debitam proportionem habet ad aliam personam. Et ideo medium justitiae consistit in quadam proportionis aequalitate rei exterioris ad personam exteriorem; aequale autem est realiter medium inter majus et minus, ut dicitur in 10. Metaphys. [lib. 9. cap. 5.]. Unde justitia habet medium rei.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod hoc medium rei est etiam medium rationis; et ideo in justitia salvatur ratio virtutis moralis.

AD SECUNDUM dicendum, quod bonum simpliciter dupliciter dicitur. Uno modo, quod est omnibus modis bonum, sicut virtutes sunt bona; et

is: zooals de deugden goed zijn. Zoo is er in die dingen, die zonder meer goed zijn, geen sprake van midden en uitersten. Ten tweede wordt iets zonder meer goed genoemd, omdat het volstrekt goed is, nl. naar zijn natuur beschouwd, hoewel het door misbruik slecht zou kunnen worden, zooals blijkt voor rijkdommen en eer. En in zulke dingen kan er, met betrekking tot de mensen, die ze goed kunnen gebruiken ofwel misbruiken, sprake zijn van te veel, te weinig en midden. En op die wijze heeft de rechtvaardigheid betrekking op het goede zonder meer.

3. De toegebrachte smaad staat tot den vorst in een andere verhouding dan tot een privaat persoon. Daarom is de gelijkheid, die door de straf moet hersteld worden in beide gevallen niet dezelfde. Dit sluit een zaakverschil en niet alleen een redeverschil in.

XIe ARTIKEL.

*Is het de daad van de rechtvaardigheid,
aan ieder het zijne te geven?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet de daad van

sic in his, quae sunt bona simpliciter, non est accipere medium et extrema. Alio modo dicitur aliquid simpliciter bonum, quia est absolute bonum, scilicet secundum suam naturam consideratum, quamvis per abusum possit fieri malum. sicut patet de divitis et honoribus; et in talibus potest accipi superfluum, diminutum, et medium quantum ad homines, qui possunt eis uti vel bene, vel male; et sic circa simpliciter bona dicitur esse justitiae.

AD TERTIUM dicendum, quod injuria illata aliam proportionem habet ad principem, et aliam ad personam privatam; et ideo oportet aliter adaequare utramque injurię per vindictam, quod pertinet ad diversitatem rei, et non solum ad diversitatem rationis.

ARTICULUS XI.

Utrum actus justitiae sit reddere unicuique quod suum est.

AD UNDECIMUM sic proceditur. Videtur, quod actus justitiae non sit

de rechtvaardigheid is, aan ieder het zijne te geven. — 1. Augustinus schrijft het « *te hulp komen van ongelukkigen* » aan de rechtvaardigheid toe. Welnu, wanneer wij de ongelukkigen te hulp komen, geven wij hun niet het hunne, maar veeleer het onze. Derhalve is aan ieder het zijne geven, niet de daad van de rechtvaardigheid.

2. Tullius zegt dat « *de weldadigheid, die ook wel goedwillendheid of vrijgevigheid mag worden genoemd* » onder de rechtvaardigheid valt. Welnu, de vrijgevige schenkt het zijne aan anderen, en niet van wat hun toebehoort. Dus is het niet de daad van de rechtvaardigheid, aan anderen te geven wat hun toekomt.

3. Onder de rechtvaardigheid valt niet alleen het verdeelen van de dingen op gepaste wijze, maar evenzeer het beletten van smadelijke handelingen, zooals doodslag, overspel en dergelijke. Welnu, aan ieder geven wat hem toekomt schijnt alleen te vallen onder de verdeeling van de goederen. Derhalve wordt de daad van de rechtvaardigheid niet voldoende gekenschetst door te zeggen, dat zij aan ieder geeft wat hem toekomt.

Daartegenover staat echter, dat Ambrosius zegt: « *De recht-*

reddere unicuique quod suum est: Augustinus enim 14. de Trin. [cap. 9.] attribuit justitiae « subvenire miseris ». Sed in subveniendo miseris non tribuimus eis quae sunt eorum, sed magis quae sunt nostra. Ergo justitiae actus non est tribuere unicuique quod suum est.

2. PRÆTEREA, Tullius in lib. 1. de Offic. [cap. 7.] dicit, quod « *beneficentia, quam benigitatem vel liberalitatem appellare licet, ad justitiam pertinet* ». Sed liberalitatis est de proprio dare alicui, non de eo quod est ejus. Ergo justitiae actus non est reddere unicuique quod suum est.

3. PRÆTEREA, ad justitiam pertinet non solum res dispensare debito modo, sed etiam injuriosas actiones cohibere, puta homicidia, adulteria, et alia hujusmodi. Sed reddere quod suum est, videtur solum ad dispensationem rerum pertinere. Ergo non sufficienter per hoc notificatur actus justitiae, quod dicitur actus ejus esse, reddere unicuique quod suum est.

SED CONTRA est, quod Ambrosius dicit in 1. de Offic. [cap. 24.]:

*vaardigheid is, welke aan ieder geeft wat hem toekomt, ander-
mans goed niet ontvreemd, het eigen nut verwaarloost om de
algemeene gerechtigheid te bewaren ».*

LEERSTELLING. — Zooals reeds gezegd werd (8^e en 10^e Art.) behoort tot het gebied van de rechtvaardigheid de uitwendige handeling, voor zoover zij zelf, of het ding dat wij door die handeling gebruiken, in juiste verhouding staat tot een ander persoon, op wien wij door de rechtvaardigheid gericht zijn. Wat nu aan iederen persoon, volgens een gelijkheidsverhouding toekomt, dat wordt het zijne genoemd. En bijgevolg is de eigen daad van de rechtvaardigheid niets anders dan aan ieder geven wat hem toekomt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Daar de rechtvaardigheid een kardinale deugd is, worden haar sommige tweederangsdeugden toegevoegd, zooals de barmhartigheid, de vrijgevigheid en andere deugden van dien aard, zooals verder blijken zal (80^e Kw.). En daarom wordt het te hulp komen van ongelukkigen — wat onder de barmhartigheid of naastenliefde valt — en het vrijgevig welfdoen — wat tot de vrijgevigheid behoort — door herleiding toeschreven aan de rechtvaardigheid, als aan de voornamere deugd.

« *Justitia est, quae unicuique quod suum est, tribuit; alienum non vindicat; utilitatem propriam neglit, ut communem aequitatem custodiat.* »

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. 8. et 10.], materia justitiae est operatio exteriorum secundum quod ipsa, vel res, qua per eam utimur, proportionatur alteri personae, ad quam per justitiam ordinamur. Hoc autem dicitur esse suum unicuique personae, quod ei secundum proportionis aequalitatem debetur; et ideo proprius actus justitiae nihil aliud est, quam reddere unicuique quod suum est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod justitiae, cum sit virtus cardinalis, quedam aliae virtutes secundariae adjunguntur, sicut misericordia, liberalitas, et aliae hujusmodi virtutes, ut infra patebit [q. 80.] ; et ideo subvenire miseris, quod pertinet ad misericordiam sive pietatem, et liberaliter benefacere, quod pertinet ad liberalitatem, per quamdam reductionem attribuitur justitiae, sicut principali virtuti.

2. Hieruit blijkt het antwoord op de tweede bedenking.
 3. Zooals de Wijsgeer zegt in de *Ethica* wordt, door uitbreiding van de beteekenis, al het te veel « *winst* » genoemd, in dingen die betrekking hebben op de rechtvaardigheid: evenals elk te weinig « *verlies* » genoemd wordt.

De reden hiervan is, dat de rechtvaardigheid eerst beoefend werd, en 't meest beoefend wordt bij vrijen ruilhandel, zooals bij koop en verkoop, waar die woorden (*winst* en *verlies*) in eigenlijken zin worden gebruikt; daarvandaan worden die woorden gebruikt voor al wat op de rechtvaardigheid betrekking heeft. Hetzelfde geldt voor het aan eenieder geven wat hem toekomt.

XIIe ARTIKEL.

*Is de rechtvaardigheid de voornaamste
onder de zedelijke deugden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de rechtvaardigheid niet de voornaamste is onder de zedelijke deugden. — I. Aan

Et per hoc patet responsio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 4.], omne superfluum in his quae ad justitiam pertinent, lucrum extenso nomine vocatur, sicut et omne quod minus est, vocatur damnum; et hoc ideo, quia justitia prius est exercita, et communius exercitatur in voluntariis commutationibus rerum, puta emptione et venditione, in quibus proprie haec nomina dicuntur; et exinde derivantur haec nomina ad omnia, circa quae potest esse justitia; et eadem ratio est de hoc quod est reddere unicuique quod suum est.

ARTICULUS XII.

Utrum justitia praemineat inter omnes virtutes morales.

[Infr. q. 123. art. 12; q. 141. art. 8; 1-2. q. 66. art. 4;
 3. Dist. 35. q. 1. art. 3. qla. 1; 4. Dist. 33. q. 3. art. 3;
 5. Ethic. lect. 2.]

AD DUODECIMUM sic proceditur. Videtur, quod justitia non praemineat

een ander geven wat hem toekomt valt onder de rechtvaardigheid. Aan de vrijgevigheid komt het toe, van het eigene te geven, en dat is deugdzamer. Derhalve is de vrijgevigheid een grootere deugd dan de rechtvaardigheid.

2. Niets wordt versierd dan alleen door iets waardigers. Welnu, « *de grootmoedigheid is het sieraad, zoowel van de rechtvaardigheid als van alle deugden* », zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Derhalve is de grootmoedigheid edeler dan de rechtvaardigheid.

3. De deugd heeft betrekking op het moeilijke en het goede, zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Welnu, de sterkte heeft betrekking op moeilijkere dingen dan de rechtvaardigheid, nl. op het doodsgevaar, zooals blijkt uit de *Ethica*. Derhalve is de sterkte edeler dan de rechtvaardigheid.

Daartegenover staat echter, dat Tullius zegt: « *De glans der deugd is het grootst in de rechtvaardigheid, want om haar worden de mensen eerlijk genoemd* ».

LEERSTELLING. — Wanneer het om de wettelijke rechtvaardigheid gaat, is het klaarblijkend, dat zij onder al de zedelijke

inter omnes virtutes morales: ad justitiam enim pertinet reddere alteri quod suum est; ad liberalitatem autem pertinet de proprio dare, quod virtuosus est. Ergo liberalitas est major virtus, quam justitia.

2. PRÆTERESEA, nihil ornatur nisi per aliquid dignius se. Sed « magnanimitas est ornamentum et justitiae, et omnium virtutum », ut dicitur in 4. Ethic. [cap. 3.]. Ergo magnanimitas est nobilior, quam justitia.

3. PRÆTERESEA, virtus est circa difficile et bonum, ut dicitur in 2. Ethic. [cap. 3.]. Sed fortitudo est circa magis difficilia, quam justitia, idest circa pericula mortis, ut dicitur in 3. Ethic. [cap. 6.]. Ergo fortitudo est nobilior justitia.

SED CONTRA est, quod Tullius dicit in 1. Offic. [cap. 7.]: « In justitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur ».

RESPONDEO dicendum, quod si loquamur de justitia legali, manifestum est, quod ipsa est praeclarior inter omnes virtutes morales, inquantum bo-

deugden de heerlijkste is, in zoover het algemeen welzijn voornamer is dan het partikuliere goed van een enkeling. Overeenkomstig hiermee zegt de Wijsgeer: « *De heerlijkste onder de deugden schijnt wel de rechtvaardigheid te zijn, en noch de avondster, noch de morgenster zijn zoo bewonderenswaardig* ».

Zelfs wanneer het gaat om de bijzondere rechtvaardigheid, munt ook zij uit onder de andere zedelijke deugden, en wel om een dubbele reden. De eerste reden is het subject: de rechtvaardigheid immers zetelt in een edeler deel van de ziel, nl. het redelijk streefvermogen, den wil; terwijl de andere zedelijke deugden zetelen in het zinnelijk streefvermogen, waartoe de hartstochten behooren, die het gebied uitmaken van de andere zedelijke deugden. Een tweede reden wordt aangevoerd van den kant van het voorwerp. Want de roem van de andere deugden steunt enkel op het goed van den deugdzamen mensch zelf, terwijl de rechtvaardigheid wordt geroemd om de goede verhouding van den deugdzamen mensch tot anderen; en op die wijze is de rechtvaardigheid eenigsins het goed van den andere, zooals in de *Ethica* gezegd wordt. En hierom zegt de Wijsgeer: « *De grootste deugden zijn noodzakelijk die welke aan anderen wel-doen, tenminste indien de deugd het vermogen is om wel te doen. Daarom wordt aan de sterken en de rechtvaardigen het*

nun commune praeminet bono singulare unius personae; et secundum hoc Philosophus in 5. Ethic. [cap. 1.] dicit, quod « *praclarissima virtutum videtur esse justitia, et neque est Hesperus neque Lucifer ita admirabilis* ». Sed etiam si loquamur de justitia particulari, praecellit inter alias virtutes morales, dupli ratione; quarum prima potest sumi ex parte subjecti, quia scilicet est in nobiliore parte animae, idest in appetitu rationali, scilicet in voluntate, aliis virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitivo, ad quem pertinent passiones, quae sunt materia aliarum virtutum moralium. Secunda ratio sumitur ex parte objecti, nam aliae virtutes laudantur solum secundum bonum ipsius virtuosi, justitia autem laudatur secundum quod virtuosus ad alium bene se habet; et sic justitia quodammodo est bonum alterius, ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 1.]. Et propter hoc Philosophus dicit in 1. Rhetor. [cap. 9.]: « *Necessae est maximas virtutes esse eas, quae sunt aliis honestissimae siquidem est virtus potentia benefactiva; propter hoc*

meest eer bewezen: want de sterke is nuttig voor anderen in den oorlog, de rechtvaardigheid echter én in oorlog én in vredetijd ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hoewel de vrijgevigheid van het hare geeft, toch doet zij dat voor zoover zij daarin haar eigen goed ziet. De rechtvaardigheid geeft aan een ander wat hem toekomt, als 't ware met het oog op het algemeen welzijn. — Daarbij wordt de rechtvaardigheid onderhouden tegenover allen, terwijl de vrijgevigheid niet tot allen kan uitgaan. — Te meer nog, de vrijgevigheid, die van het hare mee-deelt, is gegrondvest op de rechtvaardigheid, die aan ieder het zijne waarborgt.

2. De grootmoedigheid verhoogt de waarde van de rechtvaardigheid, voor zoover zij eraan toegevoegd is. Toch zou zij zonder de rechtvaardigheid zelfs geen deugd zijn.

3. De sterke heeft betrekking op moeilijke angelegenheden, niet echter op het beste, wijl zij enkel in den oorlog van nut is: de rechtvaardigheid daarentegen zoowel in oorlog als in vredetijd, zoals gezegd is (in de Leerst.).

et fortis et justos maxime honorant, quoniam fortitudo est utilis aliis in bello; justitia autem et in bello, et in pace ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod liberalitas etsi de suo det, tamen hoc facit, inquantum in hoc considerat propriae virtutis bonum; justitia autem dat alteri quod suum est, quasi considerans bonum commune; et propterea (1) justitia observatur ad omnes; liberalitas autem ad omnes se extenderet non potest; et iterum liberalitas, quae de suo dat, supra justitiam fundatur, per quam unicuique quod suum est, tribuitur (2).

AD SECUNDUM dicendum, quod magnanimitas, quando supervenit justitiae, auget ejus bonitatem; quae tamen sine justitia nec virtutis rationem haberet.

AD TERTIUM dicendum, quod fortitudo etsi consistat circa difficiliora, non tamen est circa meliora, cum sit solum in bello utilis, justitia autem et in bello, et in pace, sicut dictum est [in corp.].

(1) L.: praeterea.

(2) L.: per quam conservatur unicuique quod suum est.

NEGEN EN VIJFTIGSTE KWESTIE.

OVER DE ONRECHTVAARDIGHEID.

(*Vier Artikelen.*)

Hierna moeten wij de onrechtvaardigheid gaan beschouwen. Hieromtrent worden vier vragen gesteld:

1. Is de onrechtvaardigheid een speciale ondeugd?
2. Is het eigen aan den onrechtvaardige, onrechtvaardige daden te stellen?
3. Kan iemand willens onrecht lijden?
4. Is onrechtvaardigheid uiteraard doodzonde?

I^e ARTIKEL.

Is de onrechtvaardigheid een speciale ondeugd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de onrechtvaardigheid

QUAESTIO LIX.

DE INJUSTITIA, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de injustitia.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. Utrum injustitia sit speciale vitium. — 2. Utrum injusta agere sit proprium injusti. — 3. Utrum aliquis possit injustum pati volens. — 4. Utrum injustitia ex suo genere sit peccatum mortale.

ARTICULUS I.

Utrum injustitia sit vitium speciale.

[Supr. q. 58. art. 5. ad 3; infr. q. 79. art. 2. ad 1;
5. Ethic. lect. 2 et 3.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod injustitia non sit vitium spe-

geen speciale ondeugd is. — 1. In den *Eersten Brief van Johannes* (3. 4) wordt gezegd: « *Alle zonde is ongerechtigheid* ». Welnu, ongerechtigheid lijkt wel hetzelfde als onrechtvaardigheid: want rechtvaardigheid is een zekere gelijkheid, en daarom lijkt de onrechtvaardigheid hetzelfde te zijn als ongelijkheid of ongerechtigheid. Derhalve is de onrechtvaardigheid geen speciale ondeugd.

2. Geen enkele speciale zonde wordt aan alle deugden tegengesteld. Welnu, de onrechtvaardigheid wordt aan alle deugden tegengesteld: want met betrekking tot overspel staat zij tegenover de zuiverheid; met betrekking tot doodslag tegenover de zachtmoeidigheid; en evenzoo voor de andere deugden. Dus is de onrechtvaardigheid geen speciale ondeugd.

3. De onrechtvaardigheid staat tegenover de rechtvaardigheid, die door den wil gedragen wordt. Welnu, « *elke zonde is in den wil* », zoals Augustinus zegt. Derhalve is de onrechtvaardigheid geen speciale ondeugd.

Daartegenover staat echter, dat de onrechtvaardigheid aan de rechtvaardigheid wordt tegengesteld. Welnu, de rechtvaardigheid is een speciale deugd. Bijgevolg is de onrechtvaardigheid een speciale ondeugd.

ciale: dicitur enim I. Joan. 3. [v. 4]: « *Omne peccatum est iniquitas* ». Sed iniquitas videtur idem esse quod injustitia: quia justitia est aequalitas quaedam, unde injustitia idem videtur esse quod inaequalitas, sive iniquitas. Ergo injustitia non est speciale peccatum.

2. PRÆTEREA, nullum speciale peccatum opponitur omnibus virtutibus. Sed injustitia opponitur omnibus virtutibus, nam quantum ad adulterium opponitur castitati; quantum ad homicidium opponitur mansuetudini; et sic de aliis. Ergo injustitia non est speciale peccatum.

3. PRÆTEREA, injustitia justitiae opponitur, quae in voluntate est. Sed « *omne peccatum est in voluntate* », ut Augustinus dicit [lib. de Duab. Animab. cap. 10.]. Ergo injustitia non est speciale peccatum.

SED CONTRA est, quod injustitia justitiae opponitur. Sed justitia est specialis virtus. Ergo injustitia est speciale vitium.

LEERSTELLING. — Er bestaat een dubbele onrechtvaardigheid. Ten eerste, de onwettelijke, die aan de wettelijke rechtvaardigheid tegengesteld is. Deze nu is, naar den aard zelf, een speciale ondeugd, voor zoover zij een speciaal voorwerp heeft, nl. het algemeen welzijn, dat zij veracht. Wat echter de bedoeling betreft is zij een algemeene ondeugd: want het verachten van het algemeen welzijn kan den mensch tot alle zonden brengen. Zoo ook zijn alle ondeugden, voor zoover zij strijdig zijn met het algemeen welzijn, in zekeren zin onrechtvaardigheid, als van de onrechtvaardigheid voortkomend, zooals boven over de rechtvaardigheid gezegd is (58^e Kw. 5^e en 6^e Art.).

Ten tweede spreekt men van onrechtvaardigheid, met het oog op een ongelijkheid tegenover een ander: voor zoover nl. de mensch meer goederen wil bezitten, b.v. rijkdom en eer, en minder van het kwade te lijden wil hebben, b.v. lasten en verlies. En op die wijze heeft de onrechtvaardigheid een speciaal gebied, en is zij een speciale ondeugd, aan de bijzondere rechtvaardigheid tegengesteld.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals men van wettelijke rechtvaardigheid spreekt met betrekking tot het menschelijk algemeen welzijn, zoo ook spreekt men van goddelijke

RESPONDEO dicendum, quod injustitia est duplex: una quidem illegalis, quae opponitur legali justitiae; et haec quidem secundum essentiam est speciale vitium, inquantum respicit speciale objectum, scilicet bonum commune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni communis potest homo ad omnia peccata deduci; sicut etiam omnia vilia, inquantum repugnant bono communi, injustitiae habent rationem, quasi ab injustitia derivata, sicut et supra de justitia dictum est [q. 58. art. 5. et 6.]. Alio modo dicitur injustitia secundum inaequalitatem quamdam ad alterum, prout scilicet homo vult habere plus de bonis, puta divitiis et honoribus, et minus de malis, puta laboribus et dannis; et sic injustitia habet materiam specialem, et est particulare vitium, justitiae particulari oppositum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod sicut justitia legalis dicitur per comparationem ad bonum commune humanum, ita justitia divina dicitur per

rechtvaardigheid met betrekking tot het goddelijk goed waarmee iedere zonde strijdig is. En daarom wordt iedere zonde een ongerechtigheid genoemd.

2. Cok de bijzondere onrechtvaardigheid is onrechtstreeks strijdig met alle deugden, voor zoover nl. ook de uiterlijke daden zoowel bij de rechtvaardigheid als bij de andere deugden behooren, hoewel op verschillende wijze, zooals vroeger gezegd is (58^e Kw. 9^e Art. 2^e Antw.).

3. Evenals de rede strekt ook de wil zich uit tot heel het gebied van de zedelijkheid, d. i. tot de hartstochten en tot de uiterlijke handelingen, die zich tot een ander verhouden. De rechtvaardigheid echter vervolmaakt den wil alleen voor zoover hij zich uitstrekt tot de handelingen, die verhouding tot een ander insluiten. En zoo ook de onrechtvaardigheid.

IIe ARTIKEL.

Wordt iemand onrechtvaardig genoemd omdat hij iets onrechtvaardigs doet?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat iemand onrechtvaardig genoemd wordt omdat hij iets onrechtvaardigs doet. — 1. Een

---

comparationem ad bonum divinum, cui repugnat omne peccatum; et secundum hoc omne peccatum dicitur esse iniquitas.

AD SECUNDUM dicendum, quod injustitia etiam particularis opponitur indirecte omnibus virtutibus, inquantum scilicet exteriores etiam actus pertinent et ad justitiam, et ad alias virtutes morales, licet diversimode, sicut supra dictum est [q. 58. art. 9. ad 2.].

AD TERTIUM dicendum, quod voluntas, sicut et ratio se extendit ad materiam totam moralem, scilicet ad passiones et ad operationes exteriores, quae sunt ad alterum; sed justitia perficit voluntatem solum secundum quod se extendit ad operationes, quae sunt ad alterum; et similiter iniquitia.

ARTICULUS II.

Utrum quis dicatur injustus ex hoc, quod facit inustum.

[5. Ethic. lect. 13; In Psalm. 35.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod aliquis dicatur injustus

hebbelijkheid wordt soortelijk bepaald door het voorwerp, zoo als blijkt uit wat vroeger gezegd is (I. II. 54^e Kw. 2^e Art.). Welnu, het eigen voorwerp van de rechtvaardigheid is het recht, en het eigen voorwerp van de onrechtvaardigheid is het onrecht. Daarom moet men iemand rechtvaardig noemen, omdat hij iets rechtvaardigs doet, en onrechtvaardig omdat hij iets onrechtvaardigs doet.

2. De Wijsgeer zegt dat de meaning van hen die denken dat het in het vermogen van den mensch ligt om onmiddellijk onrecht te plegen, en de rechtvaardige niet minder onrechtvaardig kan handelen dan de onrechtvaardige, valsch is. Dit nu zou niet het geval zijn indien het niet eigen was aan den onrechtvaardige onrecht te plegen. Dus moet iemand onrechtvaardig genoemd worden, door het feit dat hij onrecht pleegt.

3. Alle deugden verhouden zich op dezelfde wijze tot hun eigen daad; en hetzelfde geldt voor de tegengestelde ondeugden. Welnu, alwie zich aan onmatigheid schuldig maakt wordt een onmatige genoemd. Derhalve wordt al wie een onrechtvaardigheid begaat onrechtvaardig genoemd.

Daartegenover staat echter wat de Wijsgeer zegt: « *Iemand begaat een onrechtvaardigheid, en is toch geen onrechtvaardige* ».

ex hoc, quod facit injustum: habitus enim specificantur per objecta, ut ex supra dictis patet [1-2. q. 54. art. 2.]. Sed proprium objectum justitiae est justum, et proprium objectum injustitiae est injustum. Ergo et justus dicendus est aliquis ex hoc quod facit justum, et injustus hoc quod facit injustum.

2. PRÆTEREA, Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 9.] falsam esse opinionem quorumdam, qui aestimant in potestate hominis esse ut statim faciat injustum; et quod justus non possit minus facere injustum, quam injustus. Hoc autem non esset, nisi facere injustum esset proprium injusti. Ergo aliquis judicandus est injustus ex hoc, quod facit injustum.

3. PRÆTEREA, eodem modo se habet omnis virtus ad proprium actum, et eadem ratio est de vitiis oppositis. Sed quicumque facit aliquid intemperatum, dicitur intemperatus. Ergo quicumque facit aliquid injustum, dicitur injustus.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 6.], quod « *aliquis facit injustum, et injustus non est* ».

LEERSTELLING. — Zooals een zekere gelijkheid tusschen uiterlijke zaken voorwerp is van de rechtvaardigheid, zoo ook is het voorwerp van de onrechtvaardigheid een zekere ongelijkheid, voor zoover nl. aan iemand meer of minder wordt toegekend dan hem toekomt. Op dit voorwerp nu wordt de onrechtvaardigheid gericht door haar eigen daad, die onrecht plegen heet. Het kan dus op twee wijzen gebeuren, dat iemand, die een onrechtvaardigheid begaat, niet onrechtvaardig is: ten eerste, bij gebrek aan verhouding van de daad tot het eigen voorwerp; de daad immers wordt soortelijk bepaald door wat uiteraard haar voorwerp is, en niet door een toevallig voorwerp. In dingen nu die om een doel zijn, is datgene wat bedoeld wordt uiteraard en dat wat buiten de bedoeling valt toevallig. En bijgevolg, wanneer nu iemand iets doet dat onrechtvaardig is, maar niet bedoelt onrecht te plegen — b.v. wanneer hij dit doet uit onwetendheid en niet meent onrecht te plegen — dan begaat hij niet uiteraard en formeel gesproken een onrechtvaardigheid, maar doet alleen toevallig en in materieelen zin iets onrechtvaardigs. Zulke handeling wordt niet als onrecht plegen bestempeld.

Ten tweede kan zooiets gebeuren, bij gebrek aan verhouding van de handeling tot de hebbelijkheid. Onrecht plegen kan immers soms voortkomen uit een of andere hartstocht, b.v. uit

RESPONDEO dicendum, quod sicut objectum justitiae est aliquid aequale in rebus exterioribus, ita etiam objectum injustitiae est aliquid inaequale, prout scilicet alicui attribuitur plus, vel minus, quam sibi competit. Ad hoc autem objectum comparatur habitus injustitiae mediante proprio actu, qui vocatur *injustificatio*. Potest ergo contingere, quod qui facit *injustum*, non est *injustus*, dupliciter: uno modo propter defectum *comparationis* ipsius operationis ad proprium objectum; quae quidem recipit speciem et nomen a per se objecto, non autem ab objecto per accidens. In his autem, quae sunt propter finem, per se dicitur aliquid, quod est *intentum*; per accidens autem, quod est praeter intentionem. Et ideo si aliquis faciat aliquid, quod est *injustum*, non intendens *injustum* facere, puto cum hoc facit per ignorantiam, non aestimans se *injustum* facere, tunc non facit *injustum*, per se et formaliter loquendo, sed solum per accidens, et quasi materialiter faciens id quod est *injustum*; unde et talis operatio non denominatur *injustificatio*. Alio modo potest contingere propter defectum *comparationis*

gramschap of begeerlijkheid; soms echter uit vrije keuze, dan nl. wanneer onrecht plegen uiteraard behaagt; en in dat geval komt de handeling in eigenlijken zin voort uit de hebbelijkheid, want voor hem die een hebbelijkheid bezit is al wat met die hebbelijkheid in overeenstemming is, uiteraard behaaglijk. — Met bedoeling en uit vrije keuze onrechtvaardigheid plegen is derhalve eigen aan den onrechtvaardige, omdat men hem onrechtvaardig noemt, die de hebbelijkheid van onrechtvaardigheid bezit. Maar onrechtvaardigheid plegen zonder bedoeling, of uit hartstocht, kan ook iemand, die de hebbelijkheid van onrechtvaardigheid niet heeft.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wat uiteraard en formeel, niet echter wat in materieelen zin en toevallig voorwerp is, geeft aan de hebbelijkheid haar soortelijke bepaling.

2. Het is voor iedereen niet gemakkelijk uit vrije keuze onrecht te plegen, als iets waar men uiteraard en niet om een andere reden behagen in vindt; dit is echter eigen aan hem die de ondeugd van onrechtvaardigheid bezit, zooals de Wijsgeer zegt.

3. Het voorwerp van de matigheid is niet een uitwendig bestaande zaak, zooals het voorwerp van de rechtvaardigheid; maar het voorwerp van de matigheid, nl. het matige, is alleen

ipsius operationis ad habitum: potest enim injustificatio procedere, quandoque quidem ex aliqua passione, puta irae, vel concupiscentiae; quandoque autem ex electione, quando scilicet ipsa injustificatio per se placet; et tunc proprie procedit ab habitu, quia unicuique habenti aliquem habitum est secundum se acceptum, quod convenit illi habitui. Facere ergo injustum ex intentione et electione est proprium injusti, secundum quod injustus dicitur, qui habet injustitiae habitum; sed facere injustum praeter intentionem vel ex passione potest aliquis absque habitu injustitiae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod objectum per se et formaliter acceptum specificat habitum; non autem prout accipitur materialiter et per accidentem.

AD SECUNDUM dicendum, quod non est facile cuiquam facere injustum ex electione, quasi aliquid per se placens, et non propter aliud; sed hoc proprium est habentis habitum, ut ibidem Philosophus dicit.

AD TERTIUM dicendum, quod objectum temperantiae non est aliquid exterius constitutum, sicut objectum justitiae, sed objectum temperantiae.

denkbaar met betrekking tot den mensch zelf. En daarom kan datgene wat toevallig is en buiten de bedoeling ligt noch in materieelen, noch in formeelen zin matig worden genoemd; en hetzelfde geldt voor het onmatige. Met betrekking hiertoe is er verschil tusschen de rechtvaardigheid en de andere zedelijke deugden. De verhouding echter van de daad tot de hebbelijkheid is voor alle deugden dezelfde.

IIIe ARTIKEL

Kan iemand willens onrecht lijden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat iemand willens onrecht kan lijden. — 1. Onrecht immers is iets ongelijks, zooals gezegd is (vorig Art.). Iemand nu die zichzelf schade doet wijkt van de gelijkheid af, evenals wanneer hij iemand anders schade berokkent. Dus kan iemand onrecht plegen tegenover zichzelf, evengoed als tegenover een ander. Welnu, alwie onrecht pleegt doet het willens. Dus kan iemand, voornamelijk door zichzelf, willens onrecht lijden.

idest temperatum, accipitur solum in comparatione ad ipsum hominem; et ideo quod est per accidens et praeter intentionem, non potest dici temperatum, nec materialiter, nec formaliter; et similiter neque intemperatum. Et quantum ad hoc est dissimile in justitia et in aliis virtutibus moralibus; sed quantum ad comparationem operationis ad habitum, in omnibus similiter se habet.

ARTICULUS III.

Utrum aliquis possit pati injustum volens.

[5. Ethic. lect. 14.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod aliquis possit pati injustum volens: injustum enim est inaequale, ut dictum est [art. praec.]. Sed aliquis laedendo seipsum recedit ab aequalitate, sicut et laedendo alium. Ergo aliquis potest sibi ipsi facere injustum, sicut et alteri. Sed quicumque facit sibi injustum, volens facit. Ergo aliquis volens potest pati injustum, maxime a seipso.

2. Niemand wordt door de burgerlijke wet gestraft tenzij om het plegen van onrecht. Welnu, zij die zichzelf het leven benemen worden door de staatswetten gestraft, in dien zin, dat men, in de oudheid, hun de eer der begrafenis ontzegde, zooals blijkt bij den Wijsgeer. Dus kan iemand zichzelf onrecht aandoen. En zoo komt het voor, dat iemand willens onrecht lijdt.

3. Niemand pleegt onrecht, tenzij tegenover iemand die dat onrecht lijdt. Welnu, het gebeurt dat iemand onrecht pleegt tegenover een ander, die daarmee instemt, b.v. wanneer hij hem iets verkoopt boven de waarde. Derhalve komt het voor dat iemand willens onrecht lijdt.

Daartegenover staat echter, dat onrecht lijden het tegenovergestelde is van onrecht plegen. Welnu, niemand pleegt onrecht tenzij willens. In tegenovergestelden zin dus kan niemand onrecht lijden tenzij onwillens.

LEERSTELLING. — Het handelen komt uiteraard voort van het handelend subject; het ondergaan echter, in eigenlijken zin genomen, komt van een ander voort; daarom kan eenzelfde subject, ten opzichte van hetzelfde, niet tegelijk handelend optre-

---

2. **PRÆTEREA**, nullus secundum legem civilem punitur, nisi propter hoc quod iacit aliquam injustitiam. Sed illi qui interimunt seipso, puniuntur, secundum leges civitatum in hoc, quod privabantur antiquitus honore sepulturae, ut patet per Philosophum in 5. Ethic. [cap. 11.]. Ergo aliquis potest facere sibi ipsi injustum, et ita contingit, quod aliquis injustum patiatur volens.

3. **PRÆTEREA**, nullus facit injustum, nisi alicui patienti injustum. Sed contingit, quod aliquis faciat injustum alicui hoc volenti, puta si vendat ei rem carius, quam valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid injustum pati.

SED CONTRA est, quod injustum pati est oppositum ei, quod est injustum facere. Sed nullus facit injustum nisi volens. Ergo per oppositum nullus patitur injustum nisi nolens.

RESPONDEO dicendum, quod actio de sui ratione procedit ab agente; passio autem secundum propriam rationem est ab alio; unde non potest esse idem secundum idem agens et patiens, ut dicitur in 3. Physic.

den en ondergaan, zooals in de *Physica* gezegd wordt. In den mensch nu is de wil het eigenlijk beginsel van handeling. En daarom doet de mensch, in eigenlijken zin en uiteraard, datgene wat hij willens doet : en omgekeerd ondergaat de mensch, in eigenlijken zin, datgene wat hij buiten zijn wil om ondergaat; want voor zoover hij willens handelt, is het beginsel van handeling iets in hem; en daarom is hij, als zoodanig veeleer handelend dan lijdend subject.

Daarom moet men zeggen, dat niemand iets uiteraard en formeel onrechtvaardigs kan begaan, tenzij willens, en evenmin ondergaan tenzij buiten zijn wil om. Toevallig echter en in materieelen zin, kan iemand iets uiteraard onrechtvaardigs doen buiten zijn wil om, zooals b.v. wanneer iemand iets doet zonder bedoeling; ofwel willens ondergaan, zooals b.v. wanneer iemand willens aan een ander meer geeft dan hij hem verschuldigd is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Wanneer iemand willens aan een ander iets geeft wat hij hem niet schuldig is, pleegt hij noch onrecht noch ongelijkheid. Door zijn wil immers bezit de mensch eigendom: en zodoende is het niet onevenredig wanneer hem willens iets wordt ontnomen, hetzij door hemzelf, hetzij door een ander.

[cap. I.] et in 8. [cap. 5.] *Principium autem proprium agendi in hominibus est voluntas, et ideo illud proprio et per se homo facit, quod volens facit; et e contrario illud proprio homo patitur, quod praeter voluntatem suam patitur, quia inquantum est volens, principium est ex seipso; et ideo, inquantum est hujusmodi, magis est agens, quam patiens.*

Dicendum est ergo, quod injustum, per se et formaliter loquendo, nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens; per accidens autem, et quasi materialiter loquendo, potest aliquis id, quod est de se injustum, vel facere nolens, sicut cum quis praeter intentionem operatur, vel pati volens, sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate, quam debeat.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod cum aliquis sua voluntate dat alicui id, quod ei non debet, non facit nec injustitiam, nec inaequalitatem: homo enim per suam voluntatem possidet res; et ita non est praeter proportionem, si ei aliquid subtrahatur secundum propriam voluntatem, vel a seipso, vel ab alio.

2. Men kan den enkeling op twee manieren beschouwen. Ten eerste, op zichzelf. Wanneer hij, aldus beschouwd, zichzelf eenig letsel toebrengt, kan dit wel een andere zonde zijn, b.v. van onmatigheid of onbezonnenheid, maar niet een zonde van onrechtvaardigheid: want evenals de rechtvaardigheid, heeft ook de onrechtvaardigheid altijd betrekking op een ander. — Ten tweede kan men een mensch beschouwen als deel van den staat, ofwel als schepsel en beeld van God. En op die wijze doet hij, die zichzelf doodt, zichzelf geen onrecht aan, maar den staat en God. En bijgevolg wordt hij zoowel volgens de goddelijke als volgens de menschelijke wet gestraft, zooals de Apostel over den ontuchtige zegt: « *Zoo iemand Gods tempel ten verdere brengt, dan zal God ook hem verderven* » (1. Cor. 3. 17).

3. Het ondergaan is uitwerksel van een uitwendige handeling. Bij het onrecht plegen nu en het onrecht lijden wordt het materieele genomen naar de uiterlijke handeling, voor zoover die op zichzelf wordt beschouwd, zooals gezegd is (vorig Art.): dat echter wat uiteraard en formeel is wordt genomen met betrekking tot den wil van het handelend en van het lijdend subject, zooals blijkt uit wat gezegd is (Leerst. en vorig Art.). Dus materieel

AD SECUNDUM dicendum, quod aliqua persona singularis potest duplíciter considerari: uno modo secundum se, et sic si sibi aliquod nocumentum inferat, potest quidem habere rationem alterius peccati, puta intemperantiae, vel imprudentiae, non tamen rationem injustitiae, quia sicut justitia semper est ad alterum, ita et injustitia. Alio modo potest considerari aliquis homo, inquantum est aliquid civitatis, scilicet pars; vel inquantum est aliquid Dei, scilicet creatura et imago; et sic qui seipsum occidit, injuriam quidem facit, non sibi, sed civitati et Deo, et ideo punitur tam secundum legem divinam, quam secundum legem humanam, sicut et de fornicatore Apostolus dicit [1. Cor. 3. v. 17]: « *Si quis templum Dei violaverit, disperdet ipsum Deus* ».

AD TERTIUM dicendum, quod passio est effectus actionis exterioris. In hoc autem quod est facere et pati injustum, id quod materiale est, attenditur secundum id quod exterius agitur, prout in se consideratur, ut dictum est [art. praec.]; id autem quod est ibi formale et per se, attenditur secundum voluntatem agentis et patientis, ut ex dictis patet [in corp. et art. praec.]. Dicendum est ergo, quod aliquem facere injustum, et alium

gesproken gaan onrecht plegen en onrecht lijden altijd samen. Als men echter formeel spreekt, is het mogelijk, dat de een met bedoeling onrecht pleegt, terwijl de ander toch geen onrecht lijdt, omdat hij het willens ondergaat. En omgekeerd kan iemand onrecht lijden, indien hij het buiten zijn wil ondergaat, terwijl hij die onwetend handelt, niet formeel onrecht pleegt, maar enkel in materieelen zin.

IV° ARTIKEL.

Bedrijft al wie onrecht pleegt doodzonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet ieder die onrecht pleegt doodzonde bedrijft. — 1. Tegenover de doodzonde staat de dagelijksche zonde. Welnu, in sommige gevallen is onrecht plegen alleen dagelijksche zonde. Sprekend over hen die onrecht plegen, zegt de Wijsgeer immers: « *Allen die zondigen, niet enkel onwetend, maar ook uit onwetendheid, bedrijven dagelijksche zonde* ». Niet ieder dus die onrecht pleegt, bedrijft doodzonde.

pati injustum, materialiter loquendo, semper se concomitantur; sed si formaliter loquamur, facere aliquis potest injustum, intendens injustum facere. Tamen alius non patietur injustum, quia volens patietur; et e converso potest aliquis pati injustum, si nolens id quod est injustum, patiatur. Et tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet injustum formaliter, sed materialiter tantum.

ARTICULUS IV.

Utrum quicumque facit injustum, peccet mortaliter.

[2. Dist. 42. q. 1. art. 4.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod non quicumque facit injustum, peccet mortaliter: peccatum enim veniale mortali opponitur. Sed quandoque veniale peccatum est, quod aliquis faciat injustum: dicit enim Philosophus in 5. Ethic. [cap. 8.] de injusta agentibus loquens: « Quae cumque non solum ignorantes, sed et propter ignorantiam peccant, venialia sunt ». Ergo non quicumque facit injustum, mortaliter peccat.

2. Wie in iets kleins onrecht pleegt, wijkt slechts een weinig af van het midden. Welnu, dit schijnt duldbaar, en tot het allerkleinste kwaad gerekend te moeten worden, zooals blijkt uit wat de Wijsgeer zegt. Niet ieder dus die onrecht pleegt bedrijft doodzonde.

3. De liefde is de moeder van alle deugden, en in tegenstrijdigheid met haar wordt een zonde doodzonde genoemd. Welnu, niet alle zonden die aan de andere deugden tegengesteld zijn, zijn doodzonde. Derhalve is ook onrecht plegen niet altijd doodzonde.

Daartegenover staat echter, dat al wat tegen Gods wet ingaat, doodzonde is. Welnu, hij die onrecht pleegt, handelt tegen het gebod van Gods wet in; want zijn handeling wordt herleid ofwel tot diefstal, ofwel tot overspel, ofwel tot doodslag, of tot iets anders van dien aard, zooals verder zal blijken (64^e Kw. en vlg.). Derhalve bedrijft ieder die onrecht pleegt doodzonde.

LEERSTELLING. — Zooals gezegd is (I. II. 72^e Kw. 5^e Art.), waar het ging over het verschil tusschen de zonden, is de doodzonde tegengesteld aan de liefde, door welke de ziel leeft. Welnu,

2. **PRÆTEREA**, qui in aliquo parvo injustitiam facit, parum a medio declinat. Sed hoc videtur esse tolerabile, et inter minima malorum computandam, ut palet per Philosophum in 2. Ethic. [cap. 9.]. Non ergo quicumque facit injustum, peccat mortaliter.

3. **PRÆTEREA**, charitas est mater omnium virtutum, ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale. Sed non omnia peccata opposita aliis virtutibus sunt mortalia. Ergo etiam neque facere injustum semper est peccatum mortale.

SED CONTRA, quidquid est contra legem Dei, est peccatum mortale. Sed quicumque facit injustum, facit contra praeceptum legis Dei, quia vel reducitur ad furtum, vel ad adulterium, vel ad homicidium, vel ad aliquid hujusmodi, ut ex sequentibus patebit [q. 64. et seqq.]. Ergo quicumque facit injustum, peccat mortaliter.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 72. art. 5.], cum de differentia peccatorum ageretur, peccatum mortale est, quod con-

ieder nadeel, dat aan een ander wordt toegebracht, is uiteraard strijdig met de liefde die aanzet om het goed van een ander te willen. En daar de onrechtvaardigheid altijd bestaat in het benadeelen van een ander, is het klaarblijkend, dat onrecht plegen uiteraard doodzonde is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het woord van den Wijsgeer moet worden begrepen als doelend op de onwetendheid-van-de-feiten, die hijzelf « *de onwetendheid betreffende de bijzondere omstandigheden noemt* », en die kwijtschelding verdient; niet echter als doelend op de onwetendheid-van-het-recht, waarvoor geen verontschuldiging is. Wie echter uit onwetendheid onrecht pleegt, begaat alleen op toevallige wijze onrecht, zoals boven gezegd is (2^e Art.).

2. Hij, die in kleine zaken onrecht pleegt, wikt van den volkommen natuur der onrechtvaardigheid af, voor zoover zulke daad kan doorgaan als niet heelemaal strijdig met den wil van hem, die dat onrecht lijdt, b.v. als iemand aan een ander een appel ontsteelt of iets van dien aard, waarvan het waarschijnlijk is dat hij niet benadeeld wordt, noch dat het hem zal mishagen.

3. De zonden, die met andere deugden strijdig zijn, benadeelen

trariatur charitati, per quam est animae vita. Omne autem nocumentum alteri illatum ex se charitati repugnat, quae movet ad volendum bonum alterius; et ideo cum injustitia semper consistat in nocumento alterius, manifestum est, quod facere injustum ex genere suo est peccatum mortale.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illud verbum Philosophi intelligitur de ignorantia facit, quam ipse vocat „*ignorantiam particularium circumstantiarum*”, quae meretur veniam; non autem de ignorantia juris, quae non excusat. Qui autem ignorans facit injustum, non facit injustum nisi per accidens, ut supra dictum est [art. 2.].

AD SECUNDUM dicendum, quod ille qui in parvis facit injustitiam, deficit a perfecta ratione ejus quod est injustum facere, inquantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem ejus, qui hoc patitur, puta si auferat aliquis alicui unum pomum, vel aliquid tale, de quo probabile sit quod ille inde non laedatur, nec ei displiceat.

AD TERTIUM dicendum, quod peccata, quae sunt contra alias virtutes,

niet altijd een ander, maar sluiten een ongeregeldheid in met betrekking tot de menschelijke hartstochten. Daarom gaat dit argument niet op.

---

non semper sunt in nocumentum alterius, sed important inordinationem quamdam circa passiones humanas; unde non est similis ratio.

ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER HET OORDEEL.

(*Zes Artikelen.*)

Vervolgens moet worden gehandeld over het oordeel. Hieromtrent worden zes vragen gesteld:

1. Is oordeelen een daad van rechtvaardigheid?
2. Is oordeelen gewettigd?
3. Moet men oordeelen op verdenkingen?
4. Moeten twijfelgevallen langs den besten kant worden uitgelegd?
5. Moet het oordeel altijd uitgesproken worden overeenkomstig de geschreven wetten?
6. Ontaardt het oordeel door gezagsaanmatiging?

QUAESTIO LX.

DE JUDICIO, IN SEX ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de judicio.

Et circa hoc quaeruntur sex: 1. Utrum judicium sit actus justitiae. — 2. Utrum sit licitum judicare. — 3. Utrum per suspiciones sit judicandum. — 4. Utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda. — 5. Utrum judicium semper sit secundum leges scriptas proferendum. — 6. Utrum judicium per usurpationem pervertatur.

I^e ARTIKEL.

Is oordeelen een daad van rechtvaardigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat oordeelen geen daad van rechtvaardigheid is. — 1. In de *Ethica* zegt de Wijsgeer immers: « *Ieder oordeelt juist over wat hij kent* »; en zoo lijkt het oordeel wel tot het kenvermogen te behooren. Het kenvermogen nu wordt vervolmaakt door de verstandigheid. Derhalve valt het oordeel eerder onder de verstandigheid dan onder de rechtvaardigheid, die in den wil is, zooals werd gezegd (58^e Kw. 4^e Art.).

2. In den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (2. 15) zegt de Apostel: « *De geestelijke mensch beoordeelt alles* ». Welnu, de mensch wordt allereerst vergeestelijkt door de deugd van liefde, die « *is uitgestort in onze harten door den H. Geest, die ons geschonken is* » zooals in den *Brief aan de Romeinen* (5. 5) wordt gezegd. Derhalve valt het oordeel eerder onder de liefde dan wel onder de rechtvaardigheid.

3. Binnen haar eigen gebied komt aan iedere deugd een juist

ARTICULUS I.

Utrum judicium sit actus justitiae.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod judicium non sit actus justitiae: dicit enim Philosophus in I. Ethic. [cap. 3.], quod « unusquisque bene judicat, quae cognoscit »: et sic judicium ad vim cognoscitivam pertinere videtur. Vis autem cognoscitiva per prudentiam perficitur. Ergo judicium magis pertinet ad prudentiam, quam ad justitiam, quae est in voluntate, ut dictum est [q. 58. art. 4.].

2. PRÆTEREA, Apostolus dicit, I. Cor. 2. [v. 15]: « Spiritualis judicat omnia ». Sed homo maxime efficitur spiritualis per virtutem charitatis, quae « diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis », ut dicitur, Rom. 5. [v. 5]. Ergo judicium magis pertinet ad charitatem, quam ad justitiam.

3. PRÆTEREA, ad unamquamque virtutem pertinet rectum judicium

oordeel toe; want « *de deugdzame is in alle aangelegenheden regel en maatstaf* », naar het woord van den Wijsgeer. Het oordeel valt dus niet meer onder de rechtvaardigheid dan onder de andere zedelijke deugden.

4. Oordeelen schijnt alleen aan de rechters toe te komen. De daad van rechtvaardigheid nu wordt bij alle rechtvaardigen gevonden. Wijl dus niet alleen de rechters rechtvaardig zijn, lijkt oordeelen wel niet de eigen daad van de rechtvaardigheid te zijn.

Daartegenover staat echter, wat in het *Boek der Psalmen* (93. 15) gezegd wordt: « *Want het oordeel zal wederkeeren tot gerechtigheid* ».

LEERSTELLING. — In eigenlijken zin noemt men oordeel de daad van den rechter als rechter. Het latijnsche woord « *judex* » (rechter) beduidt als 't ware « *jus dicens* » (recht sprekend). Recht nu is het voorwerp van de rechtvaardigheid, zooals boven (57^e Kw. 1^e Art.) gezegd is. En daarom behelst het oordeel, in de oorspronkelijke aanwending van het woord, de bepaling of vaststelling van wat rechtvaardig of recht is. Dat nu iemand iets juist bepaalt met betrekking tot een deugdzame handeling, komt eigenlijk voort uit de deugdzame hebbelijkheid; zoo bepaalt de

circa propriam materiam, quia « virtuosus in singulis est regula et mensura »; secundum Philosophum in lib. 3. Ethic. [cap. 4.]. Non ergo judicium magis pertinet ad justitiam, quam ad alias virtutes morales.

4. **PRÆTEREA**, judicium videtur ad solos judices pertinere. Actus autem justitiae invenitur in omnibus justus. Cum ergo non soli judices sint justi, videtur quod judicium non sit actus proprius justitiae.

SED CONTRA est, quod in Psalm. 93. [v. 15] dicitur: « *Quoadusque justitia convertatur in judicium* ».

RESPONDEO dicendum, quod judicium proprie nominat actum judicis, inquantum judex est. Judex autem dicitur, quasi « *jus dicens* ». Jus autem est objectum justitiae, ut supra habitum est [q. 57. art. 1.], et ideo judicium importat, secundum primam nominis impositionem, diffinitionem vel determinationem justi sive juris. Quod autem aliquis bene diffiniat aliquid in operibus virtuosis, proprie procedit ex habitu virtutis, sicut castus recte

zuvere op een juiste manier de dingen, die op de zuiverheid betrekking hebben. En bijgevolg behoort het oordeel, dat het juiste bepalen van datgene wat rechtvaardig is insluit, eigenlijk tot de rechtvaardigheid. Daarom zegt de Wijsgeer: « *De menschen nemen hun toevlucht tot den rechter als tot de levende rechtvaardigheid* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het woord « *oordeel* », dat naar zijn oorspronkelijke aanwending de juiste bepaling van het recht betekent, werd later verbreed om het juiste bepalen in gelijk welke dingen, zoowel bespiegelende als praktische, weer te geven. Opdat nu in alles het oordeel juist zou zijn, worden twee voorwaarden vereischt. Ten eerste, de deugd, die het oordeel uitspreekt. En op die wijze is het oordeel een verstandsdaad: uitspreken immers, of bepalen, is iets van de rede. Ten tweede, de gesteltenis van hem die oordeelt, waardoor hij de geschiktheid heeft om juist te oordeelen. En zoo komt het oordeel in aangelegenheden, die de rechtvaardigheid betreffen, uit de rechtvaardigheid voort, zooals ook voor dingen, die de sterkte betreffen, het oordeel uit de sterkte voortkomt. Zoo is oordeelen dus wel een daad van de rechtvaardigheid, die het subject naar het juiste oordeel toeneigt: maar ook een daad van

determinat ea, quae pertinent ad castitatem. Et ideo judicium, quod importat rectam determinationem ejus, quod est justum, proprie pertinet ad justitiam; propter quod Philosophus in 5. Ethic. [cap. 4.] dicit, quod « homines ad judicem configunt, sicut ad quamdam justitiam animatam ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod nomen judicii, quod secundum primam impositionem significat rectam determinationem justorum, ampliatum est ad significandam rectam determinationem in quibuscumque rebus, tam in speculativis, quam in practicis. In omnibus tamen ad rectum judicium duo requiruntur, quorum unum est ipsa virtus proferens judicium; et sic judicium est actus rationis: dicere enim, vel diffinire aliquid, rationis est. Aliud autem est dispositio judicantis, ex qua habet idoneitatem ad recte judicandum. Et sic in his quae pertinent ad justitiam, judicium procedit ex justitia, sicut et in his quae ad fortitudinem pertinent, ex fortitudine. Sic ergo judicium est quidam actus justitiae, sicut inclinantis ad recte judicandum =

de verstandigheid, die het oordeel uitspreekt. Daarom ook heet de synesis, die bij de verstandigheid hoort, vermogen van juist oordeel, zooals boven (51^e Kw. 3^e Art.) gezegd is.

2. De geestelijke mensch is door de liefde geneigd tot een juist oordeel over alles, overeenkomstig de goddelijke bepalingen, volgens welke hij oordeelt met behulp van de gave der Wijsheid, evenals de rechtvaardige volgens de bepalingen van het recht, met behulp van de deugd van verstandigheid een oordeel uitspreekt.

3. De andere deugden regelen den mensch met betrekking tot zichzelf, maar de rechtvaardigheid regelt den mensch met betrekking tot een ander, zooals blijkt uit wat gezegd is (58^e Kw. 2^e Art.). Indien nu de mensch meester is over datgene wat hem toebehoort, dan is hij dat niet met betrekking tot datgene wat aan een ander toebehoort. Betreffende de dingen die onder de andere deugden vallen, volstaat dus het oordeel van den deugdzame — oordeel hier te verstaan in breederen zin, zooals gezegd is (1^e Antw.). Met betrekking echter tot de dingen, die tot het gebied van de rechtvaardigheid behooren, is daarbij nog het oordeel vereischt van een overste, « *die beide partijen kan berispen en zijn hand op beiden leggen* » (Job 9. 33). En hierom

prudentiae autem, sicut judicium proferentis; unde et synesis, ad prudentiam pertinens, dicitur bene judicativa, ut supra habitum est [q. 51. art. 3.].

AD SECUNDUM dicendum, quod homo spiritualis ex habitu charitatis habet inclinationem ad recte judicandum de omnibus secundum regulas divinas, ex quibus judicium per donum sapientiae pronuntiat, sicut justus per virtutem prudentiae pronuntiat judicium ex regulis juris.

AD TERTIUM dicendum, quod aliae virtutes ordinant hominem in seipso, sed justitia ordinat hominem ad alium, ut ex dictis patet [q. 58. art. 2.]. Homo autem est dominus eorum, quae ad ipsum pertinent, non autem est dominus eorum, quae ad alium pertinent. Et ideo in his quae sunt secundum alias virtutes, non requiritur nisi judicium virtuosi, extenso tamen nomine judicii, ut dictum est [in resp. ad 1.]; sed in his, quae pertinent ad justitiam, requiritur ulterius judicium alicujus superioris, « qui utrumque valeat arguere et ponere manum suam in ambobus » [Job, cap. 9. v. 33]; et

hoort het oordeel op meer bijzondere wijze bij de rechtvaardigheid dan bij enige andere deugd.

4. In den vorst is de rechtvaardigheid als een leidende deugd, die als 't ware beveelt en voorschrijft wat rechtvaardig is: in de onderdanen is zij als een uitvoerende en dienende deugd. En daarom komt het oordeel, dat bepaling van het rechtvaardige insluit aan de rechtvaardigheid toe, voor zoover zij op bijzondere wijze in den vorst bestaat.

IIe ARTIKEL.

Is oordeelen gewettigd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat oordeelen niet gewettigd is. — 1. Straf wordt alleen opgelegd om een onwettige daad. Zij nu die oordeelen worden bedreigd met een straf die niet oordeelenden ontgaan, naar het woord bij *Mattheus* (7, 1): « *Oordeelt niet, opdat ge niet geoordeeld wordt* ». Oordeelen is derhalve onwettig.

propter hoc judicium specialius pertinet ad justitiam, quam ad aliquam aliam virtutem.

AD QUARTUM dicendum, quod justitia in principe quidem est sicut virtus architectonica, quasi imperans et praecipiens quod justum est; in subditis autem est tamquam virtus executiva et ministrans. Et ideo judicium, quod importat diffinitionem justi, pertinet ad justitiam, secundum quod est principaliore modo in praesidente.

ARTICULUS II.

Utrum sit licitum judicare.

[P. 3. q. 59. art. 1; Cont. Impugn. Relig. cap. 21; Ad Rom. cap. 2. lect. 1; cap. 14. lect. 1; 1. ad Cor. cap. 4. lect. 1.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod non sit licitum judicare: non enim infligitur poena nisi pro illico. Sed judicantibus imminet poena, quam non judicantes effugiunt, secundum illud Matth. 7. [v. 1]: « *Nolite judicare, ut non judicemini* ». Ergo judicare est illicitum.

2. Er staat in den *Brief aan de Romeinen* (14. 4) : « *Wie zijt ge dan wel, die een oordeel velt over andermans diensthechte; of hij staat of valt, is de zaak van zijn eigen meester* ». Welnu, God is Meester over allen. Derhalve mag geen enkel mensch oordeelen.

3. Geen mensch is zonder zonde, naar het woord uit den *Eersten Brief van Joannes* (1. 8) : « *Als we beweren, geen zonde te hebben, dan misleiden we onszelf* ». Welnu, een zondaar mag niet oordeelen, naar het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (2. 1) : « *Maar dan zijt ook gij niet te verontschuldigen, gij mensch, die oordeelen durft, wie ge ook zijt. Want, waarin ge een ander oordeelt, veroordeelt ge uzelf; gij rechter, ge doet immers juist hetzelfde* ». Het is dus aan niemand toegelaten te oordeelen.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek Deuteronomium* (16. 18) gezegd wordt : « *Rechters en meesters zult gij u stellen in al uwe poorten, dat zij het volk rechten met een oordeel van gerechtigheid* ».

LEERSTELLING. — Het oordeel is gewettigd in zoover het een daad van de rechtvaardigheid is. Zooals nu uit het voorstaande (vorig Art. 1^e en 3^e Antw.) blijkt, zijn er drie voor-

2. PRÆTEREA, Rom. 14. [v. 4] dicitur: « *Tu quis es, qui judicas alienum servum? suo domino stat, aut cadit* ». Dominus autem omnium Deus est. Ergo nulli homini licet judicare.

3. PRÆTEREA, nullus homo est sine peccato, secundum illud 1. Joann. 1. [v. 8]: « *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* ». Sed peccanti non licet judicare, secundum illud Rom. 2. [v. 1]: « *Inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas: in quo enim alterum judicas, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quae judicas* ». Ergo nulli est licitum judicare.

SED CONTRA est, quod dicitur Deut. 16. [v. 18]: « *Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum justo judicio* ».

RESPONDEO dicendum, quod judicium intantum est licitum, inquantum est justitiae actus. Sicut autem ex praedictis patet [art. praec. ad 1 et 3.],

waarden vereischt opdat het oordeel een daad van rechtvaardigheid zou zijn: ten eerste, dat het zou voortkomen uit een neiging van rechtvaardigheid; ten tweede, dat het zou uitgaan van het gezag van een overste; ten derde, dat het uitgesproken wordt naar het juiste inzicht van de verstandigheid. Het oordeel nu, waaraan een dezer voorwaarden ontbreekt, is *gebrekkig en ongewettigd*. Ten eerste, wanneer het tegen de gaafheid van de rechtvaardigheid ingaat: dan wordt het oordeel *valsch en onrechtvaardig* genoemd. Ten tweede, wanneer de mensch oordeelt over zaken waarin hij geen gezag heeft: en dan heet het een *aanmatigend* oordeel. Ten derde, wanneer de zekerheid van de rede ontbreekt, b.v. wanneer iemand, op grond van lichte gissingen, over twijfelachtige of verborgen zaken oordeelt: en dan heet het een *op vermoeden gesteund of vermetel oordeel*.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Heer verbiedt hier het vermetel oordeel, dat een verborgen bedoeling of iets onzakers tot voorwerp heeft, zooals Augustinus zegt. — Ofwel verbiedt hij hier te oordeelen over goddelijke aangelegenheden, waarover wij niet moeten oordeelen, maar die we eenvoudigweg moeten gelooven, omdat ze boven ons verheven zijn, zooals Hilaryus.

ad hoc quod judicium sit actus justitiae, tria requiruntur: primo quidem, ut procedat ex inclinatione justitiae; secundo, quod procedat ex auctoritate praesidentis; tertio, quod proferatur secundum rectam rationem prudentiae.

Quodcumque autem horum defuerit, judicium erit vitiosum et illicitum: uno quidem modo, quando est contra rectitudinem justitiae, et sic dicitur judicium perversum vel injustum; alio modo, quando homo judicat de his, in quibus non habet auctoritatem, et sic dicitur judicium usurpatum; tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis de his judicat, quae sunt dubia vel occulta, propter alias leves conjecturas, et sic dicitur judicium suspiciosum vel temerarium.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Dominus ibi prohibet judicium temerarium, quod est de intentione cordis, vel de aliis incertis, ut Augustinus dicit in lib. 2. de Serm. Dom. in monte [cap. 18.], vel prohibet ibi judicium de rebus divinis, de quibus, cum sint supra nos, non debemus judicare, sed simpliciter ea credere, ut Hilarius dicit super Matth. [cap.

rius zegt. — Ofwel verbiedt hij het oordeel, dat niet uit goedwilligheid voortkomt, maar uit een verbitterd gemoed, zooals Chrysostomus zegt.

2. De rechter wordt aangesteld als Gods dienaar. Vandaar zegt het *Bock Deuteronomium* (1. 16) : « *Oordeelt wat recht is* », en verder (1. 17) : « *want het is Gods oordeel* ».

3. Zij die in zware zonden leven moeten hen niet beoordeelen, die in dezelfde zonden leven, of in kleinere, zooals Chrysostomus opmerkt bij het woord van *Mattheus* (7. 1) : « *Oordeelt niet* ». Dit moet vooral worden in acht genomen wanneer die zonden openbaar zijn: want hieruit zou ergernis ontstaan in de harten van anderen. Wanneer die zonden echter niet openbaar, maar verborgen zijn, en iemand ambtshalve moet oordeelen, dan mag hij nederig en schroomvol berispen of oordeelen. Daarom zegt Augustinus: « *Indien wij ervaren in dezelfde zonde te leven, laten wij dan samen zuchten, en elkaar aanzetten tot dezelfde pogingen* ». Daarom veroordeelt een mensch, die oordeelt, zichzelf niet, in dien zin, dat hij een nieuwe veroordeeling oploopt; maar door een ander te veroordeelen toont hij zich evenzeer veroordeelbaar, om dezelfde zonde of om een andere.

5.], vel prohibet judicium, quod non fit ex benevolentia, sed ex animi amaritudine, ut Chrysostomus dicit [hom. 17. in Matt. in op. imperf.].

AD SECUNDUM dicendum, quod judex constituitur ut minister Dei; unde dicitur Deuter. 1. [v. 16]: « *Quod justum est, judge* », et postea subdit [v. 17]: « *Quia Dei est judicium* ».

AD TERTIUM dicendum, quod illi qui sunt in gravibus peccatis, non debent judicare eos qui sunt in eisdem peccatis, vel minoribus, ut Chrysostomus dicit super illud Matth. 7. [v. 1]: « *Nolite judicare* » [hom. 24. in Matth.]. Et praecipue hoc est intelligendum, quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generaretur scandalum in cordibus aliorum; si autem non sunt publica, sed occulta, et necessitas judicandi immineat propter officium, potest cum humilitate et timore vel arguere, vel judicare; unde Augustinus dicit in lib. 2. de Serm. Dom. in monte [cap. 19.]: « *Si invenerimus nos in eodem vitio esse, congemiscamus, et ad pariter conandum invitemus* ». Nec tamen propter hoc homo sic seipsum condemnat, ut novum condemnationis meritum sibi acquirat, sed quia condemnans alium, ostendit se similiter condemnabilem esse propter idem peccatum, vel simile.

III° ARTIKEL.

Is een oordeel op grond van verdenking ongewettigd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat een oordeel, op grond van verdenking, niet ongewettigd is. — 1. Verdenking immers schijnt een onzekere meening te zijn omtrent een of ander kwaad. Daarom zegt de Wijsgeer, dat de verdenking evengoed op het ware als op het valsche betrekking heeft. Welnu, met betrekking tot singuliere en wisselvallige aangelegenheden kan men slechts een onzekere meening verwerven. Daar nu het menschelijk oordeel slaat op de menschelijke handelingen, die singulier en wisselvallig zijn, lijkt het wel, dat geen enkel oordeel gewettigd zou zijn, indien men niet mocht oordeelen op grond van verdenking.

2. Door een ongewettigd oordeel wordt onrecht gepleegd tegenover den naaste. Welnu, iemand van kwaad verdenken is slechts een menschelijke meening, en zoo lijkt het wel, dat daardoor geen onrecht wordt gepleegd tegenover een ander. Derhalve is oordeelen op grond van verdenking niet ongewettigd.

3. Is dit oordeel ongewettigd, dan moet het tot de onrechtsvaardigheid worden herleid: want het oordeel is een daad van

ARTICULUS III.

Utrum judicium ex suspicione procedens sit illicitum.

[Quodl. 12. q. 22. art. 2.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod judicium ex suspicione procedens non sit illicitum: suspicio enim videtur esse opinio incerta de aliquo malo; unde et Philosophus in 6. Ethic. [cap. 3.] ponit, quod suspicio se habet et ad verum, et ad falsum. Sed de singularibus contingentibus non potest haberi opinio nisi incerta. Cum ergo judicium humanum sit circa humanos actus, qui sunt in singularibus et contingentibus, videtur quod nullum judicium esset licitum, si ex suspicione judicare non liceret.

2. **PRÆTEREA**, per judicium illicitum fit aliqua injuria proximo. Sed suspicio mala in sola opinione hominis consistit, et sic non videtur ad injuriā alterius pertinere. Ergo suspicionis judicium non est illicitum.

3. **PRÆTEREA**, si sit illicitum, oportet quod ad injustitiam reducatur,

rechtaardigheid, zooals gezegd is (1^e Art.). Welnu, onrechtaardigheid is uiteraard altijd doodzonde, zooals boven gebleken is (59^e Kw. 4^e Art.). Indien dus het oordeel op grond van verdenking onwettig is, zou het altijd doodzonde zijn. Welnu, dit is valsche: want, zooals de Glossa bij dit woord uit den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (4. 5) « *Oordeelt niet vóór den tijd* » opmerkt, « *kunnen wij de verdenkingen niet vermijden* ». Het oordeel op grond van verdenking is derhalve niet ongewettigd.

Daartegenover staat echter, dat Chrysostomus bij hetzelfde woord van Mattheus opmerkt: « *Door dit gebod verbiedt de Heer aan de Christenen niet de anderen te berispen uit goedwilligheid, maar enkel dat de christenen, uit een misplaatsd gevoel van ijdelheid om eigen gerechtigheid, hun medechristenen niet zouden verachten, hen hatend en veroordeelend meestal op grond van loutere verdachtmaking* ».

LEERSTELLING. — Zooals Tullius zegt, behelst verdenking kwaad vermoeden op grond van nietige aanwijzingen. Dit nu gebeurt om drie redenen. Ten eerste, uit het feit, dat iemand slecht is in zichzelf, en hierdoor gemakkelijk kwaad vermoedt bij anderen, als 't ware bewust van eigen boosheid, naar het woord

quia judicium est actus justitiae. ut dictum est [art. 1.]. Sed injustitia ex suo genere semper est peccatum mortale, ut supra habitum est [q. 59. art. 4.]. Ergo suspicionis judicium esset semper peccatum mortale, si esset illicitum. Sed hoc est falsum, quia « *suspiciones vitare non possumus* », ut dicit Glos. Augustini super illud 1. Cor. 4. [v. 5]: « *Nolite ante tempus judicare* ». Ergo judicium suspiciosum non videtur esse illicitum.

SED CONTRA est, quod Chrysostomus super illud Math. 7. [v. 1]: « *Nolite judicare* », etc. [hom. 17.] dicit: « *Dominus hoc mandato non prohibet. Christianos ex benevolentia alios corripere, sed ne per jactantiam justitiae suae Christiani Christianos despiciant, ex solis plerumque suspicionibus odientes caeteros et condemnantes* ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut Tullius dicit, suspicio importat opinionem mali, quando ex levibus indiciis procedit, et contingit ex tribus: uno quidem modo ex hoc, quod aliquis in seipso malus est, et ex hoc ipso, quasi conscientia sua malitia, faciliter de aliis malum opinatur, secun-

van den *Prediker* (10. 3): « *Als hij over den weg wandelt, houdt de dwaas, daar hijzelf dwaas is, allen voor dwazen* ». — Ten tweede komt verdenking hieruit voort, dat iemand een ander kwaadgezind is. Immers, wanneer iemand een ander veracht of haat toedraagt, op hem vertoornd is of hem benijdt, dan vermoedt hij kwaad van hem, op grond van lichte aanwijzingen; want iedereen gelooft gemakkelijk datgene wat hij begeert. — Ten derde kan verdenking voortkomen uit langdurige ervaring: daarom zegt de *Wijsgemeester*: « *Ouderlingen zijn erg kwaaddunkend, omdat zij heel vaak de gebreken van anderen hebben ervaren* ». De eerste twee oorzaken van verdenking veronderstellen klaarblijkelijk de boosheid van het gemoed. De derde oorzaak echter vermindert de verdenking, voor zoover de ervaring leidt tot zekerheid, die aan de verdenking tegengesteld is. Bijgevolg behelst de verdenking een ondeugd; en hoe zwaarder de verdenking, des te groter de ondeugd.

Nu zijn er drie graden van verdenking. De eerste, wanneer een mensch, op grond van nietige aanwijzingen, aan de goedheid van een ander begint te twijfelen. Dit is een dagelijksche, een lichte zonde: want « *dit valt onder de menschelijke bekoring, zonder dewelke dit leven niet geleid wordt* », zooals de *Glossa*

dum illud Eccle. 10. [v. 3]: « *In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos aestimat* ». Alio modo provenit ex hoc, quod aliquis male afficitur ad alterum: cum enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso, quia unusquisque faciliter credit, quod appetit. Tertio modo provenit ex longa experientia, unde Philosophus dicit in 2. Rhet. [cap. 13.] quod « *senes sunt maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus* ».

Primae autem duae suspicionis causae manifeste pertinent ad perversitatem affectus; tertia vero causa diminuit rationem suspicionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quae est contra rationem suspicionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat, et quanto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosum.

Est autem triplex gradus suspicionis: primus quidem gradus est ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat, et hoc est veniale et leve peccatum: « *pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur* », ut habetur in *Glossa*. [ord. Aug.] super illud 1. ad

bij dit woord uit den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (4. 5) : « *Oordeelt niet vóór den tijd* » opmerkt. — Een tweede graad bestaat hierin, dat iemand, op grond van lichte aanwijzingen, de boosheid van een ander voor zeker aanziet. En wanneer het gaat om een belangrijke aangelegenheid, is dit doodzonde, voor zoover dit het verachten van den naaste insluit: daarom voegt de Glossa eraan toe: « *Hoewel wij de verdenking niet kunnen vermijden, daar wij mensen zijn, toch moeten wij ons onthouden van te oordeelen, d. i. van vaste en onherroepelijke meeningen te vormen* ». — De derde graad bestaat hierin, dat een rechter op grond van verdenking overgaat tot het veroordeelen van iemand. Dit valt rechtstreeks onder de onrechtvaardigheid, en daarom is het doodzonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Met betrekking tot de menschelijke handelingen kan men tot eenige zekerheid komen, wel niet tot die, welke uit een strikte bewijsvoering volgt, maar toch tot een welke in zulke aangelegenheden past, b.v. wanneer iets bewezen wordt door geschikte getuigen.

2. Door het feit zelf dat iemand, zonder voldoende reden, over een ander kwaad denkt, veracht hij hem op onrechtmatische wijze, en doet hem bijgevolg onrecht aan.

Cor. 4. [v. 5] : « *Nolite ante tempus judicare* ». Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius aestimat ex levibus indiciis et hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu proximi; unde Gloss. ibidem subdit: « *Etsi ergo suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, judicia tamen, idest diffinitivas, firmasque sententias continere debemus* ». Tertius gradus est, cum aliquis judex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum, et hoc directe ad injustitiam pertinet; unde est peccatum mortale.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in humanis actibus invenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstrativis, sed secundum quod convenit tali materiae, puta cum aliquid per idoneos testes probatur.

AD SECUNDUM dicendum, quod ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebit contemnit ipsum; et ideo injuriatur ei.

3. Daar de rechtvaardigheid en de onrechtvaardigheid betrekking hebben op uiterlijke behandelingen, zooals gezegd is (58^e Kw. 8^e, 10^e en 11^e Art.; 59^e Kw. 1^e Art. 3^e Antw.), valt het vermetel oordeel rechtstreeks dan onder de onrechtvaardigheid, wanneer het overgaat tot de uiterlijke handeling. In dat geval is het doodzonde, zooals gezegd is (Leerst.). Het innerlijk oordeel echter valt onder de rechtvaardigheid, voor zoover het in verhouding staat tot het uiterlijk oordeel, als een innerlijke daad tot de uiterlijke; evenals de begeerde zich verhoudt tot de ontucht, en gramschap tot doodslag.

IVe ARTIKEL.

Moeten twijfel gevallen langs den besten kant worden uitgelegd?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat twijfel gevallen niet langs den besten kant moeten worden uitgelegd. — 1. Het oordeel moet gelijkvormig zijn aan datgene wat in de meeste gevallen voorkomt. Welnu, het komt in de meeste gevallen voor dat men boos handelt: want « *het getal der dwazen is oneindig* », zooals we lezen bij den *Prediker* (1. 15); en in het *Boek der*

AD TERTIUM dicendum, quod quia justitia et injustitia, est circa exteriore operationes, ut dictum est [q. 58. art. 8 et 10 et 11; q. 59. art. 1. ad 3.], tunc judicium suspiciosum directe ad injustitiam pertinet, quando ad actum exteriorem procedit; et tunc est peccatum mortale, ut dictum est [in corp. art.]. Judicium autem interius pertinet ad justitiam, secundum quod comparatur ad exteriū judicium, ut actus interior ad exteriorem, sicut concupiscentia ad fornicationem, et ira ad homicidium.

ARTICULUS IV.

Utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

AD QUARTUM sic proceditur. Videlur, quod dubia non sint in meliore partem interpretanda: judicium enim magis debet esse de eo, quod in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit, quod aliqui male agant, quia « *stultorum infinitus est numerus* », ut dicitur Eccle. 1. [v. 15]: « *Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua* », ut dicitur

Schepping (8. 21) wordt gezegd: « *Want de zinnen van den mensch hellen tot het kwaad, vanaf zijn jeugd* ». Twijfel gevallen dus moeten eer in slechten dan in goeden zin worden uitgelegd.

2. Augustinus zegt dat « *hij die de dingen gaaf weet te beoordeelen, goed en rechtvaardig leeft* », want hij helt niet over naar een van beide kanten. Welnu, hij die een twijfelgeval langs den besten kant uitlegt, helt naar een van beide kanten over. Derhalve mag men dit niet doen.

3. De mensch moet zijn naaste liefhebben gelijk zichzelf. Welnu, met betrekking tot zichzelf moet de mensch de twijfel gevallen langs den slechtsten kant uitleggen, naar het woord uit het Boek Job (9. 28): « *Ik was bevreesd in al mijn werkten* ». Derhalve lijkt het wel, dat twijfel gevallen, met betrekking tot den naaste, langs den slechtsten kant moeten worden uitgelegd.

Daartegenover staat echter, dat de Glossa bij dit woord uit den Brief aan de Romeinen (14. 3) « *Wie niet eet, moet geen oordeel vellen over hem die wel eet* » doet opmerken dat « *twijfel gevallen langs den besten kant moeten worden uitgelegd* ».

LEERSTELLING. — Door het feit, dat iemand, zonder voldoende reden, kwaad denkt over iemand, doet hij hem onrecht

Gen. 8. [v. 21]. Ergo dubia magis debemus interpretari in malum, quam in bonum.

2. PRÆTEREA, Augustinus dicit [lib. 1. de Doctr. Christ. cap. 27.], quod « ille pie et juste vivit, qui rerum integer est aëstimator », in neutram partem declinando. Sed ille qui interpretatur in melius quod dubium est, declinat in alteram partem. Ergo hoc non est faciendum.

3. PRÆTEREA, homo debet diligere proximum, sicut seipsum. Sed circa seipsum homo debet dubia interpretari in pejorem partem, secundum illud Job 9. [v. 28]: « Verebar omnia opera mea ». Ergo videtur, quod ea quae sunt dubia circa proximos, sint in pejorem partem interpretanda.

SED CONTRA est, quod Rom. 14. [v. 3] super illud: « Qui non manducat, manducantem non judicet », dicit Gloss. [ord. Aug.]: « Dubia in meliorem partem sunt interpretanda ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec., ad 2.], ex hoc ipso quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti

en veracht hij hem, zooals gezegd werd (vorig Art. 2^e Antw.). Niemand nu mag, zonder dwingende reden, iemand verachten, of hem gelijk welk letsel toebrengen. En daar waar geen klaar-blijkende teekenen zijn van iemands boosheid, moeten wij goed over hem denken en wat twijfelachtig is langs den besten kant uitleggen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het kan voorkomen dat hij, die alles ten beste uitlegt, zich zeer dikwijs vergist. Maar het is beter, dat iemand zich dikwijs vergist door een goede meening te hebben over een boos mensch, dan dat hij zich minder vaak zou vergissen, wyl hij van een goed mensch kwaad denkt: want in dit laatste wordt onrecht aangedaan aan iemand, niet echter in het eerste.

2. Oordeelen over zaken is niet hetzelfde als oordeelen over mensen. In het oordeel, dat wij over zaken uitspreken, komt het goed of het kwaad van de zaak zelf waarover wij oordeelen niet in aanmerking — het schaadt immers niet aan die zaak, hoe wij ook erover oordeelen — maar wat belang heeft is hier enkel het goed van hem die oordeelt, indien zijn oordeel waar is, of het kwaad, indien zijn oordeel valsch is: want « *de waarheid is het goede van het verstand, het valsche echter is er het kwade* ».

causa, injuriatur ei, et contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre absque causa cogente. Et ideo ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod potest contingere, quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur. Sed melius est, quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo homine bono, quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo.

AD SECUNDUM dicendum, quod aliud est judicare de rebus, et aliud de hominibus. In judicio enim, in quo de rebus judicamus, non attenditur bonum vel malum ex parte ipsius rei, de qua judicamus, cui nihil nocet qualitercumque judicemus de ipsa, sed attenditur ibi solum bonum judicantis, si vere judicet, vel malum, si falso, quia « *verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius* », ut dicitur in 6. Ethic. [cap. 2. et lib. 4.]

van » zooals gezegd wordt in de *Ethica*. En daarom moet ieder-een er naar trachten over de zaken te oordeelen zooals ze zijn. — In het oordeel echter, dat wij over mensen uitspreken, komt vooral het goede of het kwaad van hem over wien wij oordeelen in aanmerking, want het is eervol voor hem, dat hij als goed beoordeeld wordt, en verachtelijk indien men slecht over hem oordeelt. En daarom moeten wij, in zulk oordeel, er eerder naar streven om den mensch als goed te beoordeelen, tenzij het tegen-deel duidelijk blijkt. Voor hem nu die oordeelt is het valsche oordeel waardoor hij iemand als goed beoordeelt, geen kwaad voor zijn verstand, evenmin als het uiterraard tot zijn volmaaktheid behoort de waarheid van de singuliere wisselvalligheden te kennen. Zulk oordeel is veeleer het teeken van een goed gemoed.

3. Iets langs den goeden of den slechten kant uitleggen gebeurt op twee manieren. Ten eerste, door veronderstelling. Wan-neer wij b.v. voor sommige ziekten — laat ze dan de onze zijn of die van een ander — een geneesmiddel moeten aanwenden, dan is het voordeelig de ziekte erger te veronderstellen dan zij is, want een geneesmiddel, dat krachtdadig inwerkt op een zwaar-dere ziekte, zal voor een lichtere ongesteldheid nog veel meer afdoende zijn. — Ten tweede kunnen wij door bepaling of

Metaphys. cap. 4.]. Et ideo unusquisque debet niti ad hoc quod de rebus judicet, secundum quod sunt. Sed in judicio, quo judicamus de hominibus, praecipue attenditur bonum et malum ex parte ejus, de quo judicatur, qui hoc ipso honorabilis habetur, quod bonus judicatur, ut contemptibilis, si judicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali judicio, quod hominem judicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareat. Ipsi autem homini judicanti falsum, judicium quo bene judicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius, sicut nec ad ejus perfectionem pertinet secundum se cognoscere veritatem singularium contingentium, sed magis pertinet ad bonum affectum.

AD TERTIUM dicendum, quod interpretari aliquid in deteriore vel meliorem partem, contingit dupliciter; uno modo per quamdam suppositio-nem, et sic, cum debemus aliquibus malis adhibere remedium, sive nostris, sive alienis, expedit ad hoc ut securius remedium apponatur, quod supponatur id quod est deterius, quia remedium, quod est efficax contra majus malum, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo

vaststelling, iets langs den goeden of den slechten kant uitleggen. En zoo moet men, in zijn oordeel over zaken, trachten naar een verklaring overeenkomstig met wat is; in de persoonsbeoordeeling echter, naar den besten uitleg, zooals gezegd is (in de Leerst. en 2^e Antw.).

Ve ARTIKEL.

Moet men altijd overeenkomstig de geschreven wetten oordeelen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet altijd overeenkomstig de geschreven wetten moet geoordeeld worden. — 1. Het onrechtvaardig oordeel moet altijd vermeden worden. Soms echter bevatten de geschreven wetten een onrechtvaardigheid, naar het woord van *Isaïas* (10. 1): « *Wee hun, die onrechtvaardige wetten maken, en als zij schrijven, ongerechtigheid schrijven* ». Derhalve moet niet altijd overeenkomstig de geschreven wetten geoordeeld worden.

2. Het oordeel slaat op afzonderlijke gebeurtenissen. Welnu, geen enkele geschreven wet kan alle afzonderlijke gebeurtenis-

interpretamur aliquid in bonum, vel malum, diffiniendo sive determinando, et sic in rerum judicio debet aliquis niti ad hoc ut interpretetur unumquodque, secundum quod est; in judicio autem personarum, ut interpretetur in melius, sicut dictum est [in corp. art. et ad 2.].

ARTICULUS V.

Utrum sit semper secundum leges scriptas judicandum.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod non sit semper secundum leges scriptas judicandum: semper enim vitandum est injustum judicium. Sed quandoque leges scriptae continent injustitiam, secundum illud Isa. 10. [v. 1]: « *Vae qui condunt leges iniquas, et scribentes injustitiam scripserunt* ». Ergo non semper est secundum leges scriptas judicandum.

2. PRÆTEREA, judicium oportet esse de singularibus eventibus. Sed nulla lex scripta potest omnes singulares eventus comprehendere, ut patet

sen omvatten, zooals blijkt bij den Wijsgeer. Derhalve schijnt men niet altijd te moeten oordeelen overeenkomstig de geschreven wetten.

3. De wet wordt neergeschreven om de beslissing van den wetgever te openbaren. Nu gebeurt het soms dat de wetgever zelf, indien hij tegenwoordig was geweest, anders zou hebben geoordeld. Dus moet men niet altijd overeenkomstig de geschreven wet oordeelen.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Hoewel de mensen over tijdelijke wetten mogen oordeelen wanneer zij ze invoeren, toch mogen de rechters, wanneer zij eenmaal ingevoerd zijn, die wetten niet meer beoordeelen, maar enkel in overeenstemming ermee hun oordeel vellen* ».

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (1^e Art.) is het oordeel niets anders dan een bepalen of vaststellen van wat recht is. Het recht nu wordt op twee manieren bepaald: ten eerste uit de natuur van de zaak zelf, en dit noemt men natuurrecht; ten tweede, krachtens een of andere overeenkomst tusschen de mensen, en dit noemt men positief recht, zooals boven (57^e Kw.

per Philosophum in 5. Ethic. [cap. 10]. Ergo videtur, quod non semper sit secundum leges scriptas judicandum.

3. PRÆTEREA, lex ad hoc scribitur, ut sententia legislatoris manifestetur. Sed quandoque contingit, quod si ipse legislator praesens esset, aliter judicaret. Ergo non est semper secundum leges scriptas judicandum.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. de Ver. Relig. [cap. 31.]: « In istis temporalibus legibus, quamquam de his homines judicent, cum eas instituerint, tamen cum fuerint institutae et firmatae, non licebit judicibus de ipsis judicare, sed secundum ipsas ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. 1.], judicium nihil aliud est, quam quaedam diffinitio vel determinatio ejus quod justum est. Fit autem aliquid justum dupliciter: uno modo ex ipsa natura rei, quod dicitur jus naturale; alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur jus positivum, ut supra habitum est [q. 57. art. 2.]. Leges

2^e Art.) gezegd is. Wetten nu worden neergeschreven ter verklaring van dat dubbele recht, hoewel niet op dezelfde manier. Immers, de geschreven wet omvat wel het natuurrecht, maar stelt het niet in: want het ontleent zijn kracht niet aan de wet, maar aan de natuur. Het positief recht echter is in de geschreven wet bevat, wordt er door ingesteld en ontleent er zijn gezag aan. Bijgevolg moet het oordeel noodzakelijk in overeenstemming zijn met de geschreven wet, want zonder dat zou het ofwel van het natuurrecht, ofwel van het positief recht afwijken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Evenmin als de geschreven wet aan het natuurrecht zijn kracht geeft, evenmin vermindert of ontneemt zij die kracht, want de wil van den mensch kan de natuur niet veranderen. En wanneer bijgevolg de geschreven wet iets bevat wat strijdig is met het natuurrecht, is zij onrechtvaardig en heeft zij geen kracht van verplichting. Immers, daar alleen kan sprake zijn van positief recht, waar het, met betrekking tot het natuurrecht « *onverschillig is of iets zoo of anders gebeurt* », zoals boven (57^e Kw. 2^e Art. 2^e Antw.) gezegd is. Daarom heeten zulke geschriften geen wetten, maar veleer vervalschingen van de wet, zoals boven (I. II. 95^e Kw. 2^e Art.) gezegd is. Hierom mag men overeenkomstig daarmee niet oordeelen.

autem scribuntur ad utriusque juris declarationem, aliter tamen, et aliter, nam scriptura jus quidem naturale continet, sed non instituit: non enim habet robur ex lege, sed ex natura; jus autem positivum scriptura legis et continet, et instituit, dans ei auctoritatis robur. Et ideo necesse est, quod judicium fiat secundum legis scripturam, alioquin judicium deficeret vel a justo naturali, vel a justo positivo.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod lex scripta, sicut non dat robur iuri naturali, ita nec potest ejus robur minuere vel auferre, quia nec voluntas hominis potest immutare naturam. Et ideo si scriptura legis contineat aliquid contra jus naturale, injusta est, nec habet vim obligandi: ibi enim jus positivum locum habet, ubi quantum ad jus naturale « nihil differt, utrum sic vel aliter fiat », sicut supra habitum est [ibid. ad 2.]. Et ideo nec tales scripturae leges dicuntur, sed potius legis corruptiones, ut supra dictum est [1-2. q. 95. art. 2.] ; et ideo secundum eas non est judicandum.

2. Zooals onrechtvaardige wetten uiteraard altijd of in de meeste gevallen strijdig zijn met het natuurrecht, evenzoo kunnen rechtvaardig-gestelde wetten in sommige gevallen te kort schieten, zoodat, indien ze onderhouden werden, dit strijdig zou zijn met het natuurrecht.

Bijgevolg moet men in zulke gevallen niet naar de letter van de wet oordeelen, maar zijn toevlucht nemen tot de billijkheid, die door den wetgever bedoeld werd. Daarom zegt de Rechtsgeleerde: « *Noch de natuur van het recht, noch de goedwillige rechtgeaardheid dulden, dat wij datgene, wat tot het welzijn van de mensen heilzaam werd ingevoerd, door een te harde verklaring, in hun nadeel tot gestrengheid zouden opdrijven* ». In dergelijke aangelegenheden zou ook de wetgever anders oordeelen, en indien hij eraan had gedacht zou hij het door de wet bepaald hebben.

Hieruit blijkt ook het antwoord op de derde bedenking.

AD SECUNDUM dicendum, quod, sicut leges iniquae secundum se contrariantur juri naturali, vel semper, vel ut in pluribus, ita etiam leges, quae sunt recte positae, in aliquibus casibus deficiunt, in quibus si servarentur, essent contra jus naturale. Et ideo in talibus non est secundum litteram legis judicandum, sed recurrendum ad aequitatem, quam intendit legislator. Unde Jurisperitus dicit [Dig. I. 3. De Lege; Senatus-cons. 25.]: « Nulla ratio juris aut aequitatis benignitas patitur, ut quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem ». Et in talibus etiam legislator aliter judicaret; et si considerasset, lege determinasset.

Et per hoc patet responsio AD TERTIUM.

VIe ARTIKEL.

Ontaardt het oordeel door gezagsaanmatiging?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het oordeel door gezagsaanmatiging niet ontaardt. — 1. Rechtvaardigheid immers behelst een zekere rechtgeordenheid in de handelingen. Welnu, de waarheid wordt niet verminderd door hem die ze uitspreekt, wie hij ook zij, maar van gelijk wien moet men ze aanvaarden. Derhalve wordt ook de rechtvaardigheid niet vermindert door hem die het recht bepaalt, wie hij ook weze: en dat behoort tot de natuur van het oordeel.

2. De zonde straffen valt onder het oordeel. Welnu, van sommigen lezen wij, in lovende bewoordingen, dat zij de zonden straften, hoewel zij toch geen gezag hadden over hen die zij straften: zoo wordt Moses geloofd omdat hij den Egyptenaar had gedood, zooals het *Boek van den Uittocht* (2. 11) verhaalt; en Phineës, zoon van Eleazar, wijl hij Zamri, zoon van Salu het leven benam, zooals wij lezen in het *Boek der Getallen* (25. 7); «en dit werd hem aangerekend tot gerechtigheid» gelijk

ARTICULUS VI.

Utrum judicium per usurpationem reddatur perversum.

[Infr. q. 67. art. 1; Ad Rom. cap. 14. lect. 1.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod judicium per usurpationem non reddatur perversum: justitia enim est rectitudo quaedam in agendis. Sed nihil deperit veritati, a quocumque dicatur, sed a quocumque est accipienda. Ergo etiam nihil deperit justitiae, a quocumque justum determinetur, quod pertinet ad rationem judicii.

2. **PRÆTEREA**, peccata punire ad judicium pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata punisse, qui tamen auctoritatem non habebant super illos, quos puniebant, sicut Moyses occidendo Aegyptium, ut habetur Exod. 2. [v. 11], et Phinees filius Eleazari Zambri filium Salumi, ut legitur Num. 25. [v. 7], «et reputatum est ei ad justitiam», ut

het *Boek der Psalmen* (105. 31) zegt. *Zich een oordeel aanmatigen is dus geen onrechtvaardigheid.*

3. De geestelijke macht is van de tijdelijke onderscheiden. Nu komt het soms voor dat kerkelijke oversten die geestelijke macht bezitten, zich immengen in aangelegenheden, die onder de tijdelijke macht vallen. Derhalve is het aangematigd oordeel niet onwettig.

4. Evenals gezag zijn ook rechtvaardigheid en kennis vereischt om juist te oordeelen, zooals blijkt uit het voorgaande (1^e Art. 1^e en 3^e Antw.; 2^e Art.). Nu wordt het oordeel niet onrechtvaardig genoemd wanneer hij die oordeelt noch de deugd van rechtvaardigheid, noch de kennis van het recht bezit. Derhalve zal ook een aanmatigend oordeel, dat gemis aan gezag veronderstelt, niet altijd onrechtvaardig zijn.

Daartegenover staat echter het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (14. 4) « *Wie zijt ge dan wel, die een oordeel velt over een andermans dienstknecht* ».

LEERSTELLING. — Daar een oordeel moet geveld worden overeenkomstig de geschreven wetten, zooals gezegd is (vorig

dicitur in Psal. 105. [v. 31]. Ergo usurpatio judicii non pertinet ad injustitiam.

3. PRÆTEREA, potestas spiritualis distinguitur a temporali. Sed quaque Praelati habentes spiritualem potestatem intromittunt se de his, quae pertinent ad saecularem potestatem. Ergo usurpatum judicium non est illicitum.

4. PRÆTEREA, sicut ad recte judicandum requiritur auctoritas, ita etiam et justitia judicantis, et scientia, ut ex supradictis patet [art. 1. ad 1 et 3; art. 2.]. Sed non dicitur judicium esse injustum, si aliquis judicet non habens habitum justitiae, vel non habens scientiam juris. Ergo etiam neque judicium usurpatum, quod fit per defectum auctoritatis, semper erit injustum.

SED CONTRA est, quod dicitur Rom. 14. [v. 4]: « *Tu qui es, qui judicas alienum servum?* »

RESPONDEO dicendum, quod cum judicium sit ferendum secundum leges scriptas, ut dictum est [art. praec.], ille qui judicium fert, legis dictum

Art.), verklaart hij die een oordeel velt eenigszins het woord van de wet, door haar toe te passen op een bijzondere aangelegenheid. Aan hetzelfde gezag komt het toe de wet te verklaren en uit te vaardigen. Zooals dus de wet niet kan worden uitgevaardigd tenzij door het openbaar gezag, zoo ook kan een oordeel alleen worden geveld door het openbaar gezag, dat zich ten andere uitstrek tot allen, die aan de gemeenschap onderworpen zijn. En evenals het onrechtvaardig zou zijn wanneer iemand een ander zou dwingen tot het naleven van een wet, die niet door het openbaar gezag bekrachtigd is, evenzoo is het onrechtvaardig wanneer iemand een ander zou dwingen tot het ondergaan van een oordeel, dat niet door het openbaar gezag uitgesproken is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het uitspreken van een waarheid sluit geen dwang in tot het aanvaarden ervan, maar het staat iedereen vrij haar naar goeddunken aan te nemen of niet. Het oordeel echter sluit een zekeren dwang in. En daarom is het onrechtvaardig, dat iemand beoordeeld wordt door hem, die geen drager is van openbaar gezag.

2. Het lijkt wel dat Moses den Egyptenaar doodde, als had hij bij goddelijke ingeving gezag hiertoe ontvangen, zooals de *Handelingen der Apostelen* (7. 25) schijnen te zeggen in dit

---

quodammodo interpretatur, applicando ipsum ad particulare negotium. Cum autem ejusdem auctoritatis sit legem interpretari, et legem condere, sicut lex condi non potest nisi publica auctoritate, ita nec judicium ferri potest nisi publica auctoritate; quae quidem se extendit ad eos, qui communitatibus subduntur. Et ideo sicut injustum esset, ut aliquis constringeret alium ad legem servandam, quae non esset publica auctoritate sancita, ita etiam injustum est, si quis compellat aliquem ferre judicium, quod publica auctoritate non fertur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod pronuntiatio veritatis non importat compulsionem ad hoc quod suscipiatur, sed liberum est unicuique eam recipere vel non recipere, prout vult. Sed judicium importat quamdam impulsionem et ideo injustum est, quod aliquis judicetur ab eo, qui publicam auctoritatem non habet.

AD SECUNDUM dicendum, quod Moyses videtur Aegyptium occidisse, quasi ex inspiratione divina auctoritatem adeptus, ut videtur per hoc quod dicitur Act. 7. [v. 25] quod « percusso Aegyptio, aestimabat Moyses

woord: « *Door den Egyptenaar neer te slaan meende hij, dat de broeders zouden begrijpen, dat God aan Israël redding bracht door zijn hand* ». — Ook kan men zeggen dat Moses den Egyptenaar doodde om iemand die onrecht leed te verdedigen naar de eischen van een gematigde rechtvaardige bescherming. Daarom zegt Ambrosius dat « *hij die zijn makker niet beschermt tegen onrecht, wanneer het hem mogelijk is, even schuldig is als hij die het onrecht pleegt* », en dan haalt hij het voorbeeld van Moses aan. — Men kan ook nog met Augustinus zeggen dat « *evenals de aarde, vóór het ontvangen van nuttig zaad, geprezen wordt om haar vruchtbaarheid in het voortbrengen van onnuttig gewas, evenzoo was die daad van Moses zondig, maar tevens een teeken van groote vruchtbaarheid* », voor zoover zij nl. teeken was van de kracht, waardoor hij zijn volk zou verlossen.

Over Phineës echter moet men zeggen, dat hij handelde door goddelijke ingeving, aangezet door zijn ijver voor God. — Ofwel dat hij de zoon was van den hoogepriester (hoewel hij zelf nog geen hoogepriester was), en dat het oordeel hem toekwam zooals aan de andere rechters aan wie dit opgelegd was.

3. De wereldlijke macht is aan de geestelijke onderworpen zooals de ziel aan het lichaam. En daarom is er geen sprake van aangematigd oordeel wanneer een geestelijke overste zich inmengt

intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem Israël », vel potest dici, quod Moyses occidit Aegyptium, defendendo eum qui injuriam patiebatur, cum moderamine inculpatae tutelae, unde Ambrosius dicit in lib. I. de Off. [cap. 36.], quod « *qui non repellit injuriam a socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille qui facit* », et inducit exemplum Moysi; vel potest dici, sicut dicit Augustinus in QQ. Exodi [lib. 2. q. 2.], quod « *sicut terra ante utilia semina herbarum inutilium fertilitate laudatur, sic illud Moysi factum vitiosum quidem fuit, sed magnae fertilitatis signum gerebat* », inquantum scilicet erat signum virtutis ejus, qua populum liberatus erat. De Phinees autem dicendum est, quod ex inspiratione divina zelo Dei commotus hoc fecit, vel quia licet nondum esset summus Sacerdos, erat tamen filius summi Sacerdotis; et ad eum hoc judicium pertinebat, sicut et ad alios Judices, quibus hoc erat praeceptum.

AD TERTIUM dicendum, quod potestas saecularis subditur spirituali, sicut corpus animae, et ideo non est usurpatum judicium, si spiritualis praelatus

in tijdelijke zaken, met betrekking tot die aangelegenheden waarin de wereldlijke macht hem onderworpen is, of die door de wereldlijke macht aan hem overgelaten worden.

4. Kennis en rechtvaardigheid zijn volmaaktheden van den enkeling; en daarom is er, bij gebrek er aan, geen sprake van aangematigd oordeel, zooals bij gebrek aan openbaar gezag waar-aan het oordeel zijn dwingende kracht ontleent.

---

se intromittat de temporalibus quantum ad ea, in quibus subditur ei saecularis potestas, vel quae ei a saeculari potestate relinquuntur.

AD QUARTUM dicendum, quod habitus scientiae et justitiae sunt perfectiones singularis personae, et ideo per eorum defectum non dicitur usurpatum judicium, sicut per defectum publicae auctoritatis, ex qua iudicium vim coactivam habet.

EEN EN ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER DE DEELEN VAN DE RECHTVAARDIGHEID.

(*Vier Artikelen.*)

Hierna moeten wij de deelen van de rechtvaardigheid gaan beschouwen. Ten eerste moeten wij handelen over de subjectieve deelen, de soorten van rechtvaardigheid, nl. de verdeelende rechtvaardigheid en de ruilrechtvaardigheid; ten tweede, over de integreerende deelen; ten derde, over de potentieele deelen, d. i. over de aanverwante deugden.

Met betrekking tot het eerste punt doet zich een dubbele beschouwing voor: een eerste, over de deelen zelf van de rechtvaardigheid; een tweede, over de tegengestelde ondeugden. En daar de teruggave een daad van de ruilrechtvaardigheid schijnt te zijn, moet onze eerste beschouwing gaan naar het onderscheid tusschen ruilrechtvaardigheid en verdeelende rechtvaardigheid; een tweede zal de teruggave tot voorwerp hebben. Omtrent die eerste beschouwing worden vier vragen gesteld:

QUAESTIO LXI.

DE DIVISIONE JUSTITIAE IN COMMUTATIVAM ET DISTRIBUTIVAM, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA (1).

Deinde considerandum est de partibus justitiae; et primo de partibus subjectivis, quae sunt species justitiae, scilicet distributiva et commutativa; secundo de partibus quasi integralibus; tertio de partibus quasi potentialibus, scilicet de virtutibus adjunctis. Circa primum occurrit duplex consideratio: prima de ipsis justitiae partibus; secunda de vitiis oppositis; et quia restitutio videtur esse actus commutativae justitiae, primo considerandum est de distinctione justitiae commutativae et distributivae; secundo de restitutione.

(1) L.: De partibus Justitiae.

1. Zijn er twee soorten rechtvaardigheid: de verdeelende en de ruilrechtvaardigheid?
2. Wordt in beide het midden op dezelfde wijze bepaald?
3. Hebben zij hetzelfde ofwel een verschillend gebied?
4. Is naar een van beide soorten het rechtvaardige hetzelfde als het wederverguldene?

I^e ARTIKEL.

Is het passend twee soorten van rechtvaardigheid te onderscheiden: de verdeelende en de ruilrechtvaardigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet passend is twee soorten rechtvaardigheid, de verdeelende en de ruilrechtvaardigheid, te onderscheiden. — 1. Wat schadelijk is voor de gemeenschap kan geen soort van rechtvaardigheid genoemd worden, daar de rechtvaardigheid op het algemeen welzijn gericht is. Welnu het verdeelen van gemeenschappelijke goederen onder velen, is schadelijk voor het algemeen welzijn van de gemeen-

Circa primum quaeruntur quatuor: 1. Utrum sint due species justitiae, scilicet justitia distributiva et commutativa. — 2. Utrum eodem modo in eis medium accipiatur. — 3. Utrum sit earum uniformis vel multiplex materia. — 4. Utrum secundum aliquam earum specierum justum sit idem quod contrapassum.

ARTICULUS I.

Utrum convenienter ponantur due species justitiae, scilicet commutativa et distributiva.

[Part. 1. q. 21. art. 1; 3. Dist. 33. q. 3. art. 4. qla. 5. ad 2;
4. Dist. 46. q. 1. art. 1. qla. 1; 5. Ethic. lect. 4 et 6.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter ponantur due species justitiae, justitia distributiva et commutativa: non enim potest esse justitiae species, quod multitudini nocet, cum justitia ad bonum commune ordinetur. Sed distribuere bona communia in multos, nocet bono communi multitudinis, tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores

schap; ten eerste, omdat daardoor de gemeenschappelijke rijkdom wordt uitgeput, en ten tweede, omdat de zeden van de mensen verderven. Tullius immers zegt: « *Hij die ontvangt wordt slechter en altijd meer bereid nog dezelfde gaven te verwachten* ». Derhalve valt de goederenverdeeling niet onder een van de soorten van rechtvaardigheid.

2. Aan iedereen het zijne geven is de daad van de rechtvaardigheid, zooals boven (58^e Kw. 11^e Art.) gezegd is. Welnu, door verdeeling wordt niet aan eenieder het zijne gegeven, maar er wordt hem iets nieuws toegeëigend wat gemeenschappelijk was. Dit valt dus niet onder de rechtvaardigheid.

3. Zooals boven (58^e Kw. 6^e Art.) gezegd werd, bestaat de rechtvaardigheid niet alleen in den vorst maar tevens in de onderdanen. Welnu, verdeelen komt altijd aan den vorst toe. Derhalve valt het verdeelen niet onder de rechtvaardigheid.

4. « *Het verdeelende recht slaat op gemeenschappelijke goederen* », zooals gezegd wordt in de *Ethica*. Welnu, wat gemeenschappelijk is valt onder de wettelijke rechtvaardigheid. Derhalve is de verdeelende rechtvaardigheid geen soort van de bijzondere rechtvaardigheid, maar wel van de wettelijke.

5. Het eene en het vele doen de deugd niet soortelijk verschillen. Welnu, de ruilrechtvaardigheid bestaat hierin, dat aan één

hominum corrumptur: dicit enim Tullius in lib. 2. de Offic. [cap. 15]: « Fit deterior qui accipit, et ad idem semper expectandum paratior ». Ergo distributio non pertinet ad aliquam justitiae speciem.

2. PRÆTEREA, justitiae actus est reddere unicuique quod suum est, ut supra habitum est [q. 58. art. 11.]. Sed in distributione non redditur alicui quod suum erat, sed de novo appropriatur sibi id quod erat commune. Ergo hoc ad justitiam non pertinet.

3. PRÆTEREA, justitia non solum est in principe, sed etiam in subditis, ut supra habitum est [q. 58. art. 6.]. Sed distribuere semper ad principem pertinet. Ergo distributiva non pertinet semper ad justitiam.

4. PRÆTEREA, « Distributivum justum est bonorum communium », ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 4.]. Sed communia pertinent ad justitiam legalem. Ergo justitia distributiva non est species justitiae particularis, sed justitiae legalis.

5. PRÆTEREA, unum, et multa non diversificant speciem virtutis. Sed justitia commutativa consistit in hoc, quod aliquid redditur uni; justitia

iets gegeven wordt; de verdeelende rechtvaardigheid hierin, dat men aan velen iets geeft. Derhalve zijn beide geen verschillende soorten van rechtvaardigheid.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer twee soorten rechtvaardigheid onderscheidt en zegt dat « *de eene de verdeling regelt en de andere de ruilingen* ».

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (58^e Kw. 7^e Art.), is de bijzondere rechtvaardigheid gericht op een privaten persoon, die tot de gemeenschap in verhouding staat, als een deel tot het geheel. Met betrekking tot het deel kan men een dubbele verhouding onderscheiden. Ten eerste, de verhouding van deel tot deel; de verhouding van enkeling tot enkeling staat hiermee gelijk. Deze verhouding nu wordt geregeld door de ruilrechtvaardigheid, die de wederzijdsche ruilingen tusschen twee personen tot voorwerp heeft. — Ten tweede, de verhouding van het geheel tot de deelen. Hiermee komt de verhouding van het gemeenschappelijke tot de enkelingen overeen. Deze verhouding wordt geregeld door de verdeelende rechtvaardigheid, die volgens evenredigheid de gemeenschappelijke goederen verdeelt. Derhalve

'vera distributiva in hoc, quod aliquid datur multis. Ergo non sunt diversae species justitiae.'

SED CONTRA est, quod Philosophus in 5. Ethic. [cap. 2.] ponit duas partes justitiae, et dicit, quod « una est directiva in distributionibus, alia in commutationibus ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [q. 58. art. 7.], justitia particularis ordinatur ad aliquam privatam personam, quae comparatur ad communitatem, sicut pars ad totum. Potest autem ad aliquam partem duplex ordo attendi: unus quidem partis ad partem, cui similis est ordo unius privatae personae ad aliam; et hunc ordinem dirigit commutativa justitia, quae consistit in his, quae mutuo fiunt inter duas personas ad invicem. Alius ordo attenditur totius ad partes, et huic ordini assimilatur ordo ejus, quod est commune ad singulas personas; quem quidem ordinem dirigit justitia distributiva, quae est distributiva communium secundum

zijn er twee soorten rechtvaardigheid, nl. de verdeelende en de ruilrechtvaardigheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Evenals bij de vrijgevigheid van de enkelingen gematigdheid wordt aanbevolen en verkwisting daarentegen afgekeurd, zoo ook moet, bij de verdeling van gemeenschappelijke goederen, die door de verdeelende rechtvaardigheid geregeld wordt, maat worden gehouden.

2. Zooals het deel en het geheel eenigszins hetzelfde zijn, zoo ook is datgene wat tot het geheel behoort, eenigszins van het deel. En op die wijze krijgt ieder, bij het verdeelen van gemeenschappelijk goed onder de enkelingen, in zekeren zin iets van het zijne.

3. De verdeeling van gemeenschappelijke goederen komt alleen toe aan hem die de gemeenschappelijke goederen beheert: toch is de verdeelende rechtvaardigheid ook in de onderdanen aan wie wordt uitgedeeld, voor zoover zij vrede nemen met een rechtvaardige verdeeling. Toch komt het ook soms voor, dat de gemeenschappelijke goederen, die niet aan den staat maar aan een familie toebehooren, worden uitgedeeld; deze verdeeling mag geschieden door het gezag van een privaten persoon.

proportionalitatem. Et ideo duae sunt justitiae species, scilicet commutativa et distributiva.

AD PRIMUM dicendum, quod sicut in largitionibus privatuarum personarum commendatur moderatio, effusio vero culpatur, ita etiam in distributione communium bonorum est moderatio servanda, in quo dirigit justitia distributiva.

AD SECUNDUM dicendum, quod sicut pars et totum quodammodo sunt idem, ita id quod est totius, quodammodo est partis. Et ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod suum est.

AD TERTIUM dicendum, quod actus distributionis, qui est communium bonorum, pertinet solum ad praesidentem communibus bonis. Sed tamen justitia distributiva est etiam in subditis, quibus distribuitur, in quantum scilicet sunt contenti justa distributione; quamvis etiam distributio quandoque fiat bonorum communium, non quidem civitati, sed uni familiae. quorum distributio fieri potest auctoritate alicujus privatae personae.

4. De beweging wordt soortelijk bepaald door den term waarheen ze gericht is. Daarom komt het aan de wettelijke rechtvaardigheid toe de bezittingen van private personen naar het algemeen welzijn te richten: maar omgekeerd, het algemeen welzijn door goederenverdeeling ordenen naar de private personen, komt aan de bijzondere rechtvaardigheid toe.

5. De verdeelende en de ruilrechtvaardigheid zijn niet enkel door één en veel onderscheiden, maar naar een wezenlijk verschil in de verplichting: datgene immers wat gemeenschappelijk is, en dat wat eigen is, komt aan iemand toe op verschillende wijze.

IIe ARTIKEL.

Wordt het midden in denzelfden zin opgevat in de verdeelende en in de ruilrechtvaardigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat in de verdeelende en in de ruilrechtvaardigheid het midden in denzelfden zin wordt opgevat. — 1. Beide immers vallen onder de bijzondere rechtvaardigheid, zooals gezegd is (vorig Art.). Welnu, voor al de

---

AD QUARTUM dicendum, quod motus accipit speciem a termino ad quem; et ideo ad justitiam legalem pertinet ordinare ea, quae sunt privatuarum personarum in bonum commune. Sed ordinare e contrario bonum commune ad personas particulares per distributionem, est justitiae particularis.

AD QUINTUM dicendum, quod justitia distributiva et commutativa non solum distinguuntur secundum unum et multa, sed secundum diversam debiti rationem: alio enim modo debetur alicui id quod est commune, et alio modo id quod est proprium.

ARTICULUS II.

Utrum medium eodem modo accipiatur in justitia distributiva et commutativa.

[3. Dist. 23. q. 1. art. 3. q[ua]a. 2; 5. Ethic. lect. 4.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod medium eodem modo accipiatur in justitia distributiva et commutativa: utraque enim sub justitia particulari continetur, ut dictum est [art. praec.]. Sed in omnibus tem-

deelen van de matigheid en de sterkte wordt het midden in denzelfden zin opgevat. Derhalve moet ook voor de verdeelende en voor de ruilrechtvaardigheid het midden in denzelfden zin worden opgevat.

2. De vorm van de zedelijke deugd is het door-de-redebepaalde midden. Daar nu de vorm van een deugd één is, lijkt het wel, dat in beide het midden in denzelfden zin moet worden opgevat.

3. In de verdeelende rechtvaardigheid wordt het midden bepaald met het oog op het waardigheidsverschil van de personen. Welnu, ook in de ruilrechtvaardigheid wordt rekening gehouden met de waardigheid van de personen: zoo b.v. met betrekking tot de straffen; hij die den vorst slaat wordt immers zwaarder gestraft dan hij die een privaat persoon slaat. Derhalve moet in beide het midden op dezelfde wijze worden bepaald.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer zegt, dat in de verdeelende rechtvaardigheid het midden naar *meetkundige verhouding* bepaald wordt, in de ruilrechtvaardigheid echter naar *rekenkundige evenredigheid*.

LEERSTELLING. — Zooals gezegd is (vorig Art.), wordt in

perantiae vel fortitudinis partibus accipitur uno modo medium. Ergo etiam eodem modo medium est accipiendum in justitia distributiva et commutativa.

2. **PRÆTEREA**, forma virtutis moralis in medio consistit, quod secundum rationem determinatur. Cum ergo unius virtutis sit una forma, videtur quod in utraque sit eodem modo medium accipiendum.

3. **PRÆTEREA**, in justitia distributiva accipitur medium attendendo diversam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur etiam in commutativa justitia, sicut in punitionibus: plus enim punitur qui percutit principem, quam qui percutit privatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in utraque justitia.

SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 3.] quod in justitia distributiva accipitur medium secundum geometricam proportionalem; in commutativa autem secundum arithmeticam.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], in distribu-

de verdeelende rechtvaardigheid aan den privaten persoon iets gegeven voor zoover dat wat van het geheel is, aan het deel toe-comt. Dit nu is aanzienlijker naar gelang het deel zelf in het geheel een voornamere plaats inneemt. En zoo wordt door de verdeelende rechtvaardigheid aan een persoon een aanzienlijker deel van de gemeenschappelijke goederen gegeven, naar gelang die persoon in de gemeenschap een voornamere plaats bekleedt. In een regeering nu van voornamen en edelen wordt die voor-rang bepaald naar de deugd, in een regeering van rijken naar hun bezit, in een volksregeering naar de vrijheid, en in andere regeeringen anders. Daarom wordt in de verdeelende rechtvaardigheid het midden niet bepaald naar de gelijkheid tusschen zaken, maar naar de evenredigheid van de zaken tot de personen; en evenals de eene persoon den ander overtreft, evenzoo moet het goed dat aan den een wordt gegeven, datgene overtreffen wat aan den ander wordt toegekend. Daarom zegt de Wijsgeer, dat dit midden bepaald wordt naar meetkundige evenredigheid, waarin niet de gelijkheid in de hoegrootheid in acht genomen wordt, maar wel de gelijkheid in de verhouding. Zoo zeggen wij ook dat, evenals zes zich tot vier verhoudt, zoo ook drie tot twee, want in beide verhoudingen is de eerste term anderhalf maal

---

tiva justitia datur aliquid alicui privatae personae, inquantum id quod est totius, est debitum parti; quod quidem tanto majus est, quanto ipsa pars majorem principalitatem habet in toto. Et ideo in distributiva justitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona majorem habet principalitatem in communitate. Quae quidem principalitas in aristocratica communitate attenditur secundum virtutem; in olicratia (1) secundum divitias; in democratis (2) secundum libertatem, et in aliis aliter. Et ideo in justitia distributiva non accipitur medium secundum aequalitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas, ut scilicet sicut una persona excedit aliam, ita etiam res quae datur uni personae, excedat rem quae datur alii. Et ideo dicit Philosophus [lib. 5. Ethic. cap. 3.], quod tale medium est secundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur aequale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem, sicut si dicamus, quod sicut se habent sex ad quatuor, ita se

(1) L.: oligarchica.

(2) L.: democratica.

zoo groot als de tweede, en houdt dus de grootste term heel den kleineren in en nog de helft ervan: en toch is er geen gelijkheid tusschen de grootste termen, kwantitatief genomen, want zes is twee meer dan vier, terwijl drie maar een meer is dan twee.

In den ruilhandel nu wordt iets aan een enkeling gegeven om een van hem ontvangen zaak, zooals voornamelijk blijkt bij koop en verkoop, waarin op de eerste plaats het begrip ruiling verwerkelijkt wordt. Daarom moet men voor een zaak een gelijkwaardige zaak weergeven, opdat deze, die meer heeft dan hem toekomt van datgene wat aan een ander behoort, evenzooveel zou teruggeven aan hem wien het toekomt. En zoo bekomt men een gelijkheid overeenkomstig het rekenkundig midden, dat bepaald wordt tusschen twee hoegrootheden, die evenver van het midden afwijken, zooals vijf het midden houdt tusschen zes en vier, omdat beiden er een eenheid van afwijken. Wanneer nu twee personen aanvankelijk elk vijf hadden, en een van beiden van den ander een ontving, dan zal hij, die ontvangt, zes hebben, en zal er voor den ander slechts vier overblijven. De rechtvaardigheid zal dus hersteld zijn, als voor beiden het midden weer hersteld wordt, door één te ontnemen aan hem, die zes heeft, en het te geven aan hem, die maar vier bezit: zoo immers zullen beide vijf hebben, dat het midden is.

habent tria ad duo, quia utrobique est sesquialtera proportio in qua majus habet totum minus, et medium partem ejus; non autem est aequalitas excessus secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus, tria vero excedunt duo in uno.

Sed in commutationibus redditur alicui singulari personae propter rem ejus, quae accepta est, ut maxime patet in emptione et venditione, in quibus primo inventur ratio commutationis; et ideo oportet adaequare rem rei, ut quanto iste plus habet quam suum sit, de eo quod est alterius, tantumdem restituat ei cuius est. Et sic fit aequalitas secundum arithmeticam medietatem, quae attenditur secundum parem quantitatis excessum, sicut quinque est medium inter sex et quatuor: in unitate enim excedit et exceditur. Si ergo a principio uterque habebat quinque, et unus eorum accepit unum de eo quod est alterius, unus (scilicet accipiens) habebit sex, et alii relinquuntur quatuor. Erit ergo justitia, si uterque reducatur ad medium, ut accipiatur unum ab eo qui habet sex, et detur ei qui habet quatuor: sic enim uterque habebit quinque, quod est medium.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Voor de andere zedelijke deugden wordt het midden overeenkomstig de rede en niet overeenkomstig de zaak bepaald. Het midden van de rechtvaardigheid echter is een zaakmidden; en bijgevolg zal het midden op verschillende wijze bepaald worden, overeenkomstig het verschil der zaken.

2. Het algemeen bepalend beginsel van de rechtvaardigheid is de gelijkheid, waarin verdeelende rechtvaardigheid en ruilrechtvaardigheid overeenkomen. In de eene echter wordt die gelijkheid naar meetkundige, in de andere naar rekenkundige evenredigheid bepaald.

3. Met betrekking tot handelen en ondergaan draagt de waardigheid van den persoon bij tot de hoegrootheid van de zaak: den vorst slaan is immers grooter onrecht dan een privaat persoon te slaan. Zoo wordt dan in de verdeelende rechtvaardigheid de waardigheid van den persoon beschouwd in zichzelf, terwijl de ruilrechtvaardigheid er rekening mee houdt voor zoover daar door de zaak verandert.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in aliis virtutibus moralibus accipitur medium secundum rationem, et non secundum rem. Sed in justitia accipitur medium rei. Et ideo secundum diversitatem rerum diversimode medium accipitur.

AD SECUNDUM dicendum, quod generalis forma justitiae est aequalitas, in qua convenit justitia distributiva cum commutativa; in una tamen invenitur aequalitas secundum proportionalitatem geometricam, in alia secundum arithmeticam.

AD TERTIUM dicendum, quod in actionibus et passionibus conditio personae facit ad quantitatem rei: major enim est injuria, si percutiatur princeps quam si percutiatur privata persona; et ideo conditio personae in distributiva justitia attenditur secundum se; in commutativa autem, secundum quod per hoc diversificatur res.

IIIe ARTIKEL.

Bestrijken de twee soorten rechtvaardigheid een verschillend gebied?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de twee soorten rechtvaardigheid geen verschillend gebied bestrijken. — 1. Een onderscheiden gebied immers geeft een onderscheiden deugd, zooals blijkt bij de matigheid en de sterkte. Bestrijken dus de verdeelende rechtvaardigheid en de ruilrechtvaardigheid een onderscheiden gebied, dan lijkt het wel dat ze niet te herleiden zijn tot één deugd, nl. tot de rechtvaardigheid.

2. De verdeeling, die onder de verdeelende rechtvaardigheid valt, heeft tot voorwerp « *het geld of de eer of iets anders wat verdeelbaar is onder de leden van een gemeenschap* », zooals in de *Ethica* gezegd wordt. Ook de ruilhandel, die onder de ruilrechtvaardigheid valt, heeft die dingen tot voorwerp. Derhalve bestrijken verdeelende en ruilrechtvaardigheid *hetzelfde* gebied.

3. Indien de verdeelende rechtvaardigheid en de ruilrechtvaar-

ARTICULUS III.

Utrum materia utriusque justitiae sit diversa.

[5. Ethic. lect. 4.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod materia utriusque justitiae non sit diversa: diversitas enim materiae facit diversitatem virtutis, ut patet in temperantia et fortitudine. Si ergo distributivae justitiae et commutativae sit diversa materia, videtur quod non contineantur sub una virtute, scilicet sub justitia.

2. PRÆTEREA, distributio, quae pertinet ad justitiam distributivam, est « *pecuniae, vel honoris, vel aliorum, quaecumque dispariti possunt inter eos, qui civitate communicant* », ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 2.], quorum etiam est commutatio inter personas ad invicem, quae pertinet ad commutativam justitiam. Ergo non est diversa materia distributivae et commutativae justitiae.

3. PRÆTEREA, si sit alia materia distributivae justitiae, et alia materia

digheid, om reden van hun soortelijk verschil een onderscheiden gebied bestrijken, zal daar waar geen soortelijk verschil bestaat, geen verschillend gebied moeten zijn. Welnu, de Wijsgeer neemt slechts één soort van ruilrechtvaardigheid aan, die toch onderscheiden gebieden bestrijkt. Derhalve schijnt het gebied van beide soorten rechtvaardigheid wel niet onderscheiden te zijn.

Daartegenover staat echter, dat in de *Ethica* wordt gezegd: « *De eene soort rechtvaardigheid regelt de verdeeling, de andere den ruilhandel* ».

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (58^e Kw. 8^e en 10^e Art.), heeft de rechtvaardigheid sommige uitwendige handelingen tot voorwerp, nl. de verdeeling en den ruilhandel; deze nu bestaan in het gebruiken van uiterlijke zaken, personen en ook werken; gebruik van zaken, wanneer b.v. iemand aan een ander een zaak ontneemt of teruggeeft, die hem toebehoort; gebruik van personen, wanneer b.v. iemand aan den persoon zelf van een mensch onrecht doet, door hem te slaan of te smaden, of ook wanneer hij hem eerbied betuigt; gebruik van werken, wanneer iemand op rechtmatige wijze van een ander een dienst

commutativae, propter hoc quod differunt specie, ubi non erit differentia speciei, non debet esse materiae diversitas. Sed Philosophus [loc. cit.] ponit unam speciem commutativae justitiae, quae tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur esse multiplex materia harum specierum.

'SED IN CONTRARIUM est, quod dicitur in 5. Ethic. [loc. cit.], quod « una species justitiae est directiva in distributionibus, et alia in commutationibus ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [q. 58. art. 8. et 10.], justitia est circa quasdam operationes exteriores, scilicet distributionem et commutationem; quae quidem sunt usus quorumdam exteriorum, vel rerum, vel personarum, vel etiam operum: rerum quidem, sicut cum aliquis vel aufert vel restituit alteri suam rem; personarum autem, sicut cum aliquis in ipsam personam hominis injuriam facit, puta percutiendo vel conviciando; aut etiam cum irreverentiam exhibit; operum autem, sicut cum aliquis juste ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo

vraagt of hem een dienst bewijst. Wanneer wij dus aanvaarden dat die dingen, die bij de handelingen worden gebruikt, tot het gebied van beide soorten rechtvaardigheid behooren, dan bestrijken de verdeelende en de ruilrechtvaardigheid hetzelfde gebied. Want de zaken kunnen, door verdeeling, van het gemeenschappelijk bezit, overgaan op private personen, en tusschen den een en den ander worden ingeruimd; ook bestaat er een zekere verdeeling van en vergoeding voor het zwaardere werk.

Nemen wij echter aan, dat alleen de voornaamste handelingen, waardoor wij gebruik maken van personen, zaken en werken, het gebied van beide soorten rechtvaardigheid uitmaken, dan komt aan beide een speciaal gebied toe. Immers, de verdeelende rechtvaardigheid regelt de verdeelingen; de ruilrechtvaardigheid echter de ruilhandelingen, die tusschen twee personen zich kunnen voor doen.

Hieronder zijn er die zich onwillens voordoen, en andere willens. Onwillens, wanneer iemand een zaak, den persoon of het werk van een ander gebruikt tegen zijn wil in. Dit nu gebeurt soms in het verborgen door bedrog, en soms ook openlijk, door geweld. Beide gevallen nu doen zich voor met betrekking ofwel tot een zaak, ofwel tot de eigen persoon van iemand, ofwel tot de persoon van een ander, die met hem verbonden is. Ten eerste, met betrekking tot een zaak: wanneer iemand op bedekte wijze

accipiamus ut materiam utriusque justitiae ea, quorum operationes sunt usus. eadem est materia distributivae et commutativae justitiae, nam et res distribui possunt a communi in singulos, et commutari de uno in alium. Et etiam est quaedam distributio laboriosorum operum et recompensatio.

Si autem accipiamus ut materiam utriusque justitiae actiones ipsas principales, quibus utimur personis, rebus, et operibus, sic invenitur utrobique alia materia, nam distributiva justitia est directiva distributionum, commutativa vero justitia est directiva commutationum, quae attendi possunt inter duas personas; quarum quaedam sunt involuntariae, quaedam vero voluntariae. Involuntariae quidem, quando aliquis utitur re alterius, vel persona, vel opere, eo invito; quod quidem contingit quandoque occulte per fraudem, quandoque etiam manifeste per violentiam; utrumque autem contingit, aut in rem, aut in personam propriam, aut in personam conjunctam: in rem quidem, si occulce unus rem alterius accipiat, et vocatur

zich een andermans zaak toeëigent, heet dit diefstal; indien het echter openlijk gebeurt noemt men het roof. — Met betrekking tot de eigen persoon van iemand moet men nog twee gevallen onderscheiden; ofwel wordt die persoon aangetast in haar bestaan zelf ofwel in hare waardigheid. Iemand wordt in het bestaan zelf van zijn persoon aangetast op bedekte wijze door listige vermoording of slagen, en door toedienen van vergift; openlijk echter door doodslag in het openbaar, of door opsluiting ofwel door stokslagen of door verminking van een lidmaat. — In de waardigheid van zijn persoon wordt iemand op bedekte wijze aangetast door valsche getuigenissen of kwaadsprekerij waardoor men iemand zijn faam ontneemt, en door andere dingen van dien aard; openlijk echter door beschuldiging voor het gerecht of door verspreiding van laster. — Met betrekking tot een met zich verbonden persoon wordt iemand benadeeld in zijn vrouw, meestal op bedekte wijze, door overspel; in zijn slaaf, wanneer iemand dezen aanzet om zijn heer te verlaten; deze laatste gevallen kunnen zich ook openlijk voordoen. Hetzelfde geldt ook voor de personen, die nog op andere wijze verbonden zijn met iemand, want ook tegen hen kan op allerlei wijze onrecht worden gepleegd, evenals tegenover de voornaamste persoon. Overspel en verleiden van een dienaar echter is eigenlijk onrecht ten aanzien van de betrokken personen zelf: wijl echter

furtum; si autem manifeste, vocatur rapina; in personam autem propriam, vel quantum ad ipsam consistentiam personae, vel quantum ad dignitatem ipsius: si autem quantum ad consistentiam personae, sic laeditur aliquis occulte per dolosam occisionem seu percussionem, et per veneni exhibitionem; manifeste autem per manifestam occisionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, seu membra mutilationem. Quantum autem ad dignitatem personae laeditur aliquis, occulte quidem per falsa testimonia seu detractiones, quibus aliquis aufert famam suam, et per alia hujusmodi; manifeste autem per accusationem in judicio, seu per convicii illationem. Quantu[m] autem ad personam conjunctam, laeditur aliquis in uxore ut in pluribus occulte per adulterium; in servo autem, cum aliquis servum seducit, ita ut a domino discedat; et haec etiam manifeste fieri possunt. Et eadem ratio est de aliis personis conjunctis, in quas etiam possunt omnibus modis injuria committi, sicut et in personam principalem. Sed adulterium et servi

een slaaf beschouwd wordt als het bezit van zijn heer, wordt dit tot diefstal herleid.

Die ruilhandelingen echter worden willens genoemd, wanneer iemand willens iets aan een ander overlaat. En indien hij zonder meer zijn bezit aan een ander overlaat, zonder verplichting, zoals bij het wegschenken, dan is dat geen daad van rechtvaardigheid, maar van vrijgevigheid. Het vrijwillig overlaten valt slechts onder de rechtvaardigheid in zooverre daar een verplichting mee samengaat. Dit nu komt voor op drie verschillende manieren. Ten eerste, wanneer iemand zijn bezit zonder meer aan een ander overlaat, als vergelding voor een andere zaak, zoals gebeurt bij verkoop en aankoop. Ten tweede, wanneer iemand zijn zaak aan een ander geeft, en hem het gebruik ervan toestaat, met de verplichting van teruggave. En wanneer hij het gebruik van de zaak om niet afstaat heet men dat, bij dingen die vrucht opleveren, vruchtgebruik; bij dingen die geen vrucht afwerpen, zoals geld, werktuigen en dergelijke, wordt het zonder meer verbruikleening of bruikleining genoemd. Wanneer echter zelfs het gebruik niet om niet wordt toegestaan, spreekt men van huur en verhuur. Ten derde laat iemand zijn zaak over om ze terug te krijgen, niet om reden van gebruik, maar ofwel ter bewaring, zoals bij de bewaargeving; ofwel om reden van verplichting,

seductio sunt propriae injuriae circa has personas. Tamen quia servus est possessio quaedam, hoc refertur ad furtum.

Voluntariae autem commutationes dicuntur, quando aliquis voluntarie transfert rem suam in alterum, et si quidem simpliciter in alterum transferat rem suam absque debito, sicut in donatione, non est actus justitiae, sed liberalitatis; instantum autem ad justitiam voluntaria translatio pertinet, inquantum est ibi aliquid de ratione debiti; quod quidem contingit multipliciter: uno modo, quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum pro recompensatione alterius rei, sicut accidit in venditione et emptione; alio modo, quando aliquis tradit rem suam alteri, concedens ei usum rei cum debito recuperandi rem; et si quidem gratis concedit usum rei, vocatur usus fructus in rebus, quae aliquid fructificant, vel simpliciter mutuum seu accommodatum in rebus, quae non fructificant, sicut sunt denarii, vasa, et hujusmodi. Si vero nec ipse usus gratis conceditur, vocatur locatio et conductio. Tertio modo aliquis tradit rem suam ut recuperandam, non ratione usus, sed vel ratione conservationis, sicut in deposito, vel ratione

zoals wanneer iemand zijn goed tot pand geeft, of wanneer iemand voor een ander borg blijft.

Bij al dergelijke handelingen, laten zij dan willens of onwillens gebeuren, moet het midden op dezelfde wijze worden bepaald, nl. naar gelijkheid van vergoeding. En hierom vallen al deze handelingen onder dezelfde soort rechtvaardigheid, nl. onder de ruilrechtvaardigheid.

Hieruit blijkt het antwoord op de bedenkingen.

IVe ARTIKEL.

Is het rechtvaardige, zonder meer hetzelfde als het wedervergoldene?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het rechtvaardige zonder meer hetzelfde is als het wedervergoldene. — 1. Het goddelijk oordeel immers is rechtvaardig zonder meer. Welnu; een van de vormen van het goddelijk oordeel bestaat hierin, dat iemand zelf moet ondergaan wat hij een ander heeft aangedaan, naar het woord bij *Mattheus* (7. 2): « *Naar het oordeel waar-*

obligationis, sicut cum quis rem suam pignori obligat, seu cum aliquis pro alio fidejubet.

In omnibus autem hujusmodi actionibus, sive voluntariis, sive involuntariis, est eadem ratio accipendi medium secundum aequalitatem recompensationis. Et ideo omnes istae actiones ad unam speciem justitiae pertinent, scilicet ad commutativam.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

ARTICULUS IV.

Utrum justum sit simpliciter idem quod contrapassum.

[5. Ethic. lect. 8.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod justum sit simpliciter idem, quod contrapassum: judicium enim divinum est simpliciter justum. Sed haec est forma divini judicii, ut secundum quod aliquis fecit, patiatur, secundum illud *Math. 7. [v. 2]*: « *In quo judicio judicaveritis, judica-*

mee gij oordeelt zult gij geoordeeld worden; en met de maat waarmee gij meet, zal men ook meten voor u ». Derhalve is het rechtvaardige, zonder meer hetzelfde als het wedervergoldene.

2. In beide soorten van rechtvaardigheid wordt aan iemand iets gegeven naar een zekere gelijkheid: in de verdeelende rechtvaardigheid, overeenkomstig de persoonswaardigheid, die voornamelijk geschat wordt naar de diensten, die iemand aan de gemeenschap heeft bewezen; in de ruilrechtvaardigheid, overeenkomstig de zaak waarin iemand benadeeld is. Naar beide soorten van gelijkheid nu wordt iemand wedervergolden wat hij een ander aandeed. Derhalve lijkt het wel dat het rechtvaardige hetzelfde is als het wedervergoldene.

3. De reden waarom aan iemand niet zou moeten wedervergolden worden, wat hij gedaan heeft, zoo vooral gelegen zijn in het verschil tusschen willens en onwillens: immers, iemand die onwillens onrecht aandoet, wordt minder gestraft. Maar willens en onwillens beteekenen iets met betrekking tot ons, en wijzigen het midden van de rechtvaardigheid niet, dat een zaak-midden is, en niet op ons slaat. Dus is het rechtvaardige, zonder meer hetzelfde als het wedervergoldene.

bimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetetur vobis ». Ergo justum est simpliciter idem quod contrappassum.

2. PRÆTEREA, in utraque justitiae specie datur aliquid alicui secundum quamdam aequalitatem: in respectu quidem ad dignitatem personæ, in justitia distributiva, quae quidem personæ dignitas maxime videtur attendi secundum opera, quibus aliqui communitati servint (1), in respectu autem ad rem, in qua quis damnificatus est, in justitia commutativa. Secundum autem utramque aequalitatem aliquis contrapatitur, secundum quod fecit. Ergo videtur, quod justum simpliciter sit idem quod contrappassum.

3. PRÆTEREA, maxime videtur, quod non oporteat aliquem contrapati, secundum quod fecit, propter differentiam voluntarii et involuntarii: qui enim involuntarie fecit injuriam, minus punitur. Sed voluntarium et involuntarium, quae accipiuntur ex parte nostra, non diversificant medium justitiae, quod est medium rei, et non quoad nos. Ergo justum simpliciter videtur esse idem quod contrappassum.

(1) L.: aliquis... servivit.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer aantoon, dat niet in alle gevallen het rechtvaardige hetzelfde is als het wederverguldene.

LEERSTELLING. — Het wederverguldene zegt gelijkheid tuschen de vergelding, die men ondergaat, en de bedreven daad. Dit wordt in den meest eigenlijken zin gezegd, waar het gaat om een onrechtvaardig lijden, dat den persoon van den naaste treft; b.v. als iemand slaat, zal hij teruggeslagen worden. En dit recht wordt bepaald in het *Boek van den Uittocht* (21. 23 vlg.): « *Hij zal leven voor leven geven, en oog voor oog* » enz. — Omdat nu ook andermans goed wegnemen een zeker handelen is, daarom wordt, in de tweede plaats, ook bij zulke gevallen van vergelding gesproken: aldus zal iemand, die schade aanrichtte, ook in zijn eigen goed schade berokkend worden. En ook dit recht is vervat in de Wet, in het woord van het *Boek van den Uittocht* (22. 1): « *Wanneer iemand een rund of een schaap steelt, en het slacht of verkoopt, moet hij vijf runderen vergoeden voor het rund, en vier schapen voor het schaap* ». — Ten derde, wordt de naam *wedervergelding* overgedragen op

SED CONTRA est, quod Philosophus in 5. Ethic. [cap. 5.] probat non quodlibet justum esse contrapassum.

RESPONDEO dicendum, quod hoc quod dicitur contrapassum, importat aequalem recompensationem passionis ad actionem praecedentem; quod quidem propriissime dicitur in passionibus et actionibus (2) injuriosis, quibus aliquis personam proximi laedit, puta si percutit, quod repercutiatur. Et hoc quidem justum determinatur in lege Exod. 21. [v. 23 sqq.]: « Reddet animam pro anima, oculum pro oculo » etc. Et quia etiam auferre rem alterius est quoddam injustum (3) facere, ideo secundario etiam in his dicitur contrapassum, prout scilicet aliquis qui damnum intulit, in re sua etiam ipse damnificatur. Et hoc etiam justum damnum (4) continetur in lege Exod. 22. [v. 1]: « Si quis furatus fuerit bovem aut ovem, et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituat, et quatuor oves pro una ove ». Tertio vero transfertur nomen contrapassi ad voluntarias commuta-

(2) L. om.: et actionibus.

(3) L. om.: injustum.

(4) L. om.: damnum.

vrijwillige ruilingen, waarbij handelen en ondergaan betrokken is; maar het vrijwillige vermindert het karakter van ondergaan, zoals gezegd is (59^e Kw. 3^e Art.).

In al deze gevallen echter moet de vergoeding, volgens den eigen aard van de ruilrechtvaardigheid, naar gelijkheid geschieden, zoodat nl. wat men ondergaat gelijk is aan wat men heeft gedaan. Die gelijkheid zou echter niet altijd bewaard blijven, wanneer iemand soortelijk hetzelfde onderging van wat hij heeft aangedaan. Want vooreerst, wanneer iemand een hooger geplaatst persoon beleedigt, is de misdaad groter dan het lijden-in-de-zelfde-soort, dat de beleediger zou ondergaan. En daarom wordt hij, die een vorst slaat, niet slechts teruggeslagen, maar hij wordt veel zwaarder gestraft. — Evenzoo, wanneer iemand een ander, tegen zijn wil in, in zijn goed benadeelt; ook in dit geval is de misdaad groter dan het lijden zou zijn, indien hem alleen maar dit ding ontnomen werd: aldus immers, zou hij die schade berokkende, in niets geschaad worden. En daarom wordt hij gestraft door de verplichting om een veelvoud van het ontnomene terug te geven: dit ook, omdat hij niet alleen een privaat persoon benadeeld heeft, maar ook het gemeenebest, door een inbreuk op de veiligheid van zijn bescherming. — Zelfs in vrijwillige ruilingen zou de vergoeding niet steeds de vereischte gelijkheid bereiken, wanneer iemand een zaak die hem toebehoort, in de plaats zou geven voor iets wat een ander toebehoort: want mis-

tiones, in quibus utrinque est actio et passio; sed voluntarium diminuit de ratione passionis, ut dictum est [q. 59. art. 3.].

In omnibus autem his debet fieri, secundum rationem justitiae commutativa, recompensatio secundum aequalitatem, ut scilicet passio recompensa sit aequalis actioni. Non autem semper esset aequalis, si idem specie aliquis pateretur, quod fecit, nam primo quidem cum aliquis injurioso laedit alterius personam majorem, major est actio quam passio ejusdem speciei, quam ipse pateretur; et ideo ille qui percutit principem, non solum repercuditur, sed multo gravius punitur. Similiter etiam cum quis aliquem involuntarium in re sua damnificat, major est actio quam esset passio, si nihil damnificaretur; et ideo punitur in hoc, quod multiplicius restituat, quia etiam non solum damnificavit personam privatam, sed rempublicam, ejus tutelae securitatem infringendo. Similiter etiam nec in commutationibus

schien is het ding van dien andere veel grooter dan het zijne. — En daarom moet bij de ruilingen de gelijkheid berekend worden naar verhouding, en daartoe zijn de munten uitgevonden. En aldus is het wedervergoldene hetzelfde als het ruil-rechtvaardige.

In de verdeelende rechtvaardigheid gaat dit evenwel niet op. In de verdeelende rechtvaardigheid immers, wordt niet gelet op de gelijkheid in de verhouding van ding tot ding, of van doen tot ondergaan — waarop de benaming *wedervergelding* steunt —; maar er wordt gelet op gelijkheid volgens de verhouding van de dingen tot de personen, zooals gezegd is (2^e Art.).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De vorm van het goddelijk oordeel beantwoordt aan het begrip van de ruilrechtvaardigheid, voor zoover Hij nl. de verdiensten met belooning, « en de zonden met straf » vergeldt.

2. Wanneer aan iemand, die de gemeenschap dient, iets gegeven werd voor bewezen diensten, zou dit niet tot de verdeelende maar tot de ruilrechtvaardigheid behooren. Immers, in de verdeelende rechtvaardigheid, wordt niet gelet op de gelijkheid tusschen dat wat men ontvangt en wat men presteerde, maar op

voluntariis esset semper aequalis passio, si quis daret rem suam accipiens rem alterius, quia forte res alterius est multo major quam sua, et ideo oportet secundum quamdam proportionatam commensurationem adaequare passionem actioni in commutationibus, ad quod inventa sunt numismata [cf. Arist. loc. cit.]. Et sic contrappassum est commutativum justum.

Quod in distributiva justitia locum non habet, quia in distributiva justitia non attenditur aequalitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, unde dicitur contrappassum, sed secundum proportionalitatem rerum ad personas, ut supra dictum est [art. 2.].

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illa forma divini judicii attenditur secundum rationem commutativae justitiae, prout scilicet recompensat, praemia meritis et supplicia peccatis.

AD SECUNDUM dicendum, quod si alicui, qui communitati servisset, retribueretur aliiquid pro servitio impenso, non esset hoc distributivae justitiae, sed commutativae: in distributiva enim justitia non attenditur aequalitas

de evenredigheid tusschen dat wat men ontvangt en dat wat een ander ontving; en dit met inachtname van de condities der beide personen.

3. Wanneer een onrechtvaardige daad vrijwillig geschiedt, wordt het onrecht groter, en wordt het als een grootere zaak beschouwd. Dus moet het door een grootere straf vergoed worden, die berekend wordt, niet naar het verschil met betrekking tot ons, maar naar het verschil in de zaak.

---

eius quod quis accipit, ad id quod ipse impedit, sed ad id quod alius accipit, secundum modum utriusque personae.

AD TERTIUM dicendum, quod quando actio injuriosa est voluntaria, excedit injuria, et sic accipitur ut major res. Unde oportet majorem poenam ei recompensari, non secundum differentiam quoad nos, sed secundum differentiam rei.

TWEE EN ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER DE TERUGGAVE.

(Acht Artikelen.)

Hierna moeten wij de teruggave gaan beschouwen. Daaromtrent worden acht vragen gesteld.

1. Van welke deugd is zij de daad?
  2. Is het noodig ter zaligheid, dat al het ontvreemde teruggegeven wordt?
  3. Moet men dit vermenigvuldigd teruggeven?
  4. Moet iemand datgene wat hij niet genomen heeft teruggeven?
  5. Moet men aan hem teruggeven, van wien iets werd weggenomen?
  6. Moet hij, die weggenomen heeft, teruggeven?
  7. Of iemand anders?
  8. Moet de teruggave onverwijld geschieden?
-

QUAESTIO LXII.

DE RESTITUTIONE, IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de restitutione.

Et circa hoc quaeruntur octo: 1. Cujus actus sit. — 2. Utrum necesse sit ad salutem, omne ablatum restitui. — 3. Utrum oporteat illud multiplicatum restituere. — 4. Utrum oporteat restitui, quod quis non abstulit. — 5. Utrum oporteat restitui ei, a quo acceptum est. — 6. Utrum oporteat restituere eum, qui accepit. — 7. Utrum aliquem alium. — 8. Utrum sit statim restituendum.

I^e ARTIKEL.

Is de teruggave een daad van de ruilrechtvaardigheid?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de teruggave niet een daad van de ruilrechtvaardigheid is. — 1. Rechtvaardigheid immers heeft het verschuldigde tot voorwerp. Welnu, evenals men iets kan wegschenken dat men niet verschuldigd is, evenzoo kan men ook iets teruggeven. Derhalve is de rechtvaardigheid niet een daad van een deel der rechtvaardigheid.

2. Wat verging en niet meer is, kan niet teruggegeven worden. Welnu, rechtvaardigheid en onrechtvaardigheid hebben betrekking op handelen en ondergaan, wat niet blijvend is maar voorbijgaat. Dus lijkt de teruggave wel niet de daad te zijn van een deel der rechtvaardigheid.

3. De teruggave is als het ware een vergoeding voor datgene wat ontnomen werd. Welnu, niet alleen in den ruilhandel, maar ook in de verdeeling kan aan den mensch iets ontnomen worden, wanneer b.v. hij die verdeelt, aan iemand minder geeft dan hem verschuldigd is. Derhalve is de teruggave niet eerder een daad van de ruilrechtvaardigheid dan van de verdeelende rechtvaardigheid.

ARTICULUS I.

Utrum restitutio sit actus justitiae commutativa.

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod restitutio non sit actus justitiae commutativa: justitia enim respicit rationem debiti. Sed sicut donatio potest esse ejus, quod non debetur, ita etiam et restitutio. Ergo restitutio non est actus alicujus partis justitiae.

2. PRÆTEREA, illud quod jam transiit, et non est, restitui non potest. Sed justitia et injustitia sunt circa quasdam actiones et passiones, quae non manent, sed transeunt. Ergo restitutio non videtur esse actus alicujus partis justitiae.

3. PRÆTEREA, restitutio est quasi quaedam recompensatio ejus, quod subtractum est. Sed aliquid potest homini subtrahi non solum in commutatione, sed etiam in distributione, puta cum aliquis distribuens minus dat alicui, quam debeat habere. Ergo restitutio non magis est actus commutativa, quam distributiva.

Daartegenover staat echter, dat de teruggave aan de ontvreemding is tegengesteld. Welnu, de ontvreemding van andermans goed is een daad van onrechtvaardigheid met betrekking tot de ruilhandelingen. Derhalve is de teruggave een daad van de rechtvaardigheid die de ruilhandelingen regelt.

LEERSTELLING. — Teruggeven is niets anders dan iemand terug stellen in het bezit of den eigendom van zijn goed. En zoo wordt bij de teruggave de gelijkheid der rechtvaardigheid in acht genomen overeenkomstig de vergoeding van ding tot ding, en dat valt onder de ruilrechtvaardigheid. En bijgevolg is de teruggave een daad van de ruilrechtvaardigheid: wanneer nl. iemand een andermans goed heeft, hetzij met zijn wil, zooals bij verbruikleen of bewaargeving, hetzij tegen zijn wil in, zooals bij roof of diefstal.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Iets wat men niet verschuldigd is aan een ander, is in eigenlijken zin niet het zijne, ook al was het eens van hem. En bijgevolg, wanneer iemand aan een ander geeft wat hij hem niet verschuldigd is, lijkt dat veeleer een nieuwe schenking te zijn dan wel een teruggave. Toch lijkt

SED CONTRA, *restitutio ablationi opponitur. Sed ablato rei alienae est actus injustitiae circa commutationes. Ergo restitutio ejus est actus justitiae, quae est in commutationibus directiva.*

RESPONDEO dicendum, quod restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuere in possessionem vel dominium rei sua. Et ita in restitutione attenditur aequalitas justitiae secundum recompensationem rei ad rem, quod pertinet ad justitiam commutativam. Et ideo restitutio est actus commutativa justitiae, quando scilicet res unius ab alio habetur, vel per voluntatem ejus, sicut in mutuo vel deposito; vel contra voluntatem ejus, sicut in rapina vel furto.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illud quod alteri non debetur, non est proprie loquendo ejus, etsi aliquando ejus fuerit; et ideo magis videtur esse nova donatio quam restitutio, cum quis alteri reddit, quod ei non debetur. Habet tamen aliquam similitudinem restitutionis, quia res materia-

het eenigszins op een teruggave, omdat de zaak, materieel genomen, dezelfde is. Vanuit het formeel oogpunt der rechtvaardigheid echter beschouwd, nl. het aan-iemand-toekomen, is zij niet dezelfde. Daarom is hier geen spraak van teruggave in eigenlijken zin.

2. Het woord teruggave, voor zoover het een herhaling insluit, veronderstelt de eenzelvigheid van het ding. En daarom lijkt de teruggave, naar de oorspronkelijke beteekenis van het woord, voornamelijk daar plaats te grijpen, waar het gaat over uitwendige dingen, die van den een op den ander kunnen overgaan, hoewel zij, zoo naar de wezenheid als naar het eigendomsrecht, dezelfde blijven. Evenals echter het woord *ruiling* van dergelijke dingen werd overgebracht op het handelen en ondergaan — wat betrekking heeft op eerbetuiging of beleediging van een persoon, op zijn nadeel of voordeel, — evenzoo werd het woord *teruggave* toegepast op datgene wat, ofschoon het niet blijft in werkelijkheid, toch blijvend is in zijn uitwerksel; dit uitwerksel kan lichamelijk zijn, b.v. wanneer het lichaam door slagen wordt gekwetst; ofwel in de meening der mensen, b.v. wanneer iemand door een lasterend woord eerloos blijft, of in zijn eer benadeeld.

3. De vergoeding, die een verdeeler geeft aan iemand aan

liter eadem est; non tamen est eadem secundum formalem rationem, quam respicit justitia, quod est esse suum alicujus. Unde nec proprie restitutio dicitur.

AD SECUNDUM dicendum, quod nomen restitutionis, inquantum importat iterationem quamdam, supponit rei identitatem; et ideo secundum primam impositionem nominis, restitutio videtur locum habere praecipue in rebus exterioribus, quae manentes eadem, et secundum substantiam, et secundum jus dominii, ab uno possunt ad alium devenire. Sed sicut ab hujusmodi rebus nomen commutationis translatum est ad actiones vel passiones, quae pertinent ad reverentiam vel injuriam alicujus personae, seu nocumentum vel profectum, ita etiam nomen restitutionis ad hoc derivatur, quae licet realiter non maneat, tamen manet in effectu, vel corporali, puta cum ex percussione laeditur corpus, vel qui est in opinione hominum, sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore.

AD TERTIUM dicendum, quod recompensatio, quam facit distribuens ei,

wien hij minder gaf dan hem toekwam, wordt bepaald door een zaakvergelijking, zoodat hem des te meer gegeven wordt, als hij minder kreeg dan hem toekwam. En daarom valt dit reeds onder de ruilrechtvaardigheid.

IIe ARTIKEL.

Is het noodig ter zaligheid, het ontnomene terug te geven?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet noodig is ter zaligheid het ontnomene terug te geven. — 1. Immers, het onmogelijke is niet noodig ter zaligheid. Welnu, het is soms onmogelijk terug te geven wat ontnomen werd: b.v. wanneer iemand aan een ander een lichaamsdeel of het leven ontnam. Derhalve lijkt het niet noodzakelijk ter zaligheid, dat iemand teruggeeft wat hij heeft ontnomen.

2. Een zonde begaan is niet noodzakelijk ter zaligheid; want zoo zou de mensch besluiteloos zijn. Welnu, soms kan het ontnomene niet worden teruggegeven zonder te zondigen: b.v. wan-

cui dedit minus quam debuit, fit per comparationem rei ad rem, ut si quanto minus habuit quam debuit, tanto plus ei detur, et ideo jam pertinet ad justitiam commutativam.

ARTICULUS II.

Utrum sit necessarium ad salutem, quod fiat restitutio ejus quod ablatum est.

[Infr. q. 79. art. 3. ad 2; 4. Dist. 15. q. 1. art. 5. qla. 2;
Quodl. 12. q. 16. art. 3].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod non sit necessarium ad salutem, quod fiat restitutio ejus quod ablatum est: quod enim est impossibile, non est de necessitate salutis. Sed aliquando impossibile est restituere id quod est ablatum, puta cum aliquis abstulit alicui membrum, vel vitam. Ergo non videtur esse de necessitate salutis, quod aliquis restituat quod alteri abstulit.

2. PRÆTEREA, committere aliquod peccatum non est de necessitate salutis, quia sic homo esset perplexus. Sed quandoque illud quod aufertur,

neer iemand aan een ander zijn faam ontnam door de waarheid te zeggen. Het ontnomene teruggeven is derhalve niet noodzakelijk ter zaligheid.

3. Wat gebeurd is kan men niet meer ongedaan maken. Welnu, soms wordt aan iemand de eer van zijn persoon ontnomen doordat hij op onrechtvaardige wijze door een ander gelaakt wordt. Aan hem kan dus niet worden teruggegeven wat hem ontnomen werd. En zoo is het niet noodzakelijk ter zaligheid, het ontnomene terug te geven.

4. Het lijkt wel dat hij, die een ander belet een goed te verwerven, het hem ontnemt: want, zooals de Wijsgeer zegt « *wordt het weinige dat ontbreekt, als niet ontbrekend beschouwd* ». Wanneer nu iemand een ander belet een prebende of iets dergelijks te verwerven, dan lijkt hij wel niet gehouden te zijn tot teruggave van die prebende, omdat hij soms niet zou kunnen. Het ontnomene teruggeven is derhalve niet noodzakelijk ter zaligheid.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Indien andermans bezit, waaraan men zich heeft bezondigd, kan worden teruggegeven en niet teruggegeven wordt, dan wordt geen boetvaardigheid gedaan maar geveinsd. Wanneer echter waarachtig*

non potest restituui sine peccato, puta cum aliquis alicui famam abstulit verum dicendo. Ergo restituere ablatum non est de necessitate salutis.

3. PRÆTEREA, quod factum est, non potest fieri ut factum non fuerit. Sed aliquando alicui aufertur honor suae personae ex hoc ipso, quod passus est ab aliquo injuste eum vituperante. Ergo non potest sibi restituui quod ablatum est, et ita non est de necessitate salutis restituere ablatum.

4. PRÆTEREA, ille qui impedit aliquem ab aliquo bono consequendo, videtur illud ei auferre, « *quia quod modicum deest, quasi nihil deesse videtur* », ut Philosophus dicit in 2. Physic. [cap. 5.]. Sed cum aliquis impedit aliquem, ut non consequatur præbendam, vel aliquid hujusmodi, non videtur quod teneatur ei ad restitutionem præbendæ, quia quandoque non posset. Non ergo restituere ablatum est de necessitate salutis.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in Epist. ad Mac. [Ep. 54.]: « *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, et non redditur,*

boetvaardigheid gedaan wordt, wordt de zonde niet vergeven, tenzij het ontnomene teruggegeven wordt, indien, zoals ik gezegd heb, het ontnomene kan worden teruggegeven ».

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (vorig Art.), is de teruggave een daad van ruilrechtvaardigheid, welke bestaat in een zekere gelijkheid. En daarom behelst teruggave het weergeven van het ding, dat op onrechtvaardige wijze ontnomen is: zoo immers wordt door het terugbezorgen ervan de gelijkheid hersteld. Indien het echter rechtvaardig ontnomen is, zou het teruggeven ervan een ongelijkheid teweegbrengen: want de rechtvaardigheid bestaat in gelijkheid. Daar nu het onderhouden van de rechtvaardigheid noodzakelijk is ter zaligheid, volgt hieruit dat het teruggeven van wat onrechtvaardig aan iemand werd ontnomen, noodzakelijk is ter zaligheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In gevallen waarin geen gelijkwaardige vergoeding kan gegeven worden, volstaat het te vergoeden wat mogelijk is: zooals blijkt « bij de eerbetuiging tegenover God en de ouders », naar het gezegde van den Wijs-

poenitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum. nisi restituatur ablatum, si (ut dixi) restitui potest » (1).

RESPONDEO dicendum, quod restitutio, sicut dictum est [art. praec.], est actus justitiae commutativa, quae in quadam aequalitate consistit; et ideo restituere importat redditionem illius rei, quae injuste ablata est: sic enim per iteratam ejus exhibitionem aequalitas reparatur. Si vero juste ablatum sit, inaequalitas erit, ut ei restituatur, quia justitia in aequalitate consistit. Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in quibus non potest recompensari aequivalens, sufficit, quod ibi recompensetur quod possibile est, sicut patet « de honoribus, qui sunt ad Deum et ad parentes », ut Philosophus dicit in

(1) L.: Sed contra est quod Augustinus dicit: « Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum ».

geer. En bijgevolg, wanneer het ontnomene niet kan worden teruggegeven door iets gelijkwaardigs, moet de vergoeding geschieden voor zoover ze mogelijk is. Wanneer b.v. iemand aan een ander een lidmaat zou ontnomen hebben, moet hij hem vergoeden in geld of door eenige eerbetuiging, naar het oordeel van een rechtschapen mensch, en rekening houdend met de levensvoorraarden van beide personen.

2. Iemand kan andermans faam ontnemen op drie manieren. Ten eerste, door op rechtvaardige wijze de waarheid te zeggen: b.v. wanneer iemand, met inachtneming van de vereischte voorwaarden, andermans misdaad openbaar maakt. En dan is hij niet gehouden tot eerherstel. Ten tweede, door op onrechtvaardige wijze onwaarheid te zeggen. En dan is men gehouden tot eerherstel, door te bekennen onwaarheid te hebben gezegd. Ten derde, door waarheid te spreken, maar op onrechtvaardige wijze: b.v. wanneer iemand andermans misdaad openbaar maakt, zonder inachtneming van de vereischte voorwaarden. En dan is hij gehouden tot eerherstel, voor zoover het mogelijk is, zonder echter te liegen: b.v. door te zeggen dat hij zich slecht uitdrukte, of dat hij hem onrechtvaardig belasterd heeft. Ofwel, indien hij geen eerherstel kan doen, moet hij hem op een andere wijze vergoeden, zoals elders gezegd is (1^e Antw.).

8. Ethic. [cap. 14.]. Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid aequale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est, puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personae, secundum arbitrium boni viri.

Ad SECUNDUM dicendum, quod aliquis potest alicui famam tripliciter auferre: uno modo verum dicendo, et juste, puta cum aliquis crimen alicujus prodit ordine debito servato; et tunc non tenetur ad restitutionem famae; alio modo falsum dicendo, et injuste, et tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse; tertio modo verum dicendo, sed injuste, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum; et tunc tenetur ad restitutionem famae, quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit; vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut et in aliis dictum est [ad 1.].

3. Een beleedigende handeling kan niet ongedaan worden gemaakt. Toch kan haar gevolg, nl. de vermindering van de persoonswaardigheid in de meening van de mensen, hersteld worden door eerbetuiging.

4. Op velerlei wijzen kan iemand een ander beletten een prebende te ontvangen. Ten eerste, op rechtvaardige wijze: b.v. als hij bewerkt, dat ze gegeven wordt aan een waardiger persoon, en daarbij enkel de eer van God of het nut van de kerk op het oog heeft. En in dat geval is hij geenszins gehouden tot teruggave of tot welke vergoeding ook. — Ten tweede, op onrechtvaardige wijze: b.v. wanneer hij om reden van haat, of wraak, of iets dergelijks, het nadeel van den betrokken persoon beoogt. En indien hij in dit geval belet, dat de prebende aan een waardig persoon gegeven wordt, door aan te raden ze hem niet te geven, alvorens vastgesteld werd dat ze hem zal worden gegeven, is hij gehouden tot een zekere vergoeding, met inachtneming van de waardigheid der personen en der zaak, naar het oordeel van een wijze; toch is hij niet gehouden tot een gelijkwaardige vergoeding, omdat de belanghebbende de prebende nog niet had verworven, en er op velerlei wijzen beletselen konden ontstaan. — Indien het echter reeds vastgesteld was aan wie de prebende zou worden verleend, en iemand om een onvol-

AD TERTIUM dicendum, quod actio contumeliam inferentis non potest fieri ut non fuerit; potest tamen fieri, ut ejus effectus, scilicet diminutio dignitatis personae in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reverentiae.

AD QUARTUM dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat praebendam multipliciter: uno modo juste, puta si intendens honorem Dei vel utilitatem Ecclesiae, procuret quod detur alicui personae digniori, et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam; alio modo injuste; puta si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam, aut aliquid hujusmodi; et tunc si impedit ne praebenda detur digno, consulens quod non detur, antequam sit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum et negotii secundum arbitrium sapientis; non tamen tenetur ad aequale, quia illam nondum fuerat adeptus, et poterat multipliciter impediri; si vero jam firmatum sit quod alicui detur praebenda.

doende reden, bewerkt dat de zaak herroepen wordt, dan ware dat hetzelfde of hij zou hem zijn bezit ontnemen. En bijgevolg is hij gehouden tot gelijkwaardig vergoeding, echter naar zijn vermogen.

IIIe ARTIKEL.

*Is het voldoende enkel datgene terug te geven,
wat onrechtvaardig werd ontnomen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet volstaat enkel datgene terug te geven wat onrechtvaardig ontnomen werd. —

1. In het *Boek van den Uittocht* (22. 1) wordt immers gezegd: « *Indien iemand een rund of een schaap stelt en het slacht of verkoopt, moet hij vijf runderen vergoeden voor het rund, en vier schapen voor het schaap* ». Welnu, iedereen is gehouden het gebod van de goddelijke wet na te leven. Derhalve is hij die stelt gehouden tot een vier- of vijfdubbele teruggave.

2. « *Al wat vroeger geschreven werd, is tot onze onderrichting geschreven* », zooals in den *Brief aan de Romeinen* (15. 4) gezegd wordt. Welnu, bij *Lucas* (19. 8) zegt Zachaeus tot den

et aliquis propter indebitam causam procuret quod revocetur, idem est ac si jam habitam ei auferret, et ideo tenetur ad restitutionem aequalis, tamen secundum suam facultatem.

ARTICULUS III.

Utrum sufficiat restituere simplum, quod injuste ablatum est.

[1-2. q. 105. art. 2. ad 9; 4. Dist. 15. q. 1. art. 5. qla. 2. ad 5 et 6.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod non sufficiat restituere simplum, quod injuste ablatum est: dicitur enim Exod. 22. [v. 1]: « *Si quis furatus fuerit bovem aut ovem, et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro una ove* ». Sed quilibet tenetur mandata divinae legis observare. Ergo ille qui furatur, tenetur restituere quadruplum, vel quintuplum.

2. PRÆTEREA, « *ea quae scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* », ut dicitur ad Rom. 15. [v. 4]. Sed, *Lucae* 19. [v. 8], Zachaeus

Heer: « *Zoo ik iemand te kort heb gedaan, geef ik het vierdubbel terug* ». Derhalve moet de mensch bij de teruggave vermenigvuldigen wat hij op onrechtvaardige wijze ontnam.

3. Aan niemand kan men rechtvaardig ontnemen wat hij niet gehouden was te geven. Welnu, de rechter ontnemt op rechtvaardige wijze aan hem die gestolen heeft, meer dan hij heeft gestolen, als straf. Dus is de mensch verplicht dit te voldoen. En zoo volstaat het niet, enkel het ontnomene terug te geven.

Daartegenover staat echter, dat de ongelijkheid, die door ontvreemding ontstaat, door teruggave tot gelijkheid wordt teruggebracht. Welnu, wanneer iemand het ontvreemde enkelvoudig teruggeeft, herstelt hij de gelijkheid. Derhalve is hij enkel gehouden zooveel terug te geven als hij ontvreemd heeft.

LEERSTELLING. — Wanneer iemand op onrechtvaardige wijze zich andermans bezit toeëigent, moet men twee dingen in acht nemen. Het eerste is de ongelijkheid van den kant der zaak, ongelijkheid, die soms voorkomt zonder onrechtvaardigheid, zooals blijkt bij verbruikleeningen. Het tweede is de zonde van onrechtvaardigheid, die ook kan samengaan met gelijkheid van den kant der zaak, b.v. als iemand een ander geweld wil aandoen

dixit ad Dominum: « *Si quem defraudavi, reddo quadruplum* ». Ergo homo debet restituere multiplicatum id quod injuste accepit.

3. **PRÆTEREA**, nulli potest juste auferri id, quod dare non debet. Sed judex juste auferit ab eo qui furatus est, plus quam furatus est, promenda. Ergo homo debet illud solvere, et ita non sufficit reddere simplum.

SED CONTRA est, quod restitutio reducit ad aequalitatem, quod inaequiter ablatum est. Sed aliquis reddendo quod accepit, simplum, reducit ad aequalitatem. Ergo solum tenetur restituere tantum, quantum accepit.

RESPONDEO dicendum, quod cum aliquis injuste accipit rem alienam, duo sunt ibi consideranda: quorum unum est inaequalitas ex parte rei, quae quandoque est sine injustitia, ut patet in mutuis; aliud autem est **injustitiae culpa**, quae potest esse etiam cum aequalitate rei, puta cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non praevalet. Quantum ergo ad

zonder dat het hem echter gelukt. Wat het eerste betreft: daaraan wordt verholpen door de teruggave, voor zoover hierdoor de gelijkheid hersteld wordt: en daartoe volstaat het evenveel terug te geven als men van een ander had. Wat echter de zonde betreft: daaraan wordt verholpen door een straf, die door den rechter moet worden opgelegd. En bijgevolg is men, vóór de veroordeeling van het gerecht niet gehouden om meer terug te geven dan men ontnam; nà de veroordeeling echter, is men tot het ondergaan der straf gehouden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hieruit blijkt het antwoord op de eerste bedenking, daar die wet de straf bepaalt; die door den rechter moet worden opgelegd. En hoewel na de komst van Christus niemand gehouden is tot het naleven van de rechterlijke voorschriften (uit het Oude Verbond), zooals boven gezegd is (I. II. 104^e Kw. 3^e Art.), toch kan hetzelfde of iets dergelijks, vastgesteld zijn door de menschelijke wet.

2. Zachaeus spreekt daar als iemand, die meer wil doen dan wordt geëischt. Daarom zeide hij ook vooraf: « *Zie Heer, de helft van mijn vermogen schenk ik aan de armen* ».

3. De rechter mag, in zijn veroordeeling, op rechtmatige wijze

primum, adhibetur remedium per restitutionem, inquantum per eam aequalitas reparatur; ad quod sufficit quod restitutum tantum, quantum habuerit de alieno; sed quantum ad culpam, adhibetur remedium per poenam, cuius inflictio pertinet ad judicem, et ideo antequam sit condemnatus per judicem, non tenetur restituere plus. quam accepit; sed postquam condemnatus est, tenetur poenam solvere.

Et per hoc patet responsio AD PRIMUM, quia lex illa determinativa est poenae per judicem infligendae: et quamvis ad observantiam judicialis praecepti nullus teneatur post Christi adventum, ut supra habitum est [1-2. q. 104. art. 3.], potest tamen idem vel simile statui in lege humana; de qua erit eadem ratio.

AD SECUNDUM dicendum, quod Zachaeus id dixit, quasi supererogare volens; unde et praemiserat: « *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus* ».

AD TERTIUM dicendum, quod *judex, condemnando, juste potest accipere*

iets meer opeischen, als straf: hoewel hiertoe vóór de veroordeeling geen verplichting bestond.

IVe ARTIKEL.

Moet iemand teruggeven wat hij niet ontvreemd heeft?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat iemand moet teruggeven wat hij niet ontvreemd heeft. — 1. Hij immers, die iemand nadeel doet, is gehouden dat nadeel te herstellen. Welnu, het gebeurt soms, dat iemand een ander meer nadeel doet dan wat hij ontvreemd: b.v. wanneer iemand zaad uitgraft, benadeelt hij hem, die gezaaid heeft, in heel den komenden oogst; en zoo lijkt het dat hij tot teruggave gehouden is. Derhalve kan iemand gehouden zijn tot teruggave van iets wat hij niet heeft ontvreemd.

2. Hij die geld van een schuldeischer langer behoudt dan den vooraf vastgestelden termijn, schijnt hem nadeel te doen in al datgene wat hij door dat geld had kunnen winnen. En toch ontvreemd hij dit niet. Derhalve lijkt het dat iemand gehouden is, terug te geven wat hij niet ontvreemde.

aliquid amplius, loco emendae, quod tamen, antequam condemnaretur, non debebatur.

ARTICULUS IV.

Utrum aliquis debeat restituere quod non abstulit.

[Supr. art. 2. ad 4; 4. Dist. 15. q. 1. art. 5. qla. 2. ad 3 et 4.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod aliquis debeat restituere quod non abstulit: ille enim qui damnum infert alicui, tenetur damnum removere. Sed quandoque aliquis damnificat aliquem ultra id quod accepit, puta cum aliquis effodit semina, damnificat eum qui seminavit in tota messe futura, et sic videtur, quod teneatur ad ejus restitutionem. Ergo aliquis tenetur ad restitutionem ejus quod non abstulit.

2. **PRÆTEREA**, ille qui detinet pecuniam creditoris ultra terminum præfixum, videtur eum damnificare in toto eo, quod lucrai de pecunia posset, quod tamen ipse non aufert. Ergo videtur, quod aliquis teneatur restituere quod non abstulit.

3. De menschelijke rechtvaardigheid vloeit voort uit de goddelijke rechtvaardigheid. Welnu, aan God moet men meer teruggeven dan men van hem heeft ontvangen, naar het woord bij *Mattheus* (25. 26): « *Ge wist dat ik maai, waar ik niet heb gezaaid, en dat ik verzamel, waar ik niet heb uitgestrooid* ». Het is dus rechtvaardig, dat de mensch ook datgene teruggeeft wat hij niet heeft ontnomen.

Daartegenover staat echter, dat de vergoeding onder de rechtvaardigheid valt, voor zoover deze gelijkheid bewerkstelligt. Welnu, er zou geen gelijkheid zijn, indien iemand teruggaf wat hij niet ontnomen heeft. Derhalve is het niet rechtvaardig, dat zulke teruggave geschiedt.

LEERSTELLING. — Het blijkt dat alwie een ander nadeel doet, hem datgene ontnemt waarin hij hem benadeelt. Naar het woord van den Wijsgeer immers spreekt men van nadeel, door het feit dat iemand minder heeft dan hij moet hebben. En blijkgevolg is de mensch gehouden tot teruggave van datgene waarin hij iemand benadeeld heeft. Iemand nu wordt op een dubbele wijze benadeeld. Ten eerste, omdat hem dat ontnomen wordt

3. PRÆTEREA, justitia humana derivatur a justitia divina. Sed Deo debet aliquis restituere plus, quam accepit ab eo, secundum illud Matth. 25. [v. 26]: « *Sciebas, quod meto ubi non semino, et conGrego ubi non sparsi* ». Ergo justum est, ut etiam restituat homini aliquid quod non accepit.

SED CONTRA est, quod recompensatio ad justitiam pertinet, inquantum aequalitatem facit. Sed si aliquis restitueret quod non accepit, hoc non esset aequale. Ergo talis restitutio non est justum quod fiat.

RESPONDEO dicendum, quod quicumque damnificat aliquem, videtur ei auferre id, in quo ipsum damnificat: damnum enim dicitur ex eo, quod aliquis minus habet, quam debet habere, secundum Philosophum in 5. Ethic. [cap. 4.]. Et ideo homo tenetur ad restitutionem ejus, in quo aliquem damnificavit. Sed aliquis damnificatur dupliciter: uno modo, quia auferunt ei id, quod actu habebat; et tale damnum est semper restituendum: secundum recompensationem aequalis, puta si aliquis damnificet aliquem diruens

wat hij metterdaad bezat. En zulk nadeel moet altijd worden hersteld door een gelijkwaardige vergoeding: b.v. wanneer iemand een ander benadeelt door zijn woning te vernietigen, is hij gehouden zooveel terug te geven als het huis waard is. — Ten tweede benadeelt iemand een ander, door te beletten dat hij datgene verwerft wat hij op weg was te bezitten. Zulk nadeel moet niet op gelijkwaardige wijze worden vergoed. Want iets hebben in vermogen is minder, dan daadwerkelijk te bezitten. Hij nu die op weg is een goed te bekomen, bezit het alleen in vermogen of in aanleg. En indien het hem bijgevolg zou worden teruggegeven alsof hij het reeds metterdaad bezat, dan zou het ontnomene hem niet enkelvoudig, maar veelvuldig worden teruggegeven, iets wat niet onder de noodzakelijkheid van de teruggave valt, zooals reeds werd gezegd (vorig Art.). Toch is hij gehouden tot een zekere teruggave, met inachtneming van persoons- en zaakvoorraarden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Hieruit blijkt het antwoord op de eerste en tweede bedenking. Want hij, die op zijn akker zaad uitstrooit, bezit nog niet metterdaad den oogst, maar alleen in vermogen; en evenzoo hij, die geld bezit, heeft nog niet metterdaad de winst, maar alleen in mogelijkheid; en aan beiden kunnen op veelvuldige wijze beletselen worden gesteld.

domum ejus. tenetur ad tantum, quantum valet domus; alio modo, si damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex aequo, quia minus est habere aliquid in virtute, quam habere actu; qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem vel potestatem, et ideo si redderetur ei, ut haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum, non simplum, sed multiplicatum, quod non est de necessitate restitutionis, ut dictum est [art. praec.]; tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum et negotiorum.

Et per hoc patet responsio AD PRIMUM et SECUNDUM, nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in virtute; et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solum in virtute; et utraque potest multipliciter impediri.

3. God eischt van den mensch niets anders op, dan het goede waarvan Hijzelf in ons het zaad heeft neergelegd. En daarom moet dat woord worden verklaard met betrekking tot den slechten dienaar, die dacht niets van een ander te hebben ontvangen. Ofwel moet men het zoo verstaan, dat God van ons de vrucht opeischt van de gaven, die zoowel van Hem als van ons is: hoewel de gaven van God komen, zonder ons.

Ve ARTIKEL.

*Moet de teruggave altijd geschieden aan hem,
van wien men iets genomen heeft?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de teruggave niet altijd moet geschieden aan hem van wien men iets genomen heeft. — I. Wij mogen aan niemand schade doen. Welnu, soms zou het voor iemand schadelijk zijn, hem terug te geven wat men van hem heeft ontvangen; of zelfs schadelijk voor anderen, wanneer men een in bewaring ontvangen zwaard aan een waanzinnige zou teruggeven. Derhalve moet de teruggave niet altijd geschieden aan hem, van wien men iets genomen.

AD TERTIUM dicendum, quod Deus nihil requirit ab homine nisi bonum quod ipse in nobis seminavit; et ideo verbum illud, vel intelligitur secundum pravam existimationem servi, pigri, qui existimavit se ab alio non accepisse, vel intelligitur quantum ad hoc, quod Deus requirit a nobis fructus donorum, qui sunt et ab eo et a nobis, quamvis ipsa dona a Deo sint sine nobis.

ARTICULUS V.

Utrum oporteat semper restitutionem facere ei, a quo acceptum est aliquid.

[4. Dist. 15. q. 1. art. 5. qla. 4.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod non oporteat semper restitutionem facere ei, a quo acceptum est aliquid: nulli enim debemus nocere. Sed aliquando esset in nocumentum hominis, si redderetur quod ab eo acceptum est, vel etiam in nocumentum aliorum, puta si aliquis redderet gladium depositum furioso. Ergo non semper est restituendum ei, a quo acceptum est.

2. Hij die op onwettige wijze iets gaf, verdient niet het terug te ontvangen. Welnu, het gebeurt soms, dat iemand iets op onwettige wijze weggeeft, dat ook door een ander op onwettige wijze ontvangen wordt: zooals blijkt in het geval van simonie. Derhalve moet men iets niet altijd teruggeven aan hem, van wien men het nam.

3. Niemand is tot het onmogelijke gehouden. Welnu, het is soms onmogelijk iets terug te geven aan hem, van wien men het genomen heeft: ofwel omdat hij gestorven is, ofwel omdat hij te ver weg is, ofwel omdat hij onbekend is. Dus moet men niet altijd teruggeven aan hem, van wien men iets genomen heeft.

4. Een mensch moet meer vergoeden aan hem van wien hij een grotere weldaad ontving. Welnu, van sommige personen ontving de mensch meer weldaden dan van hem, die hem iets leende of in bewaring gaf: b.v. van zijn ouders. Derhalve moet men soms eerder een andere persoon bijstaan dan hem, van wien men iets ontvangen heeft.

5. Het is nutteloos datgene terug te geven, wat door teruggave weer in de handen komt van hem die teruggeeft. Welnu, wanneer een kerkelijke overheid op onrechtvaardige wijze iets aan de kerk ontrokken heeft en dan teruggeeft, komt het teruggegeven weer in zijn handen: want hij is de bewaarder van het

2. **PRÆTEREA**, ille qui illicite aliquid dedit, non meretur illud recuperare. Sed quandoque aliquis illicite dat, quod alias etiam illicite accepit, sicut appareat in dante et recipiente aliquid simoniace. Ergo non semper restituendum est ei, a quo acceptum est.

3. **PRÆTEREA**, nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque est impossibile restituere ei, a quo acceptum est, vel quia est mortuus, vel quia nimis distat, vel quia est ignotus. Ergo non semper facienda est restitutio ei, a quo acceptum est.

4. **PRÆTEREA**, magis debet homo recompensare ei, a quo majus beneficium accepit. Sed ab aliis personis homo plus accepit beneficii quam ab illo qui mutuavit vel depositum, sicut a parentibus. Ergo magis subveniendum est quandoque alicui personae alteri, quam restituendum ei, a quo acceptum est.

5. **PRÆTEREA**, vanum est restituere illud, quod ad manum restituentis per restitutionem pervenit. Sed si praelatus injuste aliquid Ecclesiae subtraxit, et ei restituat, ad manus ejus deveniet, quia ipse est rerum Ecclesiae

kerkelijk bezit. Derhalve moet hij aan de kerk niet teruggeven, wat hij haar ontnomen heeft. En op die wijze moet men niet altijd teruggeven aan hem, van wien men iets ontving.

Daartegenover staat echter, dat in den *Brief aan de Romeinen* (13. 7) gezegd wordt: « *Geeft dus aan allen wat hun toekomt; belasting aan wien ge belasting, tol aan wien ge tol zijt verschuldigd* ».

LEERSTELLING. — De teruggave herstelt de gelijkheid van de ruilrechtvaardigheid die bestaat in een zekere gelijkmaking van de dingen, zoals gezegd is (2^e Art.; 58^e Kw. 10^e Art.). Deze gelijkmaking van dingen nu kan niet geschieden, tenzij aan hem, die minder bezit dan hem toekomt, het tekort wordt vergoed. En tot zulk een vergoeding is het noodzakelijk, dat de teruggave geschiedt aan hem, van wien men iets genomen heeft.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wanneer de zaak, die moet worden teruggegeven, zeer schadelijk blijkt te zijn voor hem aan wien zij moet worden teruggegeven, of voor een ander, dan moet zij niet worden teruggegeven: de teruggave immers

conservator. Ergo non debet restituere Ecclesiae, a qua abstulit, et sic non semper restituendum est ei a quo est ablatum.

SED CONTRA est, quod dicitur Rom. 13. [v. 7]: « Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal ».

RESPONDEO dicendum, quod per restitutionem fit reductio ad aequalitatem commutativaे justitiae, quae consistit in rerum adaequatione, sicut dictum est [art. 2; q. 58. art. 10.]. Hujusmodi autem rerum adaequatio fieri non posset, nisi ei, qui minus habet quam suum est, suppleretur quod deest; et ad hanc suppletionem faciendam, necesse est ut ei fiat restitutio, a quo acceptum est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui, quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur: omnia

heeft tot doel het nut van hem aan wien iets teruggegeven wordt; want alle bezit wordt als nuttig aanzien. Toch moet hij, die iets van een ander heeft, het zich niet toeëigenen: maar wel bewaren om het te rechter tijd terug te geven, ofwel het aan een ander toevertrouwen in verzekerde bewaring.

2. Men kan iets op onwettige wijze geven op twee manieren. Ten eerste, omdat het geven zelf ongeoorloofd is en tegen de wet: zooals blijkt bij iemand, die op simonistische wijze iets geeft. Zoo iemand verdient te verliezen wat hij geeft: daarom moet hem hiervoor niets worden teruggegeven. En daar ook hij, die ontving, tegen de wet in ontving, mag hij het ontvangene niet voor zich behouden, maar moet het gebruiken voor goede werken. Ten tweede geeft iemand iets op onwettige wijze, omdat hij geeft voor een onwettige zaak, hoewel het geven zelf niet onwettig is: zooals wanneer iemand aan een lichtekooi den prijs voor ontucht betaalt. Daarom mag die vrouw voor zich houden wat haar gegeven werd: doch wanneer zij door bedrog of list te veel aftrog-gelde, is zij verplicht tot teruggave aan den betrokken persoon.

3. Wanneer de persoon aan wien iets moet worden teruggegeven heelemaal onbekend is, dan moet men teruggeven voor zoover dat mogelijk is. nl. door het als aalmoes weg te geven voor de zaligheid van den bezitter, hetzij hij gestorven is, hetzij

enim quae possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam. sibi appropriare, sed vel reservare. ut congruo tempore restituat, vel etiam alibi tradere tutius conservandam.

AD SECUNDUM dicendum. quod aliquis dupliciter aliquid illicite dat: uno modo, quia ipsa datio est illicita et contra legem, sicut patet in eo, qui simoniace aliquid dedit; et talis meretur amittere, quod dedit; unde non debet ei restitutio fieri de his; et quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet sibi retinere, sed debet in pios usus convertere. Alio modo aliquis illicite dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita. sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem; unde et mulier potest sibi retinere, quod ei datum est; sed si superflue aliquid per fraudem vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.

AD TERTIUM dicendum, quod si ille, cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere, secundum quod potest, scilicet dando in eleemosynas pro salute ipsius, sive sit mortuus, sive sit vivus, praemissa

hij leeft; toch moet een nauwkeurig onderzoek omtrent den persoon aan wien moet worden teruggegeven, voorafgaan. — Wanneer hij aan wien de teruggave moet worden gedaan gestorven is, dan moet zij geschieden aan zijn erfgenaam, die beschouwd wordt als één persoon met hem uit te maken. Wanneer hij veraf is, dan moet hem worden overgemaakt wat hem verschuldigd is, vooral wanneer het gaat om een zaak van groote waarde, en zij gemakkelijk kan worden overgemaakt. Anders moet zij op een verzekerde plaats worden gebracht om voor hem te worden bewaard, en hiervan moet aan den eigenaar kennis worden gegeven.

4. Van hetgeen iemand in eigendom bezit, moet hij meer vergelden aan zijn ouders of aan hen van wie hij groote weldaden heeft ontvangen. Toch moet niemand aan een weldoener vergoeden van andermans bezit, wat zou gebeuren als hij aan den een geeft wat hij aan den ander verschuldigd is; tenzij misschien in geval van uitersten nood, waarin iemand andermans bezit zou mogen en moeten ontvreemden, om zijn vader voort te helpen.

5. Een prelaat kan op driedubbele wijze het goed van de kerk ontvreemden. Ten eerste, wanneer hij zich een kerkelijk goed, voor een ander bestemd, wederrechtelijk zou toeëigenen: b.v. wanneer een bisschop zich het goed van het kapittel zou toeëigenen. In dit geval is het duidelijk, dat hij het moet teruggeven

tamen diligent inquisitione de persona ejus, cui est restitutio facienda. Si vero sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet restitui haeredi ejus, qui computatur quasi una persona cum ipso; si vero ille sit multum distans, debet sibi transmitti quod ei debetur, et praecipue si sit res magni valoris, et possit commode transmitti; alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, et domino significari.

AD QUARTUM dicendum, quod aliquis de hoc, quod est sibi proprium, debet magis satisfacere parentibus, vel his, a quibus accepit majora beneficia; non autem debet aliquis recompensare benefactori de alieno, quod contingere, si quod debet uni, alteri restitueret, nisi forte in casu extremae necessitatis, in quo posset et deberet aliquis etiam auferre aliena, ut patri subveniat.

AD QUINTUM dicendum, quod praelatus potest rem Ecclesiae surripere tripliciter: uno modo, si rem Ecclesiae non sibi deputatam, sed alteri, sibi usurparet, puta si Episcopus usurparet sibi rem Capituli; et tunc planum est, quod debet restituere, ponendo in manus eorum, ad quos de jure per-

door het over te leveren in de handen van hen, aan wie het in rechte toekomt. — Ten tweede, door een kerkelijk goed, dat aan zijn zorgen was toevertrouwdd, aan een ander over te maken: b.v. aan een familielid of aan een vriend. En in dit geval moet hij het aan de kerk teruggeven, en er zelf voor zorgen, dat het aan zijn opvolger overgaat. — Ten derde kan een prelaat een kerkelijk goed enkel in den geest ontvreemden, wanneer hij nl. begint te verlangen het goed in eigendom te bezitten, en niet in naam van de kerk. En dan moet de teruggave geschieden door het afleggen van dat verlangen.

VIe ARTIKEL.

Is het altijd hij die ontvangen heeft, die moet teruggeven?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet altijd hij die ontvangen heeft, moet teruggeven. — 1. Door de teruggave immers wordt de gelijkheid van de rechtvaardigheid hersteld, die hierin bestaat, dat aan hem, die te veel heeft, ontnomen wordt en gegeven aan hem die te weinig heeft. Soms komt het echter voor, dat hij die aan een ander iets ontnam, het niet heeft, maar het

tinet. Alio modo, si rem Ecclesiae suae custodiae deputatam in alterius dominium transferat, puta consanguinei vel amici; et tunc debet restituere Ecclesiae, et sub sua cura habere, ut ad successorem perveniat. Tertio modo potest praelatus surripere rem Ecclesiae solo animo, dum scilicet incipit habere animum possidendi eam ut suam, et non nomine Ecclesiae; et tunc debet restituere, talem animum deponendo.

ARTICULUS VI.

Utrum teneatur semper restituere ille qui accepit.

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod non teneatur semper restituere ille qui accepit: per restitutionem enim reparatur aequalitas justitiae, quae consistit in hoc, quod subtrahatur ei qui plus habet et detur ei qui minus habet. Sed contingit quandoque, quod ille qui rem aliquam subtraxit alicui-

in andere handen overgaf. Dus niet hij die otnam is tot teruggave gehouden, maar de andere, die de zaak heeft.

2. Niemand is gehouden zijn misdrijf kenbaar te maken. Welnu, soms maakt iemand zijn misdrijf bekend door terug te geven; zoals blijkt bij diefstal. Dus is niet altijd hij die iets ontvreemdde, tot teruggave gehouden.

3. Men is niet verplicht dezelfde zaak verscheidene malen terug te geven. Welnu, het gebeurt dat velen tegelijk een zaak ontstelen, en dat een van hen de zaak in haar geheel teruggooft. Dus is niet altijd hij die ontving, tot teruggave gehouden.

Daartegenover staat echter, dat hij die zondigde tot voldoening gehouden is. Welnu, de teruggave valt onder de voldoening. Dus hij die otnomen heeft, is tot teruggave gehouden.

LEERSTELLING. — Met betrekking tot hem, die andermans goed ontvreemdde, moeten twee dingen in acht genomen worden: nl. de verworven zaak, en het verwerven zelf. Om de zaak zelf is hij gehouden tot teruggave ervan, zoolang hij haar bij zich heeft: want datgene wat iemand meer heeft dan hem toekomt, moet hem otnomen worden, en gegeven aan hem wien

non habet eam, sed devenit ad manus alterius. Ergo non tenetur ille restituere qui accepit, sed alius qui rem habet.

2. **PRÆTEREA**, nullus tenetur crimen suum detegere. Sed aliquando aliquis restitutionem faciendo, crimen suum detegit, ut patet in furto. Ergo non semper tenetur ille qui abstulit restituere.

3. **PRÆTEREA**, ejusdem rei non est multoties restitutio facienda. Sed quandoque multi simul rem aliquam surripiunt, et unus eorum eam integre restituit. Ergo non semper ille qui accepit, tenetur ad restituendum.

SED CONTRA, ille, qui peccavit, tenetur satisfacere. Sed restitutio ad satisfactionem pertinet. Ergo ille, qui abstulit, tenetur restituere.

RSPONDEO dicendum, quod circa illum, qui rem alienam accepit, duos sunt consideranda, scilicet, ipsa res accepta, et ipsa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam restituere, quamdiu eam apud se habet, quia quod habet ultra id quod suum est, debet ei subtrahi, et dari ei cui deest, secundum formam commutativa justitiae.

het ontbreekt, overeenkomstig den aard van de ruilrechtvaardigheid.

Het ontnemen zelf van andermans goed kan op drieërlei wijze gebeuren. Soms immers is het ontnemen wederrechtelijk, d. i. tegen den wil in van den bezitter der zaak: zooals blijkt bij diefstaf en roof. En dan is men tot teruggave gehouden, niet alleen om wille van de zaak, maar tevens om wille van de wederrechtelijke handelwijze, ook al behoudt men de zaak niet bij zich. Zoo immers is hij, die iemand slaat, gehouden tot vergoeding aan hem, die onrecht leed, hoewel niets bij hem blijft; zoo ook is iemand die stelt of roeft, gehouden tot vergoeding van de toegebrachte schade, ook wanneer hij er niets aan heeft; en verder moet hij voor het aangedaan onrecht worden gestraft.

Ten tweede verkrijgt iemand andermans goed voor zijn eigen nut, niet op wederrechtelijke wijze, maar met de instemming van hem aan wien het goed behoort, zooals blijkt bij leeningen. En in dit geval is degene, die ontving tot teruggave van het ontvangene gehouden, niet alleen om wille van de zaak, maar ook om wille van het ontvangen, ook dan wanneer hij de zaak zou hebben verloren: hij is immers gehouden tot vergoeding aan hem, die de weldaad bewees, wat niet zou gebeuren als deze hierdoor schade zou lijden.

Sed ipsa acceptio rei alienae potest tripliciter se habere. Quandoque enim est injuriosa, scilicet contra voluntatem existens ejus, qui est rei dominus, ut patet in furto et rapina; et tunc tenetur ad restitutionem, non solum ratione rei, sed etiam ratione injuriosae actionis, etiamsi res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompensare injuriam passo, quamvis apud ipsum nihil maneat, ita etiam qui furatur vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam si nihil inde hebeat; et ulterius pro injuria illata debet puniri.

Alio modo aliquis accipit rem alterius in utilitatem suam absque injuria, cum voluntate scilicet ejus, cuius est res, sicut patet in mutuis; et tunc ille qui accepit, tenetur ad restitutionem ejus quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptioris, etiam si rem amiserit; tenetur enim recompensare ei, qui gratiam fecit: quod non fiet, si per hoc damnum incurrat.

Ten derde ontvangt iemand het goed van een ander niet op wederrechtelijke wijze, en niet voor zijn eigen nut: zooals blijkt bij het in-bewaring-geven. En bijgevolg is hij, die ontving, helemaal niet tot teruggave gehouden krachtens het ontvangen, want door het ontvangen bewijst hij veeleer een dienst: om wille van de zaak echter is hij gehouden. En hierom is hij niet gehouden tot teruggave wanneer de zaak hem wordt ontnomen buiten zijn eigen schuld. Anders ware het, wanneer hij de in bewaring ontvangen zaak door eigen, groote schuld zou verliezen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het doel van de teruggave bestaat niet voornamelijk hierin, dat hij die meer heeft dan hem toekomt zou ophouden dat te bezitten: maar wel dat aan hem die minder heeft, bijgegeven wordt. Daarom heeft er geen teruggave plaats bij die dingen, die de een kan ontvangen van den ander zonder dat deze er schade door lijdt; zoo b.v. wanneer iemand licht krijgt van een andermans kandelaar. En bijgevolg is hij die ontnam — hoewel hij het ontnomene niet meer heeft, daar hij het aan een ander overliet — toch tot teruggave gehouden, omdat de andere van zijn goed beroofd wordt: hij die de zaak ontnam is tot teruggave verplicht, om wille van zijn wederrechtelijke daad; en hij die de zaak heeft, om wille van de zaak zelf.

Tertio modo aliquis accipit rem alterius absque injuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis; et ideo ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptioonis, quin immo accipiendo impendit obsequium; tenetur autem ratione rei; et propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem. Secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositum amitteret.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod restitutio non ordinatur principaliter ad hoc, quod ille qui plus habet quam debet, habere desinat, sed ad hoc, quod illi qui minus habet, suppleatur; unde in his rebus, quae unus potest ab alio accipere sine ejus detimento, non habet locum restitutio, puta cum aliquis accipit lumen a candela alterius. Et ideo quamvis ille qui abstulit, non habeat id quod accepit, sed in aliud sit translatum, quia tamen alter privatur re sua, tenetur ei ad restitutionem et ille qui rem abstulit, ratione injuriosae actionis, et ille qui rem habet, ratione ipsius rei.

2. Hoewel de mensch niet verplicht is zijn misdrijf aan de mensen bekend te maken, toch is hij gehouden dat misdrijf aan God te openbaren in de biecht. En zoo mag hij de teruggave van andermans goed volbrengen door den priester, aan wien hij zijn biecht spreekt.

3. Daar de teruggave voornamelijk tot doel heeft, de schade te herstellen van hem aan wien op onrechtvaardige wijze iets werd ontnomen, daarom zijn de anderen niet meer verplicht terug te geven wanneer één reeds op voldoende wijze teruggaf; veeleer zijn zij gehouden tot uitkeering aan hem die teruggaf, hoewel die mag kwijtscheldēn.

VIIe ARTIKEL.

Zijn zij die niet ontvingen, tot teruggave verplicht?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat zij die niet ontvingen, niet tot teruggave verplicht zijn. — 1. De teruggave immers is een zekere straf voor hem die ontnam. Welnu, niemand moet

AD SECUNDUM dicendum, quod homo etsi non teneatur crimen suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in confessione; et ita per Sacerdotem, cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienae.

AD TERTIUM dicendum, quod quia restitutio principaliter ordinatur ad removendum damnum ejus, a quo est aliquid injuste ablatum, ideo postquam ei restitutio sufficiens facta est per unum, alii non tenetur ei ulterius restituere, sed magis refusionem facere ei, qui restituit; qui tamen potest condonare.

ARTICULUS VII.

Utrum illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

[4. Dist. 15. q. 1. art. 5. qla. 3.]

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod illi, qui non acceperunt, non teneantur restituere: restitutio enim quaedam poena est accipientis. Sed

worden gestraft tenzij hij zondigde. Derhalve moet niemand teruggeven, dan alleen hij die ontnomen heeft.

2. De rechtvaardigheid verplicht niemand tot het vermeerderen van andermans goed. Welnu, wanneer niet alleen hij, die ontnam, tot teruggave zou verplicht zijn, maar ook zij die, hoe dan ook, hebben meegewerkt, zou daardoor het goed van hem aan wien iets werd ontnomen, vermeerderd worden: én omdat het ontnomene hem meerdere malen zou worden teruggestegeven, én tevens omdat sommigen soms hulp verleenen opdat aan iemand een zaak zou worden ontnomen, hoewel zij hem niet ontnomen wordt. Dus zijn de anderen niet tot teruggave verplicht.

3. Niemand is verplicht zich in gevaar te stellen om het goed van een ander te redden. Welnu, soms zou iemand zich aan doodsgevaar blootstellen, door een roover bekend te maken of hem te weerstaan. Derhalve is niemand verplicht tot teruggave, omdat hij den roover niet bekend maakt of hem niet weerstaat.

Daartegenover staat echter het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (1. 32): « *Niet enkel zij die dergelijke dingen doen verdienen den dood, maar ook zij die instemmen met hen die ze doen* ». Om gelijke reden dus zijn zij die instemmen tot teruggave verplicht.

nullus debet puniri, nisi qui peccavit. Ergo nullus debet restituere, nisi qui accepit.

2. PRÆTEREA, justitia non obligat aliquem ad hoc, quod rem alterius augeat. Sed si ad restitutionem teneretur non solum ille qui accepit, sed etiam illi qui qualitercumque cooperantur, augeretur ex hoc res illius, cui est aliquid subtractum, tum quia sibi multoties restitutio fieret, tum etiam quia quandoque aliqui operam dant ad hoc, quod aliqua res alicui auferatur. quae tamen non ei aufertur. Ergo non tenentur alii ad restitutionem.

3. PRÆTEREA, nullus tenetur se periculo exponere, ad hoc quod rem alterius salvet. Sed aliquando manifestando latronem, vel ei resistendo, aliquis periculo mortis se exponeret. Non ergo tenetur aliquis ad restitutionem propter hoc, quod non manifestat latronem, vel non ei resistit.

SED CONTRA est, quod dicitur Rom. 1. [v. 32]: « *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus* ». Ergo paratione etiam consentientes debent restituere.

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (vorig Art.), is iemand tot teruggave verplicht, niet alleen om reden van de zaak die hij ontnam, maar ook om wille van de wederrechtelijke ontvreemding. En bijgevolg is ieder, die oorzaak is van een wederrechtelijke ontvreemding, tot teruggave verplicht. Dit nu kan zich op tweeërlei wijze voordoen: rechtstreeks en onrechtstreeks. Rechtstreeks,wanneer iemand een ander aanzet tot ontvreemding. En dit weer op drieërlei wijze. Ten eerste, door hem tot de ontvreemding te bewegen: dit nu geschieht door gebod, door aanraden, door uitdrukkelijke instemming, door hem hoog te prijzen omdat hij andermans goed ontvreemd. Ten tweede, van den kant van den ontvreemder zelf: omdat hij hem ni. een schuilplaats aanbiedt of hem hoe dan ook helpt. Ten derde, van den kant van de ontvreemde zaak: omdat hij deel neemt aan den diefstal of den roof, als gezel van den misdaiger. Onrechtstreeks echter, wanneer iemand niet belet, wanneer hij zou kunnen en moeten beletten: hetzij omdat hij een gebod of raadgeving intrekt, die den diefstal of den roof zouden beletten; hetzij door het feit te verduiken. Dit alles is samengevat in het volgende vers:

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienae, quam accepit, sed etiam ratione injuriosae acceptationis; et ideo quicumque est causa injustae acceptationis, tenetur ad restitutionem.

Quod quidem contingit dupliciter, directe scilicet et indirecte. Directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipendum; et hoc quidem tripliciter: primo quidem modo ex parte acceptationis, movendo ad ipsam acceptationem, quod quidem fit praecipiendo, consulendo, consentiendo expresse, et laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accepit; alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum receptat, vel qualitercumque ei auxilium fert; tertio modo ex parte rei acceptae, quia scilicet particeps est furti vel rapinae, quasi socius maleticii.

Indirecte vero, quando aliquis non impedit, cum possit et debeat impedire, vel quia subtrahit praeceptum, sive consilium impediens furtum vel rapinam, vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obsistere, vel quia occultat post factum. Quae his versibus comprehenduntur:

Bevel, daad, instemming, vleierij, bescherming:
Deelname, verzwijgend, niet belettend, niet aanklagend.

Nu moet men in acht nemen, dat vijf der genoemde manieren tot teruggave verplichten. Ten eerste, het bevel: want hij die beveelt is de voornaamste beweger; daarom is hij voornamelijk tot teruggave verplicht. Ten tweede, de instemming: nl. met datgene zonder hetwelk de roof geen plaats zou kunnen hebben. Ten derde, de bescherming: wanneer nl. iemand de roovers opneemt en ze beschermt. Ten vierde, de deelname: wanneer nl. iemand deelneemt aan een roofmisdrijf en deelt van den buit. Ten vijfde is hij, die niet belet, wanneer hij moet beletten, tot teruggave verplicht: zoo zijn de vorsten, die de verplichting hebben de rechtvaardigheid op aarde te bewaren, als door hun tekortkomingen de roovers aangroeien, tot teruggave verplicht; want de wedde, die zij ontvangen is als 't ware een bezoldiging, die hun werd toegekend, opdat zij zouden waken over de rechtvaardigheid op aarde.

In de andere aangevoerde gevallen is men niet altijd tot teruggave verplicht. Raadgeving immers en vleierij of iets dergelijks, zijn niet altijd afdoende oorzaken van roof. Daarom is de raad-

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Sciendum tamen, quod quinque praemissorum semper obligant ad restitutionem: primo jussio, quia scilicet ille qui jubet, est principaliter movens: unde ipse principaliter tenetur ad restituendum. Secundo consensus, in eo scilicet, sine quo rapina fieri non potest. Tertio recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronum, et eis patrocinium praestat. Quarto participatio, quando scilicet aliquis participat in criminis latrociniis, et in praeda. Quinto tenetur ille qui non obstat, cum obstare teneatur, sicut principes, qui tenentur custodire justitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscant, ad restitutionem tenentur, quia redditus, quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut justitiam conservent in terra.

In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum: non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinae; unde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo,

gever of de vleier enkel tot teruggave verplicht, wanneer men met waarschijnlijkheid kan gissen, dat uit die oorzaken de wederrechtelijke ontvreemding gevolgd is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Niet alleen zondigt hij, die de zonde bedrijft, maar ook hij, die op gelijk welke wijze oorzaak van de zonde is, hetzij door raadgeving, hetzij door bevel, hetzij op een andere wijze.

2. Hij die feitelijk de voornaamste oorzaak is, is voornamelijk verplicht tot teruggave: eerst en vooral hij die beveelt, daarna de uitvoerder, en vervolgens de anderen in rangorde. Wanneer echter één de teruggave aan hem die schade leed op zich neemt, is geen ander nog verplicht aan denzelfde iets terug te geven: maar zij, die de voornaamste oorzaken zijn in feite, en die de zaak in hun bezit hebben, zijn tot teruggave verplicht aan hen die restitutie deden. Wanneer echter iemand een wederrechtelijke ontvreemding beveelt, die dan toch niet volgt, is hij niet tot teruggave verplicht: want de teruggave heeft voornamelijk als doel, een zaak terug te bezorgen aan hem, die op onrechtvaardige wijze schade leed.

3. Niet altijd is hij, die den roover niet aanklaagt, of den roof niet belet, of den roover niet terechtwijst, tot teruggave verplicht;

idest adulator, ad restitutionem, quando probabilitate estimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod non solum peccat ille, qui peccatum exequitur, sed etiam qui quocumque modo peccati est causa, sive consilando, sive praecipiendo, sive quovis alio modo.

AD SECUNDUM dicendum, quod principaliter tenetur restituere ille, qui est principalis in facto; principaliter quidem praecipiens, secundario vero exequens, et consequenter alii per ordinem. Uno tamen restituente illi, qui passus est damnum, alias eidem restituere non tenetur; sed illi, qui sunt principales in facto, et ad quos res pervenit, tenentur aliis restituere, qui restituerunt. Quando autem aliquis praecipit injustam acceptionem, quae non subsequitur, non est restitutio facienda, cum restitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem ejus, qui injuste est damnificatus.

AD TERTIUM dicendum, quod non semper ille qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit;

maar alleen wanneer hem dat van ambtswege toekomt, zooals aan de vorsten dezer aarde. Voor hen dreigt hierin niet veel gevaar: zij worden immers met openbare macht begiftigd, opdat zij bewakers van de rechtvaardigheid zouden zijn.

VIIIe ARTIKEL.

*Is iemand tot onverwijlde teruggave verplicht,
of kan de teruggave wettig verdaagd worden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat iemand niet tot onverwijlde teruggave verplicht is, maar dat hij eerder op wettige wijze de teruggave zou kunnen verdagen. — 1. Immers, gebiedende voorschriften verplichten niet altijd en overal. Welnu, de noodzakelijkheid van de teruggave vloeit voort uit een gebiedend voorschrift. Dus is de mensch niet verplicht tot onverwijlde teruggave.

2. Niemand is tot het onmogelijke gehouden. Welnu, soms kan iemand niet onmiddellijk teruggeven. Dus is niemand verplicht tot onverwijlde teruggave.

3. De teruggave is een daad van deugd, nl. van rechtvaardig-

sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicut principibus terrae, quibus ex hoc non multum imminet periculum: propter hoc enim potestate publica potiuntur, ut sint justitiae custodes.

ARTICULUS VIII.

Utrum quis teneatur statim restituere, an vero possit restitutionem differre.

[4. Dist. 17. q. 3. art. 1. qla. 4. ad 3.]

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod non teneatur aliquis restituere statim, sed potius licet possit restitutionem differre: pracepta enim affirmativa non obligant ad semper. Sed necessitas restituendi imminet ex pracepto affirmativo. Ergo non obligatur homo ad statim restituendum.

2. PRÆTEREA, nullus tenetur ad impossible. Sed quandoque aliquis non potest statim restituere. Ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

3. PRÆTEREA, restitutio est quidam actus virtutis, scilicet justitiae.

heid. De gepaste tijd nu is een van de omstandigheden, die tot de deugddaden vereischt zijn. Daar nu de andere omstandigheden niet bepaald zijn voor de deugddaden, maar bepaalbaar overeenkomstig de verstandigheid, daarom lijkt het wel dat ook bij de teruggave de tijd niet bepaald is, nl. dat iemand zou verplicht zijn tot onverwijlde teruggave.

Daartegenover staat echter, dat voor alle gevallen van teruggave dezelfde regeling dient getroffen te worden. Welnu, hij die den arbeid van een daglooner huurt mag de teruggave niet verdragen: zoaals blijkt uit wat gezegd wordt in het *Boek Leviticus* (19. 13): « *Het arbeidsloon van den daglooner zal bij u niet vernachten tot aan den morgen* ». Dus is verdaging ook bij andere teruggaven niet geoorloofd, maar men moet onmiddellijk teruggeven.

LEERSTELLING. — Evenals het een zonde tegen de rechtvaardigheid is, andermans goed te ontvreemden, zoo ook dat goed te behouden. Want doordat iemand andermans goed behoudt tegen den wil van den eigenaar in, belet hij hem zijn goed te gebruiken, en zoo doet hij hem onrecht. Nu is het klaarblijkend, dat men zelfs niet gedurende een korte tijd in zonde mag blij-

Tempus autem est una de circumstantiis, quae requiruntur ad actus virtutum. Cum ergo aliae circumstantiae non sint determinatae in actibus virtutum, sed determinabiles secundum rationem prudentiae, videtur quod nec in restitutione sit tempus determinatum, ut scilicet aliquis teneatur ad statim restituendum.

SED CONTRA est, quod eadem ratio esse videtur in omnibus. quae sunt restituenda. Sed ille, qui conductit opera mercenarii non potest differre restitutionem, ut patet per illud quod habetur Levit. 19. [v. 13]: « Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane ». Ergo neque in aliis restitutionibus faciendis potest fieri dilatio, sed statim restituere oportet.

RESPONDEO dicendum, quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra justitiam, ita etiam detinere eam, quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab usu rei suae, et sic ei facit injuriam. Manifestum est autem, quod nec per modicum tempus licet in

ven, maar iedereen is verplicht onmiddellijk de zonde af te leggen, naar het woord van het *Boek Ecclesiasticus* (21. 2): « *Vlucht de zonde als het aangezicht van de slang* ». En bijgevolg is iedereen verplicht onmiddellijk terug te geven, of uitslot te vragen aan hem, die het gebruik van de zaak kan toestaan.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hoewel het voorschift over de verplichting van teruggave gebiedend is naar zijn vorm, sluit het toch een verbiedend gebod in, waardoor het ons verboden wordt het goed van een ander te behouden.

2. Wanneer iemand niet in staat is onmiddellijk restitutie te doen, ontslaat die onmacht zelf hem van de onmiddellijke teruggave: evenals hij heelemaal van teruggave ontslagen is, wanneer hij heelemaal onmachtig is. Toch moet hij zelf, of door een ander, kwijtschelding of verdaging vragen aan hem aan wien hij verplichting heeft.

3. Daar het verwaarlozen van gelijk welke omstandigheid in strijd is met de deugd moet zij als bepaald beschouwd worden, en moet die omstandigheid worden in acht genomen. En daar

peccato morari, sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundum illud Eccli. 21. [v. 2]: « Quasi a facie colubri fuge peccatum ». Et ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo, qui potest usum rei concedere.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod praeceptum de restitutione facienda quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum praeceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.

AD SECUNDUM dicendum, quod quando aliquis non potest statim restituere, ipsa potentia absolvit eum ab instanti restitutione facienda, sicut etiam totaliter a restitutione absolvitur, si omnino sit impotens; debet tamen remissionem vel dilationem petere ab eo, cui debet, aut per se, aut per alium.

AD TERTIUM dicendum, quod quia cujuscumque circumstantiae omissione contrariatur virtuti, pro determinata est habenda, et oportet illam circum-

door het verdagen van de teruggave, de zonde van onrechtvaardig-behouden wordt bedreven, wat met de deugd van rechtvaardigheid in strijd is, is het noodzakelijk dat de tijd bepaald is, zoodat de teruggave onmiddellijk moet gebeuren.

---

stantiam observare. Et quia per dilationem restitutionis committitur peccatum injustae detentionis, quod justitiae opponitur, ideo necesse est tempus esse determinatum, ut statim restitutio fiat.

DRIE EN ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER HET AANZIEN VAN PERSONEN.

(*Vier Artikelen.*)

Daarna moeten wij handelen over de ondeugden die aan de voornoemde deelen van de rechtvaardigheid zijn tegengesteld. En ten eerste, over het aanzien van personen, dat aan de verdeelende rechtvaardigheid tegengesteld is; ten tweede, over de zonden, die strijdig zijn met de ruilrechtvaardigheid.

Omtrent het eerste stellen wij vier vragen:

1. Is het aanzien van personen zonde?
  2. Heeft het plaats bij het uitdeelen van geestelijke goederen?
  3. Bij eerbetoon?
  4. Bij het oordeelvellen?
-

QUAESTIO LXIII.

DE ACCEPTIONE PERSONARUM, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

Deinde considerandum est de vitiis oppositis praedictis justitiae partibus: et primo de acceptione personarum, quae opponitur justitiae distributivae; secundo de peccatis, quae opponuntur justitiae commutativae.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1. Utrum personarum acceptio sit peccatum. — 2. Utrum habeat locum in dispensatione spiritualium. — 3. Utrum in exhibitione honoris. — 4. Utrum in judiciis.

I^e ARTIKEL.

Is het aanzien van personen zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het aanzien van personen geen zonde is. — 1. Onder het woord *persoon* wordt de waardigheid van den persoon verstaan. Welnu, het in acht nemen van de waardigheid der personen, valt onder de verdeelende rechtvaardigheid. Derhalve is het aanzien van personen geen zonde.

2. In menschelijke aangelegenheden zijn de personen belangrijker dan de zaken: want de zaken zijn er om de personen, en niet andersom. Welnu, het aanzien van zaken is geen zonde. Dus nog veel minder het aanzien van personen.

3. Bij God kan geen enkele boosheid of zonde zijn. Welnu, God schijnt de personen aan te zien: want van twee personen, die in dezelfde omstandigheden verkeeren, neemt hij er soms een in genade aan, terwijl hij den ander in zonde achterlaat, volgens het woord bij *Mattheus* (24. 40) « *Twee zullen op één bed liggen: de een wordt opgenomen, de ander achtergelaten* ». Derhalve is het aanzien van personen geen zonde.

ARTICULUS I.

Utrum personarum acceptio sit peccatum.

[Ad Rom. cap. 2. lect. 2; Ad Gal. cap. 2. lect. 2.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod personarum acceptio non sit peccatum: in nomine enim personae intelligitur personae dignitas. Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributivam justitiam. Ergo personarum acceptio non est peccatum.

2. PRÆTEREA, in rebus humanis personae sunt principaliores quam res quia res sunt propter personas, et non e converso. Sed rerum acceptio non est peccatum. Ergo multo minus acceptio personarum.

3. PRÆTEREA, apud Deum nulla potest esse iniquitas, vel peccatum. Sed Deus videtur personas accipere, quia interdum duorum hominum unius conditionis unum assumit per gratiam, et alterum relinquit in peccato, secundum illud Matth. 24. [v. 40]: « *Duo erunt in lecto; unus assumetur et alius relinquetur* ». Ergo acceptio personarum non est peccatum.

Daartegenover staat echter, dat niet wordt verboden door de goddelijke wet dan alleen de zonde. Welnu, het aanzien van personen wordt verboden in het *Boek Deuteronomium* (l. 17) waar gezegd wordt: « *Gij zult niemands persoon aanzien* ». Dus is het aanzien van personen zonde.

LEERSTELLING. — Het aanzien van personen is strijdig met de verdeelende rechtvaardigheid. De gelijkheid immers van de verdeelende rechtvaardigheid bestaat hierin, dat aan verschillende personen verschillende goederen worden toebedeeld, in verhouding tot de waardigheid van de personen. Als men dus die eigenschap van den persoon in aanmerking neemt, volgens welke datgene wat hem wordt toebedeeld hem toekomt, dan is daar geen aanzien van persoon, maar van werkelijken grond: daarom zegt de Glossa, bij dit woord uit den *Brief aan de Ephesiërs* (6. 9): « *Bij God bestaat geen aanzien van personen* », dat « *de rechtvaardige rechter de zaken beoordeelt en niet de personen* ». B.v. wanneer iemand een ander om zijn voldoende wetenschap tot het magisteriaat verheft, wordt een vereischte grond in 't oog gehouden, en niet de persoon. Wanneer echter iemand bij hem aan wien hij iets toekent, niet datgene in aanmerking zou nemen waardoor dat wat hem wordt toegekend

SED CONTRA, nihil prohibetur in lege divina, nisi peccatum. Sed personarum acceptio prohibetur, Deut. l. [v. 17], ubi dicitur: « Non accipietis cuiusquam personam ». Ergo personarum acceptio est peccatum.

RESPONDEO dicendum, quod personarum acceptio opponitur justitiae distributivae: consistit enim aequalitas distributivae justitiae in hoc, quod diversis personis diversa tribuuntur, secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis consideret illam proprietatem personae, propter quam id quod ei confertur, est ei debitum, non est acceptio personae, sed causae; unde Gloss. [interl.] super illud ad Ephes. 6. [v. 9]: « Personarum acceptio non est apud Deum », dicit, quod « Deus (1) judex justus causas discernit, non personas », puta si aliquis promoteat aliquem ad magisterium propter sufficientiam scientiae, hic attenditur causa debita, non persona; si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid confert, non id propter

(1) L. om.: Deus.

aan hem zou geëvenredigd of verschuldigd zijn, maar enkel in 't oog houdt, dat hij deze mensch is, b.v. Petrus of Martinus, dan is dat aanzien van persoon, want dan wordt hem iets toegekend, niet om reden van een werkelijken grond, die hem waardig maakt, maar dan wordt het aan den persoon zonder meer toegekend.

Elke hoedanigheid nu, die niet oorzaak is waarom iemand een bepaalde gave waardig is, wordt tot den persoon herleid: b.v. wanneer iemand een ander tot de prelatuur of het magisteriaat verheft, omdat hij rijk is of zijn bloedverwant is, dan is dat aanzien van persoon. Toch komt het voor, dat een of andere hoedanigheid van een persoon hem wel het een, maar niet het ander waardig maakt: zooals bloedverwantschap iemand waardig maakt om te worden erkend als erfgenaam van een vermogen, niet echter om een kerkelijke prelatuur te ontvangen. En daarom is eenzelfde persoonshoedanigheid in één bepaald geval oorzaak van aanzien van persoon, en niet in een ander.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Bij de verdeelende rechtvaardigheid komen die persoonshoedanigheden in aanmerking,

quod id quod ei datur, esset ei proportionatum vel debitum, sed solum hoc quod est iste homo, puta Petrus, vel Martinus, hic est acceptio personae, quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam, quae faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personae. Ad personam autem refertur quaecumque conditio non faciens ad causam, propter quam sit dignus hoc dono, puta si aliquis promoveat aliquem ad praelationem vel magisterium, quia est dives, vel quia est consanguineus suus, est acceptio personae. Contingit tamen, aliquam conditionem personae facere eam dignam respectu unius rei, et non respectu alterius, sicut consanguinitas facit aliquem dignum ad hoc, quod instituatur haeres patrimonii, non autem ad hoc, quod conferatur ei praelatio ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personae in uno negotio considerata facit acceptiōē personae, in alio autem non facit.

Sic ergo patet, quod personarum acceptio opponitur justitiae distributivae in hoc, quod praeter proportionem agitur; nihil autem opponitur virtuti, nisi peccatum; unde consequens est, quod personarum acceptio sit peccatum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in distributiva justitia considerantur

die den waardigheids- of rechtsgrond beïnvloeden. Bij het aan-zien van personen echter, worden die hoedanigheden in aanmerking genomen, die aan den werkelijken grond niets toedoen, zoo-als gezegd is (in de Leerst.).

2. Door sommige hoedanigheden, die tot den staat van een persoon behooren, worden die personen geëvenredigd tot en waardig voor sommige dingen, die hun worden toebedeeld: en daarom moeten dergelijke hoedanigheden worden beschouwd als eigenlijken grond. Wanneer echter de personen zelf worden beschouwd, dan houdt men geen rekening met den grond als grond. En zoo blijkt het dat, hoewel sommige personen waardiger zijn zonder meer, zij toch niet waardiger zijn met betrekking tot dit of dat.

3. Er is een dubbele schenking mogelijk. Eene, die onder de rechtvaardigheid valt, waardoor nl. iemand aan een ander geeft wat hem toekomt. Met betrekking tot deze manier spreekt men over aanzien van personen. — De tweede manier valt onder de vrijgevigheid, wanneer om niet aan iemand iets gegeven wordt, wat men hem niet verschuldigd is. Zulke schenking is de toebedeeling der genadegaven, waardoor God de zondaars tot zich trekt. Bij deze wijze van geven kan het aanzien van personen geen plaats vinden: want gelijk wie kan zonder onrechtvaardigheid van het zijne geven zooveel en aan wien hij wil,

conditiones personarum, quae faciunt ad dignitatis, vel debiti causam. Sed in acceptione personarum considerantur conditiones, quae non faciunt ad causam, ut dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum, quod personae proportionantur et dignae redduntur aliquibus, quae eis distribuuntur, propter alias res, quae pertinent ad conditionem personae; et ideo hujusmodi conditiones sunt attendendae, tamquam propriæ causæ. Cum autem considerantur ipsae personae, attenditur non causa ut causa; et ideo patet, quod quamvis personae sint digniores simpliciter, non tamen sunt digniores quoad hoc.

AD TERTIUM dicendum, quod duplex est ratio: una quidem pertinens ad justitiam, qua scilicet aliquis dat alicui quod ei debetur; et circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est ratio ad liberalitatem pertinens, qua scilicet gratis datur alicui quod ei non debetur, et talis est collatio munorum gratiae, per quam peccatores assumuntur a Deo; et in hac donatione non habet locum personarum acceptio, quia quilibet absque injustitia potest de suo dare quantum vult, et cui vult, secundum illud

naar het woord bij *Mattheus* (20. 14, 15) : « *Of staat het mij niet vrij, met het mijne te doen wat ik wil? Neem dus het uwe en ga heen* ».

IIe ARTIKEL.

Heeft het aanzien van personen plaats bij het uitdeelen van geestelijke goederen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat aanzien van personen geen plaats heeft bij het uitdeelen van geestelijke goederen. — 1. Aan iemand een kerkelijke waardigheid of winstgevend ambt toeekennen om reden van bloedverwantschap, lijkt wel onder het aanzien van personen te vallen: want bloedverwantschap is geen grond, die iemand waardig maakt voor een winstgevend kerkelijk ambt. Dit echter schijnt geen zonde te zijn: want de kerkelijke overheden doen dit uit gewoonte. Derhalve lijkt de zonde van aanzien van personen geen plaats te hebben bij de verdeeling van geestelijke goederen.

2. Aan een rijke de voorkeur geven boven een arme lijkt wel onder het aanzien van personen te vallen, zooals blijkt uit den

---

Matth. 20. [v. 14-15]: « An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est, et vade ».

ARTICULUS II.

Utrum in dispensatione spiritualium locum habeat personarum acceptio.
[Quodl. 4. q. 8. art. 4; Quodl. 6. q. 5. art. 3; Quodl. 8. q. 4. art. 1.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod in dispensatione spiritualium locum non habeat personarum acceptio: conferre enim dignitatem ecclesiasticam, seu beneficium alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptiōē personarum pertinere, quia consanguinitas non est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum, cum hoc ex consuetudine praelati Ecclesiae faciant. Ergo peccatum personarum acceptiōē non videtur locum habere in dispensatione spiritualium.

2. PRÆTEREA, praeferre divitem pauperi videtur ad acceptiōē personarum pertinere, ut patet Jac. 2. [v. 1 sqq.]. Sed facilius dispensatur

Brief van Jacobus (2, 1 vlg.). Welnu, aan rijken en machtigen wordt gemakkelijker toestemming verleend om in een verboden graad een huwelijk aan te gaan, dan aan anderen. Derhalve lijkt de zonde van aanzien van personen geen plaats te hebben bij het uitdeelen van geestelijke goederen.

3. Volgens de voorschriften van het recht volstaat het een goede te verkiezen, het is echter niet vereischt den beste te kiezen. Welnu, een minder goede uitkiezen voor een hooger ambt, lijkt wel onder het aanzien van personen te vallen. Dus is het aanzien van personen in geestelijke aangelegenheden geen zonde.

4. Volgens de kerkelijke statuten moet men iemand verkiezen uit de kerkelijke gemeenschap. Welnu, dit lijkt wel onder het aanzien van personen te vallen: want soms zouden meer geschikte personen elders gevonden worden. Dus is het aanzien van personen in geestelijke aangelegenheden geen zonde.

Daartegenover staat echter, dat in den *Brief van Jacobus* (2, 1) gezegd wordt: « *Paart het aanzien van personen niet met het geloof in onzen Heer Jezus Christus* ». En daarbij teekent de Glossa aan: « *Wie zal gedoogen, dat men een rijke verheft op den zetel van eer in de Kerk, en den bekwaameren en heiligeren arme versmaadt?* »

cum divitibus, et potentibus, quod in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum aliis. Ergo peccatum personarum acceptio non videtur locum habere circa dispensationem spiritualium.

3. PRÆTEREA, secundum jura [Cap. Cum dilectus, de Electione et Elect. Potest.] sufficit eligere bonum, non autem requiritur quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptio personarum pertinere. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

4. PRÆTEREA, secundum statuta Ecclesiae [cap.: Cum dilectus, de Electione, etc.] eligendus est aliquis de gremio Ecclesiae. Sed hoc videtur ad acceptio personarum pertinere, quia quandoque sufficientiores alibi invenientur. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

SED CONTRA est, quod dicitur Jac. 2, [v. 1]: « *Nolite in personarum acceptio habere fidem Domini nostri Jesu Christi* », ubi dicit Gloss. Augustini: « *Quis ferat, si quis divitem eligat ad sedem honoris Ecclesiae, contemptu paupere instructiore et sanctiore?* »

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd (vorig Art.), is het aanzien van personen zonde in zoover yet strijdig is met de rechtvaardigheid. Naarmate men nu in grootere dingen de rechtvaardigheid overtreedt, zondigt men zwaarder. Daar nu geestelijke goederen groter zijn dan tijdelijke, is het aanzien van personen bij de uitdeeling van geestelijke goederen zwaardere zonde, dan bij de uitdeeling van tijdelijke goederen.

Daar het nu aanzien van personen is, iets aan een persoon toe te kennen buiten de verhouding van zijn waardigheid, moet in aanmerking worden genomen, dat de waardigheid van een persoon op twee manieren kan beschouwd worden. Ten eerste, zonder meer en op zichzelf: op die wijze is hij waardiger, die overvloediger genadegaven bezit. Ten tweede, met betrekking tot het algemeen welzijn: immers, het komt soms voor dat iemand, die minder heilig is en minder kennis bezit, meer kan bijdragen tot het algemeen welzijn, om reden van tijdelijke macht of vaardigheid of iets dergelijks. En daar nu het uitdeelen van geestelijke goederen voornamelijk gericht is op het algemeen nut, volgens het woord uit den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (12. 7): « *Aan ieder wordt de Geestesuiting geschonken, om er nut mee te stichten* »; daarom wordt soms, bij het uitdeelen van geestelijke goederen, aan diegenen, die minder goed zijn zonder meer,

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], acceptio personarum est peccatum, inquantum contrariatur justitiae. Quanto autem in majoribus aliquis justitiam transgreditur, tanto gravius peccat; unde cum spiritualia sint temporalibus potiora, gravius peccatum est personas accipere in dispensatione spiritualium, quam in dispensatione temporalium. Et quia personarum acceptio est, cum aliquid personae attribuitur praeter proportionem dignitatis ipsius, considerare oportet, quod dignitas alicujus personae potest attendi dupliciter: uno modo simpliciter et secundum se; et sic majoris dignitatis est ille, qui magis abundat in spiritualibus gratiae donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune: contingit enim quandoque, quod ille qui est minus sanctus et minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam saecularem, vel propter aliquid hujusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principalius ordinantur ad utilitatem communem, secundum illud 1. Cor. 12. [v. 7]: « *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem* »; ideo quandoque absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium illi, qui sunt simpliciter minus:

de voorkeur gegeven boven de beteren, zonder dat daarmee aanzien van personen gepaard gaat: zoals ook God soms aan de minder goeden om niet gegeven genaden verleent.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Met betrekking tot de bloedverwanten van een prelaat moet men onderscheid maken. Want soms zijn zij minder waardig én zonder meer, én met betrekking tot het algemeen welzijn. En wanneer dezulken boven waardiger personen worden gesteld, is dat zonde van aanzien van personen bij het uitdeelen van geestelijke goederen; een kerkelijk prelaat is er immers geen eigenaar van, zoodat hij ze naar willekeur zou mogen weg schenken, maar enkel de beheerder, naar het woord uit den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (4. 1): « *Men moet ons zonder meer als dienaars van Christus beschouwen, en beheerders van Gods geheimenissen* ». Soms echter zijn de bloedverwanten van een kerkelijk prelaat even waardig als anderen. En dan kan hij wettig de voorkeur geven aan zijn bloedverwanten, zonder aanzien van personen: want hierin ten minste verdienen zij de voorkeur, dat hij meer op hen betrouw kan, om met hen eensgezind de kerkelijke aangelegenheden te behartigen. Ook dit zou echter moeten worden vermeden om reden van ergernis, wanneer anderen daaraan een voorbeeld zouden nemen

boni, melioribus paeferuntur. sicut etiam et Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod circa consanguineos paelati distinguendum est: quandoque enim sunt minus digni et simpliciter, et per respectum ad bonum commune; et sic si dignioribus paeferantur, est peccatum personarum acceptiois in dispensatione spiritualium, quorum paelatus ecclesiasticus non est dominus, ut possit ea dare pro libito, sed dispensator, secundum illud 1. ad Cor. 4. [v. 1]: « *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei* ». Quandoque vero consanguinei paelati ecclesiastici sunt aeque digni, ut aliū; et sic licet potest absque personarum acceptioe consanguineos suos paeferre, quia saltem in hoc paeeminent, quod de ipsis magis confidere potest, ut unanimiter secum negotia Ecclesiae tractent. Esset tamen hoc propter scandalum

om kerkelijke goederen aan bloedverwanten weg te schenken, ook zonder op hun waardigheid te letten.

2. De toestemming om een huwelijk aan te gaan werd gewoonlijk en voornamelijk gegeven om een vredesverbond te bestendigen: en dat is meer noodig voor het algemeen welzijn wan-neer hooggeplaatste personen in kwestie zijn. Daarom wordt aan hen gemakkelijker toestemming verleend, zonder zonde van aanzien van personen.

3. Opdat een verkiezing niet zou kunnen betwist worden op uitwendig rechtsgebied, volstaat het een goede te kiezen en is het niet vereischt den beste te kiezen: want op die wijze zou iedere keuze betwist kunnen worden. Wat echter het geweten van den kiezer betreft, is het vereischt den beste zonder meer te kiezen, ofwel den beste met betrekking tot het algemeen welzijn. Want indien een geschiktere persoon voor een of andere waardigheid in aanmerking zou kunnen komen, en men toch een ander boven hem verkiest, dan moet daarvoor toch eenige reden bestaan. Wan-neer deze reden gevonden wordt in de natuur van het ambt zelf, dan zal met betrekking hiertoe de gekozene wel de meest geschikte zijn. Wan-neer de reden echter geen betrekking heeft op het ambt, dan is er klaarblijkelijk aanzien van personen.

4. Wan-neer men iemand neemt uit de gemeenschap van een

dimitendum, si ex hoc aliqui exemplum sumerent, etiam praeter dignitatem bona Ecclesiae consanguineis dandi.

AD SECUNDUM dicendum, quod dispensatio matrimonii contrahendi principaliter fieri consuevit propter foedus pacis firmandum. Quod quidem magis est necessarium communi utilitati circa personas excellentes; et ideo cum eis facilius dispensatur absque peccato acceptio personarum.

AD TERTIUM dicendum, quod quantum ad hoc quod electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem, quia sic omnis electio posset habere columniam. Sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune, quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, et alius praferatur, oportet quod hoc sit propter aliquam causam; quae quidem si pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille qui eligitur, magis idoneus; si vero non pertineat ad negotium id quod consideratur ut causa, erit manifeste acceptio personae.

AD QUARTUM dicendum, quod ille qui de gremio Ecclesiae assumitur.

kerk, dan is hij in de meeste gevallen nuttiger met betrekking tot het algemeen welzijn: want hij bemint meer de kerk waarin hij opgevoed is. Daarom ook schrijft het *Boek Deuteronomium* voor (17. 15): « *Gij zult geen mensch van een ander volk, die niet uw broeder is, koning mogen maken* ».

III ARTIKEL.

*Heeft de zonde van aanzien van persoon plaats
bij het betuigen van eer en achtung?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men niet kan zondigen door aanzien van personen bij het betuigen van eer en achtung. — I. Eer immers lijkt wel niets anders te zijn dan de vereering, die men iemand bewijst, als getuigenis voor zijn deugd: zooals blijkt uit wat de Wijsgreer zegt. Welnu, prelaten en vorsten moeten geëerd worden, ook al zijn zij slecht; evenals ook de ouders, waarover het *Boek van den Uittocht* beveelt (20. 12): « *Eert uw vader en uw moeder* ». Ook moeten de meesters door de

ut in pluribus consuevit esse utilior, quantum ad bonum commune, quia magis diligit Ecclesiam, in qua est nutritus; et propter hoc etiam mandatur Deut. 17. [v. 15]: « Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus ».

ARTICULUS III.

*Utrum in exhibitione honoris et reverentiae locum habeat
peccatum acceptioonis personarum.*

[Quodl. 10. q. 6. art. 1.]

AD TERTIUM sic proceditur: Videtur, quod in exhibitione honoris et reverentiae non habeat locum peccatum acceptioonis personarum. Honor enim nihil aliud esse videtur, quam reverentia quaedam alicui exhibita in testimonium virtutis, ut patet per Philosophum in 1. Ethic. [cap. 5. et 12.]. Sed praelati et principes sunt honorandi, etiam si sint mali, sicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod. 20. [v. 12]: « Honora patrem tuum, et matrem tuam », et etiam domini sunt a servis honorandi, etiam si sunt mali.

dienaars worden geëerd, al zijn zij ook slecht, naar het woord uit den *Eersten Brief aan Timotheus* (6. 1): « *Allen, die het slavenjuk torsen, moeten hun meesters hoogachten* ». Derhalve blijkt, dat het aanzien van personen bij eerbetuiging geen zonde is.

2. In het *Boek Leviticus* (19. 32.) wordt voorgescreven « *Voor het grijze hoofd zult gij opstaan, en het aangezicht van den oude eerden* ». Dit nu schijnt onder het aanzien van personen te vallen: want soms zijn de ouderlingen niet deugdzaam, naar het woord uit het *Boek Daniël* (13. 5.): « *Ongerechtigheid ging uit van de ouderlingen van het volk* ». Dus is het aanzien van personen bij eerbetuiging geen zonde.

3. Bij het woord van *Jacobus* (2. 1): « *Paart het aanzien van personen niet* » enz., merkt de *Glossa* op: « *Indien wat Jacobus zegt: Zoo bij uw samenkomsten een man binnentreedt met een gouden ring, enz. verstaan wordt van dagelijk-sche samenkomsten, wie zou hier dan niet zondigen, indien hij toch zondigt?* ». Welnu, de rijken eerden om hun rijkdommen is aanzien van personen. *Gregorius immers* zegt: « *Onze hoogmoed is verijdeld, omdat wij in de mensen niet de natuur eerden waardoor zij gemaakt zijn naar Gods beeld, maar de rijkdommen* ». Daar nu de rijkdommen geen voldoende reden zijn tot

sint mali, secundum illud 1. ad *Timoth. 6.* [v. 1]: « *Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos honore dignos arbitrentur* ». Ergo videtur, quod acceptio personae non sit peccatum in exhibitione honoris.

2. PRÆTEREA, *Levit. 19.* [v. 32] præcipitur: « *Coram cano capite consurge, et honora personam senis* ». Sed hoc videtur ad acceptiōnē personarū pertinere, quia quandoque senes non sunt virtuosi, secundum illud *Dan. 13.* [v. 5]: « *Egressa est iniquitas a senioribus populi* ». Ergo acceptio personarū non est peccatum in exhibitione honoris.

3. PRÆTEREA, super illud *Jac. 2.* [v. 1]: « *Nolite in personarū acceptiōne habere fidem* » etc., dicit *Gloss. Augustini*: « *Si hoc quod Jacobus dicit: Si introierit in conventu vestro vir habens annulum aureum, etc. intelligatur de quotidianis concessiōibus, quis hic non peccat, si tamen peccat?* » Sed haec est acceptio personarū, divites propter divitias honorare: dicit enim *Gregorius in quadam homil. [28.]*: « *Superbia nostra retunditur, quia in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed divitias honoramus* ». Et sic cum divitiae non sint debita causa honoris, pertinebit

eerbetuiging, valt dit onder het aanzien van personen. Derhalve is het aanzien van personen bij eerbetuiging geen zonde.

Daartegenover staat echter, dat de *Glossa op den Brief aan Jacobus* (2. 1.) zegt: « *Alwie den rijke eert om zijn rijkdom, bedrijft zonde* ». Hetzelfde geldt wanneer men iemand eert om andere redenen, die hem niet waardig maken voor eerbetuiging: dit valt onder het aanzien van personen. Dus is het aanzien van personen bij eerbetuiging zonde.

LEERSTELLING. — Eer is een getuigenis voor de deugd van hem die vereerd wordt: en daarom is alleen de deugd een voldoende reden tot eerbetuiging. Toch moet in acht worden genomen, dat iemand eerbetuiging kan ontvangen, niet enkel om zijn eigen deugd, maar eveneens om andermans deugd. Zoo worden vorsten en prelaten, ook al zijn zij slecht, vereerd voor zoover zij den persoon van God en dien van de gemeenschap, waarover zij werden aangesteld, vertegenwoordigen: naar het woord van het *Bock der Spreuken* (26. 8.): « *Die eer geeft aan een dwaze, is als iemand die een steen zou werpen op den steenhoop van Mercurius* ». Omdat de heidenen aan Mercurius de be-

hoc ad personarum acceptio non est peccatum circa exhibitionem honoris.

SED CONTRA est, quod dicitur in *Gloss. Jac. 2. [v. 1]*: « *Quicumque divitem propter divitias honorat, peccat* », et pari ratione, si aliquis honoretur propter alias causas, quae non faciunt dignum honore; quod pertinet ad acceptio personarum. Ergo acceptio personarum in exhibitione honoris est peccatum.

RESPONDEO dicendum, quod honor est quoddam testimonium de virtute eius, qui honoratur; et ideo sola virtus est debita causa honoris. Sciendum tamen, quod aliquis potest honorari non solum propter virtutem propriam, sed etiam propter virtutem alterius, sicut principes et praelati honorantur, etiamsi sint mali, inquantum gerunt personam Dei et communitalis, cui praeficiuntur, secundum illud *Prov. 26. [v. 8]*: « *Sicut qui immittit lapides in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem* ». Quia enim Gentiles ratiocinationem attribuebant Mercurio, acervus Mercurii

rekening toeschreven, daarom heet men *hoop van Mercurius* de hoop geld waarin de koopman soms een steentje werpt in de plaats van honderd marken: zoo wordt ook de dwaas vereerd, wanneer hij in de plaats van God en van de heele gemeenschap wordt gesteld. — Om dezelfde reden moet men eer betuigen aan ouders en meesters, om hun deelhebbing aan de waardigheid van God, die Vader en Heer is van allen. — Ouderlingen moet men eeren om hun ouderdom, die een teeken is van deugd: hoewel dit teeken soms bedriegt. Daarom zegt het *Boek der Wijsheid* (4. 8, 9): « *Want een achtenswaardige grijsheid is niet die van een langdurig leven, noch te schatten naar het getal van jaren; maar 's mensen wijsheid zijn voor hem grijze haren, en een onbevlekt leven is voor hem hooge ouderdom* ». Aan de rijken echter moet eer bewezen worden, omdat zij een hogere plaats bekleeden in de gemeenschap. Wanneer hun echter eer betuigd wordt alleen om hun rijkdom, dan is dat zonde van aanzien van personen.

En hieruit blijkt het antwoord op de bedenkingen.

dicitur cumulus ratiocinii, in quo mercator quandoque mittit unum lapillum loco centum marcarum, ita etiam honoratur insipiens, qui ponitur loco Dei, et loco totius communitatis. Et eadem ratione parentes et domini sunt honorandi propter participationem divinae dignitatis, qui est omnium pater et dominus. Senes autem sunt honorandi propter signum virtutis, quod est senectus, licet hoc signum quandoque deficiat; unde, ut dicitur Sap. 4. [v. 8-9]: « *Senectus venerabilis est, non diurna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, et aetas senectutis vita immaculata* ». Divites autem honorandi sunt propter hoc, quod majorem locum in communitatibus obtinent; si autem solum intuitu divitiarum honorentur, erit peccatum acceptioonis personarum.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

IVe ARTIKEL.

*Heeft het aanzien van personen plaats,
bij gerechtelijke uitspraken?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de zonde van aanzien van personen geen plaats heeft bij gerechtelijke uitspraken. — I. Zooals gezegd is (1^e Art.), staat het aanzien van personen tegenover de verdeelende rechtvaardigheid. Rechterlijke uitspraken nu, lijken heelemaal onder de ruilrechtvaardigheid te vallen. Dus heeft het aanzien van personen geen plaats in rechterlijke uitspraken.

2. Straffen worden opgelegd volgens een rechterlijke uitspraak. Welnu, in het opleggen van straf kan men personen aanzien zonder te zondigen: want zij die den persoon van vorsten beleedigen, worden zwaarder gestraft dan zij, die andere personen beleedigen. Derhalve heeft het aanzien van personen geen plaats bij rechterlijke uitspraken.

3. In het *Boek Ecclesiasticus* (4. 10) wordt gezegd: « *Wees barmhartig voor de weezen als gij oordeelt* ». Dit nu schijnt wel den persoon aanzien van den arme. Dus is het aanzien van personen bij rechterlijke uitspraken geen zonde.

ARTICULUS IV.

Utrum in judiciis peccatum acceptonis personarum locum habeat.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod in judiciis locum non habeat peccatum acceptonis personarum. Acceptio enim personarum opponitur distributivae justitiae, ut dictum est [art. 1.]. Sed judicia maxime videntur ad justitiam commutativam pertinere. Ergo personarum acceptio non habet locum in judiciis.

2. PRÆTEREA, poenae secundum aliquod judicium infliguntur. Sed in poenis accipiuntur personae absque peccato, quia gravius puniuntur, qui inferunt injuriam in personas principum, quam qui in personas aliorum. Ergo personarum acceptio non habet locum in judiciis.

3. PRÆTEREA, Eccli. 4. [v. 10] dicitur: « *In judicando esto pupillis misericors* ». Sed hoc videtur esse accipere personam pauperis. Ergo acceptio personarum in judiciis non est peccatum.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek der Spreuken* (18. 5) gezegd wordt: « *Bij het oordeel is het aanzien van personen niet goed* ».

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd werd (60^e Kw. 1^e Art.), is het oordeel een daad van de rechtvaardigheid voor zoover de rechter datgene wat tot ongelijkheid aanleiding geeft, tot de gelijkheid van de rechtvaardigheid terugvoert. Het aanzien van personen nu sluit een zekere ongelijkheid in, voor zoover men iets toeschrijft aan een persoon buiten alle evenredigheid, waarin juist de gelijkheid van de rechtvaardigheid bestaat. En daarom is het klaarblijkend, dat door het aanzien van personen het oordeel ontaardt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men kan het oordeel op twee manieren beschouwen. Ten eerste, van den kant van de beoordeelde zaak. En op die wijze valt het oordeel tegelijk onder de ruilrechtvaardigheid en onder de verdeelende rechtvaardigheid: door het oordeel immers kan worden beslecht hoe een gemeenschappelijk goed moet worden verdeeld onder velen, en hoe de een aan den ander teruggeeft wat hij van hem ont-

SED CONTRA est, quod dicitur Prov. 18. [v. 5]: « *Accipere personam in judicio non est bonum* ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [q. 60. art. 1.], judicium est actus justitiae, prout judex ad aequalitatem justitiae reducit ea, quae inaequalitatem oppositam facere possunt. Personarum autem acceptio inaequalitatem quamdam habet, inquantum attribuitur alicui aliquid praeter proportionem suam, in qua consistit inaequalitas (1) justitiae. Et ideo manifestum est, quod per personarum acceptiōē judicium corruptum est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod judicium duplicitē potest considerari: uno modo quantum ad ipsam rem judicatam; et sic judicium se habet communiter ad commutativam et ad distributivam justitiam: potest enim judicio diffiniri qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, et qualiter alteri unus restituat, quod ab eo accepit. Alio modo potest con-

(1) L.: aequalitas.

ving. — Ten tweede kan men het oordeel beschouwen naar zijn vorm zelf, voor zoover nl. de rechter, ook in de ruilrechtvaardigheid, van den een ontvangt en aan den ander geeft. Dit nu valt onder de verdeelende rechtvaardigheid. En in dien zin kan in elk oordeel het aanzien van personen plaats vinden.

2. Wanneer iemand zwaarder wordt gestraft om een beleediging, die hij een waardiger persoon aandeel, is dat geen aanzien van persoon: want het verschil zelf van persoon stelt, wat dit betreft, een zaakverschil daar, zooals gezegd is (58^e Kw. 10^e Art. 3^e Antw.; 61^e Kw. 2^e Art. 3^e Antw.).

3. De mensch moet, in het oordeel, den arme tegemoet komen voor zoover dat mogelijk is, hoewel zonder schennis van de rechtvaardigheid. Anders gebeurt niet wat in het *Boek van den Uitlocht* (23. 3) wordt gezegd: « *Over den arme ook zult gij u niet ontfermen in het gerecht* ».

siderari quantum ad ipsam formam judicii; prout scilicet judex etiam in ipsa commutativa justitia ab uno accipit, et alteri dat; et hoc pertinet ad distributivam justitiam; et secundum hoc in quolibet judicio locum habere potest personarum acceptio.

AD SECUNDUM dicendum, quod cum punitur aliquis gravius propter injuriā in majorem personam commissam, non est personarum acceptio, quia ipsa diversitas personae facit, quantum ad hoc, diversitatem rei, ut supra dictum est [q. 58. art. 10. ad 3. et q. 61. art. 2. ad 3.].

AD TERTIUM dicendum, quod homo in judicio debet pauperi subvenire, quantum fieri potest, tamen sine laesione justitiae; alioquin non haberet locum illud quod dicitur Exod. 23. [v. 3]: « *Pauperis quoque non misereberis in judicio* ».

VIER EN ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER DEN DOODSLAG.

(*Acht Artikelen.*)

Hierna moeten wij handelen over de ondeugden, die strijdig zijn met de ruirechtvaardigheid. En eerst moeten wij die zonden beschouwen, die bedreven worden bij onvrijwillige ruilingen. Vervolgens, de zonden, die bedreven worden bij vrijwillige ruilingen. Zonden nu bij onvrijwillige ruilingen, worden bedreven doordat aan den naaste tegen zijn wil in, schade wordt toegebracht. Dit nu kan op twee wijzen geschieden: door daden of door woorden. Door daden, wanneer de naaste wordt beleedigt in zijn eigen persoon, of in den persoon van een verwant of in zijn eigen goederen. Hierover moeten wij dus in volgorde handelen. En ten eerste over den doodslag waardoor het meest schade wordt toegebracht aan den naaste.

Hieromtrent worden acht vragen gesteld:

1. Is het dooden van dieren of planten zonde?

QUAESTIO LXIV.

DE VITIIS OPPOSITIS COMMUTATIVAE JUSTITIAE. ET PRIMO DE HOMICIDIO. IN OCTO ARTICULOS DIVISA.

Postea considerandum est de vitiis oppositis commutativaे justitiae: et primo considerandum est de peccatis, quae committuntur circa involuntarias commutationes; secundo de peccatis, quae committuntur circa commutationes voluntarias. Committuntur autem peccata circa involuntarias commutationes per hoc, quod aliquod nocumentum proximo infertur contra ejus voluntatem, quod quidem potest fieri dupliciter, scilicet facto, et verbo. Facto quidem, cum proximus laeditur vel in persona propria, vel in persona conjuncta, vel in propriis rebus. De his ergo per ordinem considerandum est, et primo de homicidio, per quod maxime nocetur proximo.

Et circa hoc queruntur octo: 1. Utrum occidere animalia bruta, vel

2. Is het toegelaten zondaars te doden?
3. Komt dit toe aan een privaat persoon of alleen aan de publieke macht?
4. Is dit aan een geestelijke toegelaten?
5. Mag iemand zelfmoord plegen?
6. Is het toegelaten een rechtvaardig mensch te doden?
7. Is het aan iemand toegelaten, uit zelfverdediging een mensch te doden?
8. Is toevallige doodslag doodzonde?

I^e ARTIKEL.

Is het doden van alle levende wezens verboden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het doden van alle levende wezens verboden is. — 1. De Apostel immers zegt in zijn *Brief aan de Romeinen* (13. 2.) : « *Wie zich verzet tegen de verordening van God, zal zijn veroordeeling niet ontlopen* ». Welnu, door de verordening van de Goddelijke Voorzienigheid worden alle levende wezens in het leven gehouden, naar het woord van het *Boek der Psalmen* (146. 8, 9) : « *Die het gras op de*

etiam plantas, sit peccatum. — 2. Utrum occidere peccatorem sit licitum. — 3. Utrum hoc liceat privatae personae, vel solum publicae. — 4. Utrum hoc liceat clero. — 5. Utrum liceat alicui occidere seipsum. — 6. Utrum liceat occidere hominem justum. — 7. Utrum liceat alicui occidere hominem, seipsum defendendo. — 8. Utrum homicidium casuale sit peccatum mortale.

ARTICULUS I.

Utrum occidere quaecumque viventia sit illicitum.

[1. Dist. 39. q. 2. art. 2; 3. Contr. g. cap. 112.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod occidere quaecumque viventia sit illicitum: dicit enim Apostolus ad Rom. 13. [v. 2] : « *Qui ordinationi Dei resistunt, ipsi damnationem acquirunt* ». Sed per ordinationem divinae providentiae omnia viventia conservantur, secundum illud Psalm. 146. [v. 8-

bergen doet uitspruiten en aan het vee zijn voedsel geeft ». Derhalve schijnt het dooden van gelijk welvende wezens verbooden.

2. Doodslag is zonde, omdat daardoor een mensch van het leven beroofd wordt. Welnu, het leven is gemeenschappelijk aan alle dieren en planten. Om dezelfde reden dus schijnt het dooden van dieren en planten zonde te zijn.

3. In de goddelijke wet wordt geen enkele bijzondere straf voorzien, tenzij voor de zonde. Welnu, voor hem die het schaap of het rund van een ander doodt, is in de goddelijke wet een bijzondere straf bepaald, zooals blijkt uit het *Boek van den Uittocht* (22. 1). Het dooden van dieren is dus zonde.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Wanneer wij hooren: Gij zult niet doden, dan aanvaarden wij dat gezegde niet met betrekking tot de planten, want zij hebben geen enkel gevoel: evenmin met betrekking tot de onredelijke dieren, omdat zij met ons niet verwant zijn door het verstand. Het gezegde: Gij zult niet doden, moet dus alleen begrepen worden met betrekking tot den mensch* ».

LEERSTELLING. — Niemand zondigt door een zaak te gebruiken

9]: « Qui producit in montibus foenum, et dat jumentis escam ipsorum ». Ergo mortificare quaecumque viventia videtur esse illicitum.

2. PRÆTEREA, homicidium est peccatum ex eo, quod homo privatur vita. Sed vita communis est omnibus animalibus et plantis. Ergo eadem ratione videtur esse peccatum occidere bruta animalia et plantas.

3. PRÆTEREA, in lege divina non determinatur specialis poena nisi pro peccato. Sed occidenti bovem, vel ovem alterius statuitur poena determinata in lege divina, ut patet Exod. 22. [v. 1]. Ergo occisio brutorum animalium est peccatum.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in 1. de Civit. Dei [cap. 20.]: « Cum audimus: Non occides, non accipimus hoc dictum esse de fructetis, quia nullus eis est sensus, nec de irrationalibus animalibus, quia nullus nobis ratione sociantur; restat ergo, ut intelligamus de homine quod dictum est: Non occides ».

RESPONDEO dicendum, quod nullus peccat ex hoc, quod utitur re aliqua

ken voor het doel waarvoor zij bestaat. In de orde van de dingen nu bestaan de onvolmaaktere wezens voor de volmaaktere; zoo als ook de natuur bij de voortbrenging van het onvolmaakte naar het volmaakte opgaat. En daaruit volgt dat, zooals bij de voortbrenging van den mensch, hij eerst levend, dan dier, en ten slotte mensch is; zoo ook bestaan de wezens, die enkel leven, zooals de planten, algemeen voor de dieren; al de dieren echter zijn voor den mensch. En wanneer bijgevolg de mensch planten gebruikt voor het nut van de dieren, en dieren voor het nut van de menschen, dan is dat niet ongeoorloofd, zooals ook de Wijsgeer zegt. Onder alle vormen van gebruik nu schijnt het wel het meest noodzakelijk, dat het dier planten gebruikt als voedsel, en de mensch dieren: en dit kan niet gebeuren zonder dat zij worden gedood. En daarom is het, uit kracht van de goddelijke verordening zelf, geoorloofd planten te doden ten gebruik van de dieren, en dieren ten gebruik van de menschen; in het *Boek der Schepping* immers wordt gezegd (1. 29, 30): « *Ziet, ik heb u al het gewas gegeven en al de boomen, om aan u tot voedsel te dienen en aan alle dieren* ». En in hetzelfde Boek (9. 3) wordt gezegd: « *Al wat beweegt en leeft zal u tot voedsel dienen* ».

---

ad hoc, ad quod est. In rerum autem ordine imperfectiora sunt propter perfectiora, sicut etiam in generationis via, natura ab imperfectis ad perfecta procedit. Et inde est, quod sicut in generatione hominis prius est vivum, deinde animal, ultimo autem homo, ita etiam ea quae tantum vivunt, ut plantae, sunt communiter propter animalia; omnia autem animalia sunt propter hominem. Et ideo si homo utatur plantis ad utilitatem animalium, et animalibus ad utilitatem hominum, non est illicitum, ut etiam patet per Philosophum in 1. Polit. [cap. 3.]. Inter alios autem usus maxime necessarius esse videtur, ut animalia plantis utantur in cibum, et homines animalibus, quod sine mortificatione eorum fieri non potest. Et ideo licitum est, et plantas mortificare in usum animalium, et animalia in unum hominum, ex ipsa ordinatione divina: dicitur enim Gen. 1. [v. 29-30]: « Ecce dedi vobis omnem herbam et universa ligna, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terrae », et Gen. 9. [v. 3] dicitur: « Omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door de goddelijke verordening wordt het leven van planten en dieren in stand gehouden, niet om henzelf maar voor den mensch. Daarom zegt Augustinus: « *Volgens een allerrechtvaardigste verordening van den Schepper, is hun leven en hun dood aan ons gebruik onderworpen* ».

2. De dieren en planten hebben geen verstandelijk leven, waardoor zij uit zichzelf zouden handelen, maar zij worden als 't ware altijd door een ander bewogen, door een natuurlijke stuwwerkt. En dit is het teeken, dat zij van nature dienstbaar zijn en aan andermans gebruik aangepast.

3. Hij die het rund van een ander doodt zondigt weliswaar, niet omdat hij het rund doodt, maar omdat hij een mensch in zijn bezit schade toebrengt. Daarom valt dat niet onder de zonde van doodslag, maar onder de zonde van diefstal of roof.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ex ordinatione divina conservatur vita animalium et plantarum, non propter seipsa, sed propter hominem; unde ut Augustinus dicit in 1. de Civ. Dei [cap. 20.]: « *Justissima ordinatione Creatoris et vita, et mors eorum nostris usibus subditur* ».

AD SECUNDUM dicendum, quod animalia bruta et plantae non habent vitam rationalem per quam a seipsis agantur; sed semper aguntur, quasi ab alio, naturali quodam impulsu, et hoc est signum, quod sunt naturaliter serva, et aliorum usibus accommodata.

AD TERTIUM dicendum, quod ille qui occidit bovem alterius, peccat quidem, non quia occidit bovem, sed quia damnificat hominem in re sua. Unde non continetur sub peccato homicidii, sed sub peccato furti, vel rapinae.

IIe ARTIKEL.

Is het geoorloofd zondaars te dooden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet geoorloofd is zondaars te dooden. — 1. Immers, in een parabel bij *Mattheus* (13. 29, 30) verbiedt de Heer het onkruid uit te rukken, d. i. de kinderen van den booze, zooals daar zelf wordt gezegd (v. 38). Welnu, al wat door God verboden is, is zonde. Dus is het zonde een zondaar te dooden.

2. De menschelijke rechtvaardigheid moet gelijkvormig zijn aan de goddelijke rechtvaardigheid. Welnu, volgens de goddelijke rechtvaardigheid worden de zondaars gespaard om boete te doen: naar het woord van *Ezechiël* (18. 23): « *Ik wil niet den dood van den zondaar, maar dat hij zich bekeere en leve* ». Derhalve lijkt het heelemaal onrechtvaardig te zijn, dat de zondaars gedood worden.

3. Datgene wat op zichzelf kwaad is mag men niet doen voor gelijk welk goed doeleinde: zooals blijkt uit *Augustinus* en den

ARTICULUS II.

Utrum sit licitum occidere peccatores.

[Supr. q. 25. art. 6. ad 2; Infr. q. 108. art. 3; 1-2. q. 100. art. 8. ad 3; 3. Contr. g. cap. 146; De Virtut. q. 2. art. 8. ad 10; De dec. Praecept. cap. De Quinto Praec.; Ad Rom. cap. 12. lect. 3].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod non sit licitum occidere homines peccatores: Dominus enim, Matth. 13. [v. 29-30], in parabola prohibit extirpare zizania, qui sunt filii nequam, ut ibidem dicitur [v. 38]. Sed omne quod est prohibitum a Deo, est peccatum. Ergo occidere peccatorem est peccatum.

2. PRÆTEREA, justitia humana conformatur justitiae divinae. Sed secundum divinam justitiam peccatores ad poenitentiam reservantur, secundum illud Ezechiël. 18. [v. 23]: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat ». Ergo videtur omnino esse injustum, quod peccatores occiduntur.

3. PRÆTEREA, illud quod est secundum se malum, nullo bono fine fieri licet, ut patet per *Augustinum* in lib. contra Mendac. [cap. 7.], et

Wijsgeer. Welnu, een mensch dooden is in zichzelf kwaad: want wij moeten liefde hebben tot alle mensen; van onze « vrienden nu willen wij, dat zij leven en zijn », zooals in de *Ethica* gezegd is. Op geenerlei wijze is het dus geoorloofd een zondaar te doden.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek van den Uittocht* (22. 18) gezegd wordt: « *De toovenaars zult gij niet laten leven* », en in het *Boek der Psalmen* (100. 8): « *Alle boozenvan het land zal ik vernietigen, iederen morgen* ».

LEERSTELLING. — Zooals gezegd werd, is het geoorloofd dieren te doden voor zoover zij van nature bestemd zijn voor het gebruik van den mensch, zooals het onvolmaakte voor het volmaakte bestemd is. Ieder deel nu is tot het geheel geordend, als het onvolmaakte tot het volmaakte. En daarom bestaat ieder deel van nature voor het geheel. En daarom zien wij dat, wanneer het afsnijden van een lidmaat wenschelijk is voor het heil van heel het menschelijk lichaam — omdat dit lidmaat bedorven is en aanstekelijk voor de andere ledematen —, het afgesneden wordt; en dat is prijzenswaardig en heilzaam. Iedere individueele

per Philosophum in 2. Ethic. [cap. 6.]. Sed occidere hominem secundum se malum est, quia ad omnes homines tenemur charitatem habere; « amicos autem volumus vivere et esse », ut dicitur in 9. Ethic. [cap. 4.]. Ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere.

SED CONTRA est, quod dicitur Exod. 22. [v. 18]: « Maleficos non patieris vivere », et in Psalm. 100. [v. 8]: « In matutino interficiebam omnes peccatores terrae ».

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], licitum est occidere animalia bruta, inquantum ordinantur naturaliter ad hominum usum, sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totum, ut imperfectum ad perfectum, et ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus, quod si saluti totius corporis humani expedita praeccisio alicujus membra, puta cum est putridum, vel corruptivum aliorum membrorum, laudabiliter et salubriter abscinditur.

persoon nu verhoudt zich tot de heele gemeenschap als een deel tot het geheel. En wanneer bijgevolg een mensch voor de gemeenschap gevaar oplevert, en om een of andere zonde voor de gemeenschap verderfelijk is, dan is het prijzenswaardig en heilzaam hem te dooden, opdat het algemeen welzijn behouden worde: want « *een weinig zuurdeeg verzuurt al het deeg* », zooals staat in den *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (5. 6).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De heer gebood af te zien van het uitwieden van het onkruid, om de tarwe te sparen, d. i. de goeden. Dit nu is het geval wanneer de boozen niet kunnen gedood worden zonder ook de goeden te doden, hetzij omdat zij tusschen de goeden schuilgaan, hetzij omdat zij veel aanhangers hebben, zoodat zij zonder gevaar voor de goeden niet gedood kunnen worden, zooals Augustinus zegt. Daarom zegt de Heer, veeleer de kwaden te laten leven en de wraak te verdagen tot aan het laatste oordeel, dan de goeden mee te doden. Wanneer echter uit het doden van de boozen geen gevaar ontstaat voor de goeden, maar veeleer beveiliging en welzijn, dan is het geoorloofd de boozen te doden.

2. Naar de regeling van zijn wijsheid doodt God soms on-

Quaelibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum. Et ideo si aliquis homo sit periculosus communitati et corruptivus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter et salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur: « Modicum enim fermentum totam massam corrumpit », ut dicitur 1. ad Cor. 5. [v. 6].

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Dominus abstinendum mandavit ab eradicatione zizaniorum, ut tritico parceretur, idest bonis; quod quidem sit, quando non possunt occidi mali, quin simul occidentur et boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos sequaces, ita quod sine sonorum periculo interfici non possunt, ut Augustinus dicit contra Parthenian. [lib. 3. cap. 2.]. Unde Dominus docet magis esse sinendum malos vivere, et ultiorem reservandam usque ad extremum judicium, quam quod boni simul occidentur. Quando vero ex occisione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela et salus, tunc licite possunt mali occidi.

AD SECUNDUM dicendum, quod Deus secundum ordinem suae sapientiae

middellijk de boozien, tot bevrijding van de goeden; soms echter laat hij hun den tijd tot boetvaardigheid, naar Hij weet dat het zijn uitverkoren tot heil strekt. Dit ook volgt de menschelijke rechtvaardigheid na zooveel zij kan: immers, zij doodt diegenen, die gevaar opleveren voor anderen; zij echter die zondigen zonder anderen ernstig nadeel te berokkenen, spaart zij, opdat zij boete zouden doen.

3. Door de zonde week de mensch af van de orde der rede: en daarom verviel zijn menschelijke waardigheid, voor zoover de mensch van nature uit vrij is en om zichzelf bestaand, en verviel hij eenigszins tot de dienstbaarheid van de dieren, zoodat over hem beschikt wordt naargelang dat nuttig is voor anderen, naar het woord uit het *Boek der Psalmen* (48. 21): « *De mensch in glans, die geen verstand heeft, wordt als het redeloos vee en is eraan gelijk* ». En in het *Boek der Spreuken* (11. 29) wordt gezegd: « *Wie dwaas is zal den wijze dienen* ». En hieruit volgt dat, hoewel een mensch dooden, die zijn waardigheid blijft behouden, in zichzelf kwaad is, het dooden van den zondaar toch een goed kan zijn, zooals het dooden van een dier: de booze mensch immers is slechter dan het dier, en schadelijker, zooals de Wijsgeer zegt.

quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum; quandoque autem eis poenitendi tempus concedit, secundum quod ipse novit suis electis expedire. Et hoc etiam humana justitia imitatur pro posse: illos enim, qui sunt perniciosi in alios occidit; eos vero, qui peccant, aliis graviter non nocentes, ad poenitentiam reservat.

AD TERTIUM dicendum, quod homo peccando ab ordine rationis recedit: et ideo decidit a dignitate humana, prout scilicet homo est naturaliter liber, et propter seipsum existens, et incidit quodammodo in servitutem bestiarum, ut scilicet de ipso ordinetur, secundum quod est utile aliis, secundum illud Psalm. 48. [v. 21]: « *Homo, cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* », et Prov. 11. [v. 29] dicitur: « *Qui stultus est, serviet sapienti* ». Et ideo quamvis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundum se malum, tamen hominem peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam: pejor enim est malus homo, quam bestia, et plus nocet, ut Philosophus dicit in 1. Polit. [cap. 1.] et in 7. Ethic. [cap. 6.].

IIIe ARTIKEL.

*Is het aan een privaat persoon geoorloofd,
een zondaar te dooden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het aan een privaat persoon geoorloofd is, een zondaar te doden. — 1. In de goddelijke wet wordt immers niets ongeoorloofds geboden. Welnu, in het *Boek van den Uittocht* (32. 27) schreef Mozes voor: « *Ieder doode zijn naaste, zijn broeder en zijn vriend* », voor de zonde van het gouden kalf. Dus is het ook aan private personen toegelaten den zondaar te doden.

2. Om de zonde wordt de mensch met het dier gelijk gesteld, zoals gezegd is (vorig Art. 3^e Antw.). Welnu, een wild dier doden, vooral wanneer het schadelijk is, komt aan ieder privaat persoon toe. Derhalve mag hij om dezelfde reden een zondaar doden.

3. Het is prijzenswaardig dat een mensch, ook een privaat persoon, iets doet wat nuttig is voor het algemeen welzijn. Welnu het doden van boosdoeners is nuttig voor het algemeen welzijn,

ARTICULUS III.

Utrum occidere hominem peccatorem liceat privatae personae.

[Infr. q. 65. art. 1. ad 2; 2. Dist. 44. q. 2. art. 2. ad 5;
4. Dist. 37. q. 2. art. 1].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod occidere hominem peccatorem liceat privatae personae: in lege enim divina nihil illicitum mandatur. Sed Exod. 32. [v. 27] praecepit Moyses: « *Occidat unusquisque fratrem suum, et amicum, et proximum suum* », pro peccato vituli conflatis. Ergo etiam privatis personis licet peccatorem occidere.

2. PRÆTEREA, homo propter peccatum comparatur bestiis, ut dictum est [art. præc. ad 3.]. Sed occidere bestiam sylvestrem, maxime nocentem, cuiilibet privatae personae licet. Ergo et pari ratione occidere hominem peccatorem.

3. PRÆTEREA, laudabile est, quod homo, etiamsi sit privata persona, operetur quod est utile bono communi. Sed occisio malefactorum est utilis

zoals gezegd is (vorig Art.). Derhalve is het prijzenswaardig wanneer ook private personen de boosdoeners dooden.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Hij die zonder openbaar ambt een boosdoener om het leven brengt, zal worden beoordeeld als een moordenaar: en dat zooveel te meer, als hij er niet voor terugschrok zich macht aan te matigen, die God hem niet verleende* ».

LEERSTELLING. — Het dooden van een booswicht is geoorloofd voor zoover het geordend is tot het welzijn van de heele gemeenschap, zoals gezegd is (vorig Art.). En daarom komt het alleen aan hem toe, aan wien de zorg voor het in stand houden van de gemeenschap is toevertrouwd: evenals het aan den geneesheer toekomt, een bedorven lichaamsdeel uit te snijden, wanneer hem de zorg voor het heil van het heele lichaam werd opgedragen. De zorg nu voor het algemeen welzijn is toevertrouwd aan de vorsten, die openbare macht hebben. En daarom is het enkel aan hen toegelaten boosdoeners te doden, en niet aan een privaten persoon.

bono communi, ut dictum est [art. praec.]. Ergo laudabile est, si etiam privatae personae malefactores occidunt.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in I. de Civ. Dei [cap. 26.]: « *Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida judicabitur; et tanto amplius, quanto sibi potestatem a Deo non concessam usurpare non timuit* ».

RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est [art. praec.], occidere malefactorem licitum est, inquantum ordinatur ad salutem totius communis; et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communis conservandae, sicut ad medicum pertinet praecidere membrum putridum, quando ei commissa fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem; et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem privatis personis.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hij doet iets, op wiens gezag iets geschiedt: zooals blijkt bij Dionysius. En daarom « *doodt hij niet, die dienstbaarheid verschuldigd is aan hem die beveelt, maar hij is een werktuig, zooals het zwaard voor hem die het gebruikt* » zooals Augustinus zegt. Daarom blijkt het, dat zij, die hun naasten en vrienden doodden op Gods bevel, het zelf niet deden, maar Hij op wiens gezag zij het deden: zoo doodt de krieger den vijand op gezag van den vorst, en de beul den booswicht op gezag van den rechter.

2. Van nature uit is het dier onderscheiden van den mensch. Daarom is er op dit punt geen rechterlijke uitspraak noodig om het te mogen doden, als het een wild dier is. Is het echter een huisdier, dan is er een rechterlijke uitspraak noodig, niet om het dier zelf, maar om de schade van den eigenaar. De zondaar echter is niet van natuur uit onderscheiden van de rechtvaardige mensen. En daarom is er een openbare rechtsuitspraak noodig, om uit te maken of hij ter dood moet worden gebracht voor het algemeen heil.

3. Voor het algemeen welzijn iets doen, dat niemand schaadt, is aan ieder privaat persoon toegelaten. Als het echter gepaard

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ille aliquid facit, cuius auctoritate fit, ut patet per Dionysium 13. cap. Coel. Hier.; et ideo, ut Augustinus dicit in 1. de Civit. Dei [cap. 21.], « non ipse occidit, qui ministerium debet jubenti; sed (1) sicut adminiculum gladius est utenti ». Unde illi, qui occiderunt proximos et amicos ex mandato Domini, non hoc fecisse ipsi videntur, sed potius ille, cuius auctoritate fecerunt, sicut et miles interficit hostem auctoritate principis, et minister latronem auctoritate judicis.

AD SECUNDUM dicendum, quod bestia naturaliter est distincta ab homine; unde super hoc non requiritur aliquid judicium an sit occidenda, si sit sylvestris; si vero sit domestica, requereretur judicium, non propter ipsam, sed propter damnum domini. Sed homo peccator non est naturaliter distinctus ab omnibus justis, et ideo indiget judicio publico, ut discernatur an sit occidendum propter salutem communem.

AD TERTIUM dicendum, quod facere aliquid ad utilitatem communem, quod nulli nocet, hoc est licitum cuilibet privatae personae; sed si sit

(1) L. om.: sed.

gaat met schade voor een ander, dan moet dit niet geschieden, tenzij volgens het oordeel van hem aan wien het toekomt te oordeelen, welke deelen moeten worden verwijderd voor het heil van het geheel.

IVe ARTIKEL.

Mogen geestelijken de boosdoeners dooden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat geestelijken de boosdoeners mogen dooden. — 1. Vooral de geestelijken moeten volbrengen wat de Apostel zegt in zijn *Eersten Brief aan de Corinthiërs* (4. 16) : « *Weest mijne navolgers, zooals ik van Christus* », waardoor wij worden aangezet om God en zijn heiligen na te volgen. Welnu, God zelf dien wij dienen, doodt de boosdoeners, naar het woord uit het *Boek der Psalmen* (135. 10) : « *Hem die Egypte en zijn eerstgeborenen sloeg* ». Ook deed Moses door de Levieten drie en twintig duizend mensen ter dood brengen om de aanbidding van het kalf, zooals in het *Boek van den Uittocht* (32. 28) gezegd wordt. En Phineës doodde den Israëliet, die een Madianitische vrouw besliep, zooals staat

cum nōumento alterius, hoc non debet fieri, nisi secundum judicium ejus,
ad quem pertinet aestimare, quid sit subtrahendum partibus pro salute
totius.

ARTICULUS IV.

Utrum occidere malefactores liceat clericis.

[4. Dist. 25. q. 2. art. 2. gla. 2.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod occidere malefactores liceat clericis: clerici enim praecipue debent implere, quod Apostolus dicit 1. ad Cor. 4. [v. 16]: « *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* », per quod nobis indicitur, ut Deum et Sanctos ejus imitemur. Sed ipse Deus, quem colimus, occidit malefactores, secundum illud Psalm. 135. [v. 10]: « *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum* ». Moyses etiam a Levitis fecit interfici quasi viginti tria millia hominum propter adorationem vituli, ut habetur Exod. 32. [v. 28]; et Phinees sacerdos interfecit Israelitam

in het *Boek der Getallen* (25. 6 vlg.). Ook bracht Samuël Agag, den koning van Amalec ter dood; en Elias de priesters van Baäl; en Mathatias hem die voortrad om te offeren; en in het N. Testament doodde Petrus Ananias en Saphira. Dus schijnt het wel dat ook de geestelijken boosdoeners mogen, dodden.

2. Geestelijke macht is groter dan tijdelijke, en nader bij God. Welnu, de tijdelijke macht doodt de boosdoeners op wettige wijze als bedienaar van God, zooals in den *Brief aan de Romeinen* (13. 4) gezegd is. Dus veel meer nog is het aan de geestelijken, de bedienaars van God die geestelijke macht bezitten, geoorloofd de boosdoeners te dodden.

3. Alwie rechtmäßig een ambt ontvangt kan op rechtmäßige wijze uitvoeren wat tot dat ambt behoort. Welnu, het is de taak van den landvorst de boosdoeners te dodden, zooals gezegd is (vorig Art.). Dus mogen de geestelijken, die landvorsten zijn, de boosdoeners ter dood brengen.

Daartegenover staat echter het woord uit den *Eersten Brief aan Timotheus* (3. 2, 3): « *De bisschop moet onberispelijk zijn... geen drinker, geen vechter* ».

cum Madianitide coeuntem, ut habetur Num. 25. [v. 33]; Samuel etiam interfecit Agag regem Amalec; et Elias sacerdotes Baäl; et Matathias eum, qui ad sacrificandum accesserat; et in novo testamento Petrus Ananiam et Sapphiram. Ergo videtur, quod etiam clericis licet occidere malefactores.

2. PRÆTEREA, potestas spiritualis est major, quam temporalis, et Deo conjunctior. Sed potestas temporalis licite malefactores occidit, tamquam Dei minister, ut dicitur Rom. 13. [v. 4]. Ergo multo magis clerici, qui sunt Dei ministri, spiritualem potestatem habentes, licite possunt malefactores occidere.

3. PRÆTEREA, quicumque licite suscipit aliquod officium, licite potest ea, quae ad officium illud pertinent, exercere. Sed officium principis terrae est malefactores occidere, ut dictum est [art. praec.]. Ergo clerici, qui sunt terrarum principes, licite possunt occidere malefactores.

SED CONTRA est, quod dicitur 1. ad Tim. 3. [v. 2-3]: « *Oportet Episcopum sine crimine esse... non vincentum, non percussorem* ».

LEERSTELLING. — Het is aan geestelijken niet toegestaan iemand ter dood te brengen, en wel om twee redenen. Ten eerste, omdat zij uitverkoren zijn voor de bediening van het altaar, waardoor verbeeld wordt het lijden van den gedooden Christus die, « *wijl hij geslagen werd, niet terugloeg* », zooals gezegd wordt in den *Eersten Brief van Petrus* (2. 23). En daarom past het niet, dat geestelijken slaan of dooden: de dienaars immers moeten hun meester navolgen, naar het woord van het *Boek Ecclesiasticus* (10. 2): « *Gelijk de vorst van het volk is, zóó ook zijn dienaars* ». Ten tweede, omdat aan de geestelijken de bediening van de Nieuwe Wet wordt toevertrouwd, waarin niets is bepaald over doodstraf of lijfsverminking. En opdat zij dus « *geschikte bedienaars zouden zijn van het nieuw verbond* » (2 Cor. 3. 6), moeten de geestelijken zich van zulke dingen ont-houden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In 't algemeen werkt God in allen datgene uit wat goed is, hoewel in ieder afzonderlijk overeenkomstig de gepastheid. En daarom moet eenieder God navolgen, in datgene wat hem in 't bijzonder past. Hoewel God dus de boosdoeners ook lichamelijk om het leven brengt, toch moeten allen God niet daarin navolgen. Petrus immers

RESPONDEO dicendum, quod non licet clericis occidere, dupli ratione: primo quidem, quia sunt electi ad Altaris ministerium, in quo represe-n-tatur passio Christi occisi, qui cum percuteretur, non repercutiebat, ut dicitur 1. Petr. 2. [v. 23]; et ideo non competit, ut clerici sint percussores aut occisores: debent enim ministri suum Dominum imitari, secundum illud Eccli. 10. [v. 2]: « Secundum judicem populi, sic et ministri ejus ». Alia ratio est, quia clericis committitur ministerium novae legis, in qua non determinatur poena occasionis, vel mutilationis corporalis; et ideo « ut sint idonei ministri novi testamenti » [2. ad Cor. cap. 3. v. 6], debent a talibus abstinere.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Deus universaliter in omnibus operatur quae recta sunt, in unoquoque tamen secundum ejus congruentiam; et ideo unusquisque debet Deum imitari in hoc, quod sibi specialiter congruit. Unde licet Deus corporaliter etiam malefactores occidat, non tamen oportet, quod omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria auctoritate

doodde niet op eigen gezag of door eigen hand Ananias en Saphira; hij vaardigde veeleer het goddelijk raadsbesluit over hun dood uit. De priesters en Levieten in het Oude Verbond waren bedienaars van de Oude Wet, volgens welke lichamelijke straffen werden opgelegd: en daarom was het passend, dat zij ook door eigen hand zouden doden.

2. De bediening van de geestelijken is geordend tot iets hogers dan lichamelijken doodslag, nl. tot datgene wat behoort bij het geestelijk heil. En daarom past het niet, dat zij zich in lagere aangelegenheden inmengen.

3. De kerkelijke prelaten ontvangen het ambt van landvorst, niet opdat zij zelf door zichzelf het bloedoordeel zouden uitspreken, maar opdat het op hun gezag door anderen zou worden uitgevaardigd.

Ve ARTIKEL.

Is het aan iemand geoorloofd zelfmoord te plegen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geoorloofd is zelf-

---

vel manu Aniam et Sappiram interfecit, sed magis divinam sententiam de eorum morte promulgavit. Sacerdotes autem vel Levitae veteris testamenti erant ministri veteris legis, secundum quam poenae corporales infligebantur, et ideo etiam eis occidere propria manu congruebat.

AD SECUNDUM dicendum, quod ministerium Clericorum est in melioribus ordinatum, quam sint corporales occisiones, scilicet in his quae pertinent ad spiritualem salutem; et ideo non congruit eis, quod minoribus se ingerant.

AD TERTIUM dicendum, quod praefati Ecclesiarum accipiunt officium principum terrae, non ut ipsi judicium sanguinis exerceant per seipso, sed quod eorum auctoritate per alios exerceantur.

ARTICULUS V.

Utrum licet alicui occidere seipsum.

[Supr. q. 59. art. 3. ad 2; infr. q. 124. art. 1. ad 2;
4. Dist. 49. q. 5. art. 3. qla. 2. ad 6; Ad Hebr. cap. 11. lect. 7;
5. Ethic. lect. 17.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod alicui licet se ipsum occi-

moord te plegen. — 1. Immers, doodslag is zondig voor zoover hij in strijd is met de rechtvaardigheid. Welnu, niemand kan een onrechtvaardigheid begaan tegenover zichzelf, zooals bewezen wordt in de *Ethica*. Derhalve zondigt niemand door zelfmoord.

2. Boosdoeners dooden komt toe aan hem, die openbare macht heeft. Welnu, soms is de drager van openbare macht zelf een boosdoener. Derhalve is het hem geoorloofd zelfmoord te plegen.

3. Het is geoorloofd zich zelf bloot te stellen aan een minder gevaar om aan een groter te ontsnappen, evenals het iemand geoorloofd is zichzelf een verdorven lidmaat af te zetten, om zijn heele lichaam te redden. Welnu, soms vermijdt iemand door zelfmoord een groter kwaad, hetzij een ellendig leven, hetzij de boosheid van de zonde. Derhalve is het geoorloofd, dat iemand zichzelf om het leven brengt.

4. Samson bracht zichzelf om het leven, zooals in het *Boek der Rechters* (16. 30) geschreven staat. En toch wordt hij onder de heiligen geteld, zooals blijkt uit den *Brief aan de Hebreën* (11. 32). Zichzelf om het leven brengen is derhalve geoorloofd.

5. In het tweede *Boek der Machabeën* (14. 41) wordt gezegd dat Razias zichzelf het leven benam, «daar hij verkoos edelmoedig te sterven, liever dan in de macht der zondaars te vallen

dere: homicidium enim est peccatum, inquantum justitiae contrariatur. Sed nullus potest sibi ipsi injustitiam facere. ut probatur in 5. Ethic. [cap. 11.]. Ergo nullus peccat occidendo seipsum.

2. PRÆTEREA, occidere malefactores licet habenti publicam potestatem. Sed quandoque ille qui habet publicam potestatem, est malefactor. Ergo licet ei occidere seipsum.

3. PRÆTEREA, licitum est, quod aliquis spontanee minus periculum subeat, ut majus periculum vitet, sicut licitum est, quod aliquis etiam sibi ipsi amputet membrum putridum, ut totum corpus salvetur. Sed quandoque aliquis per occasionem sui ipsius vitat majus malum, scilicet miseram vitam, vel turpitudinem alicujus peccati. Ergo licet alicui occidere seipsum.

4. PRÆTEREA, Samson seipsum interfecit, ut habetur Judic. 16. [v. 30], qui tamen connumeratur inter sanctos, ut patet Hebr. 11. [v. 32]. Ergo licitum est alicui occidere seipsum.

5. PRÆTEREA, 2. Machab. 14. [v. 41.] dicitur, quod Razias quidam seipsum interfecit, «elicens nobiliter mori potius quam subditus fieri pecca-

en versmadingen te onderstaan, onwaardig voor zijn edele geboorte ». Welnu, het is nooit ongeoorloofd een edele en moedige daad te stellen. Derhalve is het niet ongeoorloofd zichzelf te dooden.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus zegt: « *Blijft dus dat wij het gezegde: Gij zult niet dodden, van den mensch verstaan. Dus noch een ander, noch uzelf. Hij immers, die zichzelf om het leven brengt, doodt niets anders dan een mensch* ».

LEERSTELLING. — Zelfmoord plegen is totaal ongeoorloofd om een driedubbele reden. Ten eerste, omdat ieder ding van nature uit zichzelf liefheeft: en daarvan is het toe te schrijven, dat ieder ding van nature uit zijn bestaan in stand houdt, en aan vernietigende oorzaken weerstaat zooveel het kan. Daarom is het tegen den natuurdrang, dat iemand zichzelf het leven neemt, en tegen de liefde, waarmee ieder zichzelf moet beminnen. En daarom is zelfmoord altijd doodzonde, als ingaande tegen de natuurwet en tegen de liefde.

Ten tweede, omdat ieder deel, voor zoover het deel is, van het geheel is. Ieder mensch nu is deel van de gemeenschap: en

toribus, et contra natales suos injuriis agi ». Sed nihil quod nobiliter fit et fortiter, est illicitum. Ergo occidere seipsum non est illicitum.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in 1. de Civ. Dei [cap. 20.]: « Restat, ut de homine intelligamus illud, quod dictum est: Non occides: nec alterum, ergo nec te. Neque enim aliud quam hominem occidit, qui seipsum occidit ».

RESPONDEO dicendum, quod seipsum occidere est omnino illicitum, triplici ratione: primo quidem, quia naturaliter quaelibet res seipsam amat; et ad hoc pertinet, quod quaelibet res naturaliter conservat se in esse, et corruptientibus resistit, quantum potest. Et ideo quod aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem, et contra charitatem, qua quilibet debet seipsum diligere. Et ideo sui ipsius occisio semper est peccatum mortale, utpote contra naturalem legem, et contra charitatem existens. Secundo, quia quaelibet pars id quod est, est totius; quilibet autem homo

zoo is datgene wat hij is, van de gemeenschap. Daarom doet hij onrecht aan de gemeenschap door zelfmoord te plegen, zooals blijkt bij den Wijsgheer.

Ten derde, omdat het leven een gave is, door God aan den mensch verleend, en ondergeschikt aan de macht van hem die doodt en doet leven. En bijgevolg zondigt hij, die zich het leven beneemt tegen God, evenals hij, die den dienaar van een ander doodt zondigt tegen den meester aan wien de dienaar toebehoort; en evenals hij, die zich een oordeel aanmatigt over een zaak, die hem niet opgedragen is. Immers, alleen aan God komt het oordeel over leven en dood toe, naar het woord van het *Boek Deuteronomium* (32. 39) : « *Ik ben het, die doodt en doet leven* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Niet alleen omdat hij in strijd is met de rechtvaardigheid is doodslag zonde, maar tevens omdat hij in strijd is met de liefde, die iedereen voor zichzelf moet hebben. En uit dit oogpunt is zelfmoord zonde met betrekking tot zichzelf. Met betrekking echter tot de gemeenschap en tot God is zelfmoord ook zonde, als in strijd met de rechtvaardigheid.

2. Aan hem, die openbare macht heeft, is het geoorloofd een

est pars communitatis; et ita id quod est, est communitatis. Unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati facit, ut patet per Philosophum in 5. Ethic. [cap. 11]. Tertio, quia vita est quoddam donum divinitus homini attributum, et ejus potestati subjectum, qui occidit, et vivere facit; et ideo qui seipsum vita privat, in Deum peccat, sicut qui alienum servum interficit, peccat in dominum, cuius est servus, et sicut peccat ille, qui usurpat sibi judicium de re sibi non commissa: ad solum enim Deum pertinet judicium mortis et vitae, secundum illud Deut. 32. [v. 39] : « Ego occidam, et ego vivere faciam ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod homicidium est peccatum, non solum quia contrariatur justitiae, sed etiam quia contrariatur charitati, quam habere debet aliquis ad seipsum, et ex hac parte occisio sui ipsius est peccatum per comparationem ad seipsum. Per comparationem autem ad communitatem et ad Deum, habet rationem peccati, etiam per oppositionem ad justitiam.

AD SECUNDUM dicendum, quod ille qui habet publicam potestatem.

boosdoener te dooden, omdat hij over hem mag oordeelen. Niemand echter is rechter over zichzelf. Daarom is het aan den drager van openbare macht niet geoorloofd zichzelf te doden voor welke zonde ook. Hoewel het hem toegelaten is, zich over te leveren aan het oordeel van anderen.

3. Door zijn vrijen wil is de mensch heer over zich zelf. En bijgevolg mag de mensch vrij over zichzelf beschikken in de dingen, die betrekking hebben op dit leven, dat door den vrijen wil van den mensch wordt beheerd. Maar de overgang van dit leven naar een ander gelukkiger bestaan, valt niet onder de vrije wilsbeschikking van den mensch, maar onder de goddelijke macht. En daarom is het den mensch niet geoorloofd, zichzelf het leven te benemen om tot een gelukkiger leven over te gaan.

Evenmin om aan welke ellende ook van dit leven te ontsnappen. Want het laatste en « *meest schrikwekkende* » kwaad in dit leven is de dood, zooals blijkt uit wat de Wijsgeer zegt. En zoo is het toebrengen van den dood aan zichzelf, om de andere ellenden van dit leven te ontlopen, een groter kwaad aanvaarden om een minder kwaad te ontvluchten.

Evenmin is het geoorloofd zichzelf te doden om een bedreven zonde. Ten eerste, omdat zoo iemand zichzelf ten zeerste schaadt, door zichzelf den noodigen tijd tot boetedoening te ontnemen.

potest licite malefactorem occidere, per hoc quod potest de ipso judicare; nullus autem est judex sui ipsius; unde non licet habenti publicam potestatem seipsum occidere propter quocumque peccatum; licet tamen ei se committere judicio aliorum.

AD TERTIUM dicendum, quod homo constituitur dominus sui ipsius per liberum arbitrium; et ideo licite potest homo de seipso disponere quantum ad ea, quae pertinent ad hanc vitam, quae hominis libero arbitrio regitur; non tamen quantum ad ea, quae non subjacent suo arbitrio. Sed transitus de hac vita ad aliam feliciorem non subjacet libero arbitrio hominis, sed potestati divinae; et ideo non licet homini seipsum interficere, ut ad feliciorem transeat vitam; similiter etiam nec ut quaslibet miserias praesentis vitae evadat, quia ultimum malorum hujus vitae, et « maxime terrible » est mors, ut patet per Philosophum in 3. Ethic. [cap. 6.]; et ideo inferre sibi mortem ad alias hujus vitae miserias evadendas, est majus malum assumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet seipsum

Ten tweede, omdat het dooden van een boosdoener alleen geoorloofd is door het oordeel van de openbare macht.

Evenmin is het toegelaten aan een vrouw zichzelf het leven te benemen, om niet door een ander te worden geschonden. Want men moet aan zichzelf niet de grootste misdaad, nl. zelfmoord, voltrekken om de kleinere misdaad van een ander te vermijden. Immers, een vrouw die door geweld geschonden wordt, begaat geen misdaad wanneer er van haar kant geen toestemming is; want « *het lichaam wordt niet verontreinigd tenzij door de toestemming van den geest* », zooals de H. Lucia heeft gezegd. Nu blijkt het dat ontucht of overspel een minder zware zonde is dan doodslag, en vooral minder zwaar dan zelfmoord, die een zeer zware zonde is, omdat men daardoor schade doet aan zichzelf, aan wien men de grootste liefde verschuldigd is. Het is ook allergevaarlijkst: want er blijft geen tijd over om door boete die zonde uit te wisschen.

Evenmin mag iemand zelfmoord plegen uit vrees van in de zonde toe te stemmen. Want « *men moet het kwade niet doen opdat het goede eruit volge* » (*Rom. 3. 8*), of om het kwade te vermijden, vooral het kleinere en minder zekere kwaad. Het is immers onzeker of iemand in de toekomst in het kwade zal toe-

interficere propter aliquod peccatum commisum, tum quia in hoc sibi maxime nocet, quod sibi adimit necessarium poenitentiae tempus, tum etiam quia malefactorem occidere non licet, nisi per judicium publicae potestatis. Similiter etiam non licet mulieri seipsam occidere, ne ab alio corrumpatur, quia non debet in se committere crimen maximum, quod est sui ipsius occisio, ut vitet minus crimen alienum: non enim est crimen mulieris per violentiam violatae, si consensus non adsit, quia « non inquinatur corpus nisi de consensu mentis », ut Lucia dixit. Constat autem minus esse peccatum fornicationem vel adulterium, quam homicidium, et praecipue sui ipsius, quod est gravissimum, quia sibi ipsi nocet, cui maximam dilectionem debet. Est etiam periculosissimum, quia non restat tempus, ut per poenitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet seipsum occidere ob timorem ne consentiat in peccatum, quia « non sunt facienda mala, ut veniant bona » [ad Rom. 3. v. 8], vel ut vitentur mala, præsertim minora et minus certa; incertum enim est, an aliquis in futurum

stemmen: God immers is bij machte om den mensch van de zonde te bevrijden, welke bekoring er ook zou mogen opkomen.

4. Zooals Augustinus zegt « *kan ook Samson, voor het feit, dat hij zichzelf met zijn vijanden onder de puinen van het huis bedolven heeft, niet verontschuldigd worden, tenzij omdat de H. Geest, die door hem wonderen uitwerkte, hem dit in 't geheim bevolen had* ». Dezelfde reden geeft hij op voor sommige heilige vrouwen, die gedurende den tijd der vervolgingen, zich het leven benamen, en wier nagedachtenis in de Kerk wordt gevierd.

5. Het behoort tot de sterkte wanneer iemand er niet voor terugdeinst door andermans hand den dood te ondergaan om het goed van de deugd, en om het kwaad te vluchten. Maar dat iemand zichzelf het leven beneemt om een straf te ontgaan, heeft weliswaar een zekeren schijn van sterkte, en daarom benamen sommigen zichzelf het leven in de meening, dat zij sterkmoedig handelden, en onder hen was ook Razias: toch is dit geen ware sterkte, maar veel meer een zekere weekheid in een gemoed dat geen straf kan dragen, zooals blijkt bij den Wijsgeer en bij Augustinus.

consentiat in peccatum: potens est enim Deus hominem quacumque tentatione superveniente liberare a peccato.

AD QUARTUM dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in 1. de Civ. Dei [cap. 21.] : « Nec Samson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus Sanctus hoc jusserrat, qui per illum miracula faciebat ». Et eamdem rationem assignat de quisbusdam sanctis foeminis, quae tempore persecutionis seipsas occiderunt, quarum memoria in Ecclesia celebratur.

AD QUINTUM dicendum, quod ad fortitudinem pertinet, quod aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, et ut vitet peccatum. Sed quod aliquis sibi ipsi inferat mortem, ut vitet mala poenalia, habet quidem quamdam speciem fortitudinis, propter quod quidam seipso interfecerunt, aestimantes se fortiter agere, de quorum numero Razias fuit; non tamen est vera fortitudo, sed magis quaedam mollities animi non valentis mala poenalia sustinere, ut patet per Philosophum in 3. Ethic. [cap. 7.] et per Augustinum in 1. de Civit. Dei [cap. 23.] .

VIe ARTIKEL.

Is het in sommige gevallen toegelaten een onschuldige te dooden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het in sommige gevallen toegelaten is een onschuldige te dooden. — 1. Zonde is geen teeken van vreeze Gods: want: « *de vreeze Gods drijft de zonde uit* », zooals in het *Boek Ecclesiasticus* (1. 20) wordt gezegd. Welnu, Ambraham wordt geloofd, omdat hij God vreesde, daar hij zijn onschuldigen zoon om het leven wilde brengen. Dus mag men zonder zonde te bedrijven een onschuldige dooden.

2. Bij de zonden, die tegen den naaste worden bedreven, is de zonde zooveel te zwaarder als de schade voor hem tegen wien men zondigt groter is. Welnu, doodslag is schadelijker voor den zondaar dan voor den onschuldige, die door den dood uit de ellende van dit leven overgaat naar de hemelsche glorie. Daar het nu in sommige gevallen geoorloofd is een zondaar ter dood te brengen, is het bijgevolg nog veel meer geoorloofd een onschuldige of rechtvaardige te dooden.

ARTICULUS VI.

Utrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

[1-2. q. 94. art. 5. ad 2; q. 100. art. 8. ad 3;
De Pot. q. 1. art. 6. ad 4; Ad Hebr. cap. 11. lect. 4.]

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod liceat in aliquo casu interficere innocentem: divinus enim timor non manifestatur per peccatum, quoniam « *magis timor Domini expellit peccatum* », ut dicitur Eccli. 1. [v. 20]. Sed Abraham commendatus est, quod timuit Dominum, quia voluit interficere filium suum innocentem. Ergo potest aliquis innocentem interficere sine peccato.

2. PRÆTEREA, in genere peccatorum, quae contra proximum committuntur, tanto majus videtur aliquod esse peccatum, quanto majus nocumentum infertur ei, in quem peccatur. Sed occisio plus nocet peccatori, quam innocentii, qui de miseria hujus vitae ad coelestem gloriam transit per mortem. Cum ergo liceat in aliquo casu peccatorem occidere; multi magis licet occidere innocentem, vel justum.

3. Wat geschieft overeenkomstig de orde van de rechtvaardigheid, is geen zonde. Welnu, soms wordt iemand gedwongen overeenkomstig de rechtvaardigheid een onschuldige te doden: b.v. wanneer een rechter, die volgens het aangebrachte getuigenis moet oordeelen, iemand, dien hij onschuldig weet, ter dood veroordeelt, gedwongen door valsche getuigen; zoo ook een beul, die een onrechtvaardig veroordeelde ter dood brengt, uit gehoorzaamheid aan den rechter. Dus kan iemand een onschuldige doden zonder te zondigen.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek van den Uittocht* (23. 7) gezegd wordt: «*Den onschuldige en rechtvaardige zult gij niet doden*».

LEERSTELLING. — Men kan een mensch beschouwen op tweevoudige wijze: ten eerste, in zichzelf; ten tweede, in verhouding tot iets anders. Als men den mensch op zichzelf beschouwt, mag men niemand doden: want in iedereen, ook in den zondaar, moeten wij de natuur liefhebben, die God maakte, en die door doodslag vernietigd wordt. Maar zooals boven gezegd werd (2^e Art.), is het ter dood brengen van een zondaar geoorloofd, met betrekking tot het algemeen welzijn, dat door

3. PRÆTEREA, illud quod fit secundum ordinem justitiae, non est peccatum. Sed quandoque cogitur aliquis secundum ordinem justitiae occidere innocentem, puta cum judex, qui debet secundum allegata judicare, condemnat ad mortem eum, quem scit innocentem, per falsos testes convictum; et similiter minister, qui injuste condemnatum occidit, obediens judici. Ergo absque peccato potest aliquis occidere innocentem.

SED CONTRA est, quod dicitur Exod. 23. [v. 7]: «*Insontem et justum non occides*».

RESPONDEO dicendum, quod aliquis homo dupliciter considerari potest: uno modo secundum se, alio modo per comparationem ad aliud. Secundum se quidem considerando hominem, nullum occidere licet, quia in qualibet etiam peccatore debemus amare naturam, quam Deus fecit, quae per occasionem corruptitur. Sed, sicut supra dictum est [art. 2.], occisio peccatoris fit licita per comparationem ad bonum commune, quod per

de zonde wordt vernietigd. Het leven nu van de rechtvaardigen bewaart en bevordert het algemeen welzijn: want zij zijn het voortreffelijkste deel van de menigte. En bijgevolg is het geenszins geoorloofd een onschuldige te dooden.

ANTWOÖRD OP DE BEDENKINGEN. — 1. God is heer over dood en leven: door zijn verordening immers sterven zondaars en rechtvaardigen. En bijgevolg zondigt hij niet, die op bevel van God een onschuldige doodt, evenmin als God wiens uitvoerder hij is: en hij geeft blijk God te vreezen door te gehoorzamen aan zijn geboden.

2. Bij het afmeten van de zwaarte der zonde moet men veel meer het essentieele in acht nemen dan wel het toevallige. Daarom zondigt hij, die een rechtvaardige ter dood brengt zwaarder, dan hij die een zondaar het leven beneemt. Ten eerste, omdat hij schade doet aan hem, dien hij meer moet liefhebben: en zoo handelt hij meer tegen de liefde. Ten tweede, omdat hij onrecht doet aan hem, die het minder verdient, en zoo handelt hij meer tegen de rechtvaardigheid. Ten derde, omdat hij de gemeenschap berooft van een groter goed. Ten vierde, omdat hij meer God versmaadt, naar het woord bij *Lucas* (10. 16): « *Wie u ver-*

peccatum corruptum. Vita autem justorum est conservativa et promotiva boni communis, quia ipsi sunt principalior pars multitudinis, et ideo nullo modo licet occidere innocentem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Deus habet dominium mortis et vitae: ejus enim ordinatione moriuntur et peccatores et justi; et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat, sicut nec Deus, cuius est executor, et ostenditur Deum timere, ejus mandatis obediens.

AD SECUNDUM dicendum, quod in pensanda gravitate peccati magis est considerandum id quod est per se, quam id quod est per accidens; unde ille qui occidit justum, gravius peccat, quam ille qui occidit peccatorēm: primo, quidem, quia nocet ei, quem plus debet diligere, et ita magis contra charitatem agit; secundo, quia injuriam infert ei, qui est minus dignus, et ita magis contra justitiam agit; tertio, quia privat communitatem majori bono; quarto, quia magis Deum contemnit, secundum illud *Luc.* 10:

smaadt, versmaadt mij ». Dat echter de vermoorde rechtvaardige door God in de glorie wordt binnengeleid, is met betrekking tot den doodslag toevallig.

3. Wanneer een rechter iemand onschuldig weet, hoewel hij door valsche getuigen wordt beschuldigd, moet hij met meer nauwkeurigheid de getuigen ondervragen om een gelegenheid te vinden den onschuldige vrij te spreken, zooals Daniël deed (13. 51 vlg.). Indien hij dit niet kan, dan moet hij hem aan een hogerden rechter ter beoordeeling overleveren. Wanneer hij ook dit niet vermag, dan zondigt hij niet, door uitspraak te doen overeenkomstig de aangevoerde verklaringen. Want niet hij doodt den onschuldige, maar zij, die beweren, dat hij schuldig is.

De bedienaar echter van een rechter, die een onschuldige veroordeelt, moet niet gehoorzamen, wanneer de uitspraak een onduldbare dwaling inhoudt: anders zouden de beulen, die martelaars ter dood brachten, van schuld vrij te pleiten zijn. Wanneer echter de uitspraak geen klaarblijkelijke onrechtvaardigheid inhoudt, dan zondigt hij niet, wanneer hij het bevel uitvoert: want het komt hem niet toe de uitspraak van zijn overste te betwisten; ook hij doodt den onschuldige niet, maar de rechter dien hij dient.

[v. 16]: « Qui vos spernit, me spernit ». Quod autem justus occisus ad gloriam perducatur a Deo, per accidens se habet ad occisionem.

AD TERTIUM dicendum, quod judex, si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innoxium, sicut Daniel fecit [cap. 13. v. 51 sqq.]. Si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere judicandum; si autem nec hoc potest, non peccat secundum allegata sententiam ferens, quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem judicis condemnantis innocentem, si sententia intolerabilem errorem contineat, non debet obediens; alias excusarentur carnifices, qui Martyres occiderunt; si vero non contineat manifestam injustitiam, non peccat praecipuum exequendo, quia ipse non habet discutere superioris sententiam, nec ipse occidit innocentem, sed judex, cui ministerium exhibet.

VIIe ARTIKEL.

Is het geoorloofd een ander uit zelfverdediging te doden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het aan niemand geoorloofd is een ander te doden uit zelfverdediging. — 1. Immers, Augustinus zegt: « *Het behoort mij niet, dat men aan iemand den raad geeft andere mensen te doden, om door hen niet om het leven te worden gebracht, tenzij men soldaat is of een openbaar ambt bekleedt, zoodat men het niet doet voor zichzelf maar in het belang van anderen, en omdat men daartoe wettige macht ontving, die past bij zijn persoon* ». Welnu, hij die uit zelfverdediging iemand doodt, beneemt hem het leven om zelf niet door hem te worden vermoord. Derhalve lijkt dit ongeoorloofd te zijn.

2. Augustinus zegt: « *Hoe zouden zij in de oogen van de Goddelijke Voorzienigheid vrij zijn van zonde, die zich met menschelijk bloed bevlekkken om die dingen, die men moet versmaden* »? Die dingen nu, die men moet versmaden, noemt hij « *al datgene wat de mensch tegen zijn wil in verliezen kan* », zoals

ARTICULUS VII.

Utrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.

[4. Dist. 25. q. 2. art. 2. qla. 2. ad 2.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod nulli liceat occidere aliquem, se defendendo. Dicit enim Augustinus ad Publicolam [epist. 47. al. 154.]: « *De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate, si ejus congruat personae* ». Sed ille qui se defendendo occidit aliquem, ad hoc eum occidit, ne ipse ab eo occidatur. Ergo hoc videtur esse illicitum.

2. PRÆTEREA, in 1. de Lib. Arb. [cap. 5.] dicitur: « *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana caede polluti sunt?* » Eas autem res dicit esse contempnendas, « *quas homines inviti amittere possunt* », ut ex praemissis patet

uit vroegere gezegden blijkt. Onder die dingen nu is het voor-naamste het lichamelijk leven. Derhalve is het niet geoorloofd een mensch te dooden om het lichamelijk leven te behouden.

3. Zooals wij in de Decretalen lezen, zegt Paus Nicolaas de Eerste: « *Gij hebt mij gevraagd of de geestelijken, die uit zelf-verdediging een heiden hebben gedood, na boete te hebben ge-daan tot hun vroegeren staat mogen terugkeeren of tot een hoo-geren opklimmen. Weet daarom, dat wij hen geen enkele gelegen-heid geven noch verlof verleenen om welken mensch ook op gelijk welke wijze te doden* ». Welnu, leeken zoowel als geestelijken zijn gehouden de zedelijke voorschriften te onderhouden. Derhalve is het ook aan leeken niet toegelaten, iemand uit zelf-verdediging te doden.

4. Doodslag is een zwaardere zonde dan ontucht of overspel. Welnu, het is aan niemand toegelaten gewone ontucht, of over-spel, of gelijk welke doodzonde te bedrijven, tot behoud van zijn eigen leven: want het geestelijk leven moet boven het leven van het lichaam worden verkozen. Derhalve is het aan niemand toegelaten een ander uit zelfverdediging te doden, om zijn eigen leven te behouden.

5. Als de boom slecht is, dan ook de vruchten, zooals bij

[eod. cap.] ; horum autem praecipuum est vita corporalis. Ergo pro con-servanda vita corporali nulli licitum est hominem occidere.

3. PRÆTEREA, Nicolaus I. Papa dicit [Ad Osbald. Chorpisc. Quadrant.], et habetur in Decretis Dist. 50. [Can. De his clericis]: « *De clericis, pro quibus consulisti, scilicet qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per poenitentiam emendati possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiorem ascendere, scito nos nullam occasionem dare, nec ullam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi* ». Sed ad pre-cepta moralia servanda tenentur communiter clerici et laici. Ergo etiam laicis non est licitum occidere aliquem, se defendendo.

4. PRÆTEREA, homicidium est gravius peccatum, quam simplex fornicatio, vel adulterium. Sed nulli licet comittere simplicem fornicationem, vel adulterium, vel quocumque aliud peccatum mortale pro conservatione propriae vitae, quia vita spiritualis praferenda est corporali. Ergo nulli licet defendendo seipsum, alium occidere, ut propriam vitam conservet.

5. PRÆTEREA, si arbor est mala, et fructus, ut habetur Matth. 7:

Mattheus (7. 17, 18) wordt gezegd. Welnu, zelfs zelfverdediging schijnt ongeoorloofd te zijn, naar het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (12. 19): « *Geliefden, verdedigt u niet* ». Dus is ook het dooden van een mensch, wat daaruit volgt, ongeoorloofd.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek van den Uittocht* (22. 2) gezegd wordt: « *Wordt een dief bij een inbraak betrapt en doodgeslagen, dan trefst wie hem doodt, geen bloedschuld* ». Welnu, het is veel meer geoorloofd zijn eigen leven te verdedigen, dan zijn eigen huis. Wanneer dus iemand een ander doodt om zijn leven te verdedigen, zal hij niet schuldig zijn aan doodslag.

LEERSTELLING. — Er is niets op tegen dat een handeling twee uitwerkselen zou hebben, waarvan alleen de eene bedoeld is, de andere echter buiten de bedoeling ligt. Zedelijke handelingen nu worden soortelijk bepaald overeenkomstig datgene wat bedoeld wordt, niet echter door datgene wat buiten de bedoeling ligt, want dat is toevallig, zoals blijkt uit het vroeger gezegde (43^e Kw. 3^e Art.; I. II. 72^e Kw. 1^e Art.). De daad dus van iemand, die zichzelf verdedigt, kan een dubbel uitwerksel hebben: ten eerste, het behoud van eigen leven; ten tweede, het doo-

[v. 17-18]. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundum illud Rom. 12. [v. 19]: « Non vos defendantes charissimi ». Ergo et occisio hominis exinde procedens est illicita.

SED CONTRA est, quod Exod. 22. [v. 2] dicitur: « Si effringens fur domum, sive suffodicus inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis ». Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum. Ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitae suae, non erit reus homicidii.

RESPONDEO dicendum, quod nihil prohibet unius actus esse duos effectus: quorum alter solum sit in intentione, aliis vero sit praeter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id, quod intenditur, non autem ab eo, quod est praeter intentionem, cum sit per accidens, ut ex supra dictis patet [q. 43. art. 3. et 1-2. q. 72. art. 1.]. Ex actu ergo alicujus seipsum defendantis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio propriae vitae, aliis autem occisio invadentis.

den van den aanvaller. Daar het nu voor eenieder natuurlijk is, zijn bestaan zooveel als mogelijk in stand te houden, daarom zijn zulke handelingen niet ongeoorloofd, omdat daarin het behoud van eigen leven bedoeld wordt. Toch kan een handeling, die uit een goede bedoeling voortspruit, ongeoorloofd worden, wanneer zij niet in evenredigheid is met het doel. En wanneer bijgevolg iemand ter verdediging van zijn eigen leven meer geweld gebruikt dan noodig is, dan is dat ongeoorloofd. Indien men echter op matige wijze het geweld te keer gaat, dan zal dat een wettige verdediging zijn: want volgens het Recht mag men « *geweld met geweld keeren, zooals een gematigde verdediging het vereischt* ». Ook is het niet ter zaligheid noodig, dat de mensch verzaakt aan de daad van een gematigde verdediging, om het dooden van een ander te vermijden: want de mensch is meer gehouden over zijn eigen leven te waken, dan over dat van een ander.

Omdat echter het dooden van een mensch enkel aan de openbare macht toekomt voor het algemeen welzijn, zooals uit het boven gezegde (3^e Art.) blijkt, daarom is het ongeoorloofd, de bedoeling te hebben een mensch te doden om zichzelf te verdedigen, tenzij aan hem, die drager is van openbare macht en die zijn bedoeling een mensch uit zelfverdediging te doden terugvoert op het algemeen welzijn: dit is duidelijk bij den soldaat.

Actus ergo hujusmodi, ex hoc quod intenditur conservatio propriae vitae, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quod se conservet in esse, quantum potest. Potest tamen aliquis actus *ex bona intentione proveniens, illicitus reddi, si non sit proportionatus fini; et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur majori violentia, quam oportet, erit illicitum; si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio; nam secundum jura [Cap. Significasti 2, XVIII de Homic. volunt. vel casual.] « vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelae » praetermittat ad evitandam occisionem alterius, quia plus tenetur homo vitae suae providere, quam vitae alienae. Sed quia occidere hominem non licet, nisi publica auctoritate propter bonum commune, ut *ex supra dictis patet [art. 3.]*, illicitum est, quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem, qui, intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum,*

die vijanden bestrijdt, en bij den dienaar van den rechter, die tegen roovers vecht. Deze echter zouden ook zondigen, wanneer zij door persoonlijke hartstocht gedreven werden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het gezagsargument uit Augustinus moet verstaan worden voor het geval dat iemand zou bedoelen een mensch te doden, om zelf van den dood bevrijd te worden. In dien zin moet ook het gezagsargument uit het boek « *Over den vrijen wil* » (2^e Bed.) worden begrepen. Daarom wordt ook met nadruk gezegd « *om die dingen* »: daarin wordt op de bedoeling gewezen.

Hieruit blijkt het antwoord op de tweede bedenking.

3. Onbevoegdheid volgt op doodslag, ook dan wanneer hij niet zondig was; zooals blijkt bij den rechter, die rechtvaardig iemand ter dood veroordeelt. En daarom wordt een geestelijke onbevoegd, wanneer hij iemand uit zelfverdediging het leven beneemt, hoewel hij niet bedoelt te doden, maar zichzelf te verdedigen.

4. Een daad van ontucht of overspel is niet noodzakelijk gerecht op het behoud van eigen leven, zooals de handeling waaruit soms doodslag volgt.

ut patet in milite pugnante contra hostes, et in ministro judicis pugnante contra latrones. Quamvis etiam et isti peccent, si privata libidine moveantur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod auctoritas Augustini intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet, in quo etiam casu intelligitur auctoritas inducta [in arg. 2.] ex libro 1. de Lib. Arb.; unde signanter dicitur: « pro his rebus », in quo designatur intentio.

Et per hoc patet responsio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum, quod irregularitas consequitur actum homicidi, etiamsi sit absque peccato, ut patet in judice, qui juste aliquem condemnat ad mortem; et propter hoc clericus, etiamsi se defendendo interficiat aliquem, irregularis est, quamvis non intendat interficere, sed seipsum defendere.

AD QUARTUM dicendum, quod actus fornicationis, vel adulterii non ordinatur ad conservationem propriae vitae ex necessitate, sicut actus ex quo quandoque sequitur homicidium.

5. Op die plaats wordt die verdediging verboden, welke ge-
paard gaat met een zucht naar weerwraak. Daarom zegt de
Glossa: « *Verdedigt u niet: d. i. Gij zult niet trachten aan uw
tegenstanders de slagen, dat zij u gaven, terug te geven* ».

VIIIe ARTIKEL.

Is iemand die toevallig een mensch doodt, schuldig aan doodslag?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat iemand die toevallig een mensch doodt, zich aan doodslag schuldig maakt. — 1. In het *Boek der Schepping* (4. 23, 24) lezen wij dat Lamech, die meende een dier te doden, een mensch om het leven bracht, en dit werd hem als doodslag aangerekend. Hij dus die toevallig een mensch doodt, is schuldig aan doodslag.

2. In het *Boek van den Uittocht* (21. 22, 23) wordt gezegd: « *Wanneer iemand een zwangere vrouw zou slaan, waardoor zij een miskraam krijgt en daarop haar dood volgt, zal hij leven voor leven geven* ». Welnu, zoo iets kan gebeuren buiten alle bedoeling van doodslag om. Derhalve staat het toevallig doden gelijk met doodslag.

AD QUINTUM dicendum, quod ibi prohibetur defensio, quae est cum livore vindictae; unde Glos. [interl.] dicit: « Non vos defendantes, idest, non sitis referentes adversarios ».

ARTICULUS VIII.

Utrum aliquis casualiter occidens hominem incurrat homicidiū reatum.

[4. Dist. 25. q. 2. art. 2. qla. 2. ad 3.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod aliquis casualiter occidens hominem incurrat homicidiū reatum: legitur enim Gen. 4. [v. 23-24], quod Lamech, credens interficere bestiam, interfecit hominem, et reputatum est ei ad homicidium. Ergo reatum homicidiū incurrit, qui casualiter hominem occidit.

2. PRÆTEREA, Exod. 21. [v. 22-23] dicitur: « Si quis percutserit mulierem prægnantem, et abortivum fecerit, si mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima ». Sed hoc potest fieri absque intentione occisionis. Ergo homicidium casuale habet homicidiū reatum.

3. In de Decretalen zijn meerdere canons ingelascht waarin toevallige doodslag wordt gestraft. Welnu, een straf moet niet worden ondergaan, tenzij voor schuld. Dus maakt hij die toevallig een mensch het leven beneemt, zich schuldig aan doodslag.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt: « *Men wage het niet ons datgene aan te rekenen, wat wij doen om iets goeds en geoorloofds, indien buiten onzen wil om, daardoor aan iemand leed geschiedt* ». Welnu, het gebeurt soms dat uit een handeling, die met een goede bedoeling geschiedt, toevallig doodslag volgt. Derhalve wordt dat aan den dader niet als schuld aangerekend.

LEERSTELLING. — Volgens den Wijsgeer is het toeval een oorzaak, die werkt buiten alle bedoeling om. En daarom zijn de toevallige gebeurtenissen, zonder meer gesproken, niet bedoeld of willig. En daar nu alle zonde willig is, volgens Augustinus, daarom is het toevallige als zoodanig geen zonde. Toch gebeurt het, dat iets wat niet metterdaad gewild of bedoeld is, toch op toevallige wijze gewild is en bedoeld, voor zoover een toevallige oorzaak de beletselen wegneemt. Wanneer derhalve iemand die

3. PRÆTEREA, in Decretis Dist. 50. inducuntur plures Canones, quibus casualia homicidia puniuntur [ut can. 6. 37. 39. 43. et 44.]. Sed poenae non debentur nisi culpae. Ergo ille qui casualiter hominem occidit, incurrit homicidii reatum.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit ad Publicolam [epist. 47. al. 154.]: « Absit, ut ea quae propter bonum ac licitum facimus, si quid per haec praeter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputeatur ». Sed contingit quandoque, ut propter bonum aliquod facientibus homicidium consequatur casualiter. Ergo non imputatur facienti ad culpam.

RESPONDEO dicendum, quod secundum Philosophum in 2. Physic. [cap. 6.], casus est causa agens praeter intentionem; et ideo ea, quae casualia sunt, simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria; et quia omne peccatum est voluntarium, secundum Augustinum [lib. de Ver. Relig. cap. 14.], consequens est, quod casualia inquantum hujusmodi, non sunt peccata. Contingit tamen, id quod non est actu et per se volitum vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa

oorzaken niet verwijdert waaruit doodslag zou volgen, hoewel hij daartoe verplicht is, zou hij zich eenigszins schuldig maken aan vrijwilligen doodslag.

Dit nu gebeurt op twee wijzen: ten eerste, wanneer iemand, door ongeoorloofde dingen te doen, die hij moest vermijden, doodslag bewerkte; ten tweede, wanneer iemand niet de noodige voorzorgen neemt. Wanneer derhalve iemand een geoorloofde handeling stelt, en daarbij de noodige zorgzaamheid aanwendt, dan maakt hij zich, volgens het Recht, niet plichtig aan doodslag, indien uit zijn handeling doodslag zou volgen. Wanneer echter iemand iets ongeoorloofds doet, of iets geoorloofds maar daarbij de noodige voorzorgen niet neemt, dan ontgaat hij de schuld van doodslag niet, wanneer uit zijn handeling de dood van een mensch zou volgen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Lamech legde niet de vereischte zorgzaamheid aan den dag om doodslag te vermijden, en daarom ontkwam hij niet aan doodschuld.

2. Hij die een zwangere vrouw slaat, stelt een ongeoorloofde handeling. En wanneer daaruit de dood van de vrouw of van het levende kind zou volgen, dan ontkomt hij niet aan de mis-

per accidens dicitur removens prohibens; unde ille, qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter: uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit; alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licitae, debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum, si vero det operam rei illicitae, vel etiam det operam rei licitae, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis sequatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Lamech non adhibuit sufficientem diligentiam ad homicidium vitandum, et ideo reatum homicidii non evasit.

AD SECUNDUM dicendum, quod ille qui percutit mulierem praegnantem, dat operam rei illicitae, et ideo, si sequatur mors vel mulieris, vel pueri

daad van doodslag, vooral niet wanneer het klaarblijkend is, dat uit zulke slagen de dood kan volgen.

3. Volgens de canons wordt straf opgelegd aan hen, die door iets ongeoorloofds te doen, of door de noodige voorzorgen te verwaarlozen, toevallig doden.

---

animati, non effugiet homicidii crimen, praecipue cum ex tali percussione in promptu sit quod mors sequatur.

AD TERTIUM dicendum, quod secundum Canones imponitur poena his qui casualiter occidunt, dantes operam rei illicitae, vel non adhibentes diligentiam debitam.

VIJF EN ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER DE ANDERE ONRECHTVAARDIGHEDEN DIE TEGEN DEN PERSOON WORDEN BEDREVEN.

(Vier Artikelen.)

Hierna moeten wij de andere zonden van onrechtvaardigheid beschouwen, die tegen den persoon worden bedreven.

Hieromtrent worden vier vragen gesteld:

1. Over de vermissing van ledematen.
  2. Over lichaamskastijding.
  3. Over opsluiting.
  4. Worden deze zonden van onrechtvaardigheid zwaarder, door het feit dat zij bedreven worden tegen een persoon, die met anderen verwant is?
-

QUAESTIO LXV.

DE MUTILATIONE MEMBRORUM,
IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA (1).

Deinde considerandum est de peccatis aliarum injuriarum, quae in personam committuntur.

Et circa hoc quaeruntur quatuor: 1. De mutilatione membrorum. — 2. De verberatione. — 3. De incarceratione. — 4. Utrum peccatum hujusmodi injuriarum aggravetur ex hoc, quod committitur in personam conjunctam aliis.

---

(1) L.: De aliis injuriis quae in personis committuntur.

I^r ARTIKEL.

Kan het in een bepaald geval geoorloofd zijn, iemand te verminken in zijn ledematen?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het in geen enkel geval geoorloofd kan zijn iemand te verminken in zijn ledematen. — 1. Damascenus zegt immers, dat zonde wordt bedreven doordat « *men van datgene wat volgens de natuur is afwijkt, naar datgene wat tegen de natuur is* ». Welnu, het is volgens de door God ingestelde natuur, dat het lichaam van den mensch al zijn ledematen zou bezitten; het is echter tegen de natuur, dat het beroofd wordt van een lidmaat. Dus schijnt het wel altijd zonde te zijn, iemand te verminken in zijn ledematen.

2. Zooals de heele ziel zich verhoudt tot het lichaam, zoo ook verhouden zich de deelen van de ziel tot de lichaamsdeelen, zooals in *De Anima* gezegd is. Welnu, het is niet geoorloofd iemand van zijn ziel te berooven, door hem om het leven te brengen, tenzij aan de openbare macht. Dus is het ook niet

ARTICULUS I.

Utrum mutilare aliquem membro suo in aliquo casu possit esse licitum.

[Infr. q. 108. art. 3; In Matth. cap. 19.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod mutilare aliquem membro suo in nullo casu possit esse licitum: Damascenus enim dicit in 2. libro [Ort. Fid. cap. 4. et 30. et lib. 4. cap. 20.], quod peccatum committitur per hoc, « *quod receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam* ». Sed secundum naturam a Deo institutam est, quod corpus hominis sit integrum membris; contra naturam autem est, quod sit membro diminutum. Ergo mutilare aliquem membro, semper videtur esse peccatum.

2. PRÆTEREA, sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita se habent partes animae ad partes corporis, ut dicitur in 2. de Anima [cap. 1.]. Sed non licet aliquem privare anima, occidendo ipsum, nisi publica potestate.

geoorloofd iemand te verminken in zijn ledematen, tenzij misschien aan de openbare macht.

3. Het heil van de ziel moet worden verkozen boven het heil van het lichaam. Welnu, het is aan niemand toegelaten een van zijn eigen ledematen te verminken tot heil van zijn ziel. Volgens de statuten van het Concilie van Nicea worden diegenen gestraft, die zich ontmanden om de zuiverheid te bewaren. Daarom is het om geen enkele reden geoorloofd, iemand te verminken in zijn ledematen.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek van den Uittocht* (21. 24) gezegd wordt: « *Oog voor oog, tand voor tand, hand voor hand, voet voor voet* ».

LEERSTELLING. — Daar een lidmaat deel uitmaakt van het heele menschelijke lichaam, is het voor het geheel, zooals het onvolmaakte voor het volmaakte. Vandaar moet men over een lidmaat van het menschelijk lichaam beschikken, naar gelang het voordeelig is voor het geheel. Een lidmaat van het menschelijk lichaam nu is op zichzelf nuttig voor het welzijn van het heele lichaam: toevallig echter kan het voorkomen, dat het schadelijk

Ergo etiam non licet aliquem mutilare membro, nisi forte secundum publicam potestatem.

3. **PRÆTEREA**, salus animae praeterenda est saluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare se membro propter salutem animae: puniuntur enim secundum statuta Nicaeni Concilii [part. 1. sect. 4. Can. 1.], qui se castraverunt propter castitatem servandam. Ergo propter nullam causam aliam licet aliquem membro mutilare.

SED CONTRA est, quod dicitur Exod. 21. [v. 24]: « *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede* ».

RESPONDEO dicendum, quod cum membrum aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum, sicut imperfectum propter perfectum; unde disponendum est de membro humani corporis, secundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per se quidem utile est ad bonum totius corporis; per accidens tamen potest contingere, quod sit nocivum.

is, b.v. wanneer een lidmaat verdorven is en het heele lichaam aansteekt. Wanneer dus een lidmaat gezond is en in normalen toestand, kan het niet worden afgesneden zonder schade voor den heelen mensch. Daar echter de geheele mensch als naar zijn doel gericht is naar de heele gemeenschap, waarvan hij deel uitmaakt, zooals boven gezegd is (61^e Kw. I^e Art.; 64^e Kw. 2^e en 5^e Art.), daarom kan het voorkomen, dat het afsnijden van een lidmaat, hoewel dat schadelijk is voor het heele lichaam, toch verband houdt met het goed van de gemeenschap, voor zoover men het iemand aandoet als straf om de zonde te beletten. En daarom, zooals iemand op wettige wijze door de openbare macht geheel beroofd wordt van zijn leven om aanzienlijke schuld, zoo ook wordt hij beroofd van een lidmaat om minder zware schuld. Dit echter is niet aan een privaat persoon geoorloofd, zelfs niet met inwilliging van hem wien het lidmaat toebehoort; want daardoor geschiedt onrecht aan de gemeenschap, waartoe de mensch zelf met al zijn deelen behoort.

Wanneer een lidmaat, om reden van verderf, het heele lichaam zou aansteken, dan is het, met inwilliging van hem wien het lidmaat behoort, geoorloofd het verdorven lidmaat af te snijden voor het heil van het heele lichaam: want op ieder weegt de zorg voor het eigen heil. En hetzelfde geldt, wanneer het ge-

puta cum membrum putridum est totius corporis corruptivum. Si ergo membrum sanum fuerit, et in sua naturali dispositione consistens, non potest praescindi absque totius corporis detimento. Sed quia ipse totus homo ordinatur ut ad finem, ad totam communitatem, cuius est pars, ut supra dictum est [q. 61. art. 1. et q. praec. art. 2. et 5.], potest contingere, quod abscissio membra, etsi vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, inquantum alicui infertur in poenam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo sicut per publicam potestatem aliquis licite privatur totaliter vita propter alias majores culpas, ita etiam privatur membro propter alias culpas minores. Hoc autem non est licitum alicui privatae personae, etiam volente illo, cuius est membrum, quia per hoc fit injuria communitati, cuius est ipse homo, et omnes partes ejus. Si vero membrum propter putredinem sit totius corporis corruptivum, tunc licitum est de voluntate ejus, cuius est membrum, putridum membrum praescindere propter salutem totius corporis, quia unicuique commissa est.

schiedt door den wil van hem, die zorg moet dragen voor het heil van hem, die een verdorven lidmaat heeft. In andere gevallen echter is het helemaal ongeoorloofd, iemand in zijn ledematen te verminken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Er is niets op tegen, dat iets wat tegen een bepaalde natuur zou zijn, overeenkomstig de universele natuur gebeurt: zoo is de dood en de verwonding van de natuurdingen tegen de bepaalde natuur van datgene wat vergaat, hoewel het overeenkomstig de universele natuur is. En evenzoo is het verminken van iemands lidmaat, met betrekking tot het algemeen welzijn, in overeenstemming met de natuurlijke rede, hoewel het ingaat tegen de eigen natuur van het lichaam van hem, die vermindert wordt.

2 Het leven van den geheelen mensch is niet geordend naar iets dat eigen is aan den mensch zelf: maar al wat van den mensch is, is veeleer geordend naar dat leven zelf. En daarom komt het in geen enkel geval aan iemand toe, iemand het leven te ontnemen, tenzij aan de openbare macht, aan wie de bevordering van het algemeen welzijn wordt toevertrouwd. Het afsnijden echter van een lidmaat kan geordend worden naar het

cura propriae salutis. Et eadem ratio est, si fiat voluntate ejus, ad quem pertinet curare de salute ejus, qui habet membrum corruptivum. Aliter autem aliquem membro mutilare est omnino illicitum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod nihil prohibet, id quod est contra particularem naturam, esse secundum naturam universalem, sicut mors et corruptio in rebus naturalibus est contra particularem naturam ejus, quod corrumpitur, cum tamen sit secundum naturam universalem. Et similiter mutilare aliquem membro, etsi sit contra naturam particularem corporis ejus qui mutilatur, est tamen secundum naturalem rationem in comparatione ad bonum commune.

AD SECUNDUM dicendum, quod totius hominis vita non ordinatur ad aliquid proprium ipsius hominis, sed ad ipsam potius omnia, quae sunt hominis, ordinantur; et ideo privare aliquem vita in nullo casu pertinet ad aliquem, nisi ad publicam potestatem, cui commititur procuratio boni com-

eigen heil van een mensch. En daarom kan het in een bepaald geval voor hem geoorloofd zijn.

3. Een lidmaat moet niet worden afgesneden voor het lichaamelijk heil van het geheel, tenzij men het geheel op geen andere wijze kan ter hulp komen. Aan het geestelijk heil echter kan men altijd op een andere wijze ter hulp komen, dan door het afnemen van een lidmaat: want de zonde hangt af van den wil. En bijgevolg is het in geen enkel geval geoorloofd een lichaamsdeel af te snijden, om welke zonde ook te vluchten. Daarom zegt Chrysostomus, waar hij dit woord van Mattheus (19. 12): « *Er zijn onhuwbaren, die zichzelf ontmanden om het rijk der hemelen* » verklaart: « *Het gaat hier niet over het afsnijden van een lidmaat, maar over de bestrijding van slechte gedachten. Want hij, die een lichaamsdeel afsnijdt, stelt zich bloot aan vervloeking: immers, iets dergelijks verrichten is doen wat moordenaars eigen is* ». En verder voegt hij eraan toe: « *Daardoor wordt ook de begeerlijkheid niet verstild, maar zij wordt lastiger. De kiem, die in ons is, vindt haar bronnen elders, en wel voornamelijk in onzuivere voorstellingen en de onwaakzaamheid van den geest: noch onderdrukt de afsnijding van een lidmaat de bekoringen, zooals de beteugeling van de gedachten wel doet* ».

munis. Sed praecisio membra potest ordinari ad propriam salutem unius hominis, et ideo in aliquo casu potest ad ipsum pertinere.

AD TERTIUM dicendum, quod membrum non est praescindendum propter corporalem salutem totius, nisi quando aliter toti subveniri non potest. Saluti autem spirituali semper potest aliter subveniri, quam per membra prarecisionem, quia peccatum subjacet voluntati, et ideo in nullo casu licet membrum praescindere propter quocumque peccatum vitandum. Unde Chrysostomus [hom. 63.] exponens illud Matth. 19. [v. 12]: « Sunt eunuchi, qui seipso castraverunt propter regnum coelorum », dicit: « Non per membrorum abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem; maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit, etenim qui homicidae sunt, talia praesumunt ». Et postea subdit: « Neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior: aliunde enim habet fontes sperma, quod in nobis est, et praecipue a proposito incontinenti, et mente negligente; nec ita abscissio membra comprimit tentationes, ut cogitationis fraenum ».

IIe ARTIKEL.

*Mogen de vaders hun kinderen,
of de meesters hun slaven kastijden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat vaders hun kinderen en meesters hun slaven niet mogen kastijden. — 1. Immers, in zijn *Brief aan de Ephesiërs* (6. 4) zegt de Apostel: « *En gij vaders, verbittert uw kinderen niet* ». En verder voegt hij eraan toe (6. 9): « *En gij meesters, behandelt hen op dezelfde wijze, en laat het dreigen achterwege* ». Welnu, door tuchtiging worden sommigen tot toorn opgehitst. Want tuchtiging is nog erger dan bedreiging. Derhalve mogen noch vaders hun kinderen, noch meesters hun slaven tuchtigen.

2. De Wijsgeer zegt: « *Het vaderlijke woord heeft enkel vermanende, geen dwingende kracht* ». Tuchtiging nu is een vorm van dwang. Derhalve mogen de ouders hun kinderen niet tuchtigen.

3. Het komt aan eenieder toe een ander terecht te wijzen: dit immers valt onder de geestelijke aalmoezen, zooals vroeger gezegd is (32^e Kw. 2^e Art.). Indien het dus aan ouders geoorloofd is hun kinderen te tuchtigen, dan is het evengoed aan iedereen toe-

ARTICULUS II.

Utrum liceat patribus verberare filios, aut dominis servos.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod liceat patribus verberare filios, aut dominis servos: dicit enim Apostolus ad Ephes. 6.: [v. 4]: « *Vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros* », et infra subdit [v. 9]: « *Et vos domini eadem facite servis, remittentes minas* ». Sed propter verbera aliqui ad iracundiam provocantur, et sunt etiam minis graviora. Ergo neque patres filios, neque domini servos debent verberare.

2. PRÆTEREA. Philosophus dicit in 10. Ethic. [cap. 9], quod « *sermo paternus habet solum admonitionem, non autem coactionem* ». Sed quaedam coactio est per verbera. Ergo parentibus non licet filios verberare.

3. PRÆTEREA, unicuique licet alteri disciplinam impendere: hoc enim pertinet ad eleemosynas spirituales, ut supra dictum est [q. 32. a. 2.]. Si ergo parentibus licet propter disciplinam filios verberare, pari ratione

gelaten ieder ander te tuchtigen. Dit nu is klaarblijkelijk valsch. Dus ook het eerste.

Daartegenover staat echter dat in het *Boek der Spreuken* (13. 24) gezegd wordt: « *Die de roede spaart, haat zijn zoon* ». En verder (23. 13, 14): « *Onthoud de tuchtiging niet aan het kind. Hij zal er niet van sterven, als gij hem met de roede slaat. Gij slaat hem met de roede, maar redt zijne ziel uit de hel* ». En in het *Boek Ecclesiasticus* (33. 28) wordt gezegd: « *Pijniging en voetboeien voor den kwaadwilligen slaaf* ».

LEERSTELLING. — Door tuchtiging wordt aan het lichaam van hem, die getuchtigd wordt, wel eenige schade toegebracht, hoewel anders dan bij de verminking: want verminking neemt de gaafheid van het lichaam weg, terwijl tuchtiging enkel het gevoel pijnlijk aandoet. Daarom is de schade veel kleiner dan bij verminking. Iemand schade aandoen nu is enkel geooorloofd bij wijze van straf, omwille van de rechtvaardigheid. Niemand echter kan rechtvaardig iemand straffen, tenzij hij aan zijn gezag onderworpen is. En daarom is het niet toegelaten iemand te tuchtigen, tenzij aan hem, die eenig gezag heeft over hem, die getuchtigd

cuilibet licet quilibet verberare, quod patet esse falsum. Ergo et pri-
mum.

SED CONTRA est, quod dicitur Prov. 13. [v. 24]: « Qui parcit virgae, odit filium suum », et infra 23. [v. 13-14]: « Noli subtrahere a pueru disciplinam: si enim percussenis eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, et animam ejus de inferno liberabis », et Eccli. 33. [v. 28] dicitur: « Servo malevolo tortura et compedes ».

RESPONDEO dicendum, quod per verberationem nocumentum quoddam infertur corpori ejus, qui verberatur, aliter tamen, quam in mutilatione. nam mutilatio tollit corporis integritatem, verberatio vero tantummodo afficit sensum dolore; unde multo minus nocumentum est, quam mutilatio membra: Nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum poenae, propter justitiam; nullus autem juste punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subjectus; et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti

wordt. En daar een kind onderworpen is aan het gezag van den vader, en een slaaf aan het gezag van den meester, is het den vader geoorloofd zijn zoon, en den meester zijn slaaf te tuchtigen, om reden van terechtwijzing en tucht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Daar gramschap de zucht is naar wraak, wordt zij voornamelijk dan opgewekt,wanneer iemand zich onrechtvaardig gekrenkt voelt; zoals blijkt bij den Wijsgeer. Wanneer daarom aan de vaders verboden wordt hun kinderen tot gramschap op te wekken, wordt hun daardoor niet verboden hun kinderen te kastijden omwille van de tucht: maar wel, dat zij hen niet overmatig zouden tuchtigen. Wat echter aan de meesters wordt aanbevolen, nl. dat zij bedreigingen zouden achterwege laten, kan op twee manieren worden verstaan. Ten eerste, dat zij een matig gebruik zouden maken van bedreigingen, en dat behoort tot de matigheid in de tucht. Ten tweede, dat iemand niet altijd zijn bedreiging zou ten uitvoer brengen: het oordeel waardoor iemand met straf dreigt, dient soms door barmhartigheid en vergevensgezindheid te worden getemperd.

2. Een grooter gezag moet over een grootere dwingende macht beschikken. Gelijk nu de staat een volmaakte gemeenschap is,

potestatem aliquam super illum, qui verberatur, et quia filius subditur potestati patris, et servus potestati domini, licite potest verberare pater filium. et dominus servum causa correctionis et disciplinae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod cum ira sit appetitus vindictae, praecipue concitatur ira, cum aliquis se reputat laesum injuste, ut patet per Philosophum in 2. Rhet. [cap. 3.] ; et ideo per hoc quod patribus interdicitur ne filios ad iracundiam provocent, non prohibetur quin filios verberent causa disciplinae, sed quod non immoderate eos affligant verberibus. Quod vero indicitur dominis, quod remittant servis minas, potest dupliciter intelligi: uno modo, ut remisse minis utantur, quod pertinet ad moderationem disciplinae; alio modo, ut aliquis non semper impleat quod comminatus est, quod pertinet ad hoc, quod judicium. quo quis comminatus est poenam, quandoque per remissionis misericordiam temperetur.

AD SECUNDUM dicendum, quod major potestas majorem debet habere coactionem; sicut autem civitas est perfecta communitas, ita princeps civi-

zoo heeft ook de vorst in den staat een volmaakte dwingende macht: en bijgevolg kan hij onherstelbare straffen opleggen, nl. doodstraf of verminging. De vader echter en de meester, die aan het hoofd staan van een huisgezin, van een onvolmaakte gemeenschap dus, hebben een onvolmaakte dwingende macht en mogen daarom enkel lichtere straffen opleggen, die geen onherstelbaar nadeel toebrengen. En daaronder wordt de tuchtiging gerekend.

3. Het is aan eenieder geooorloofd iemand tucht op te leggen, die dat wil. Maar tucht opleggen aan iemand, die daar niet mee instemt, komt enkel toe aan dengene, wien de zorg voor hem is toevertrouwd. En hieronder valt de kastijding door slagen.

III ARTIKEL.

Is het toegelaten een mensch te kerkeren?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet geooorloofd is een mensch te kerkeren. — 1. Een handeling immers, die slaat op een ongepast voorwerp, is slecht in haar soort zelf, zooals blijkt uit het vroeger gezegde (I. II. 18^e Kw. 2^e Art.). Welnu,

tatis habet perfectam potestatem coercendi; et ideo potest infligere poenas irreparabiles, scilicet occisionis, vel mutilationis. Pater autem et dominus, qui praesunt familiae domesticae, quae est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coercendi, secundum leviores poenas, quae non inferunt irreparabile nocumentum, et hujusmodi est verberatio.

AD TERTIUM dicendum. quod exhibere disciplinam volenti, cuilibet licet; sed disciplinam nolenti adhibere, est solum ejus, cui alterius cura committitur, et ad hoc pertinet aliquem verberibus castigare.

ARTICULUS III.

Utrum liceat aliquem hominem incarcere.

[Infr. q. 108. art. 3.]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod non liceat aliquem hominem incarcere: actus enim est malus ex genere, qui cadit supra indebitam materiam, ut supra dictum est [1-2. q. 18. art. 2.]. Sed homo habens

de mensch die van nature vrij is, is een ongepast voorwerp voor gevangenschap, die strijdig is met de vrijheid. Het is dus niet geoorloofd iemand gevangen te zetten.

2. De menschelijke rechtvaardigheid moet worden geregeld overeenkomstig de Goddelijke Rechtvaardigheid. Welnu, zoals in het *Boek Ecclesiasticus* (15. 14) wordt gezegd: « heeft God den mensch in de hand van zijn eigen goeddunkens gelaten ». Derhalve lijkt het, dat niemand mag worden gedwongen door boeien of kerker.

3. Niemand mag door dwang van iets worden teruggehouden tenzij van een slecht werk: daarvan mag elkeen een ander afhouden. Indien het dus geoorloofd zou zijn iemand gevangen te zetten om hem van het kwade af te houden, dan zou het aan iedereen toegelaten zijn een ander gevangen te zetten. Dit nu is klaarblijkelijk valsch. Dus ook het eerste.

Daartegenover staat echter, dat wij lezen in het *Boek Leviticus* (24. 11, 12), dat iemand werd gevangen gezet om de zonde van godslastering.

LEERSTELLING. — Bij de lichamelijke goederen moeten drie dingen in de volgende orde beschouwd worden. Ten eerste, de gaafheid van de lichamelijke zelfstandigheid: hieraan wordt

naturalem arbitrii libertatem est indebita materia incarcerationis, quae libertati repugnat. Ergo illicitum est aliquem incarcerare.

2. **PRÆTEREA**, humana justitia regulari debet ex divina. Sed. sicut dicitur Eccli. 15. [v. 14]: « Deus reliquit hominem in manu consilii sui ». Ergo videtur quod non est aliquis coercendus vinculis, vel carcere.

3. **PRÆTEREA**, nullus est coercendus nisi ab opere malo, a quo quilibet potest alium liceat impeditre. Si ergo incarcerare aliquem esset licitum, ad hoc quod cohiberetur a malo. cuilibet esset licitum aliquem incarcerare; quod patet esse falsum. Ergo et primum.

SED CONTRA est, quod Levit. 24. [v. 11-12] legitur, quemdam missum fuisse in carcerem propter peccatum blasphemiae.

RESPONDEO dicendum, quod in bonis corporis tria per ordinem considerantur: primo quidem integritas corporalis substantiae; cui detrimentum

schade toegebracht door doodslag of vermissing. Ten tweede, het welbehagen of de rust der zinnen: hiertegenover staat de tuchtiging, of wat ook het gevoel smartelijk aandoet. Ten derde, de beweging en het gebruik van de ledematen: en die worden verhinderd door de boeien, of gevangenschap, of door welke vasthouding ook. Iemand kerkeren, of op gelijk welke wijze vasthouden, is daarom ongeoorloofd, tenzij wanneer het gebeurt overeenkomstig de orde van de rechtvaardigheid, hetzij als straf, hetzij als voorzorg om een of ander kwaad te vermijden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Een mensch, die de hem toevertrouwde macht misbruikt, verdient ze te verliezen. En daarom is de mensch, die misbruik heeft gemaakt van het vrije gebruik zijner ledematen, wel een gepast voorwerp voor gevangenzetting.

2. Naar de regeling van zijn Wijsheid belet God soms de zondaars om zonde te bedrijven, naar het woord uit het *Boek Job* (5. 12): « *Die de gedachten der boosaardigen verijdelt, opdat hun handen niet kunnen volvoeren wat zij begonnen zijn* ». Soms echter laat hij hun toe, datgene te doen wat zij willen. En zoo ook worden volgens de menschelijke rechtvaardigheid de mensen niet voor gelijk welk misdrijf gevangen gezet, maar voor sommige misdaden.

affetur per occisionem vel mutilationem. Secundo delectatio vel quies sensus; cui opponitur verberatio, vel quodlibet sensum dolore afficiens. Tertio motus, et usus membrorum; qui impeditur per ligationem vel incarcerationem, seu quamcumque detentionem. Et ideo incarcerare aliquem, vel qualitercumque detinere est illicitum, nisi fiat secundum ordinem justitiae, aut in poenam, aut ad cautelam alicujus mali vitandi.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod homo qui abutitur potestate sibi data, meretur eam amittere; et ideo homini, qui peccando abusus est libero usu suorum membrorum, conveniens est incarcerationis materia.

AD SECUNDUM dicendum, quod Deus quandoque secundum ordinem suae sapientiae peccatores cohibet, ne possint peccata implere, secundum illud *Job* 5. [v. 12]: « *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cooperant* ». Quandoque vero eos permittit quod voluerint agere; et similiter secundum humanam justitiam non pro qualibet culpa homines incarcerantur, sed pro aliquibus.

3. Het is iedereen geoorloofd voor korten tijd een mensch vast te houden om hem terug te houden van een ongeoorloofd werk, dat hij op het punt is te verrichten: zoo, wanneer iemand een ander zou vasthouden, opdat hij zich niet in een afgrond zou storten, of een ander zou slaan. Maar zonder meer iemand opsluiten of binden, komt alleen aan hem toe, die in 't algemeen te beschikken heeft over de handelingen of het leven van een ander: want daardoor belet men hem niet alleen het kwade te doen, maar ook het goede.

IVe ARTIKEL.

Is het zwaardere zonde, wanneer voornoemde onrechtvaardigheden begaan worden tegen een persoon, die met anderen verwant is?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geen zwaardere zonde is, wanneer voornoemde onrechtvaardigheden begaan worden tegen personen, die met anderen verwant zijn. — I. Deze onrechtvaardigheden immers zijn zondig voor zoover zij iemand schade toebrengen tegen zijn wil in. Welnu, het kwaad, dat den

AD TERTIUM dicendum, quod detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuilibet licet, sicut cum aliquis detinet aliquem, ne se praecipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum solum pertinet. qui habet disponere universaliter de actibus et vita alterius, quia per hoc impeditur non solum a malis faciendis, sed etiam a bonis agendis.

ARTICULUS IV.

*Utrum peccatum aggravetur ex hoc,
quod praedictae injuriae inferuntur in personas aliis conjunctas.*

[1-2. q. 73. art. 9.]

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod peccatum non aggravetur ex hoc, quod praedictae injuriae inferuntur in personas aliis conjunctas: hujusmodi enim injuriae habent rationem peccati, prout nocumentum alicui infertur contra ejus voluntatem. Sed magis est contra hominis voluntatem

eigen persoon wordt aangedaan, is meer in strijd met den wil van den mensch, dan het kwaad dat aan een verwanten persoon wordt aangedaan. Derhalve is de onrechtvaardigheid, die tegen een verwanten persoon begaan wordt, kleiner.

2. In de H. Schrift worden vooral diegenen terechtgewezen, die onrechtvaardig zijn tegenover weezen en weduwen; daarom wordt in het *Boek Ecclesiasticus* (35. 17) gezegd: « *Het smeken van een weeskind versmaadt hij niet, noch de weduwvrouw, als zij zuchtend tot hem klaagt* ». Welnu, een weduwe en een weeskind zijn geen met-anderen-verwante personen. Derhalve wordt de zonde niet zwaarder door het feit, dat een onrechtvaardigheid wordt begaan tegen verwante personen.

3. Een verwante persoon heeft een eigen wil, zooals de voornameste persoon. Dus kan voor den verwanten persoon iets willig zijn, wat strijdig is met den wil van den voornamesten persoon: zooals blijkt bij overspel, dat aan de echtgenoot behaagt, en mishagaat aan den echtgenoot. Welnu, voornoemde onrechtvaardigheden zijn zondig, voor zoover zij een onwillige ruilhandeling veronderstellen. Derhalve zijn deze onrechtvaardigheden minder zondig.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek Deuteronomium*

---

malum. quod in propriam personam infertur, quam quod infertur in personam conjunctam. Ergo injuria illata in personam conjunctam est minor.

2. **PRÆTEREA**, in Sacra Scriptura praecipue reprehenduntur, qui pupillus et viduis injurias inferunt; unde dicitur Eccli. 35. [v. 17]: « *Non despiciet preces pupilli. nec viduam, si effundat loquela gemitus* ». Sed vidua et pupillus non sunt personae aliis conjunctae. Ergo ex hoc quod infertur injuria personis conjunctis, non aggravatur peccatum.

3. **PRÆTEREA**, persona conjuncta habet propriam voluntatem, sicut et principalis persona: potest enim aliquid ei esse voluntarium, quod est contra voluntatem principalis personae, ut patet in adulterio. quod placet uxori, et displicet viro. Sed hujusmodi injuriae habent rationem peccati, prout consistunt in voluntaria (1) commutatione. Ergo hujusmodi injuriae minus habent de ratione peccati.

SED CONTRA est quod Deut. 28. [v. 32] ad quamdam exaggerationem

---

(1) L.: In involuntaria.

(28. 32) op eenigszins overdreven wijze gezegd wordt: « *Uw zonen en uw dochters zullen overgeleverd worden aan een vreemd volk, uw oogen zullen het zien* ».

LEERSTELLING. — Een zonde is zwaarder naar mate de onrechtvaardigheid, bij overigens gelijke omstandigheden, meerdere personen wordt aangedaan. En daarom is het zwaardere zonde, wanneer iemand een vorst slaat, dan wanneer hij een privaat persoon slaat: want dat wordt een onrechtvaardigheid tegenover de geheele gemeenschap, zooals boven gezegd is (I. II. 73^e Kw. 9^e Art.). Wanneer echter onrecht wordt aangedaan aan een persoon, die op welke wijze ook met een ander verwant is, dan valt dat onrecht op twee personen. En daarom wordt de zonde hierdoor verzwaaid, gesteld dat al de overige omstandigheden gelijk zijn. Het kan echter voorkomen dat, om reden van sommige omstandigheden, de zonde die bedreven wordt tegen een persoon, die met niemand verwant is, zwaarder is: *hetzij om de waardigheid van den persoon, hetzij om de aanzienlijkheid van de schade.*

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het onrecht, dat een verwanten persoon wordt aangedaan, is minder schadelijk

dicitur: « *Filiī tui, et filiae tuae tradentur alteri populo, videntibus oculis tuis* ».

RESPONDEO dicendum, quod quanto aliqua injuria in plures redundat, caeteris paribus, tanto gravius est peccatum; et inde est quod gravius est peccatum, si aliquis percutiat principem, quam si personam privatam, quia redundant in injuriam totius multitudinis, ut supra dictum est [1-2. q. 73. art. 9.]. Cum autem infertur injuria in aliquam personam conjunctam alteri qualitercumque, illa injuria pertinet ad duas personas; et ideo, caeteris paribus, ex hoc ipso aggravatur peccatum. Potest tamen contingere, quod secundum alias circumstantias sit gravius peccatum, quod fit contra personam nulli conjunctam, vel propter dignitatem personae, vel propter magnitudinem nocumenti.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod injuria illata in personam conjunctam

voor hem met wien de persoon verwant is, dan het onrecht, dat hem onmiddellijk zou worden aangedaan: en van dezen kant beschouwd, is de zonde minder zwaar. Maar heel dit onrecht tegenover den verwanten persoon, wordt toegevoegd aan de zonde, die iemand bedrijft, door het feit, dat hij een persoon in zichzelf benadeelt.

2. Het onrecht dat tegenover weduwen en weeskinderen wordt bedreven, wordt grooter geacht, én omdat het meer strijdig is met de barmhartigheid, en omdat dezelfde schade, die aan dergelijke personen wordt aangedaan, voor hen zwaarder is, want zij hebben niemand die hen omhoog helpt.

3. Wanneer een echtgenoot vrijwillig toestemt in overspel, wordt de zonde en het onrecht, dat aan die vrouw wordt aangedaan, verminderd: het zou immers erger zijn wanneer de overspelige haar met geweld zou nemen. Toch wordt daardoor het onrecht, dat aan den echtgenoot wordt aangedaan, niet weggenomen: want « *de vrouw heeft geen vrije beschikking over haar eigen lichaam, maar de man* », zooals in den *Eersten Brief aan de Corinthisers* (7. 4) gezegd wordt. Hetzelfde geldt voor al dergelijke gevallen. Over de zonde van overspel, die niet alleen strijdig is met de rechtvaardigheid, maar tevens met de zuiverheid, zal verder worden gehandeld in het traktaat over de Matigheid (154^e Kw. 8^e Art.).

---

minus est nociva personae. cui conjungitur, quam si in ipsam immediate inferretur, et ex hac parte est minus peccatum; sed hoc totum quod pertinet ad injuriam personae, cui conjungitur, superadditur peccato, quod aliquis incurrit ex eo quod aliam personam secundum se laedit.

AD SECUNDUM dicendum, quod injuriae illatae in viduas et pupilos magis exaggerantur, tum quia magis opponuntur misericordiae, tum quia idem documentum hujusmodi personis inflictum est eis gravius, quia non habent relevantem.

AD TERTIUM dicendum, quod per hoc, quod uxor voluntarie consentit in adulterium, minoratur quidem peccatum et injuria ex parte ipsius mulieris: gravius enim esset, si adulterio violenter eam opprimeret; non tamen propter hoc tollitur injuria ex parte viri, quia « *uxor non habet potestatem sui corporis, sed vir* », ut dicitur 1. ad Cor. 7. [v. 4]. Et eadem ratio est de similibus. De adulterio tamen, quia non solum justitiae, sed etiam castitati opponitur, erit locus infra agendi in tractatu de temperantia [q. 154. art. 8.].

ZES EN ZESTIGSTE KWESTIE.

OVER DIEFSTAL EN ROOF.

(*Negen Artikelen.*)

Hierna moeten wij die zonden van onrechtvaardigheid gaan beschouwen, waardoor nadeel wordt gedaan aan den naaste in zijn goederen, nl. diefstal en roof.

Hieromtrent worden negen vragen gesteld:

1. Is het overeenkomstig de natuur van den mensch, uitwendige goederen te bezitten?
  2. Is het aan iemand geoorloofd, iets te bezitten als zijn eigen goed?
  3. Is diefstal het bedekte nemen van andermans goed?
  4. Is roof een zonde, die soortelijk van diefstal verschilt?
  5. Is elke diefstal zonde?
  6. Is diefstal doodzonde?
  7. Mag men stelen in nood?
-

QUAESTIO LXVI.

DE PECCATIS JUSTITIAE OPPOSITIS,
ET PRIMO DE FURTO,
IN NOVEM ARTICULOS DIVISA (1).

Deinde considerandum est de peccatis justitiae oppositis, per quae interfundatur nocumentum proximo in rebus, scilicet, de furto et rapina.

Et circa hoc quaeruntur novem: 1. Utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum. — 2. Utrum licitum sit, quod aliquis rem aliquam possideat quasi propriam. — 3. Utrum furtum sit occulta acceptio rei alienae. — 4. Utrum rapina sit peccatum specie differens a furto. — 5. Utrum omne furtum sit peccatum. — 6. Utrum furtum sit peccatum mortale. — 7. Utrum liceat furari in necessitate. — 8. Utrum omnis

(1) L.: De furto et rapina.

8. Is elke roof doodzonde?
9. Is roof zwaardere zonde dan diefstal?

I^e ARTIKEL.

*Is het overeenkomstig de natuur van den mensch,
uitwendige goederen te bezitten?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet overeenkomstig de menschelijke natuur is, uitwendige goederen te bezitten. — 1. Niemand immers mag zich toeëigenen wat aan God toebehoort. Welnu, de heerschappij over al de schepselen is eigen aan God, naar het woord uit het *Boek der Psalmen* (23. 1): « *Aan den Heer behoort de aarde* », enz. Dus is het bezit van goederen niet overeenkomstig de menschelijke natuur.

2. In zijn verklaring bij het woord van den rijke: « *Ik zal al mijn graan en goed verzamelen* » (*Luc. 12. 18*) zegt Basilius: « *Zeg mij, wat is van u? Vanwaar hebt gij het genomen om het voor uw leven te gebruiken?* » Welnu, datgene wat een mensch bezit overeenkomstig zijn natuur, mag hij terecht het

rapina sit peccatum mortale. — 9. *Utrum rapina sit gravius peccatum, quam furtum.*

ARTICULUS I.

Utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum.

[3. Contr. g. cap. 22; 1. Polit. lect. 6.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum: nullus enim debet sibi attribuere, quod Dei est. Sed dominium omnium creaturarum est proprium Dei, secundum illud Psalm. 23. [v. 1]: « *Domini est terra* », etc. Ergo non est naturalis homini possessio rerum exteriorum.

2. PRÆTEREA, Basilius exponens verbum divitis dicentis, *Luc. 12. [v. 18]*: « *Congregabo omnia, quae nata sunt mihi, et bona mea* », dicit [in serm. sup. *Luc. cap. 12.*]: « *Dic mihi, quae tua? unde eo sumens in vitam tulisti?* » Sed illa, quae homo possidet naturaliter, potest aliquis

zijne noemen. Derhalve is het bezit van uitwendige goederen niet overeenkomstig de menschelijke natuur.

3. Ambrosius zegt dat « *heer een naam is, die macht betekent* ». Welnu, de mensch heeft geen macht over de uitwendige dingen: want niets kan hij aan hun natuur veranderen. Derhalve is het bezit van uitwendige dingen niet overeenkomstig de natuur van den mensch.

Daartegenover staat echter, dat in het *Boek der Psalmen* (8. 8) wordt gezegd: « *Alles hebt gij aan zijn voeten onderworpen* », nl. aan den mensch.

LEERSTELLING. — Een uitwendige zaak kan op twee manieren worden beschouwd. Ten eerste, naar haar natuur: die nu is niet onderworpen aan menschelijke macht maar enkel aan de goddelijke, en daaraan gehoorzaamt alles op zijn bevel. Ten tweede, naar het gebruik van de zaak. En zoo beschouwd, heeft de mensch een natuurlijke heerschappij over de uitwendige dingen: want door rede en wil kan hij de uitwendige dingen gebruiken voor zijn nut, als waren zij voor hem gemaakt; altijd immers is het onvolmaaktere voor het meer volmaakte, zooals boven gezegd is (64^e Kw. 1^e Art.). En hieruit bewijst de Wijs-

---

convenienter dicere esse sua. Ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.

3. **PRÆTEREA**, sicut Ambrosius dicit in lib. 1. de Trin. [lib. 1. de Fid. cap. 1.]: « *Dominus nomen est potestatis* ». Sed homo non habet potestatem super res exteriores: nihil enim potest circa earum naturam immutare. Ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.

SED CONTRA est, quod dicitur in Psalm. 8. [v. 8]: « *Omnia subjecisti sub pedibus ejus* », scilicet hominis.

RESPONDEO dicendum, quod res exterior potest dupliciter considerari: uno modo quantum ad ejus naturam, quae non subjacet humanae potestati, sed solum divinae, cui omnia ad nutum obediunt; alio modo quantum ad usum ipsius rei, et sic habet homo naturale dominium exteriorum rerum, quia per rationem et voluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem, quasi propter se factis. Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, ut supra habitum est [q. 64. art. 1.], et ex hac ratione

gecr, dat het bezit van uitwendige dingen overeenkomstig de menschelike natuur is. Deze natuurlijke heerschappij over de andere schepselen, die aan den mensch toekomt als redelijk schepsel — en zoo is hij Gods beeld —, blijkt reeds uit het verhaal van de schepping van den mensch, in het *Boek der Schepping* (l. 26) waar gezegd wordt: « *Laten wij den mensch maken naar ons beeld en gelijkenis; en dat hij heersche over de visschen der zee* », enz.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. God voert de hoogste heerschappij over alle dingen. En overeenkomstig zijn Voorzienigheid, bestemde hij sommige dingen voor het lichame- lijk onderhoud van den mensch. En daarom voert de mensch een natuurlijke heerschappij over de dingen, wat betreft de macht om ze te gebruiken.

2. Die rijke wordt verfoeid, omdat hij meende de voornaamste bezitter van de uitwendige goederen te zijn, alsof hij ze niet van een ander zou hebben ontvangen, nl. van God.

3. Die redeneering gaat uit van de heerschappij over de uitwendige dingen in hun natuur beschouwd: en die heerschappij komt alleen aan God toe, zooals gezegd is (in de Leerst.).

Philosophus probat in lib. I. Polit. [cap. 3.], quod possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Hoc autem naturale dominium super caeteras creaturas, quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Gen. I. [v. 26], ubi dicitur: « *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et praesit piscibus maris* », etc.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Deus habet principale dominium omnium rerum, et ipse secundum suam providentiam ordinavit quasdam res ad corporalem hominis sustentationem; et propter hoc homo habet naturale rerum dominium, quantum ad potestatem utendi ipsis.

AD SECUNDUM dicendum, quod dives ille reprehenditur ex hoc, quod putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet a Deo.

AD TERTIUM dicendum, quod illa ratio procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum, quod quidem dominium soli Deo convenit, ut dictum est [in corp.].

IIe ARTIKEL.

Is het aan iemand geoorloofd, iets te bezitten als zijn eigen goed?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het aan niemand geoorloofd is, iets als zijn eigen goed te bezitten. — 1. Al wat tegen het natuurrecht indruischt, is ongeoorloofd. Welnu, volgens het natuurrecht zijn alle dingen gemeenschappelijk bezit: en met deze gemeenschappelijkheid is het eigendom van bezit in strijd. Het is dus ongeoorloofd, dat gelijk welk mensch zich een uitwendige zaak zou toeëigenen.

2. In zijn verklaring bij het zooeven aangehaalde woord van den rijke zegt Basilius: « *De rijken, die de gemeenschappelijke goederen éerst in bezit namen en ze houden voor de hunne, zijn gelijk aan hen, die als eersten bij de schouwspelen aankomen, en de andere toeschouwers zouden beletten te zien, zich toeëigenend wat voor het gemeenschappelijk gebruik bestemd is* ». Welnu, het zou ongeoorloofd zijn aan anderen den weg af te sluiten, om te genieten van de gemeenschappelijke goederen. Derhalve is het ongeoorloofd zich een gemeenschappelijke zaak toe te eigenen.

ARTICULUS II.

Utrum licet alicui rem aliquam quasi propriam possidere.

[3. Contr. g. cap. 27; 2. Polit. lect. 4.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod non licet alicui rem aliquam quasi propriam possidere: omne enim quod est contra jus naturale, est illicitum. Sed secundum jus naturale omnia sunt communia, cui quidem communitiati contrariatur proprietas possessionum. Ergo illicitum est cuilibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

2. PRÆTEREA, Basilius dicit, exponens praedictum verbum divitis [loc. cit. art. praec. arg. 2.]: « *Sicut qui praeveniens ad spectacula prohiberet advenientes, appropriando sibi quod ad communem usum ordinatur, similes sunt divites, qui communia, quae praeoccupaverunt, aestimant sua esse* ». Sed illicitum esset praecludere viam aliis ad potiendum communibus bonis. Ergo illicitum est appropriare sibi aliquam rem communem.

3. Ambrosius zegt, en het werd opgenomen in de Decretalen: « *Niemand noeme iets wat gemeenschappelijk is, zijn eigendom* ». Welnu, hij noemt hier gemeenschappelijk de uitwendige dingen, zooals blijkt uit wat hij vooraf zegt. Derhalve lijkt het ongeoorloofd, dat iemand zich een uitwendige zaak toeëigent.

Daartegenover staat echter dat Augustinus zegt: « *Men noemt diegenen apostolisch, die zich op de meest aanmatigende wijze dien naam toeëigenen, omdat zij in hun gemeenschap geen lieden opnamen, die gebruikt maakten van het huwelijk en eigen goederen bezaten, zooals vele monniken en geestelijken in de Katholieke Kerk* ». Welnu, deze lieden zijn ketters omdat zij, afgescheiden van de Kerk, alle hoop ontzeggen aan hen, die dingen gebruiken, welke zij zelf ontberen. Het is dus een dwaling te beweren, dat het den mensch niet geoorloofd is eigendom te bezitten.

LEERSTELLING. — Met betrekking tot een uitwendige zaak komen aan den mensch twee dingen toe. Een daarvan is de macht om te beheeren en te verdeelen. Overeenkomstig hiermee is het aan den mensch geoorloofd eigendom te bezitten. Ook is dit

3. PRÆTEREA, Ambrosius dicit [serm. 64. de Temp.], et habetur in Decret. Dist. 47. [cap.: Sicut hi]: « Proprium nemo dicat, quod est commune »; appellat autem commune res exteriores, sicut patet ex his quae praemittit. Ergo videtur illicitum esse, quod aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. de Haeres. [haeres. 40.]: « Apostolici dicuntur, qui se hoc nomine arrogantissime vocaverunt, eo quod in suam communionem non acciperent utentes conjugibus et res proprias possidentes, quales habet Catholica Ecclesia et monachos, et clericos plurimos ». Sed ideo isti haeretici sunt, quia se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui utuntur his rebus, quibus ipsi carent. Est ergo erroneum dicere, quod non liceat homini propria possidere.

RESPONDEO dicendum, quod circa rem exteriorem duo competit homini: quorum unum est potestas procurandi et dispensandi; et quantum ad hoc licitum est, quod homo propria possideat, et est etiam necessarium

noodzakelijk voor het menschelijk leven, om drie redenen. Ten eerste, omdat iedereen meer begaan is met het beheer van iets, dat hem alleen toebehoort, dan van iets, dat gemeenschappelijk is aan allen of aan velen: want iedereen schuwt den last en laat aan anderen de zorg voor het gemeenschappelijke over; zoals zich voordoet waar een groot aantal dienaars zijn. — Ten tweede, omdat de menschelijke aangelegenheden ordelijker worden behandeld, wanneer aan elk afzonderlijk de zorg wordt toevertrouwd om iets te beheeren: er zou echter verwarring ontstaan als iedereen zonder onderscheid alles ging beheeren. — Ten derde, omdat hierdoor een vreedzamer toestand onder de mensen wordt bewaard, wijl iedereen tevreden is met zijn eigendom. Daarom zien wij dat dikwijls twist ontstaat onder hen, die gemeenschappelijk en onverdeeld iets bezitten.

Iets anders nog wat, met betrekking tot de uitwendige dingen, aan den mensch toekomt is het gebruik ervan. En wat dit betreft moet de mensch de uitwendige dingen niet in eigendom bezitten, maar als gemeenschapsgoed, zoo nl., dat iemand er gemakkelijk van meedeelt ten behoeve van de anderen. Daarom zegt de Apostel, in zijn *Eersten Brief aan Timotheus* (6. 17, 18): « *Vermaan de rijken dezer wereld, vrijgevig te zijn en mededeelzaam* ».

ad humanam vitam, propter tria. Primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliiquid, quod sibi soli competit, quam id quod est commune omnium, vel multorum, quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id, quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum. Alio modo, quia ordinati res humanae tractantur, si singulis immineat propria cura alicujus rei procurandae; esset autem confusio si quilibet indistincte quaelibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est; unde videmus, quod inter eos qui communiter et ex indiviso aliiquid possident, frequentius jurgia oriuntur.

Aliud vero, quod competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum; et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum: unde Apostolus dicit 1. ad Timoth. ult. [v. 17-18]: « *Divitiis hujus saeculi praecipe facile tribuere, communicare* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De gemeenschappelijkheid van de goederen wordt tot het natuurrecht gerekend, niet omdat het natuurrecht voorschrijft, dat alles gemeenschappelijk bezit moet zijn en men niets als eigendom mag bezitten; maar omdat volgens het natuurrecht geen onderscheid van bezittingen bestaat, maar veeleer volgens menschelijke overeenkomst, en dat behoort tot het positieve recht, zooals vroeger gezegd is (57^e Kw. 2^e en 3^e Art.). Daarom is het eigendom van bezittingen niet tegen het natuurrecht; maar het wordt door besluit van de menschelijke rede aan het natuurrecht toegevoegd.

2. Hij die het eerst bij een schouwspel zou komen en den weg voor de anderen voorbereiden, zou geen ongeoorloofde handeling stellen; maar hij handelt juist onwettig door de anderen te beletten. En eveneens handelt iemand niet onwettig, wanneer hij als eerste bezit neemt van een zaak, die aanvankelijk gemeenschappelijk was, en ze aan de anderen meedeelt: hij zondigt echter wanneer hij willekeurig anderen berooft van het gebruik der zaak. Daarom zegt Basilius: « *Waarom hebt gij overvloed, en moet hij bedelen, tenzij opdat gij de verdiensten van een liefdevol meedeelen zoudt verwerven, en hij zou worden beloond met den prijs voor zijn geduld* »?

3. Wanneer Ambrosius zegt: « *Niemand noeme zijn eigen-
dom wat gemeenschappelijk is* », dan spreekt hij van den eigen-

AD PRIMUM ergo dicendum, quod communitas rerum attribuitur juri naturali, non quia jus naturale dictet omnia esse possidenda communiter, et nihil esse quasi proprium possidendum, sed quia secundum jus naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum condictum, quod pertinet ad jus positivum, ut supra dictum est [q. 57. art. 2 et 3]. Unde proprietas possessionum non est contra jus naturale, sed juri naturali superadditur per adinventionem rationis humanae.

AD SECUNDUM dicendum, quod si ille qui praeveniens ad spectacula praepararet aliis viam, non illicite ageret, sed ex hoc illicite agit, quod alios prohibet. Et similiter dives non illicite agit, si praecupans possessionem rei, quae a principio erat communis, aliis etiam communicet; peccat autem, si alios ab usu illius rei indiscrete prohibeat; unde Basilius ibidem dicit: « *Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonae dispensationis merita consequaris, ille vero patientiae praemiis coronetur?* »

AD TERTIUM dicendum, quod cum dicit Ambrosius: « *Nemo proprium*

dom met betrekking tot het gebruik. Daarom voegt hij eraan toe: « *Wat men meer heeft dan voor het gebruik noodig is, werd gewelddadig verkregen* ».

IIIe ARTIKEL.

Behoort het heimelijk wegnemen van andermans goed, tot het wezen van diefstal?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het heimelijk wegnemen van andermans goed, niet tot het wezen van diefstal behoort. — 1. Immers, datgene wat de zonde vermindert, lijkt wel niet tot het wezen van de zonde te behoren. Maar bedekt zondigen is een omstandigheid, die de zonde vermindert: in tegenstelling hiermee toont Isaäas (3, 9) de grootheid van de zonde van sommigen aan, door dit woord: « *Hunne zonde doen zij kond als Sodoma, en zij verbergen ze niet* ». Dus behoort het heimelijk wegnemen van andermans goed, niet tot het wezen van diefstal.

2. Wij lezen in de Decretalen dit woord van Ambrosius: « *Het is niet minder misdadig aan iemand die bezit, iets te ontne- men, dan aan noodlijdenden te weigeren, wanneer gij over-*

dicat, quod est commune », loquitur de proprietate quantum ad usum; unde subdit: « *Plus quam sufficeret sumptui, violenter obtentum est* ».

ARTICULUS III.

Utrum sit de ratione furti occulere accipere rem alienam.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod non sit de ratione furti occulte accipere rem alienam: illud enim quod diminuit peccatum, non videtur ad rationem peccati pertinere. Sed in occulte peccare pertinet ad diminutionem peccati, sicut e contrario ad exaggerandum peccatum quorundam dicitur Isa. 3. [v. 9]: « *Peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt* ». Ergo non est de ratione furti occulta acceptio rei alienae.

2. PRÆTEREA, Ambrosius dicit [serm. 64. de Temp.], et habetur in Decret. Dist. 47. [cap.: Sicut hi]: « *Non minus est criminis habenti*

vloed hebt en kunt geven ». Daarom bestaat diefstal evengoed in het behouden van andermans goed als in het wegnemen ervan.

3. Een mensch mag heimelijk aan een ander ontnemen wat van hemzelf is: b.v. een zaak die hij aan een ander in bewaring gaf, of die hem door een ander onrechtvaardig werd ontnomen. Het heimelijk wegnemen van andermans goed, behoort derhalve niet tot het wezen van diefstal.

Daartegenover staat echter dat Isidorus zegt: « *Het woord « fur » (dief) is afgeleid van « survus » (duister), d. i. van « fuscus » (donker) : want hij maakt gebruik van het nachtelijk uur* ».

LEERSTELLING. — In het begrip diefstal komen drie bestanddeelen samen. Een daarvan is de strijdigheid met de rechtvaardigheid, die aan iedereen het zijne toekent. Hierom is diefstal de wederrechtelijke toeëigening van andermans goed. Het tweede bestanddeel in den diefstal is datgene, waardoor hij onderscheiden wordt van de zonden, die tegen den persoon bedreven worden, zoals doodslag en echtbreuk. En overeenkomstig hiermee slaat diefstal op datgene wat iemand in eigendom heeft. Immers, wan-

tollere, quam cum possis et abundans sis, indigentibus denegare ». Ergo sicut furtum consistit in acceptance rei alienae, ita etiam in detentione ipsius.

3. PRÆTEREA, homo potest furtim ab alio accipere etiam quod suum est, puta rem quam apud alium depositum, vel quae est ab eo injuste ablata. Non est ergo de ratione furti, quod sit occulta acceptio rei alienae.

SED CONTRA est, quod Isidorus dicit in lib. 10. Etymol. [lib. 10. ad litt. F.]: « *Fur a furvo dictus est, idest a fusco: nam noctis utitur tempore* ».

RESPONDEO dicendum, quod ad rationem furti tria concurrunt: quorum primum convenit sibi, secundum quod contrariatur justitiae, quae unicuique tribuit quod suum est; et ex hoc competit ei, quod usurpat alienum; secundum vero pertinet ad rationem furti, prout distinguitur a peccatis, quae sunt contra personam, sicut ab homicidio, et adulterio; et secundum hoc competit furto, quod sit circa rem possessam: si quis enim accipiat id

neer iemand aan een ander iets ontneemt, wat niet wordt beschouwd als zijn bezit, maar als een deel, b.v. wanneer iemand een ander een lichaamsdeel afzet, of als verwante persoon, b.v. wanneer men iemands dochter of echtgenoote schaakt, dan is dat geen diefstal in eigenlijken zin. Het derde differencierend bestanddeel van den diefstal is het bedekt wegnemen van andermans goed, en dat vervolledigt het begrip van diefstal. En overeenkomstig hiermee bestaat het eigenlijke wezen van den diefstal in « *het heimelijk wegnemen van andermans goed* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het verduiken is soms oorzaak van zonde; b.v. wanneer iemand daarvan gebruik maakt om te zondigen, zooals voorkomt bij list en bedrog. Op die wijze vermindert het de zonde niet, maar stelt een nieuwe soort zonde daar. En zoo is het voor den diefstal. In andere gevallen is de verduiking enkel een omstandigheid van de zonde. En zoo vermindert zij de zonde, én omdat zij een teeken is van schaamte, én omdat zij alle ergernis uitsluit.

2. Behouden wat aan een ander toekomt, onder oogpunt van schade toebrengen, hetzelfde als het wegnemen. En daarom verstaat men door onrechtvaardig wegnemen ook onrechtvaardig behouden.

quod est alterius, non quasi possessio, sed quasi pars, sicut si amputet membris, vel sicut persona conjuncta, ut si auferat filiam, vel uxorem, non habet proprie rationem furti; tertia differentia est, quae complet rationem furti, ut scilicet occulte usurpetur alienum, et secundum hoc propria ratio furti est, ut sit occulta acceptio rei alienae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod occultatio quandoque quidem est causa peccati, puta cum quis uititur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude et dolo; et hoc modo non diminuit, sed constituit speciem peccati; et ita est in furto. **Alio modo** occultatio est simplex circumstantia peccati; et sic diminuit peccatum, tum quia signum verecundiae est, tum quia tollit scandalum.

AD SECUNDUM dicendum, quod detinere id quod alteri debetur, eamdem rationem documenti habet cum acceptione injusta; et ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio.

3. Er is niets op tegen, dat iets wat zonder meer het eigendom is van den een, onder een bepaald opzicht van een ander is. Zoo is een zaak die in bewaring wordt gegeven, zonder meer van den bewaargever, maar wat de bewaring betreft, is zij van den bewaarnemer. En datgene wat door roof werd ontnomen is van den roover, niet zonder meer, maar voor wat het houden ervan betreft.

IVe ARTIKEL.

Zijn diefstal en roof soortelijk onderscheiden zonden?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat diefstal en roof geen soortelijk onderscheiden zonden zijn. — 1. Immers, diefstal en roof verschillen enkel hierin, dat de eerste op bedekte wijze gebeurt, de tweede openlijk: diefstal immers bestaat in het heimelijk wegnemen, roof echter gebeurt op gewelddadige en openlijke wijze. Welnu, bij de andere klassen van zonden maken *openlijk* en *verborgen* geen soortelijk verschil. Dus zijn diefstal en roof geen soortelijk onderscheiden zonden.

2. Het zedelijke wordt in zijn soort bepaald door het doeleinde,

AD TERTIUM dicendum, quod nihil prohibet, id quod est simpliciter unius, secundum quid esse alterius, sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis, sed est ejus, apud quem deponitur, quantum ad custodiam. Et id quod est per rapinam ablatum est rapientis, non simpliciter, sed quantum ad detentionem.

ARTICULUS IV.

Utrum furtum et rapina sint peccata differentia specie.

AD QUARTUM sic proceditur. Videlur, quod furtum et rapina non sint peccata differentia specie; furtum enim et rapina differunt secundum occultum et manifestum: furtum enim importat occultam acceptionem; rapina vero violentam et manifestam. Sed in aliis generibus peccatorum occultum et manifestum non diversificant speciem. Ergo furtum et rapina non sunt peccata specie diversa.

2. PRÆTEREA, moralia recipiunt speciem a fine, ut supra dictum est

zoals vroeger gezegd is (I. II. 1^e Kw. 3^e Art.; 18^e Kw. 6^e Art.). Welnu, diefstal en roof zijn geordend tot een en hetzelfde doel, nl. tot het hebben van andermans goed. Derhalve zijn zij niet soortelijk onderscheiden.

3. Zooals een goed geroofd wordt om het te bezitten, zoo wordt een vrouw geroofd om te genieten; daarom ook zegt Isidorus dat « *een roover een verderver wordt genoemd, en de geroofde verdorven* ». Welnu, men spreekt van roof, ongeacht of een vrouw openlijk of op heimelijke wijze geschaakt wordt. Dus zegt men ook dat andermans goed geroofd wordt, laat het dan op heimelijke wijze gebeuren, of openlijk. Derhalve verschillen diefstal en roof niet.

Daartegenover staat echter, dat de Wijsgeer diefstal van roof onderscheidt, waar hij vaststelt, dat diefstal op heimelijke wijze gebeurt, roof echter op gewelddadige wijze.

LEERSTELLING. — Diefstal en roof zijn zonden, die in strijd zijn met de rechtvaardigheid, voor zoover iemand tegen een ander onrecht begaat. « *Niemand* » echter « *ondergaat willens onrecht* »: zoals in de *Ethica* wordt bewezen. En daarom hebben diefstal en roof een zondig karakter, want het ontnemen

[1-2. q. 1. art. 3. et q. 18. art. 6.]. Sed furtum et rapina ordinantur ad eundem finem, scilicet ad habendum aliena. Ergo non differunt specie.

3. PRÆTEREA, sicut rapitur aliquid ad possidendum, ita rapitur mulier ad delectandum; unde et Isidorus dicit in lib. 10. Etymol. [Lib. 10. ad litt. R.] quod « *Raptor* dicitur corruptor, et *rapta* dicitur corrupta ». Sed raptus dicitur, sive mulier auferatur publice, sive occulte. Ergo et res possessa rapi dicitur, sive occulte, sive publice rapiatur. Ergo non differunt furtum et rapina.

SED CONTRA est. quod Philosophus in 5. Ethic. [cap. 2.] distinguit furtum a rapina, ponens furtum occultum, rapinam vero violentam.

RESPONDEO dicendum, quod furtum et rapina sunt vitia justitiae opposita, inquantum aliquis alteri facit injustum. « Nullus autem patitur injustum volens », ut probatur in 5. Ethic. [cap. 9.], et ideo furtum et rapina ex hoc habent rationem peccati, quod acceptio est involuntaria ex parte ejus, cui

gebeurt tegen den wil van hem, aan wien iets wordt ontnomen. Op twee wijzen nu kan iets ingaan tegen den wil van iemand: nl. door onwetendheid en door gewelddadigheid, zooals in de *Ethica* gezegd is. En daarom heeft roof een anderen zondigen aard dan diefstal. En hierom zijn zij soortelijk onderscheiden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In de andere klassen van zonden komt de zondigheid niet voort uit de onwilligheid, zooals in de zonden tegen de rechtvaardigheid. En daarom is er soortelijk verschil van zonde waar een verschil in de niet-willigheid zich voordoet.

2. Het verwijderde doeleinde van roof en diefstal is een en hetzelfde: maar dit volstaat niet voor de soortelijke identiteit, want er is onderscheidenheid in de naaste doeleinden. Een roover immers wil door eigen macht iets bekomen, een dief echter door arglistigheid.

3. Het roven van een vrouw kan niet op heimelijke wijze gebeuren met betrekking tot de vrouw zelf, die geroofd wordt. En ook al zou die daad bedekt zijn met betrekking tot de anderen, aan wie wordt ontroofd, dan blijft zij toch nog haar karakter van roof behouden met betrekking tot de vrouw, aan wie gewelddadigheid wordt gepleegd.

aliquid subtrahitur. Involuntarium autem dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam, et violentiam, ut habetur in 3. Ethic. [cap. 1.] ; et ideo aliam rationem peccati habet rapina, et aliam furtum; ergo propter hoc differunt specie.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in aliis generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo involuntario, sicut attenditur in peccatis oppositis justitiae; et ideo ubi occurrit diversa ratio involuntarii, est diversa species peccati.

AD SECUNDUM dicendum, quod finis remotus rapinae et furti idem est; sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diversitas in finibus proximis: raptor enim vult per propriam potestatem obtinere; fur vero per astutiam.

AD TERTIUM dicendum, quod raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris, quae rapitur; et ideo etiam si sit occultus ex parte aliorum, a quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinae ex parte mulieris cui violentia infertur.

Ve ARTIKEL.

Is diefstal altijd zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat diefstal niet altijd zonde is. — 1. Geen enkele zonde immers valt onder het goddelijk gebod; want in het *Boek Ecclesiasticus* wordt gezegd (15. 21): « *Aan niemand heeft hij bevolen goddeloos te handelen* ». Welnu, God heeft den diefstal bevolen: want in het *Boek van den Uittocht* (12. 35, 36) wordt gezegd: « *En de kinderen van Israël deden gelijk de Heer aan Moses bevolen had, en zij plunderden de Egyptenaren* ». Derhalve is diefstal niet altijd zonde.

2. Hij die een zaak vindt, die niet de zijne is, schijnt diefstal te bedrijven wanneer hij ze neemt: want hij neemt het goed van een ander. Welnu, dit lijkt geoorloofd te zijn volgens de natuurlijke billijkheid, zooals de juristen beweren. Dus lijkt het wel, dat diefstal niet altijd zonde is.

3. Hij, die zijn eigen goed in bezit neemt, schijnt niet te zondigen: want hij handelt niet tegen de rechtvaardigheid, daar hij de gelijkheid ervan niet schaadt. Welnu, er wordt diefstal bedre-

ARTICULUS V.

Utrum furtum semper sit peccatum.

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod furtum non semper sit peccatum: nullum enim peccatum cadit sub pracepto divino, dicitur enim Eccli. 15. [v. 21]: « *Nemini mandavit impie agere* ». Sed Deus invenitur praecipisse furtum: dicitur enim Exod. 12. [v. 35-36]: « *Fecerunt filii Israël, sicut praeceperat Dominus Moysi, et exscoliaverunt Aegyptios* ». Ergo furtum non semper est peccatum.

2. PRÆTEREA, ille qui invenit rem non suam, si eam accipiat, videtur furtum committere, quia accipit rem alienam. Sed hoc videtur esse licitum secundum naturalem aequitatem, ut juristae dicunt [Dig. I. 8. De Rerum Divis]. Ergo videtur, quod furtum non semper sit peccatum.

3. PRÆTEREA, ille qui accipit rem suam, non videtur peccare, cum non agat contra justitiam, cuius aequalitatem non tollit. Sed furtum committitur,

ven, ook wanneer iemand zijn eigen goed op bedekte wijze ontneemt aan hem die het houdt of in bewaring heeft. Zoo lijkt het wel, dat diefstal niet altijd zonde is.

Daartegenover staat echter dat in het *Boek van den Uittocht* (20. 15) gezegd wordt: « *Gij zult niet stelen* ».

LEERSTELLING. — Wanneer iemand het wezen van den diefstal beschouwt, dan zal hij daarin twee zondige karaktertrekken vinden. Ten eerste, om reden van zijn strijdigheid met de rechtvaardigheid, die aan iedereen het zijne geeft. En zoo is diefstal strijdig met de rechtvaardigheid, voor zoover hij het wegnemen van andersmans goed betekent. Ten tweede, om reden van de arglistigheid of het bedrog, welke de dief pleegt op bedekte wijze, door als 't ware zich op verraderlijke manier van andermands goed meester te maken. Daarom is het klaarblijkend, dat elke diefstal zonde is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Op gezag van den rechter, die het beveelt, andermans goed bedekt of openlijk wegnemen, is geen diefstal: omdat een zaak, die ons door het oordeel van den rechter wordt toegezegd, ons werkelijk toekomt. Daarom

etiam si aliquis rem suam occulte accipiat ab altero detentam, vel custoditam. Ergo videtur, quod furtum non semper sit peccatum.

SED CONTRA est, quod dicitur Exod. 20. [v. 15]: « *Non furtum facies* ».

RESPONDEO dicendum, quod si aliquis consideret furti rationem, duas rationes peccati in eo inveniet: primo quidem propter contrarietatem ad justitiam, quae reddit unicuique quod suum est; et sic furtum justitiae opponitur, inquantum furtum est acceptio rei alienae. Secundo ratione doli seu fraudis, quam fur committit, occulte, et quasi ex insidiis rem alienam usurpando. Unde manifestum est, quod omne furtum est peccatum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod accipere rem alienam, vel occulte, vel manifeste, auctoritate judicis hoc decernentis, non est furtum: quia jam fit sibi debitum per hoc, quod sententialiter sibi est adjudicatum. Unde

was het nog veel minder een diefstal wanneer de kinderen van Israël op Gods bevel het goed van de Egyptenaren buit maakten; want de Heer zegde het hun toe als vergoeding voor de kwellingen, die zij zonder reden van de Egyptenaren hadden te verduren gehad. Daarom wordt in het *Bock der Wijsheid* (10. 19) uitdrukkelijk gezegd: « *De rechtvaardigen namen den buit van de ongeloovigen* ».

2. Met betrekking tot gevonden voorwerpen moet men een onderscheid maken. Sommige zaken waren nooit in iemands bezit, zooals edelstenen en parels, die aan het strand van de zee gevonden worden: zulke dingen behooren toe aan hen, die ze zich toeëigenen. En hetzelfde geldt voor schatten, die sinds langen tijd in de aarde verborgen werden, en waarvan niemand bezitter is: tenzij de vinder, naar de voorschriften van de burgerlijke wet, zou gehouden zijn de helft ervan te geven aan den eigenaar van den akker, indien hij den schat op andermans grond vindt. Daarom wordt in de parabel van het Evangelie (*Matth. 13. 44*) over den vinder « *van een schat, die in het veld verborgen is* » gezegd, dat « *hij den akker koopt* », als 't ware om het recht te hebben den geheelen schat te bezitten. Sommige voorwerpen echter worden gevonden, die kort te voren nog tot andermans goed behoorden. En wanneer iemand dergelijke zaken neemt,

multo minus furtum fuit, quod filii Israël tulerunt spolia Aegyptiorum, ex praecepto Domini hoc decernentis, pro afflictionibus quibus Aegyptii eos sine causa afflixerant; et ideo signanter dicitur Sap. 10. [v. 19]: « Justi tulerunt spolia impiorum ».

AD SECUNDUM dicendum, quod circa res inventas est distinguendum: quaedam enim sunt, quae numquam fuerunt in bonis alicujus, sicut lapilli et gemmae, quae inveniuntur in litore maris; et talia occupanti conceduntur. Et eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis, quorum non extat aliquis possessor, nisi quod secundum leges civiles tenetur inventor dare medietatem domino agri, si in alieno agro invenerit, propter quod in parabola Evangelii dicitur, *Math. 13. [v. 44]*, de inventore « *thesauri absconditi in agro* », quod « *emit agrum* » quasi ut haberet jus possidendi totum thesaurum.

Quaedam vero res inventae fuerunt de propinquuo in alicujus bonis, et tunc si quis eas accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum. Et similiter si pro-

niet met den wil ze te behouden, maar met den wil ze aan den eigenaar terug te geven, die ze nog niet in den steek heeft gelaten, dan maakt hij zich niet schuldig aan diefstal. Eveneens wanneer die zaken worden beschouwd als door hun bezitter in den steek gelaten, en de vinder ze als zoodanig beschouwt, dan begaat hij geen diefstal, ook al houdt hij ze voor zich. In andere gevallen echter maakt men zich aan diefstal schuldig. Daarom zegt Augustinus: « *Wanneer gij iets hebt gevonden, en het niet teruggeeft, dan hebt gij gestolen* ».

3. Hij die heimelijk zijn bezit wegneemt bij een ander aan wie hij het in bewaring gaf, brengt den bewaarnemer in moeilijkheden: want deze is tot teruggave gehouden of tot het aantonen van zijn onschuld. Daarom is het klaarblijkend, dat hij zondigt: en hij is verplicht het aan den bewaarnemer toegebrachte nadeel te vergoeden. Hij echter die heimelijk zijn bezit ontneemt aan hem, die het wederrechtelijk onder zich houdt, zondigt niet omdat hij nadeel doet aan hem, die zijn goed behoudt: en daarom is hij niet gehouden iets terug te geven of te vergoeden; maar hij zondigt tegen de wettelijke rechtvaardigheid, daar hij zich een oordeel over zijn bezit aanmatigt, zonder inachtneming van de orde der rechtvaardigheid. Daarom is hij gehouden voldoening te geven aan God, en moet hij zich inspannen om de ergernis van den naaste te doen ophouden, indien er uit zijn handelwijze is gevuld.

derelictis habeantur, et hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum; alias autem committitur peccatum furti. Unde Augustinus dicit in quadam Homil. [serm. 19. de Verb. Apost. cap. 8.], et habetur 14. q. 5. [cap. 6.]: « *Si quid invenisti, et non reddidisti, rapuisti* ».

AD TERTIUM dicendum, quod ille qui furtim accipit rem suam apud alium depositam, gravat depositarium, quia tenetur ad restituendum, vel ad ostendendum se esse innoxium. Unde manifestum est, quod peccat, et tenetur ad relevandum gravamen depositarii. Qui vero furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat quidem, non quia gravet eum qui detinet, et ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recom-pensandum; sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suae rei judicium, juris ordine praetermissio; et ideo tenetur Deo satisfacere, et dare operam, ut scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

VIe ARTIKEL.*Is diefstal doodzonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat diefstal geen doodzonde is. — 1. Immers, in het *Boek der Spreuken* (6. 30) wordt gezegd: « *Groote schuld is het niet als iemand steelt* ». Welnu, elke doodzonde is een groote schuld. Derhalve is diefstal geen doodzonde.

2. Voor doodzonde is men de doodstraf schuldig. Welnu, voor diefstal wordt in de wet geen doodstraf opgelegd, maar alleen boete: naar het woord van het *Boek van den Uittocht* (22. 1): « *Indien iemand een rund of een schaap gestolen heeft, zal hij vijf runderen voor één rund, en vijf schapen voor één schaap weergeven* ». Derhalve is diefstal geen doodzonde.

3. Diefstal kan zoowel in kleine als in grote zaken worden gepleegd. Welnu, het lijkt onzinnig dat iemand, om het stelen van een kleine zaak, b.v. een naald of een veder, met den eeuwigen dood zou worden gestraft. Derhalve is diefstal geen doodzonde.

ARTICULUS VI.

Utrum furtum sit peccatum mortale.

[2. Dist. 42. q. 1. art. 4; De Malo q. 10. art. 2; q. 15. art. 2].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod furtum non sit peccatum mortale: dicitur enim Prov. 6. [v. 30]: « *Non grandis est culpae, cum quis furatus fuerit* ». Sed omne peccatum mortale est grandis culpae. Ergo furtum non est peccatum mortale.

2. **PRÆTEREA**, peccato mortali mortis poena debetur. Sed pro furto non infligitur in lege poena mortis, sed solum poena damni, secundum illud Exod. 22. [v. 1]: « *Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem..., quinque boves pro uno bove restituat, et quatuor oves pro una ove* ». Ergo furtum non est peccatum mortale.

3. **PRÆTEREA**, furtum potest committi in parvis rebus, sicut et in magnis. Sed inconveniens videtur, quod pro furto alicujus parvae rei, puta unius acus, vel unius pennae, aliquis puniatur morte aeterna. Ergo furtum non est peccatum mortale.

Daartegenover staat echter, dat niemand door het goddelijk oordeel wordt verdoemd tenzij om doodzonde. Welnu, voor diefstal wordt iemand veroordeeld, naar het woord van Zacharias (5. 3) : « *Dit is de vloek, die uitgaat over het aanschijn van geheel het land; want alwie steelt zal, gelijk het daar geschreven staat, veroordeeld worden* ». Derhalve is diefstal doodzonde.

LEERSTELLING. — Zooals vroeger gezegd werd (59^e Kw. 4^e Art.; I. II. 72^e Kw. 5^e Art.), is datgene doodzonde, wat strijdig is met de liefde, waardoor de ziel geestelijk leeft. De liefde nu bestaat voornamelijk in het beminnen van God, maar op de tweede plaats in het beminnen van den naaste; en dat bestaat hierin, dat wij goed willen en doen aan den naaste. Door diefstal nu berokkent de mensch schade aan zijn naaste, in zijn bezit; en wanneer de mensen elkaar almaardoor zouden bestellen, dan zou de menschelijke gemeenschap ten onder gaan. Daarom is diefstal, als in strijd met de liefde, doodzonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Om twee redenen wordt gezegd dat diefstal geen groote schuld meebrengt. Ten eerste, om reden van nood, die tot stelen leidt, en die de schuld

SED CONTRA est, quod nullus damnatur secundum divinum judicium, nisi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto, secundum illud Zach. 5. [v. 3] : « *Haec est maledictio, quae egreditur super faciem omnis terrae, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur* ». Ergo furtum est peccatum mortale.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra habitum est [q. 59. art. 4, et 1-2. q. 72. art. 5.], peccatum mortale est, quod contrariatur charitati, secundum quod est spiritualis animae vita. Charitas autem consistit principaliter quidem in dilectione Dei, secundario vero in dilectione proximi, ad quam pertinet, ut proximo bonum velimus et operemur. Per furtum autem homo infert nocentium proximo in suis rebus, et si passim homines sibi invicem furarentur, periret humana societas. Unde furtum, tamquam contrarium charitati, est peccatum mortale.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod furtum dicitur non esse grandis culpae, dupli ratione: primo quidem propter necessitatem inducentem ad furan-

vermindert of helemaal wegneemt, zooals verder zal blijken (7^e Art.). Daarom wordt eraan toegevoegd: « *Hij steelt immers om zijn hongerige ziel te verzadigen* ». — Ten tweede wordt diefstal niet als groote zonde beschouwd, in vergelijking met de schuld van echtbreuk, die met den dood wordt gestraft (*Lev. 20. 10*). Daarom wordt er ook aan toegevoegd over den dief: « *Wordt hij betrapt, dan moet hij zevenvoudig vergelden: de overspelige echter zal zijn leven verliezen* » (*Deut. 22. 31, 32*).

2. De straffen van het tegenwoordige leven zijn veeleer als geneesmiddel, dan wel als vergelding bedoeld: de vergelding is immers voorbehouden aan het goddelijk oordeel, dat naar waarheid de zondaars treft. En daarom wordt, door het oordeel van het tegenwoordige leven, niet voor iedere doodzonde de doodstraf toegepast, maar alleen voor die, welke een onherstelbare schade toebrengen, of ook nog voor die, welke een afschuwelijke ont-aarding vertoonen. En daarom wordt voor diefstal, die een herstelbare schade toebrengt, volgens het oordeel van het tegenwoordige leven geen doodstraf opgelegd, tenzij de diefstal ver-zwaard wordt door een bezwarende omstandigheid: zooals blijkt bij heiligschenning, die diefstal is van een heilige zaak, en bij ontrouw beheer, de diefstal nl. van een gemeenschappelijk goed, zooals blijkt bij Augustinus, en het stelen van een mensch, wat

dum. quae diminuit vel totaliter tollit culpam, ut infra patebit [art. seq.]; unde subditur: « *Furatur enim, ut esurientem impleat animam* ». Alio modo dicitur furtum non esse grandis culpae per comparisonem ad reatum adulterii, quod punitur morte [*Levit. cap. 20. v. 10*] unde subditur [*Deut. cap. 22. v. 31-32*] de fure, quod « *deprehensus reddet septuplum; qui autem adulter est, perdet animam suam* ».

AD SECUNDUM dicendum, quod poenae praesentis vitae magis sunt medicinales, quam retributivae: retributio enim reservatur divino judicio, quod est secundum veritatem in peccantes; et ideo secundum judicium praesentis vitae, non pro quolibet peccato mortali infligitur poena mortis, sed solum pro illis, quae inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis, quae habent aliquam horribilem deformitatem. Et ideo pro furto, quod irreparabile damnum non infert, non infligitur secundum praesens judicium, poena mortis, nisi ut furtum aggravatur per aliquam gravem circumstantiam, sicut patet de sacrilegio, quod est furtum rei sacrae, et de peculatu, quod est furtum rei communis, ut patet per Augustinum super Joan. [tract.]

door de wet met den dood wordt gestraft, zooals blijkt uit het *Boek van den Uittocht* (21. 16).

3. Het weinige wordt door de rede als niets aanzien. En daarom meent de mensch niet, dat hem schade wordt toegebracht, wanneer het gaat om kleine dingen: en hij, die zoo iets wegneemt, mag veronderstellen, dat het niet tegen den wil is van den bezitter. En in zoover kan iemand, die heimelijk zulke kleine dingen wegneemt, van doodzonde vrij geacht worden. Wanneer hij echter de bedoeling heeft te stelen en aan den naaste schade toe te brengen, kan er ook in zulke kleine dingen doodzonde zijn, zoo als ook alleen al in gedachten, door toestemming.

VIIe ARTIKEL.

Is het toegelaten te stelen uit nood?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet toegelaten is te stelen uit nood. — 1. Immers, er wordt geen boete opgelegd, tenzij aan den zondaar. Welnu, in de voorschriften van de De-

50.], et de plagio, quod est furtum hominis, pro quo quis morte punitur, ut patet Exod. 21. [v. 16].

AD TERTIUM dicendum, quod illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil; et ideo in his, quae minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum inferri; et ille qui accipit, potest praesumere hoc non esse contra voluntatem ejus, cuius est res. Et pro tanto si quis furtive hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali. Si tamen habet animum furandi et inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimus potest esse peccatum mortale, sicut et in solo cogitatu per consensum.

ARTICULUS VII.

Utrum liceat alicui furari propter necessitatem.

[Supr. q. 32. art. 7. ad 3; 4. Dist. 15. q. 2. art. 1. qla. 4. ad 2;
Quodl. 5. q. 9. art. 1. ad 1.]

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod non liceat alicui furari propter necessitatem: non enim imponitur poenitentia nisi peccanti. Sed

cretalen wordt gezegd: « *Wanneer iemand door honger of naaktheid gedwongen voedsel, kleeding of vee heeft gestolen, dan zal hij boeten gedurende drie weken* ». Dus mag men ook uit nood niet stelen.

2. De Wijsgeer zegt: « *Er zijn dingen waarvan de naam reeds vol boosheid is* », en daaronder rekent hij den diefstal. Welnu, datgene wat uiteraard slecht is, kan niet goed worden ook al wordt het met een goed doeleinde gedaan. Derhalve mag niemand stelen om in zijn nood te voorzien.

3. De mensch moet zijn naaste beminnen zooals zichzelf. Welnu, het is niet geoorloofd te stelen om den naaste door aalmoezen te kunnen helpen, zooals Augustinus zegt. Derhalve is het ook niet toegelaten te stelen om in eigen nood te voorzien.

Daarlegenover staat echter, dat in nood alle dingen gemeenschappelijk zijn. En zoo schijnt het wel geen zonde te zijn, indien iemand andermans goed ontneemt, dat door den nood gemeenschappelijk geworden is.

LEERSTELLING. — Wat behoort tot het menschelijk recht,

Extra, de Furtis [cap. si quis] dicitur: « *Si quis per necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, poeniteat per hebdomadas tres* ». Ergo non licet furari propter necessitatem.

2. PRÆTEREA, Philosophus dicit, in 2. Ethic. [cap. 6.], quod « *quae-dam, confestim nominata, convoluta sunt cum malitia* », inter quae ponit furtum. Sed illud quod est secundum se malum, non potest propter aliquem bonum finem bonum fieri. Ergo non potest quis licite furari, ut necessitati sua subveniat.

3. PRÆTEREA, homo debet diligere proximum, sicut seipsum. Sed non licet furari ad hoc, quod aliquis per eleemosynam proximo subveniat, ut Augustinus dicit in lib. contra Mend. [cap. 7.]. Ergo etiam non licet furari ad subveniendum propriae necessitati.

SED CONTRA est, quod in necessitate sunt omnia communia; et ita non videtur esse peccatum, si aliquis rem alterius accipiat propter necessitatem sibi factam communem.

RESPONDEO dicendum, quod ea quae sunt juris humani, non possunt

mag geen inbreuk maken op het natuurrecht, of het goddelijk recht. Volgens de natuurlijke orde nu, die door de Goddelijke Voorzienigheid werd ingesteld, zijn de lagere dingen bestemd om ter hulp te komen aan den menschelijken nood. En daarom wordt door de verdeeling en de toeëigening der dingen, die voortkomt van het menschelijk recht, niet weggenomen, dat juist door die dingen in den menschelijken nood moet worden voorzien. En daarom moeten de goederen, die sommigen in overvloed hebben, overeenkomstig het natuurrecht aan de ondersteuning van de armen worden besteed. Daarom zegt Ambrosius, en het staat in de Decretalen: « *Het is het brood van de hongerigen, dat gij vasthoudt; het is het kleed van de naakten, dat gij wegsluit; het geld, dat gij in den grond begraeft, is de loskooping en de vrijmaking van de ongelukkigen* ». Daar er nu echter veel noodlijdenden zijn, en allen niet uit een en hetzelfde bezit kunnen geholpen worden, wordt het uitdeelen van het eigen bezit aan ieders oordeel overgelaten, opdat men daarvan de noodlijdenden zou tegemoet komen. Indien echter de nood zoo dringend en klaarblijkend is, dat het overduidelijk wordt hem te moeten lenigen door dingen, die voor de hand liggen — b.v. wanneer een persoon in gevaar verkeert en men het niet op een andere manier

derogare juri naturali, vel juri divino. Secundum autem naturalem ordinem. ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatae ad hoc, quod ex his subveniatur hominum necessitatibus. Et ideo per rerum divisionem et appropriationem, ex jure humano procedentem, non impeditur quin hominis necessitatibus sit subveniendum ex hujusmodi rebus; et ideo res, quas aliqui superabundanter habent, ex naturali jure debentur pauperum sustentationi: unde Ambrosius dicit [serm. 64. de Temp.], et habetur in Decret. Dist. 47. [cap.: Sicut hi]: « *Esurientium panis est, quem tu detines; nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio et absolutio est pecunia, quam tu in terram defodis* ». Sed quia multi sunt necessitatibus patientes, et non potest ex eadem re omnibus subveniri, committitur arbitrio uniuscujusque dispensatio propriarum rerum, ut ex eis subveniat necessitatibus patientibus. Si tamen adeo sit evidens et urgens necessitas, ut manifestum sit instanti necessitatibus de rebus occurrentibus esse subveniendum, pula cum imminet personae periculum, et aliter subveniri non potest; tunc licite potest

kan afweren —, dan mag iemand zijn eigen nood lenigen uit andermans bezit, door het openlijk of bedekt te nemen. En dit is geen eigenlijke diefstal of roof.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het aangehaalde Decretaal handelt over een geval, waarbij geen spraak is van dringenden nood.

2. In eigenlijken zin gesproken, is het gebruiken van andermans goed, dat men in uitersten nood bedekt ontnomen heeft, geen diefstal. Want in zulken nood wordt datgene, wat iemand tot behoud van zijn eigen leven wegneemt, het zijne.

3. In het geval van denzelfden nood mag iemand ook bedekt andermans goed wegnemen, om aan een op die manier hulpbehoevenden naaste, tegemoet te komen.

VIIIe ARTIKEL.

Kan roof geschieden zonder zonde?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat roof zonder zonde kan

aliquis ex rebus alienis suae necessitatibus subvenire, sive manifeste, sive occulte sublatis; nec hoc proprie habet rationem furti vel rapinae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Decretalis illa loquitur in casu, in quo non est urgens necessitas.

AD SECUNDUM dicendum, quod uti re aliena occulte accepta in casu necessitatis extremae, non habet rationem furti, proprie loquendo, quia per talem necessitatem efficitur suum id, quod quis accipit ad sustentandum propriam vitam.

AD TERTIUM dicendum, quod in casu similis necessitatis etiam potest aliquis occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti.

ARTICULUS VIII.

Utrum rapina possit fieri sine peccato.

[4. Dist. 15. q. 2. art. 1. qla. 4. ad 2.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod rapina possit fieri sine

geschieden. — 1. Door geweld immers wordt iets tot buit gemaakt; en dat schijnt, overeenkomstig wat boven gezegd is, het karakter van roof te hebben. Welnu, iets op een vijand buit maken is geoorloofd: Ambrosius immers zegt: « *Wanneer de buit in handen van den overwinnaar is, eischt de legertucht, dat alles in handen van den koning komt* », nl. ter verdeeling. Dus is roof in sommige gevallen geoorloofd.

2. Het is geoorloofd aan iemand datgene te ontnemen, wat niet van hem is. Welnu, de goederen, die de ongelooigen hebben, zijn niet van hen: want Augustinus zegt: « *Valschelijk noemt gij die dingen de uwe, die gij niet rechtmatig bezit en die gij, overeenkomstig de wetten van de aardsche koningen, moet afstaan* ». Het lijkt dus wel, dat iemand de ongelooigen op wettige wijze zou kunnen berooven.

3. De vorsten der aarde ontrukken met geweld veel aan hun onderdanen; en dit schijnt wel roof te zijn. Het lijkt echter zeer erg te zeggen, dat zij daardoor zondigen: want zoo zouden bijna alle vorsten worden veroordeeld. Derhalve is roof in sommige gevallen wel geoorloofd.

Daartegenover staat echter, dat van alles wat men op geoor-

peccato: praeda enim per violentiam accipitur, quod videtur ad rationem rapinae pertinere, secundum praedicta [art. 4.]. Sed praedam accipere ab hostibus licitum est: dicit enim Ambrosius in lib. de Patriarchis [lib. 1. de Abraham, cap. 3.]: « Cum praeda fuerit in potestate victoris, decet militarem disciplinam, ut regi serventur omnia », scilicet ad distribuendum. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

2. PRÆTEREA, licitum est auferre ab aliquo id, quod non est ejus. Sed res, quas infideles habent, non sunt eorum: dicit enim Augustinus in epistola ad Vinc. Donat. [93. al. 48.]: « Res falso appellatis vestras, quas nec juste possidetis, et secundum leges terrenorum regum amittere jussi estis ». Ergo videtur, quod ab infidelibus aliquis licite rapere possit.

3. PRÆTEREA, terrarum principes multa a suis subditis violenter extorquent, quod videtur ad rationem rapinae pertinere. Grave autem videtur dicere, quod in hoc peccent, quia sic fere omnes principes damnarentur. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

SED CONTRA est, quod de quolibet licite accepto potest fieri Deo sa-

loofde wijze heeft verworven, men aan God een sacrificie of een gave mag brengen. Men mag echter geen roofbuit offeren, naar het woord van Isaïas (61. 8) : « *Want ik, de Heer, heb het recht lief en haat den roof in het brandoffer* ». Iets in bezit nemen door roof is derhalve niet geoorloofd.

LEERSTELLING. — Roof sluit een zeker gewelddadigheid, een zekeren dwang in, waardoor, in strijd met de rechtvaardigheid, aan iemand ontnomen wordt wat het zijne is. In de menschelijke maatschappij nu, heeft niemand het recht tot dwingen, tenzij de openbare macht. En daarom handelt hij, nl. een pravaat persoon, die over geen openbare macht beschikt, onwettig wan-neer hij aan een ander met geweld iets ontnemt, en maakt hij zich schuldig aan roof: zooals blijkt bij de roovers.

Aan de vorsten echter wordt openbare macht opgedragen, opdat zij de hoeders van het recht zouden zijn. En daarom is het hun niet geoorloofd gebruik te maken van geweld of dwang, tenzij naar de eischen van de rechtvaardigheid: en wel tegen vijanden door te strijden, ofwel tegen de burgers door de mis-dadigers te straffen. En wat door geweld van dien aard wordt ontnomen is geen roof: want het is niet strijdig met de recht-vaardigheid. Wanneer echter sommigen, tegen de rechtvaardig-

crificium, vel oblatio; non autem potest fieri de rapina, secundum illud Isa. 61. [v. 8] : « *Ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocaustum* ». Ergo per rapinam aliquid accipere non est licitum.

RESPONDEO dicendum, quod rapina quamdam violentiam et coactionem importat, per quam contra justitiam alicui aufertur quod suum est. In societate autem hominum nullus habet coactionem nisi per publicam potestatem. Et ideo quicumque per violentiam aliquid alteri aufert, si sit privata persona, non utens publica potestate, illicite agit, et rapinam committit, sicut patet in latronibus. Principibus vero potestas publica committitur ad hoc, quod sint justitiae custodes. Et ideo non licet eis violentia et coactione uti nisi secundum justitiae tenorem, et hoc vel contra hostes, pugnando, vel contra cives, malefactores puniendo. Et quod per talem violentiam aufertur, non habet rationem rapinae, cum non sit contra justitiam; si vero contra

heid in, door openbare macht het goed van anderen met geweld zouden ontnemen, dan handelen zij onrechtvaardig, maken zich schuldig aan roof en zijn tot teruggave gehouden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Met betrekking tot buit gemaakte goederen moet men onderscheid maken. Want wanneer zij, die buit maken op den vijand, een rechtvaardigen oorlog voeren, dan wordt het goed, dat zij in dien oorlog met geweld veroveren, het hunne. En dit is geen roof: en daarom zijn zij niet tot teruggave gehouden. Toch kunnen zij, ook in een rechtvaardigen oorlog, zondigen door buit te maken uit een boos inzicht en gedreven door hebzucht, nl. wanneer zij niet omwille van de rechtvaardigheid, maar voornamelijk om buit oorlog voeren. Augustinus zegt immers: « *Strijden om buit is zonde* ». Wanneer echter zij die buit maken, een onrechtvaardigen oorlog voeren, dan maken zij zich schuldig aan roof, en zijn tot teruggave gehouden.

2. Sommige ongeloovigen bezitten hun goed op onrechtvaardige wijze, in zoover zij die « *overeenkomstig de wetten van de aardsche vorsten moeten afstaan* ». En daarom mag men hun die goederen met geweld ontnemen, niet echter op privaat maar op openbaar gezag.

justitiam aliqui per publicam potestatem violenter abstulerint res aliorum. illicite agunt, et rapinam committunt, et ad restitutionem tenentur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod circa praedam distinguendum est, quia si illi qui depraedantur hostes, habeant bellum justum, ea quae per violentiam in bello acquirunt, eorum efficiuntur; et hoc non habet rationem rapinae; unde nec ad restitutionem tenentur, quamvis possint in acceptione praedae justum bellum habentes peccare per cupiditatem ex prava intentione, si scilicet non propter justitiam, sed propter praedam principaliter pugnant: dicit enim Augustinus in lib. de Verb. Dom. [serm. 19.], quod « propter praedam militare peccatum est ». Si vero illi, qui praedam accipiunt, habent bellum injustum, rapinam committunt, et ad restitutionem tenentur.

AD SECUNDUM dicendum, quod intantum aliqui infideles res suas injuste possident, inquantum eas « secundum leges terrenorum principum amittere jussi sunt ». Et ideo ab eis possunt per violentiam subtrahi, non privata auctoritate, sed publica.

3. Wanneer de vorsten datgene afeischen van hun onderdanen, wat hun krachtens de rechtvaardigheid toekomt, om het algemeen welzijn te bewaren, dan is dat geen roof, ook al wordt daarbij geweld gebruikt. Wanneer echter de vorsten iets met geweld afpersen wat men hun niet verschuldigd is, is dat roof, en ook dieverij. Daarom zegt Augustinus: « *Wat zijn koninkrijken zonder rechtvaardigheid anders dan groote rooversholen? Want wat zijn rooversholen anders dan kleine koninkrijken?* » En bij Ezechiël (22. 27) wordt gezegd: « *Haar vorsten zijn in haar midden als wolven, die buit rooven.* » Daarom zijn zij tot teruggave gehouden, evenals rovers. En zooveel zwaarder zondigen zij dan rovers, als zij gevraagvoller en algemeener ingaan tegen de openbare rechtvaardigheid, waarvan zij als de bewakers zijn aangesteld.

IXe ARTIKEL.

Is diefstal zwaardere zonde dan roof?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat diefstal zwaardere

AD TERTIUM dicendum, quod si principes a subditis exigant, quod eis secundum justitiam debetur, propter bonum commune conservandum, etiamsi violentia adhibeatur, non est rapina. Si vero aliquid principes indebit extorqueant per violentiam, rapina est, sicut et latrociniū; unde dicit Augustinus in 4. de Civ. Dei [cap. 4.]: « *Remota justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia et latrocinia quid sunt nisi parva regna?* » Et Ezech. 22. [v. 27] dicitur: « *Principes ejus in medio ejus, quasi lupi rapientes praedam.* » Unde ad restitutionem tenentur, sicut et latrones. Et tanto gravius peccant quam latrones, quanto periculosius et communius contra publicam justitiam agunt, cuius custodes sunt positi.

ARTICULUS IX.

Utrum furtum sit gravius peccatum, quam rapina.

[Infr. q. 73. art. 3. ad 2; q. 116. art. 2. ad 1; q. 144. art. 2. ad 4: 5. Ethic. lect. 4.].

AD NONUM sic proceditur. Videtur, quod furtum sit gravius peccatum,

zonde is dan roof. — 1. Immers, diefstal sluit, behalve het wegnemen van andermans goed, ook nog bedrog en list in, wat bij roof niet het geval is. Welnu, bedrog en list zijn in zichzelf zonde, zooals boven gezegd is (55^e Kw. 4^e en 5^e Art.). Derhalve lijkt diefstal zwaardere zonde te zijn dan roof.

2. Schaamte is de vrees voor een slechte handeling, zooals in de *Ethica* gezegd is. Welnu, de mensen schamen zich meer voor diefstal dan voor roof. Dus is diefstal boosaardiger dan roof.

3. Een zonde is zwaarder naarmate zij meer mensen benadeelt. Welnu, door diefstal kan schade worden toegebracht aan groten en aan kleinen: door roof echter enkel aan de onmachtigen, tegenover wie men geweld kan plegen. Derhalve lijkt diefstal wel zwaardere zonde te zijn dan roof.

Daartegenover staat echter, dat krachtens de wetten roof zwaarder wordt gestraft dan diefstal.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd is (4^e Art.), zijn roof en diefstal zondig, omdat zij ingaan tegen den wil van hem, aan wien iets ontnomen wordt; zóó echter, dat bij diefstal het tegenwillige steunt op onwetendheid bij den bestolene, bij roof

quam rapina: furtum enim super acceptiōnem rei alienae habet adjunctam fraudem et dolum, quod non est in rapina. Sed fraus et dolus de se habent rationem peccati, ut supra habitum est [q. 55. art. 4. et 5.]. Ergo furtum est gravius peccatum, quam rapina.

2. **PRÆTEREA**, verecundia est timor de turpi actu, ut dicitur in 4. Ethic. [cap. 9.]. Sed magis verecundantur homines de furto, quam de rapina. Ergo furtum est turpius, quam rapina.

3. **PRÆTEREA**, quanto aliquod peccatum pluribus nocet, tanto gravius esse videtur. Sed per furtum potest nocumentum inferri et magnis et parvis, per rapinam autem solum impotentibus, quibus potest violentia inferri. Ergo gravius videtur esse peccatum furti, quam rapinae.

SED CONTRA est, quod secundum leges gravius punitur rapina, quam furtum.

RESPONDEO dicendum, quod rapina et furtum habent rationem peccati, sicut supra dictum est [art. 4.], propter involuntarium, quod est ex parte ejus, cui aliquid aufertur, ita tamen quod in furto est involuntarium

echter op geweld. Welnu, iets wat door geweld geschiedt, is meer tegenwillig dan datgene wat geschiedt in onwetendheid: want geweld is meer rechtstreeks in strijd met den wil dan onwetendheid. En bijgevolg is roof een zwaardere zonde dan diefstal.

Er is ook nog een andere reden. Want door roof wordt iemand niet alleen in zijn bezit schade berokkend, maar ook aan den persoon wordt smaad of onrecht aangedaan. En dit is erger dan bedrog of arglist, die bij diefstal worden aangewend.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — Hieruit blijkt het antwoord op de eerste bedenking.

2. De mensen, die vastzitten aan het zintuiglijke, beroemen zich meer op de uitwendige kracht, die zich bij roof ontplooit, dan op de inwendige deugd, die door de zonde wordt weggenomen. En daarom schamen zij zich minder over roof dan over diefstal.

3. Hoewel door diefstal aan meer mensen schade kan worden toegebracht dan door roof, kan toch door roof grotere schade worden toegebracht dan door diefstal. Daarom is roof ook op grond hiervan verachtelijker.

per ignorantiam, in rapina autem est involuntarium per violentiam. Magis est autem aliquid involuntarium per violentiam, quam per ignorantiam, quia violentia directius opponitur voluntati, quam ignorantia, et ideo rapina est gravius peccatum quam furtum. Est et alia ratio, quia per rapinam non solum insertur alicui damnum in rebus, sed etiam vergit in quamdam personae ignominiam, sive injuriam, et hoc praeponderat fraudi, vel dolo, quae pertinent ad furtum.

Unde patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum, quod homines sensibilibus inherentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quae manifestatur in rapina, quam de virtute interiori, quae tollitur per peccatum: et ideo minus verecundantur de rapina, quam de furto.

AD TERTIUM dicendum, quod licet pluribus possit noceri per furtum, quam per rapinam, tamen graviora nocimenta possunt inferri per rapinam, quam per furtum; unde etiam ex hoc rapina est detestabilior.